

მწიბრებთან

1610
1987.

86

საქართველოს წიგნის მოყვარულთა საზოგადოება

აღმანახი „მნიგნოგარი“ მოგვიტსროგს
ნიგნეგსა და ნიგნის უემქმნელებზე,
გიგლიოთეკეგსა და გიგლიოფილებზე,
ქიეგებზე ნიგნის სამყაროში,
ქველ ნიგნეგზე,
სხვადანსხვა ქვეყნისა და მხარის
ნიგნისმოყვარულებზე.

პეიზაჟი

86

გამომცემლობა „საპატენტო საქართველო“
თბილისი, 1987

020.1 + 022

002
76, 11
002
8. 979

მთავარი რედაქტორი
ირაკლი აბაშიძე
სარედაქციო საბჭო
გურამ ბუნნიკაშვილი (მთ. რედაქტორის მოადგილე)
ალექსანდრე გვახარია
რევაზ ინანიშვილი
ელენე მაჭავარიანი
გივი მიქაძე
ლევან მენაბდე
ედუარდ სიხარულიძე
ზაირა სტურუა
პელო ლელუცვა (პ/მგ. მდივანი)
ცისანა ლლონტი
აკაკი ძიძიგური
ვენერა ხუნდაძე
სოლომონ ხუციშვილი
ვახტანგ ჯავახიძე

971/105-1
3

ს. აბაშიძე-2000
საქართველოს ეროვნული ბიბლიოთეკა

მხატვარი
სპარტაკ ცინცაძე

**წიგნი გაუწყებელი რევოლუციური
ქართველისა**

არის წიგნი, რომელიც არა მარტო ზუსტად და სრულყოფილად ასახავს ცხოვრებას, ღრმა მეცნიერულ ანალიზს უკეთებს თანამედროვე ეპოქას, არამედ ამასთანავე, წარმართავს ისტორიას, აკონკრეტებს მისი განვითარების პროცესებს. უდავოა, ასეთი წიგნი არასოდეს ეძლევა დავიწყებას, ყავლი არასოდეს გასდის და მუდამ ცხოველი ინტერესით იკითხება. სწორედ ასეთ ნაშრომთა რიცხვს განეკუთვნება მსოფლიო პროლეტარიატის დიდი ბელადის ვ. ი. ლენინის უკვდავი ნაწარმოები „იმპერიალიზმი, როგორც კაპიტალიზმის უმაღლესი სტადია“.

1915 წლის ბოლოს პეტროგრადში დაარსდა ლეგალური გამომცემლობა „პარუსი“, რომელშიც აქტიურ როლს ასრულებდა დიდი პროლეტარული მწერალი მ. გორკი. გამომცემლობამ განიზრახა, გამოეშვა ბროშურების სერია იმპერიალიზმის შესახებ სათაურით „ევროპა ომამდე და ომის დროს“. ამის შესახებ მ. გორკის მიუმაართავს მ. ნ. პოკროვსკისათვის, იმ პერიოდში პარიზში მცხოვრები მარქსისტ-ისტორიკოსისათვის წინადადებით, რათა ცნობილი მეცნიერებისა და ლიტერატორების ძალებით შეექმნა ამ ბროშურების სერია. იმთავითვე დღის წესრიგში დადგა საკითხი საერთო შესავლის შესახებ.

როგორც ყველა რუსი მარქსისტისათვის, მ. ნ. პოკროვსკისათვისაც თავიდანვე ცხადი იყო, რომ იმპერიალიზმის მეცნიერულ ანალიზს ვ. ი. ლენინზე უკეთ ვერავინ შეძლებდა. ამიტომ შემთხვევითი არ იყო, რომ ამ მეტად საპატიო და საპასუხისმგებლო საქმის შესასრულებლად შერჩეულ იქნა დიდი ბელადი.

საქ. სსრ კ. მარ.
ს.ს. სწ. რესპ.
ბიბლიოთეკა

იმპერიალიზმზე სხვადასხვა მიმართულების ბევრი მეცნიერი წერდა, მაგრამ ისინი ყურადღებას აქცევდნენ კაპიტალიზმის ვითარებაში XIX-XX საუკუნეების მიჯნაზე მომხდარ ისეთ მოვლენებს, როგორც არის ბანკების მზარდი როლი ეკონომიკური საქმიანობის ყველა სფეროში, მსხვილ კაპიტალისტურ საწარმოებს შორის კონკურენციული ბრძოლის ახალი ფორმები, კაპიტალისტური სახელმწიფოების ეკონომიკური და პოლიტიკური ექსპანსია კოლონიებში და ა. შ. მაგრამ ვერც ერთმა ვერ შეძლო მოეცა ახალ პირობებში კაპიტალიზმის განვითარების სრული და ნამდვილად მეცნიერული კონცეფცია.

ზოგიერთი იმპერიალიზმს განიხილავდნენ მხოლოდ, როგორც პოლიტიკას, სხვები იმპერიალიზმის ნიშნებს ეძებდნენ არა მატერიალური წარმოების სფეროში, არამედ კრედიტების, ფინანსების სფეროში. მესამენი მონოპოლისტური კაპიტალიზმის არსს განიხილავდნენ, როგორც თითქოსდა ადამიანების თანდაყოლილ სწრაფვას ექსპანსიისადმი.

ვ. ი. ლენინის უდიდესი დამსახურება სწორედ ის არის, რომ მან არა მარტო შეძლო შეემჩნია ახალი მოვლენები კაპიტალიზმის განვითარებაში, არამედ ამასთან ერთად, ღრმად გაენალიზებინა ისინი და თეორიულად განეზოგადებინა. ნაშრომი „იმპერიალიზმი, როგორც კაპიტალიზმის უმაღლესი სტადია“ — ეს არის კაპიტალიზმის შესახებ კ. მარქსის მოძღვრების გაგრძელება და განვითარება მე-20 საუკუნის დამდევისათვის შექმნილ ახალ ისტორიულ პირობებში.

კ. მარქსის „კაპიტალსა“ და ვ. ი. ლენინის აღნიშნულ ნაშრომს შორის არის პირდაპირი თეორიული მემკვიდრეობითობა, შეიძინევა მკაცრი ლოგიკური კავშირი. სწორედ „კაპიტალის“ დებულებებზე დაყრდნობით, ახალ ისტორიულ პირობებში, ვ. ი. ლენინმა, პირველმა მარქსისტებს შორის, მოგვცა ღრმა ანალიზი იმპერიალიზმისა, როგორც უმაღლესი და ამავე დროს უკანასკნელი სტადიისა კაპიტალიზმის განვითარებაში, გამოავლინა მისი წყლულები, მანკიერებანი, წინააღმდეგობანი და მისი გარდუვალი დაღუპვის პირობები. იგი ნათლად ხედავდა, რომ პირველი მსოფლიო იმპერიალისტური ომის პერიოდში, კაპიტალიზმის განვითარების ახალ ეპოქაში, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა იმპერიალიზმის

საკითხების შესწავლას. იგი გრძნობდა, რომ ამ საკითხების საფუძველზე ვლიანად შესწავლის გარეშე შეუძლებელი იქნებოდა ბოლშევიკური პარტიისა და რუსეთის მუშათა კლასის მიერ თანამედროვე პირობებში სწორი სტრატეგიისა და ტაქტიკის განხორციელება, გართულებოდა სოციალისტური თეორიის შემუშავება და მისი ცხოვრებაში გატარება. „მინდა იმედი ვიქონიო, — აღნიშნავდა ვ. ი. ლენინი, — რომ ჩემი ბროშურა მკითხველს დახმარებას გაუწევს, გაერკვეს იმ ძირითად ეკონომიკურ საკითხში, რომლის შეუსწავლელად არაფრის გაგება არ შეიძლება თანამედროვე ომისა და თანამედროვე პოლიტიკის შეფასებაში, სახელდობრ: იმპერიალიზმის ეკონომიკური არსის საკითხში“¹. ასე განსაზღვრავდა დიდი ბელადი თავისი მომავალი ნაშრომის დანიშნულებას და არც შემცდარა. მისმა წიგნმა, მართლაც, რომ ეპოქალური მნიშვნელობის როლი შეასრულა არა მარტო რუსეთის, არამედ ევროპისა და მთელი მსოფლიოს რევოლუციური ძალების მსოფლმხედველობის ფორმირებისა და არსებული წყობილების წინააღმდეგ ამ ძალების საბრძოლველად მომზადების საქმეში.

ამრიგად, ვლადიმერ ილიას ძე 1916 წლის დასაწყისში მთელი ენერგიით და მონდომებით შეუდგა გამომცემლობა „პარუსის“ მიერ მისთვის შეთავაზებული მეტად საპატიო დავალების შესრულებას.

ახალ მოვლენებს კაპიტალიზმის განვითარებაში, კაპიტალიზმის ახალი სტადიის ზოგიერთ დამახასიათებელ ეკონომიკურ ნიშნებს ვ. ი. ლენინი აღნიშნავდა ჯერ კიდევ პირველი მსოფლიო ომის დაწყებამდე დიდი ხნით ადრე.

მთელ რიგ ნაშრომებში, რომლებიც დაიწერა 1895-1913 წლებში („სოციალ-დემოკრატიული პარტიის პროგრამის პროექტი და განმარტება“ (1895-1896), „ჩინეთის ომი“ (1900), „კრიზისის გაკვეთილები“ (1901), „მარქსიზმი და რევიზიონიზმი“ (1908), „წარმოების კონცენტრაცია რუსეთში“ (1912), „ჩამორჩენილი ევროპა და მოწინავე აზია“ (1913), „კარლ მარქსის მოძღვრების ისტორიული ბედი“ (1913) და სხვ.) ლენინი გარკვევით მიუთითებდა მონოპოლისტური კავშირების — კარტელებისა და ტრესტების გაძლიერების, კაპიტალისტური სისტემის წინააღმდეგობათა გაღრმავების შესახებ, ხოლო პირველი მსოფლიო ომის პერიოდში, გან-

¹ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 22, გვ. 232.

საკუთრებით კი 1915 წლიდან, დააგროვა და კრიტიკულად გადა-
მუშავა უამრავი ფაქტობრივი მასალა, რაც მოსამზადებელ საფუძვლად
წარმოადგენდა მისი შემდგომი დიდი ნაშრომისათვის — „იმპერია-
ლიზმი, როგორც კაპიტალიზმის უმაღლესი სტადია“.

ვ. ი. ლენინმა შეისწავლა დიდძალი ლიტერატურა ეკონომი-
კის, ტექნიკის, პოლიტიკის, დიპლომატიის, მუშათა მოძრაობისა და
საზოგადოებრივი ცხოვრების მთელ რიგ სხვა საკითხებზე იმპერია-
ლიზმის ეპოქაში.

ამონაწერებმა, კონსპექტებმა, შენიშვნებმა, ცხრილებმა, რომ-
ლებიც ლენინმა ამ ტიტანური მუშაობის პერიოდში გააკეთა და
რომელიც შემდეგ გამოიცა სახელწოდებით „რვეულები იმპერია-
ლიზმის შესახებ“, შეადგინა 800-მდე წიგნის ფურცელი².

ნაშრომზე მუშაობისას ვლადიმერ ილიას ძემ გამოიყენა 148
წიგნი. მათ შორის 106 გერმანული, 23 ფრანგული, 17 ინგლისური
და ორი რუსულ ენაზე ნათარგმნი. ამასთან ერთად, დიდმა ბელადმა
ზემოთ დასახელებულ ენებზე გადაიკითხა და ისარგებლა 49 სხვა-
დასხვა სახის პერიოდულ გამოცემებში მოთავსებული 232 სტა-
ტიით³.

ასეთი გიგანტური შრომა ძალუძდა მხოლოდ რევოლუციური
აზროვნების ისეთ ტიტანს, როგორც ვ. ი. ლენინი იყო. მისი გე-
ნიალური აზრი დაძაბულად და მთელი დატვირთვით მუშაობდა
ახალი ისტორიული ეპოქის ყველა საჭირბოროტო პრობლემაზე.

მეტად საინტერესო ისტორია აქვს ნაშრომის „იმპერიალიზმი,
როგორც კაპიტალიზმის უმაღლესი სტადია“ გამოცემას.

მსოფლიო ომით გამოწვეული განსაკუთრებით რთული ვითა-
რების გამო, წიგნის დაბეჭდვასთან დაკავშირებით, მთელი მიმოწე-
რა ლენინსა და გამომცემლობას შორის მიმდინარეობდა მკაცრი
კონსპირაციის პირობებში, როგორც უკვე ზემოთ აღინიშნა, საფ-
რანგეთში მცხოვრები რუსი მარქსისტის მ. ნ. პოკროვსკის მეშ-
ვეობით.

აქ, ალბათ, საინტერესო იქნება იმ ფაქტის აღნიშვნაც, რომ

² Владимир Ильич Ленин. Биографии в двух томах, т. 1, изд. седьмое. М., 1985, в. 273.

³ Большая Советская энциклопедия, т. 10, изд. третье. М., 1972, с. 466.

როდესაც წიგნისა და მისი გამოცემის ისტორიას ვეცნობით, დიდი ბელადი აქ წარმოჩნდება, როგორც ბუმბერაზი მეცნიერი და დაუცხრომელი მკვლევარი, წინა პლანზე იწევს ვ. ი. ლენინის ისეთი თვისებები, როგორიცაა ზედმიწევნითი პუნქტუალობა, განსაკუთრებული აკურატულობა, შეუდარებელი პრინციპულობა, ნებისყოფის დიდი სიმტკიცე და საქმის შესრულებისადმი უდიდესი პასუხისმგებლობის გრძნობა.

ვ. ი. ლენინს განსაკუთრებით აღელვებს ის გარემოება, რომ მასალის სირთულისა და ავადმყოფობის გამო, ვაი თუ ვერ შეძლოს გამომცემლობის მიერ შეთავაზებული დროისათვის ნაშრომის დამთავრება. ეს ვადა კი, როგორც მისდამი მ. ნ. პოკროვსკის მიერ გაგზავნილი წერილიდან ირკვევა, გახლავთ 1916 წლის შუა ივლისი⁴.

მაგრამ ვ. ი. ლენინი, რომელმაც ყველაზე კარგად იცოდა მისი მომავალი ნაშრომის მნიშვნელობა, ყველაფერს აკეთებს, რომ წიგნი დათქმული დროისათვის დაასრულოს. და მართლაც, 1916 წლის 2 ივლისს უკვე დასაბეჭდად და გამოსაცემად გამზადებულ ხელნაწერს დაზღვეული ბანდეროლით უგზავნის მ. ნ. პოკროვსკის. სამწუხაროდ, ამ ხელნაწერმა ადრესატამდე ვერ მიაღწია. იგი დაკავებულ და კონფისკებულ იქნა საფრანგეთის სამხედრო ხელისუფალთა მიერ.

ამ არასასიამოვნო ფაქტთან ერთად, რომლის შესახებაც ვ. ი. ლენინმა მოგვიანებით შეიტყო, მას სხვა საწუხარიც ჰქონდა. ბელადს წიგნზე მუშაობა უკვე დამთავრებული ჰქონდა, როდესაც გაიგო, რომ გამომცემლობა „პარუსის“ ხელმძღვანელობას გადაეწყვიტა ნაშრომის შემცირება რამდენიმე თაბახით, ამას ვ. ი. ლენინი მტკივნეულად განიცდის და მ. ნ. პოკროვსკის, თავისი ხელნაწერის გაგზავნის დღესვე ასეთი შინაარსის წერილს სწერს: „პატივცემულო მ. ნ.! დაზღვეული ბანდეროლით დღეს გიგზავნით ხელნაწერს, მთელი მასალა, გეგმა და სამუშაოს მეტი ნაწილი უკვე დამთავრებული იყო დაკვეთილი გეგმის მიხედვით 5 თაბახზე (200 ხელნაწერი გვერდი). ისე, რომ ერთხელ კიდევ შემჭიდროება 3 თაბახამდე აბსოლუტურად შეუძლებელი იყო. საშინლად საწყენი იქნება, თუ არ გამოსცემენ! მაშინ ხომ არ შეიძლება ის მაინც მიუშუამდგომლოთ, რომ მოთავსებულ იქნეს იმავე გამომცემლის ყურ-

⁴ Вопросы истории, 1969, № 2, с. 26.

ნალში? ჩემი მიწერ-მოწერა მასთან, სამწუხაროდ, რატომღაც შეწყდა... რაც შეეხება ავტორის სახელს, მე, რა თქმა უნდა, ვაგვიხსენებდი ბინებდი ჩემს ჩვეულებრივ ფსევდონიმს. თუ უნერხულია, გთავაზობთ ახალს: ნ. ლენივცინი. თუ გინდათ, აიღეთ, რომელიც გენებოთ“⁵. აქვე ვლადიმერ ილიას ძე მიუთითებს ნაშრომის სათაურის შესახებ და აღნიშნავს, რომ „...თუ სასურველია არ იხსენიებოდეს სიტყვა იმპერიალიზმი, მაშინ სათაურად გაუკეთეთ: „უახლესი კაპიტალიზმის ძირითადი თავისებურებანი“ (ქვესათაური „პოპულარული ნარკვევი“ აუცილებლად საჭიროა, რადგან მთელი რიგი მნიშვნელოვანი საკითხები გადმოცემულია ასეთი ხასიათის ნაშრომის შესაბამისად)“⁶.

უნდა ითქვას, რომ ასეთი ხასიათის წერილებს აღნიშნულ პერიოდში ვ. ი. ლენინი ხშირად უგზავნიდა არა მარტო პოკროვსკის, არამედ სხვა ამხანაგებსაც. ამ წერილებში დიდი ბელადი გულისტკივილს გამოთქვამდა როგორც გამომცემლობის გადაწყვეტილებებზე ნაშრომის მოცულობის შემცირების და მისი ხელნაწერის დაკარგვის შესახებ, ისე ყველა იმ საკითხის ირგვლივ, რაც კი წიგნის „იმპერიალიზმი, როგორც კაპიტალიზმის უმაღლესი სტადია“ დაბეჭდვისა და გამოცემის საქმესთან იყო დაკავშირებული. ასეთი ხასიათის წერილები საკმაოდ ბევრი გვხვდება ვ. ი. ლენინის ბიოქრონიკის მე-3 ტომში, რომელშიც ასახულია ბელადის ცხოვრება და მოღვაწეობა 1912-1917 წლებში.

მას შემდეგ, რაც ვ. ი. ლენინი საბოლოოდ დარწმუნდა, რომ მ. ნ. პოკროვსკისადმი ვაგზავნილი ხელნაწერის პოვნა უკვე შეუძლებელი იყო, ბელადს მოუხდა მისი მეორე ეგზემპლარის ვაგზავნა პირდაპირ გამომცემლობაში, მაგრამ ამჯერად ყოველივე ეს განხორციელდა არალეგალურად. ხელნაწერი ჩაწებებულ იქნა ფრანგული წიგნის ყდაში და ამგვარად გაიგზავნა პეტროგრადში.

ა. მ. გორკი, რომელიც ამ დროს დიდ როლს თამაშობდა „პარუსის“ საგამომცემლო საქმიანობაში, აღფრთოვანებული დარჩა ვ. ი. ლენინის ხელნაწერის მიღებით და მისი წაკითხვის შემდეგ ასეთი წერილი ვაუგზავნა მ. ნ. პოკროვსკის: „დიახ, ილინსკის ბროშურა ნამდვილად ჩინებულია, და მე სავსებით გეთანხმებით: იგი

⁵ ვ. ი. ლენინი. თხზ., ტ. 35, გვ. 229.

⁶ იქვე, გვ. 229-230.

უნდა გამოიცეს მთლიანად... მაგრამ სერიის გარეშე... რა საუცხოო/ მუშაქია ილინსკი, როგორი ჭკვიანი, როგორ გვეჭირდება ეს/ მისი/ ნიშნავი აღამიანი აქ, შინ“⁷.

როგორც ცნობილია, ლენინის გენიალურ ნაშრომში დიდი ადგილი აქვს დათმობილი კაუცკისა და სხვა სოციალ-შოვინისტების წინააღმდეგ ბრძოლას. მთელი ძალითაა მხილებული „ულტრაიმპერიალიზმის“ კაუცკისეული, ანტიმარქსისტული თეორია, რომელიც ამტკიცებდა, რომ თითქოსდა იმპერიალიზმს მოსდევს ორგანიზებული მსოფლიო კაპიტალისტური მეურნეობა, რომელიც სპობს ყველა წინააღმდეგობას, კრიზისებს და ომებს. ლენინმა გააბათილა კაუცკის ეს ნაყალბევი და დაამტკიცა, რომ სინამდვილეში მონოპოლისტური გაერთიანებანი უკიდურესად ამწვავებენ წინააღმდეგობებს კაპიტალისტურ ქვეყნებს შორის, იწვევენ შეიარაღებულ ბრძოლას უკვე განაწილებული მსოფლიოს ხელახალი გადანაწილებისათვის.

სამწუხაროდ, გამომცემლობის მენშევიკურმა ხელმძღვანელობამ ლენინის ხელნაწერიდან ამოაგდო ის მკაცრი კრიტიკა, რომელიც მიმართული იყო კაუცკისა და რევოლუციის სხვა მტრების წინააღმდეგ. მათმა ჩასწორებებმა დაამახინჯა ბევრი ლენინური დებულება და მსჯელობა, მრავალი მეცნიერული დასკვნა და წინადადება. მაგალითად, ლენინური სიტყვა „გადაზრდა“ (კაპიტალიზმისა იმპერიალიზმში) შეცვალეს „გარდაქმნით“; „რეაქციული ხასიათი“ (ულტრაიმპერიალიზმის თეორია) „ჩამორჩენილი ხასიათით“ და ა. შ.

ვ. ი. ლენინი ძალზე აღაშფოთა ასეთმა „ჩასწორებებმა“ და განრისხებულმა წერილი გაუგზავნა მ. ნ. პოკროვსკის: „თქვენ „შესაძლებლად მიიჩნიეთ“ ამოგდოთ კაუცკის კრიტიკა ჩემი ბროშურიდან... სამწუხაროა ღმერთმანი, სამწუხაროა. რათა? განა არ სჯობდა გეთხოვნათ გამომცემლებისათვის დაბეჭდეთ, პატივცემულო ბატონებო, პირდაპირ: ჩვენ, გამომცემლობამ ამოვიღეთ კაუცკის კრიტიკა-თქო. გარწმუნებთ, ასე უნდა გექნათ... მე, რასაკვირველია, იძულებული ვარ დავემორჩილო გამომცემელს, მაგრამ დაე,

⁷ Владимир Ильич Ленин. Биографическая хроника, т. 3, М., 1972, с. 556.

რებით ფართოდ გავრცელდა იგი სახალხო დემოკრატიის ქვეყნებში, ჩვენს ქვეყანაში ვ. ი. ლენინის გენიალური წიგნი 230-ზე მეტჯერ არის გამოცემული რამდენიმე მილიონი ტირაჟით. საქართველოში ნაშრომის პირველი გამოცემა 1923 წელს განხორციელდა. ბელადის სხვა ფუნდამენტურ ნაშრომებთან ერთად წიგნი ქართულ ენაზე რამდენჯერმე დაიბეჭდა და მის ცხოველმყოფელ იდეებს გამუდმებით ისისხლხორცებს ქართველი მკითხველი.

* * *

ვ. ი. ლენინმა წიგნში „იმპერიალიზმი, როგორც კაპიტალიზმის უმაღლესი სტადია“ განსაკუთრებით სრულყოფილად, უდიდესი მეცნიერული სიღრმით გააანალიზა იმპერიალიზმის ძირითადი ეკონომიკური თავისებურებანი, აღნიშნა, რომ მონოპოლისტურმა კავშირებმა — კარტელებმა, სინდიკატებმა, ტრესტებმა გადამწყვეტი მნიშვნელობა მოიპოვეს ქვეყნის მეურნეობრივ და პოლიტიკურ ცხოვრებაში და აქვე მიუთითა, რომ ისინი თავიანთი ბუნებიდან გამომდინარე, ქვეყნის მშრომელი მოსახლეობის უდიდესი მჩაგვრელნი და დაპყრობითი ომების ორგანიზატორები გახდნენ.

ყოველივე ამის შესახებ შესანიშნავადაა მითითებული პარტიის 27-ე ყრილობაზე მიღებულ სკკპ პროგრამის ახალ რედაქციაში: „კაპიტალის კონცენტრაციისა და ცენტრალიზაციის პროცესს XX საუკუნის დამდეგს, მოჰყვა კაპიტალისტთა იმ მძლავრი მონოპოლისტური კავშირების წარმოშობა, რომლებმაც ხელთ იგდეს მთელი ეკონომიკური და პოლიტიკური ცხოვრების მთავარი ბერკეტები, კაპიტალიზმს დაუდგა თავისი უმაღლესი და უკანასკნელი სტადია — იმპერიალიზმის სტადია. ვ. ი. ლენინის თქმით, „იმპერიალისტური კაპიტალიზმი ერების უდიდესი მჩაგვრელი, აგრესიული ომების ძირითადი წყარო გახდა“⁹.

იმპერიალიზმის ეპოქაში წინააღმდეგობათა უაღრესად გამწვავების ანალიზის საფუძველზე ვ. ი. ლენინმა დაასაბუთა კაპიტალიზმის დაღუპვის აუცილებლობა, აღმოაჩინა ამ წყობისათვის დამახასიათებელი უთანაბრო განვითარების კანონი და ამ კანონზე დაყ-

⁹ საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის პროგრამა, ახალი რედაქცია. თბილისი, 1986, გვ. 8.

რღნობით ერთ, ცალკე აღებულ კაპიტალისტურ ქვეყანაში სოციალიზმის გამარჯვების შესაძლებლობა; შექმნა სოციალისტური რევოლუციის თეორია.

ამ აღმოჩენამ უდიდესი როლი შეასრულა გაბატონებული კლასების ძალაუფლების დამხობისა და პროლეტარიატის დიქტატურის დამყარების საქმეში. კაპიტალიზმის უთანაბრო განვითარების კანონი გასაღები გახდა იმ კონფლიქტებისა და კატასტროფების გასაგებად, რომლებიც ვლინდებიან იმპერიალიზმის ეპოქაში სახელმწიფოთა შეიარაღებული შეტაკებების — ომების სახით.

3. ი. ლენინმა მოგვცა იმპერიალიზმის კლასიკური განსაზღვრა: „იმპერიალიზმი არის კაპიტალიზმი განვითარების იმ საფეხურზე, როდესაც ჩამოყალიბდა მონოპოლიებისა და ფინანსური კაპიტალის ბატონობა, უაღრესი მნიშვნელობა მიიღო კაპიტალის გატანამ, დაიწყო მსოფლიოს განაწილება საერთაშორისო ტრესტებს შორის და დამთავრდა დედამიწის მთელი ტერიტორიის განაწილება უდიდეს კაპიტალისტურ ქვეყნებს შორის“¹⁰.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, ამ პერიოდის ბევრ ნაშრომში იმპერიალიზმი განხილულია, როგორც დიდ სახელმწიფოთა საგარეო პოლიტიკის გარკვეული მიმართულება. იმპერიალიზმის ასეთ განსაზღვრას იძლეოდნენ კაუტცისთან ერთად ო. ბაუერი, რ. ჰილფერდინგი და სხვანი. ანტიმარქსისტულ შეხედულებებს იმპერიალიზმის საკითხებში ავითარებდნენ აგრეთვე ტროცკი, ბუხარინი, პრეობრაჟენსკი და სხვა ანტილენინელები.

იმპერიალიზმის ლენინური განსაზღვრის უდიდესი მნიშვნელობა და სიახლე ის არის, რომ იგი შეიცავს კაპიტალიზმის განვითარების ახალი ფაზის ყოველმხრივ ანალიზს და გვიჩვენებს, რომ იმპერიალიზმი არის კაპიტალიზმის განსაკუთრებული ისტორიული სტადია — მონოპოლისტური კაპიტალიზმი, პარაზიტული, ანუ ლპობადი და მომაკვდავი კაპიტალიზმი, რომ იგი წარმოადგენს პროლეტარული რევოლუციის წინაღუეს და სხვა. იმპერიალიზმის სწორედ ეს ეკონომიკური თავისებურებანი ვერ შენიშნეს კაუტციმ, ჰილფერდინგმა და სხვა სოციალ-შოვინისტებმა. აკრიტიკებდა ზა რ. ჰილფერდინგს იმის გამო, რომ ამ უკანასკნელმა დაივიწყა იმპერიალიზმის ისეთი არსებითი ნიშანი, როგორიცაა პარაზიტობი და

¹⁰ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 22, გვ. 335.

ლპობა, მიუთითებდა, რომ მან „...ყოფილმა „მარქსისტმა“... ამ საკითხში ნაბიჯი გადადგა უკან აშკარა პაციფისტ და რეფორმისტი, ინგლისელ ჰობსონთან შედარებით“¹¹.

კაუტცის მსგავსად, ზოგიერთი თანამედროვე ბურჟუაზიული იდეოლოგი დღესაც ამტკიცებს, რომ იმპერიალიზმი არის სახელმწიფოს პოლიტიკა, რომელიც მიზნად ისახავს სხვა ქვეყნების წინააღმდეგ ბრძოლას და მათ დაპყრობას.

ასეთ მსჯელობათა თანახმად, საკმარისია სახელმწიფომ შეცვალოს თავისი დაპყრობითი კურსი, ექსტრემისტული ზრახვები, რომ „მოისპოს“ იმპერიალიზმი. სინამდვილეში კი იმპერიალიზმის შინაარსი უფრო ღრმაა. ძნელი დასაანახი არ არის, რომ ვინც სახელმწიფოს დაპყრობით პოლიტიკას აიგივებს იმპერიალიზმთან, იგი ცდილობს მიჩქმალოს იმპერიალიზმის ნამდვილი ეკონომიკური საფუძველი — მონოპოლიების ბატონობა.

ექსპლოატატორული წყობილების თანამედროვე საპოლოგეტები ხმამაღლა გაჰყვირიან, რომ დღევანდელი იმპერიალიზმი თავისი ბუნებით ძირფესვიანად განსხვავდება ძველი იმპერიალიზმი-საგან და, პირველ ყოვლისა, ამ აზრს იმით ასაბუთებენ, რომ თანამედროვე კაპიტალისტურმა სახელმწიფოებმა თითქოსდა უარი თქვეს კოლონიალიზმზე, სხვა ქვეყნების ჩაგვრასა და ექსპლოატაციას და რომ დღეს იმპერიალიზმმა სრული ტრანსფორმაცია განიცადა.

მაგრამ ისმება კითხვა, ნიშნავს კი კოლონიური რეჟიმის მოსპობა კოლონიალიზმის მოსპობას? ეს საკითხი აუცილებლად მოითხოვს პასუხის გაცემას, რაზეც თავს იკავებენ იმპერიალიზმის თანამედროვე დამცველები. სინამდვილე გვიჩვენებს, რომ კოლონიური რეჟიმის ბატონობა, ე. ი. კოლონიური მფლობელობა ისპობა, მაგრამ კოლონიალიზმი რჩება, როგორც „უხილავი იმპერია“ ექსპლოატაციისათვის დამახასიათებელი მთელი რიგი ახალი ფორმებითა და მეთოდებით. „კოლონიალიზმი კოლონიების გარეშე“ განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ამჟამად, იმპერიალიზმის აგრესიულობის გაძლიერების პერიოდში. ერთი შეხედვით, პოლიტიკურად განთავისუფლებული ქვეყნები შეიძლება მოგვეჩვენონ თავისუფალნი, დამოუკიდებელნი, მაგრამ მათი ახლოს გაცნობა ცხად-

¹¹ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 22, გვ. 238.

ყოფს, რომ ისინი ისევ იმყოფებიან იმპერიალისტური ქვეყნების
გავლენის ქვეშ, ისევ რჩებიან მათს დამოკიდებულებაში ეკონომიკურად.

ამ დამოკიდებულების თვალთ დანახვა ძნელია, რუკაზე იგი
არ აისახება, მაგრამ მისი სიმწვავე სუსტი ქვეყნებისათვის არა-
ნაკლებ საგრძნობია, ვიდრე კოლონიური რეჟიმი... აი, რაში მდგო-
მარეობს „უხილავი იმპერიის“ თავისებურება.

„უხილავი იმპერიის“ მძლავრ ქვეყანას ამჟამად აშშ წარმო-
ადგენს, რომლის მსხვილი მონოპოლისტური კავშირები და ბან-
კები უხილავი ქსელით არის დაკავშირებული თითქმის ყველა კა-
პიტალისტურ, განვითარებად და სუსტად განვითარებულ ქვეყნებ-
თან.

ასეთი უხილავი სამფლობელოები აშშ მონოპოლიებს და ბან-
კებს აქვთ აზიის, აფრიკის და ლათინური ამერიკის ბევრ ქვეყა-
ნაში. როცა იმპერიალისტები ამა თუ იმ ქვეყანას დამოუკიდებლო-
ბას ანიჭებენ, ისინი აქ თავიანთი ადმინისტრაციის ლიკვიდაციას
ახდენენ, ვაჰყავთ ჯარები და სხვ. მაგრამ თავიანთ კაპიტალს ხე-
ლუხლებლად ტოვებენ, ე. ი. იმპერიალიზმი თავის განკარგულე-
ბაში იტოვებს ამ ქვეყნის წინააღმდეგ ბრძოლის ეკონომიკურ სა-
ფუძველს, მეტიც, აძლიერებს ამ ქვეყნებში კაპიტალის გატანას.

ყოველივე ეს ნათლად გვიჩვენებს იმპერიალიზმის ლენინური
განსაზღვრის ქმედით როლს თანამედროვე პირობებშიც.

აქვს თუ არა სინამდვილეში კაპიტალიზმის განვითარებაში
ადგილი ცვლილებებს? რა თქმა უნდა, აქვს. ეს გამოიხატება კაპი-
ტალისა და წარმოების შემდგომი კონცენტრაციის ამაღლებაში, სა-
ხელმწიფო მონოპოლისტურ კაპიტალიზმზე გადასვლაში, სოცია-
ლისტური რევოლუციის თბიექტური და სუბიექტური პირობების
მომზადებაში და სხვ. მაგრამ ეს სრულებით არ ნიშნავს კაპიტა-
ლიზმის ბუნების შეცვლას, მით უფრო არ მოასწავებს იმპერია-
ლიზმის ლენინური თეორიის უარყოფას, ან მისი მნიშვნელობის
შემცირებას, პირიქით, აღნიშნული ცვლილებები ადასტურებენ იმ-
პერიალიზმის ლენინური ანალიზის სისწორეს.

იმპერიალიზმის ლენინური თეორიის ერთ-ერთი მნიშვნელო-
ბა თანამედროვე ეტაპზე ის არის, რომ იგი სასტიკად აბათილებს
იმპერიალიზმის დამცველთა მტკიცებებს, თითქოსდა მცირდება მონ-
ოპოლიების ბატონობა, მათი როლი, თითქოს ადგილი აქვს წარმო-

ების „დეკონცენტრაციას“, მონოპოლიებს შეუძლიათ ემპერიკურად საზოგადოებას და სხვა, რაც, მათი აზრით, გამოიწვევს ინტერნაციონალიზმის ბუნების შეცვლიდან, „ემპერიკალიზმში“ კაპიტალიზმის წარმოშობიდან, ბურჟუაზიული სახელმწიფოს „საყოველთაო კეთილდღეობის“ სახელმწიფოდ გადაქცევიდან და ა. შ. ყოველივე ეს კი სასტიკად ეწინააღმდეგება სინამდვილეს. მონოპოლიების მძარცველური, ექსპლოატატორული როლი როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე ქვეყნის გარეთ, ამჟამად კი არ მცირდება, პირიქით, ძლიერდება. ფაქტია, რომ აშშ მონოპოლიები ომს აწარმოებდნენ კორეაში და შემდეგ ვიეტნამში მხოლოდ მაღალი მოგების მისაღებად, ამ ქვეყნების კოლონიებად გადასაქცევად და არა მათი „თავისუფლებისათვის“, როგორც ამის შესახებ უყვართ ლაპარაკი იმპერიკალიზმის დამქაშებს.

ეს ომები, რომელთა მიზანსაც შეადგენდა აღნიშნული ქვეყნების ხალხების დამონება და უაღრესად მაღალი მოგების მიღება, საკვებით სწორად იქნა შეფასებული ჩვენი კომუნისტური პარტიის მიერ, როგორც ყაჩაღური, მტაცებლური.

იმპერიკალიზმის ლენინური თეორიის ერთ-ერთი ძირითადი დებულების ნათელ დადასტურებას წარმოადგენს კაპიტალის ინტერნაციონალიზაციის პროცესის გაძლიერება, მსოფლიოს მონოპოლისტური გაერთიანებების წარმოშობა როგორც წმინდა კარტელების, ტრესტების, ისე სახელმწიფოებრივ-მონოპოლისტური გაერთიანებების სახით. ამის ნიმუშს წარმოადგენს ევროპის „საერთო ბაზარში“ შემავალ სახელმწიფოთა გაერთიანება, რომლის მთელი საქმიანობა და დანიშნულება მდგომარეობს სოციალისტურ ბანაკში შემავალი ქვეყნების წინააღმდეგ ბრძოლის გაძლიერებაში.

ეს არის ტენდენცია, რომელიც უეჭველად ასახავს საზოგადოებრივი წარმოების ინტერნაციონალიზაციის, მთლიანი მსოფლიო მეურნეობის შექმნის მისწრაფებას. მაგრამ ეს პროცესი უმტკივნეულოდ არ მიმდინარეობს, იგი წინააღმდეგობათა ახალ გამწვავებასთან, კლასობრივი ბრძოლის კიდევ უფრო გაძლიერებასთან არის დაკავშირებული, რაც შეუძლებელს ხდის მის, ე. ი. „მთლიანი მსოფლიო მეურნეობის შექმნის“, განხორციელებას კაპიტალისტური წარმოების პირობებში. ეს ერთხელ კიდევ ადასტურებს კაუცკის

„ულტრაიმპერიალიზმის“, პილფერდინგის „ორგანიზებული კაპიტალიზმის“ და სხვათა უნიადაგობას და სიყალბეს.

იმპერიალიზმის ლენინური თეორიის შუქზე ჩვენ ნათლად ვხედავთ აგრეთვე კაპიტალიზმის უთანაბრო განვითარების კანონის გაძლიერების პროცესს. სინამდვილე გვიჩვენებს, რომ თითოეული კაპიტალისტური ქვეყნის ნახტომისებური განვითარება გააფთრებულ ბრძოლას იწვევს მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხეში. სულ უფრო დაძაბული ხდება ურთიერთობანი თვით მძლავრად განვითარებულ კაპიტალისტურ ქვეყნებს შორის. მათ შორის არსებული შეთანხმებანი და გაერთიანებანი ძირითადად ფორმალურ ხასიათს ატარებენ. ასეთი ტრანსეროვნული კორპორაციები და გაერთიანებანი, როგორც პარტიის პროგრამაშია აღნიშნული „... არა მარტო ძირს უთხრიან განთავისუფლებულ სახელმწიფოთა სუვერენიტეტს, არამედ განვითარებული კაპიტალისტური ქვეყნების ეროვნულ ინტერესებსაც ხელყოფენ“¹².

უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ლენინის კრიტიკას ბურჟუაზიული და რევოლუციონისტული „თეორეტიკოსების“ წინააღმდეგ იმპერიალისტური კაპიტალიზმის განვითარების ხასიათის შესახებ. ეს კრიტიკა ფართოდ ეხმაურება თანამედროვე მარქსისტ-ეკონომისტების ბრძოლას რევოლუციონისტებისა და რეფორმისტების წინააღმდეგ, რომლებსაც კაპიტალიზმის ახლანდელი საფეხური „უკლასო საზოგადოების“, „სახალხო კაპიტალიზმის“ განხორციელებად მიაჩნიათ.

ნამდვილად კი არ არსებობს არავითარი „სახალხო კაპიტალიზმი“ და სხვა ამგვარი. ის, რასაც თანამედროვე ბურჟუაზიული თეორეტიკოსები „სახალხო კაპიტალიზმს“ უწოდებენ, არის იმპერიალიზმის უკანასკნელი საფეხური, სახელმწიფო-მონოპოლისტური კაპიტალიზმი, რომელიც ვ. ი. ლენინმა ჯერ კიდევ პირველი მსოფლიო ომის პერიოდში შენიშნა.

ვ. ი. ლენინი წერდა: „ძველი კაპიტალიზმი, თავისუფალი კონკურენციის კაპიტალიზმი, მისთვის აუცილებლად საჭირო რეგულატორით, ბირჟით, წარსულს ჰბარდებდა. იგი შეცვალა ახალმა კაპიტალიზმმა, რომელსაც მოსდგამს რალაც გარდამავალის აშკარა ნიშ-

¹² საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის პროგრამა. ახალი რედაქცია, გვ. 20.

ნები, თავისუფალი კონკურენციის და მონოპოლიის რაღაცნაირი ნგრევის ნიშნები. ბუნებრივად იბადება კითხვა: რაში „გადავიწყებ“ უახლესი კაპიტალიზმი, მაგრამ ამ კითხვის დასმას ბურჟუაზიული მეცნიერნი უფრთხიან¹³.

ამგვარად, როგორც ვხედავთ, ვ. ი. ლენინი გარკვევით ითვალისწინებდა „იმპერიალისტურ სტადიაში მყოფი კაპიტალიზმის“ გადასვლას ახალ საფეხურზე. რა თქმა უნდა, ამას ჰქონდა დიდი მნიშვნელობა, მაგრამ არანაკლები მნიშვნელობა ჰქონდა იმის დადგენასაც, თუ რა შეიძლებოდა გვეწოდებინა იმპერიალიზმის ამ უკანასკნელი საფეხურისათვის.

ვ. ი. ლენინი პირველი იყო, რომელმაც სავსებით სწორი პასუხი გასცა ამ კითხვას, ე. ი. იმას, თუ „რაში უნდა გადავიდეს... იმპერიალისტურ სტადიაში მყოფი კაპიტალიზმი“.

როგორც აღვნიშნეთ, დიდმა ბელადმა მას უწოდა სახელმწიფო-მონოპოლისტური კაპიტალიზმი, ამავე დროს მოგვცა ამ საფეხურის ღრმა მეცნიერული ანალიზი, გვიჩვენა კაპიტალისტურ ეკონომიკაში სახელმწიფოს მონაწილეობის კანონები, აგრეთვე ფინანსური ოლიგარქიის ინტერესებისადმი სახელმწიფოს დაქვემდებარების პროცესი და სხვ. ამას ჰქონდა უდიდესი მნიშვნელობა შემდგომი განვითარების, კაპიტალიზმიდან სოციალიზმში რევოლუციური გადასვლის, აგრეთვე იმპერიალიზმის წინააღმდეგ პროლეტარიატის იდეური შეიარაღების თვალსაზრისით.

სახელმწიფო-მონოპოლისტური კაპიტალიზმი — იმპერიალიზმის უკანასკნელი საფეხური, მონოპოლისტური კაპიტალიზმის თვისებებისა და ნიშნების შემდგომი განგრძობაა. იგი არ წარმოადგენს იმპერიალიზმის ფარგლებიდან გამოსვლას. ცხადია, წარმოების განსაზოგადოების თანამედროვე დონე შინაგანად მოითხოვს მთელი მეურნეობის გეგმაზომიერი წარმართვის აუცილებლობას. მაგრამ ამის განხორციელება შეუძლებელია კაპიტალისტური წარმოების წესის პირობებში, აგრეთვე თვით სახელმწიფო-მონოპოლისტური კაპიტალიზმის დროსაც.

ვ. ი. ლენინის მიერ იმპერიალიზმის პრობლემების შესწავლისა და მეცნიერული ანალიზის უმნიშვნელოვანეს შედეგს წარმოადგენს მისი ისტორიული ადგილის განსაზღვრა და ცხადყოფა იმისა,

¹³ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 22, გვ. 272-273.

რომ იმპერიალიზმი არის კაპიტალიზმის განსაკუთრებული სტადია, მომავლადეი კაპიტალიზმი, სოციალისტური რევოლუციის წინაღულ სწორედ დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვებამ უზრუნველყო ის ცვლილებები, რომელსაც ადგილი ჰქონდა და აქვს კაპიტალიზმის ცხოვრებაში, მისი ფარგლების შევიწროების თვალსაზრისით.

ყოველივე ამას შესანიშნავად ითვალისწინებდა ვ. ი. ლენინი თავის შრომებში იმპერიალიზმის შესახებ, განსაკუთრებით კი ნაშრომში: „იმპერიალიზმი, როგორც კაპიტალიზმის უმაღლესი სტადია“.

ამიტომ გასაკვირი არ არის, რომ ბურჟუაზიული იდეოლოგები განსაკუთრებული ძალით გამოდიან ამჟამად სწორედ ვ. ი. ლენინის ამ გენიალური ნაშრომის წინააღმდეგ, აცხადებენ მას მოძველებულად, თითქოს იგი არ პასუხობდეს თანამედროვე კაპიტალიზმის აქტუალურ საკითხებს და სხვ.

ბურჟუაზიული ისტორიკოსების მიერ ვ. ი. ლენინის ნაშრომის — „იმპერიალიზმი, როგორც კაპიტალიზმის უმაღლესი სტადია“ — წინააღმდეგ ბრძოლა თანამედროვე კაპიტალიზმის სისუსტის აშკარა მაჩვენებელია. თანამედროვე კაპიტალიზმი განიცდის შინაგან სიძნელეებს — ქრონიკულ უმუშევრობას, წარმოებრივი აპარატის დაუტვირთაობას, პარაზიტუიზმის ზრდას, ანტაგონისტური წინააღმდეგობის გაძლიერებას მწარმოებლურ ძალებსა და წარმოებრივ ურთიერთობებს შორის, საიდანაც მთავარ გამოსავალს კაპიტალისტები და მათი დამქაშები ანტიკომუნიზმში, რეაქციის გაძლიერებაში და მილიტარიზმში, თანამედროვე ატომური და ბირთვული იარაღით შეიარაღებაში ხედავენ.

„თანამედროვე პირობებში იმპერიალიზმი, — აღნიშნულია სკკპ XXVII ყრილობის რეზოლუციაში, — მზარდ საფრთხეს უქადის თვით კაცობრიობის არსებობას. მისი უსაზარლესი ნაშეირია მილიტარიზმი, რომელიც ისწრაფვის თავის გავლენასა და ინტერესებს დაუქვემდებაროს ბურჟუაზიული საზოგადოების მთელი პოლიტიკური მანქანა, კონტროლს დაუმორჩილოს სულიერი ცხოვრება და კულტურა.

იმპერიალიზმის და მხოლოდ იმპერიალიზმის ბრალია ჩვენი საუკუნის ომები და კონფლიქტები, გამალებული შეიარაღების გა-

ჩაღება და განუწყვეტელი გაძლიერება, მისი ახალი მიმართულებების გაჩენა. იმპერიალიზმი, რომელმაც პირველმა გამოიტყვეს თეორიული იარაღი, ახლა ემზადება გადადგას ახალი, შესაძლოა, საბედისწერო ნაბიჯი — გადაიტანოს გამალებული შეიარაღება კოსმოსში, მიზანში ამოიღოს მთელი პლანეტა¹⁴.

სიკვდილისა და ნგრევის იარაღების დამზადება იწვევს მუშათა და სხვადასხვა დარგის სპეციალისტთა ჩამოშორებას საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომისაგან, იწვევს მატერიალური რესურსების უსარგებლო ფლანგვას, ამცირებს სამშვიდობო მიზნებისათვის განკუთვნილ წარმოებას და ქმნის სახალხო მეურნეობის თანდათან გამოფიტვის პერსპექტივას.

ამრიგად, ლენინური დებულება იმის შესახებ, რომ იმპერიალიზმი წარმოადგენს ლბობად, პარაზიტულ კაპიტალიზმს, ნათლად დასტურდება განვითარების თანამედროვე ეტაპზეც. კაპიტალისტური ქვეყნების მშრომელები სულ უფრო და უფრო რწმუნდებიან, რომ აუცილებელია წარმოების კაპიტალისტური წესის სოციალისტური წესით შეცვლა, რაც უნდა განხორციელდეს სოციალისტური რევოლუციის შედეგად.

ამ იდეას იცავდა ვ. ი. ლენინი თავის ღროზე, ამ იდეას იცავს ამჟამად საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტია. ამ იდეის ცხოველყოფილობაში მდგომარეობს მსოფლიოს ყველაზე დიდი მოაზროვნის ვ. ი. ლენინის გენიალური ნაშრომის — „იმპერიალიზმი, როგორც კაპიტალიზმის უმაღლესი სტადია“ — მსოფლიო ისტორიული მნიშვნელობა. იგი იყო ახალი საფეხური მარქსის ეკონომიკური თეორიის, მეცნიერული კომუნიზმის თეორიის განვითარებაში. ვ. ი. ლენინმა შორს წასწია წინ მარქსისტული თეორია. ვაამდიდრა იგი ახალი დებულებებით და ღრმა თეორიული დასკვნებით.

14 საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XXVII ყრილობის რეზოლუცია სკკპ ცენტრალური კომიტეტის პოლიტიკური მოხსენების გამო. სკკპ XXVII ყრილობის დადგენილებები. თბილისი, 1986, გვ. 6.

წიგნი
დ
სსსსსსსსსსსს

ბეჭდვითი სიტყვის სახით აზრი, როგორც არა-
სოდეს, გახდა მარადიული, ფრთიანი, მოუხელ-
თებელი, წარუშლელი.

ვ. შ ი უ გ ო

აკადემიური „ვეფხისტყაოსანი“

„ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტი ბეჭდურად 63-ჯერ გამოქვეყნდა. პირველი გამოცემა განახორციელა სწავლულმა მეფემ ვახტანგ მეექვსემ 1712 წელს, თავისი რედაქციითა და კომენტარებით („თარგმანით“). იმ დროისათვის ეს იყო მეცნიერულ-კრიტიკული გამოცემა. ვახტანგის გამოცემას პოემის მხოლოდ ოციოდე ხელნაწერი უსწრებს. დაახლოებით ამდენივეა ვახტანგის შემდეგდროინდელი, მაგრამ მისგან დამოუკიდებელი წარმოშობის ნუსხა. ხელნაწერთა უმრავლესობა მომდინარეობს თვითონ ვახტანგის გამოცემიდან.

საერთოდ, ცოტა როდია „ვეფხისტყაოსნის“ ჩვენ დრომდის მოღწეული ხელნაწერის რაოდენობა. მაგრამ ეს ხელნაწერი მემკვიდრეობა გვიანდელ დროს ეკუთვნის. მხოლოდ ერთადერთი ხელნაწერის ორფურცლიანი ფრაგმენტი ახალციხის მუზეუმიდან, უნდა იყოს XVI საუკუნის გასულისა თუ XVII საუკუნის დამდეგისა. „ვეფხისტყაოსნის“ ყველაზე ძველი თარიღიანი ხელნაწერია მამუკა მდივნის — თავაქალაშვილის ნუსხა, გადაწერილი 1646 წელს. პოემის თითო-ოროლა ტაეპი XV საუკუნის ჩანაწერ-მინაწერის სახით შემოუნახავს სხვა თხზულებათა ხელნაწერებს. ორი სტროფის ტექსტი მიწერილია ვანის ქვაბთა მონასტრის კედელზე (ეს მინაწერი XV-XVI საუკუნისაა). ჟამთა სიავისა თუ სხვა მიზეზთა გამო „ვეფხისტყაოსნის“ ძველი ხელნაწერები დაკარგულია. ნაგვიანვე ხელნაწერებში კი ტექსტი ძალზე დამახინჯებული და წარყვნილია. ამჟამად „ვეფხისტყაოსნის“ ხელნაწერები თავმოყრილია და დაცულია საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის კორნელი კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტში, რამდენიმე ხელნაწერი ქუთაისის სამხარეთმცოდნეო მუზეუმშია, ორი კარგი ძველი ხელნაწერი ოქსფორდის ბიბლიოთეკაშია (მარჯორი უორდროპის სახე-

ლობის კოლექციაში), ორიც პარიზის ეროვნულ ბიბლიოთეკაში ინახება. მკვლევართა განკარგულებაშია ყველა ამ ხელნაწერის კოპია.

ვახტანგის გამოცემის შემდეგ „ვეფხისტყაოსანი“, როგორც ვთქვით, 62-ჯერ დაიბეჭდა. რასაკვირველია, ეს გამოცემები სხვადასხვა ღირსებისაა, ზოგი მათგანი რომელიმე წინა გამოცემის უბრალო განმეორებაა. ტექსტოლოგიური თვალსაზრისით უფრო მნიშვნელოვანი გამოცემებია (ვახტანგის გამოცემის შემდეგ): მარი ბროსესი (1841); დავით ჩუბინაშვილისა (1860); ქართველიშვილის სახელით ცნობილი (1888), რომელიც მოამზადა ქართველ მწერალთა ჯგუფმა გრიგოლ ორბელიანისა და ილია ჭავჭავაძის მოთავეობით; იუსტინე აბულაძისა (1914, 1926); სარგის კაკაბაძისა (1913, 1927); დავით კარიჭაშვილისა (1903, 1920); კონსტანტინე ჭიჭინაძისა (1934); პირველი საიუბილეო (1937); ბარამიძე-კეკელიძე-შანიძისა (1951, 1957); ა. შანიძისა და ალ. ბარამიძისა (1966), ამ გამოცემის ტექსტის მომზადებაში მონაწილეობა მიიღო ივანე ლოლაშვილმა; გ. წერეთლისა და ი. აბაშიძისა (1966), ეს ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს გ. წერეთელმა, სარ. ცაიშვილმა და გ. კარტოზიამ; სასკოლო (ნ. ნათაძის რედაქციით, 1974, 1976); პ. ინგოროყვასი (1953, 1970).

სადირექტივო ორგანოების დადგენილებით, „ვეფხისტყაოსნის“ აკადემიური ტექსტის დადგენა და მისი გამოსაცემად მომზადება დავალა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიას, რისთვისაც აკადემიის პრეზიდიუმთან შეიქმნა სპეციალური კომისია და მისი მთავარი რედაქცია. კომისიას ხელმძღვანელობდა აკადემიკოსი გიორგი წერეთელი. მანვე შეიმუშავა ტექსტის დადგენის პრინციპები, რომელიც პრესაშიც გამოაქვეყნა („მნათობი“, 1962, № 2, გვ. 125-138). გ. წერეთლის გეგმით, პოეზის კრიტიკულად დადგენილ ტექსტს უნდა დართვოდა ვრცელი სამეცნიერო აპარატი (პოემის ყველა ხელნაწერისა და მნიშვნელოვანი ბეჭდური გამოცემების სრული ვარიანტები, ტექსტოლოგიური ხასიათის შენიშვნები,

¹ „ვეფხისტყაოსნის“ მთელი ხელნაწერი შემკვიდრება რედაქციულად შესწავლა და მეცნიერულად აღწერა სარგის ცაიშვილმა („ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის ისტორია, I, II, თბილისი, 1970).

კომენტარები, სიმფონია-ლექსიკონები). ასეთი რთული გამოცემის მომზადებამ დიდი დრო და დიდი შრომა მოითხოვა.

ფართო წინასწარი მოსამზადებელი მუშაობის შემდეგ მთავარი რედაქცია შეუდგა ტექსტის დადგენას 1969 წლის ნოემბერში. ძირითადი ტექსტის დადგენა დასრულდა 1984 წელს. სამწუხაროდ, გ. წერეთელი გარდაიცვალა 1973 წლის ოქტომბერში, როდესაც დადგენილი იყო პოემის მხოლოდ 258 სტროფი (162 ძირითადი, 96 — ჩანართი).

გ. წერეთლის გარდაცვალების შემდეგ გადახალისდა მთავარი რედაქცია და დამტკიცდა მისი ახალი შემადგენლობა: ალექსანდრე ბარამიძე (მთავარი რედაქტორი), ირაკლი აბაშიძე, ივანე გიგინეიშვილი, გურამ კარტოზია (მთ. რედაქციის მდივანი), ცოტნე კიკვიძე, ელენე მეტრეველი, სარგის ცაიშვილი (მთ. რედაქტორის მოადგილე), შოთა ძიძიგური.

პრაქტიკულმა მუშაობამ დაგვარწმუნა, რომ საჭირო იყო პოემის ტექსტის ზუსტი შინაარსის ფიქსირება, ე. ი. ერთგვარი ქართული პეკარედის შედგენა (რამაც კიდევ უფრო გაახანგრძლივა ტექსტის გამოსაცემად მომზადება). ამის გამო, მთავარ რედაქციას მოუხდა ტექსტის უკვე დადგენილი ნაწილის გადასინჯვა და მასში მცირეოდენი ცვლილების შეტანა.

ტექსტის დასადგენად და გასამართავად მთავარი რედაქცია გულდასმით სწავლობდა პოემის ხელნაწერ მემკვიდრეობას, ითვალისწინებდა ბეჭდურ გამოცემებს და მკვლევარების ტექსტოლოგიური ხასიათის ნაშრომებს. რედაქცია დიდი სიფრთხილით ეკიდებოდა პოემის ამა თუ იმ სტროფის ნამდვილობა-ჩანართობის საკითხის გადაწყვეტას. ასეთივე სიფრთხილით ვასწორებდით დამახინჯებულ ტექსტებს, ვერიდებოდით კონიექტურებს, მხოლოდ უკიდურეს შემთხვევაში ვიყენებდით ამ ხერხს. რედაქციამ, რა თქმა უნდა, ფართოდ ისარგებლა წინამორბედთა გამოცდილებით და თავის გამოცემაში შემოიტანა ტექსტის არა ერთი და ორი ადრინდელი ვასწორება. აქ დავიმოწმებთ ჩვენი ვასწორების რამდენიმე სანიმუშო მაგალითს:

1. ყველასათვის კარგად ცნობილია რუსთველის პოეტური აღსარების ერთი ტაეპი, რომელიც დიდხანს ასე იკითხებოდა (4, 3);
მელნად ვიხმარე გიშრის ტბა და კალმად მინა რხეული.

მინის რა სახეობაც არ უნდა იყოს, მისი რხევადობა საცლრ-ბელია. ამის გამო, ნ. მარმა წარმოადგინა საბუთიანი კონიექტურა, (TP, XII, 1910, გვ. 26-27) — ნაი. ნაი ნიშნავს ლერწამს. ლერწამი რხევადიც არის (მოვიგონოთ იოვანე საბანისძის — „შიშითა განი-ლევიან და ირყევიან, ვითარცა ლერწამნი ქართაგან ძლიერთა“) და ლერწმის ლეროდან ამზადებდნენ კალამს. იუსტინე აბულაძემ კიდევ უფრო დახვეწა და გააუმჯობესა მარისეული გასწორება, შემოგვთავაზა — მე ნა. გადამწერისათვის გაუგებარი ნა (ნაი) ადვილად გადაკეთდებოდა მინად, თუ ამ სიტყვას ხელნაწერში ექ-ნებოდა ფორმა მე ნა. შემდეგ გამოცემებში დაკანონდა შესწორების სწორედ აბულაძისეული რედაქცია. 1969 წელს გ. წერეთელმა და-ბეჭდა მის მიერვე შემუშავებული პრინციპების კვალობაზე დად-გენილი და გამართული „ვეფხისტყაოსნის“ შესავლის 15 სტროფის ტექსტი. მკვლევარმა აღადგინა ხელნაწერებისა და ადრინდელი გა-მოცემების ტრადიციული წაკითხვა: მინა რხეული (გვ. 4). მთავარ-მა რედაქციამ არ გაიზიარა გ. წერეთლის მოსაზრება და მოიწონა კონიექტურა მე ნა.

2. ტარიელმა ავთანდილს შეახსენა წყლის პირას შეხვედრისა და კონფლიქტის გარდასული ამბავი (294):

მოვიხედენ, მომეწია რა პატრონი შენი, ვნახე,
ხელმწიფობით შემებრალნეს, აჰად ხელი არ შევახე,
თვალთა წინა გამოვექმეც, მეტი არა შევუზრახე.

ვახაზულმა სიტყვამ — „შევუზრახე“ დაგვაექვა. ზრახვა ჩვე-ულებრივ ნიშნავს ძრახვას (ა. შანიძე) ან ლაპარაკს (გ. ბერიძე). ტარიელს როსტევანის საქციელი არ დაუძრახავს (ხელმწიფობით შემებრალნესო), არც მასთან გამოლაპარაკების თავი ჰქონდა. მე-ფისგან მიგზავნილ პირებს ხომ არ მოუსმინა, არ დაელაპარაკა, სი-ტყვა არ დაძრა.

ზოგ ხელნაწერში შევუზრახე-ს ნაცვლად არის შევუზახე (არ შევუზახე). ეს კი ნამდვილად სწორია. ტარიელმა მეფეს არ შეუტია (საბრძოლოდ არ შეუძახა, საბრძოლო ყიჟინა შეწყვიტა), არაფერი ჰკადრა, თავი აარიდა და განშორდა, გაუჩინარდა. შეზახება ნიშ-ნავს შეძახებას, საბრძოლო ყიჟინას. ადრეც ხომ (88, 1-2), ტარი-ელმა მეფის მონებს ყურადღება არ მიაქცია და „მათ ლაშქართა

„ზახილისა იყო ერთობ უგრძნობარი“. აი ეს სიტყვა „ზახილი“ (საბრძოლო შეძახილი) მეორდება 294-ე სტროფშიც.

3. ტარიელი იძულებული გახდა თავდაცვის მიზნით შეემოღა ხატელ მოყმეს (209):

მით ერთთა მათრახითა თავი ასრე გარდაჰფრინა,
ვითა მკვდარი უსულო ქმნა, ვითა მიწა დაამიწა,
მისი რასმე მკადრებელი მოამდაბლა, მოამიწა,
თვალთა წინა წაგვივიდა ლალი, კუშტი, ამაყი, წა!

ამ შაირის მეორე და მესამე ტაეპების სარიტმოდ არსებითად ერთი და იგივე სიტყვებია, ერთი და იმავე მნიშვნელობისა — და-ამიწა, მოამიწა. ეს გარკვეულ უხერხულობას ჰქმნის და ლექსის ღირსებას ამცირებს. ამავე დროს ორ შედარებით ძველ ხელნაწერში (S 4988, H 2610) მოამიწას ნაცვლად არის მოაწიწა, რაც ნიშნავს დააშინა. შეაშინა. ეს შინაარსობრივ-აზრობრივადაც უნაკლოა და საესეებით ეთანხმება წინა, სინონიმური რიგის (სინონიმური პარალელიზმის) სიტყვას მოამდაბლა (დაამდაბლა, დაამცირა). ამგვარად, ტექსტი ფორმითაც გაიმართა და შინაარსითაც დაიხვეწა:

მისი რასმე მკადრებელი მოამდაბლა, მოაწიწა!

4. პოემაში მოთხრობილია, რომ ნესტანის ხილვამ ტარიელი მოხიბლა და დაბნინდა, სამი დღე მეფის სასახლეში იწვა უგონოდ, მკურნალობამ არ გაჭრა, ეჭიმები გაკვირვებული იყვნენ („...ესე სენი რაგვარია? სამკურნალო არა სჭირს რა, სევდა რამე შემოჰყარია“, 352). სამი დღის შემდეგ ტარიელს ცნობა დაუბრუნდა, შეშინდა, აქ ყოფნა გამიმეღავნებს მიჯნურობის ამბავსო. იგი ღმერთს შეევედრა: ნუ გამწირავ, გაძლებს ძალა მომანიჭე, რომ ფეხზე წამოვდგე და „სახლსა ჩემსა მიმაწვინიე“ (354):

ვთქვი, თუ: ღმერთო, ნუ გამწირავ, აჯ: ჩემი შეისმინე,
მომეც ძალი დათმობისა, ცოტად ვითა აღმადგინე,
აქა ყოფა გამამეღავნებს, სახლსა ჩემსა მიმაწვინიე!
მანვე ქმნა და მო-რე-ვჯობდი, გული წყლული გავარკინე.

¹ მოაწიწა „ვეფხისტყაოსნის“ სასკოლო გამოცემაშიც (თბილისი, 1974, 1976).

სტროფის შინაარსი სავსებით გასაგებია, მაგრამ მთელი ჩანს მესამე ტაეპის გახაზული სიტყვები (სახლსა ჩემსა მამაწვინე). კონტექსტის მიხედვით, ტარიელი ღმერთს სთხოვს ფეხზე წამოდგომის უნარის ბოძებას თავის სახლამდის მისალწევად. ამავე დროს ტექსტი დამოწმებული სახითაა ყველა გამოცემაში და თითქმის ყველა ხელნაწერში. თითქმის იმიტომ ვამბობთ, რომ გურგენასეულ ხელნაწერში (R) იკითხება მიმაწვინე. მეორე, გვიანდელ (XIX საუკუნის) ხელნაწერში — მიმწვინე. „მიმაწვინე“ შინაარსობრივად თავის ადგილასაა, სწორედ მიმაწვინეს ნიშნავს, თონდ დამოწმებული ფორმა რამდენადმე არღვევს რუსთველური რითმის ნორმას (შემასმინე, აღმადგინე, გავარკინე, მიმაწვინე), მაგრამ „ვეფხისტყაოსანში“ სხვაგან მიღებული წაკითხვის — მოგაწვინა — (მოგაწვინა) კვალობაზე უცდომლად ხერხდება საანალიზო სიტყვის გამართვა: მიმაწვინე. მთელი ტაეპი უნაკლო ხდება:

აქა ყოფა გამამკლავნებს, სახლსა ჩემსა მიმაწვინე.

გარკვეულ სირთულეებს იწვევს „ვეფხისტყაოსნის“, ერთი შეხედვით, თითქოს მარტივი ტექსტის გაგება. ტარიელს შემოესმა ვიღაც დაჭრილი მოყმის (ფრიდონი) გამწარებული „ყვილი“, შეეგება, ამბის გამოკითხვა დააპირა (595, 3-4):

ვუთხარ: დადეგ, გამაგონე, შენი საქმე მეცა მინა!
შემომხედნა, მოვეწონე, სიარული დათმინა.

რას ნიშნავს „სიარული დათმინა“? „ვეფხისტყაოსნის“ ისეთი ცნობილი კომენტატორი, როგორცაა ვუკოლ ბერიძე, ასე განმარტავს ამის შინაარსს: „სიარულს უკლო, გაანელა“¹. სოლომონ იორდანიშვილის პუკარედი თარგმანია: «Он остановился»². მაშასადამე, ერთი სწავლულის ფიქრით, ფრიდონმა „სიარულს უკლო, შეანელა“, მეორე კი ამბობს, იგი გაჩერდაო. სიარულს უკლო ერთია და გაჩერდა მეორე. აქ არა მარტო ნიუანსური, არამედ არსებითი ხასიათის შინაარსობრივი სხვაობაა. ჩვენი აზრით, სწორია იორდანიშვილის გაგება.

¹ ვუკოლ ბერიძე. „ვეფხისტყაოსნის“ კომენტარი. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს სარგის ცაიშვილმა და გურამ შარაქემ. თბილისი, 1974.

² Витязь в тигровой шкуре. Подстрочный перевод с грузинского С. Иорданишвили, Тбилиси, 1966, с. 127.

მაინც ეს შედარებით მარტივი მაგალითია. ხშირად გვაქვს
 რთული ვითარება. ამის ერთ ნიმუშსაც მოვიყვანთ.

გამარჯვებული ტარიელი ხატაეთიდან სწერდა ფარსადან მეფეს
 ფეს (464, 1-2):

რა ყველაი დაიფრვე, ხატაეთით გავემგზავრე,
 წამოვიღვენ საქურქლენი, სახელმწიფო დავიავრე.

პირველი ტაეპის შინაარსი სავსებით ნათელია: დაურვება-
 გარიგებაა, მოგვარება. „ყოველივე საქმე... გავარიგეო“ (თეიმურაზ
 ბატონიშვილი): „როდესაც ყველაფერი მოვავგარე, წამოვედით ხა-
 ტაეთიდანო“ (ვ. ბერიძე). სადავოა მეორე ტაეპის დავიავრეს მნიშ-
 ვნელობა. ამ სიტყვას არ განმარტავენ არც ვახტანგი, არც თეიმურაზ
 ბატონიშვილი, არც ბროსე, არც ჩუბინაშვილი. იუსტინე აბულაძის
 თვალსაზრისით, დაიავრება არის აკლება, იავარყოფა. აკაცი შა-
 ნიძე: „დაიავრება — იავარის აღება, ნატყვენავის აღება, დატყვევ-
 ნა“. ხოლო განსამარტავი „იავარყოფა“ ნიშნავსო დატყვევნას, გა-
 ჩანაგებას. კ. კიკინაძითაც დაიავრება აკლებაა, ვ. ბერიძით —
 იავარყოფა, ე. ი. აკლება, გაჩანაგება. ერთი სიტყვით, თუ ტრა-
 დიციულ განმარტებას ვერწმუნებით, ტარიელს ხატაეთის საქმე-
 ები ისე მოუგვარებია, რომ ქვეყანა აუოხრებია, გაუჩანაგებია.
 მხედართმთავარი კი თვითონ აცხადებდა (451): რამაზის „სპანი ყვე-
 ლაკანი, დავიპყრენით, არ მოგკლენითო“. დამარცხებულმა რამაზმა
 ტარიელს უყოყმანოდ ჩააბარა თავისი ციხე-სიმაგრენი და განძეუ-
 ლობა (458-459). ყველაფერი რომ წესისამებრ მიითვალა, ქვეყანა
 დააწყნარა, დააშოშმინა, მცხოვრებლებს დაუბრუნა თავიანთი სახლ-
 კარი, უშიშრად იყავითო: „ქვეყანა ჩავსხი, ვუბრძანე, იყვენით თქვენ
 უკრძალადად“ (459, 3): (ს. იორდანიშვილის პწკარედით —
 «Жителѣй страны я вернул к очагам, я им приказал: живите
 без страха».) ახალგაზრდა მხედართმთავარი ისე მოიქცა, როგორც
 შემვენოდა გონიერ, შორსმჭვრეტელ და ჰუმანურ სახელმწიფო მოღ-
 ჯაფეს. ამის შემდეგ როგორ მისწერდა ის ფარსადან მეფეს, ხატაეთი
 ავიკელი და გავაჩანაგეო. გაუგებრობა იმან წარმოშვა, რომ მცდარად
 გაიგეს დავიავრე. სწორია, რომ ეს სიტყვა წარმოშობით სპარსუ-
 ლია, ნაწარმოებია ავარ-ისაგან (avar), რომლის პირველი მნიშვნე-
 ლობა მართლაც აკლებაა: (несправедливость, притеснение, ти-
 ранство (Ягелло). მაგრამ იმავე ლექსიკოგრაფის მიხედვით „ავარს“
 აქვს სხვა მნიშვნელობაც, სახელდობრ: Счисление, вычисление,

ისчисление, расчет, счет. რუსთველს სწორედ ამ მეორე მნიშვნელობით აქვს მოხმობილი „დავიავრე“. ტარიელი ატყობინებს, შვედებს, ხატაეთის საქმეები მოვაგვარე, ნალაფევი განძი წამოვიღე, სახელმწიფო (წესითა და რიგით) მივითვალეო. მართლაცდა, ტარიელმა ზომ რამაზს მოსთხოვა, ყველაფერი უომრად „ხელთა მიმათვალეო“ (456,3) რამაზმა ბრძანება შეასრულა, ტარიელი ხატაეთის ციხე-ქალაქებში შევიდა მცხოვრებთა არა დასარბევად და ასაკლებად, არამედ „მოვლად და მოსათვალავად“ (459,1). აი, ამ მითვლაზე, თვლით, ანგარიშით ჩაბარებულ საჭურჭლეზე იწერებოდა ამირბარი და არა ქვეყნის აკლებასა და გაჩანაგებაზე.

„ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის შინაარსის გაგებისათვის ზშირად გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს განკვეთილობის ნიშნების სწორად დასმას. თავის მხრივ სასვენი ნიშნების დასმა აზრის გაგებაზეა დამოკიდებული. ამისა ერთი მაგალითი.

ახლად გამეფებული თინათინი საჩუქრების უხვად გაცემას აპირებდა. ამისათვის (54, 1-2):

უბრძანა: წადით, გახსენით, რაცა სად საჭურჭლენია!
ამილახორო, მოასხი რემა, ჯოგი და ცხენია!

ასეა ხელნაწერებში, ასეა გამოცემებში. რემა სპარსულად ნიშნავს ჯოგს, სპეციფიკურად ცხენის ან ჯორის ჯოგს (სპარსულ-რუსული ლექსიკონი, რუბინჩიკის რედაქციით, I, მოსკოვი, 1970, გვ. 731). პირადად ჩვენ ვფიქრობდით, რომ აზრისა და მხატვრული ეფექტის გასაძლიერებლად რუსთველმა გამოიყენა მისთვის ჩვეული ხერხი — მოიხმო ძირითადად ერთი და იმავე მნიშვნელობის ქართული და უცხოური წარმოშობის სინონიმური სიტყვები (მსგავსად — „უცხო და ღარიბი“, „ზენაარისა, ფიცისა“, და მისთანანი): რემა, ჯოგი, ცხენი. მიხეილ წერეთელი თავის ორივე გამოცემაში (პარიზი, 1963, 1977) გვთავაზობს წაკითხვას — რემა, ჯოგადა ცხენია“. პ. ინგოროყვამ თავის პირველ გამოცემაში (1953) დატოვა ტრადიციული: „რემა, ჯოგი და ცხენია“, ხოლო მეორე გამოცემაში (1970) ირჩია კონიექტურა: „რემა, ჯორი და ცხენია“. ჩემი ღრმა არწმენით, საკითხი სწორად გადაჭრა ალექსი ჭინჭარაულმა. მისი მოსაზრებით, საანალიზო ტექსტი გულისხმობს, „როგორც ჩანს, ახალგაზრდა ცხენთა და კვიცთა ჯოგს. ცხენი გულისხმობს გახედნილ ცხენებს“. შესაფერისად გაიმართა წაკითხვაც: „რემა-ჯოგი

და ცხენია“ („ვეფხისტყაოსანი“, სასკოლო გამოცემა, 1976, გვ. 27).

ასეთ გაგებას ამართლებს სულხან-საბას ლექსიკონი. სულხან-საბას განმარტავს: „რემა — უხედი ცხენი“. ნახე უმწყსიო. უმწყსთან ნათქვამია: უმწყსი ზოგადი სახელი არს ყოელთა გაუწურთელთა... უმწყსთა პირუტყუთათვის — რემა“. „უმწყსსა ცხენსა რემა“ ეწოდებოა, განმარტავს სხვაგან სულხან-საბა (ცხენი). „ცხენისა ჯოგსა ეწოდება რემოა“, ამბობს სახელოვანი ლექსიკოგრაფი ჯოგის შესახებ. ამრიგად, საეჭვო აღარაა, რომ თინათინის ბრძანების შესასრულებლად მოუტრეკიათ გაუხედნავი კვიცებისა და გახედნილი ცხენების ჯოგები („რემა-ჯოგი და ცხენია“). ტექსტის ამგვარ წაკითხვას დაუჭირა მხარი აკადემიური „ვეფხისტყაოსნის“ მთავარმა რედაქციამ¹.

აზრთა დიდ სხვადასხვაობას იწვევს „ვეფხისტყაოსნის“ სტროფული შედგენილობის საკითხი. ვახტანგისეული „ვეფხისტყაოსანი“ 1587 სტროფია, პირველი საიუბილეო გამოცემა (1937 წლისა) — 1669 სტროფი, შანიძე-ბარამიძისა — 1598, წერეთელ-აბაშიძისა და მეორე საიუბილეო (1966 წლისა) — 1587, პ. ინგოროყვასი (1970 წლისა) — 1513. პირველი საიუბილეო გამოცემა დიდხანს კანონიკურად ითვლებოდა, განსაკუთრებით სტროფული შედგენილობის მხრივ; სტროფების ჩამატება ან გამოკლება არ შეიძლებოდა. ეს იყო აღმინისტრირების უხეში ფორმის დამკვიდრება ფილოლოგიურ მეცნიერებაში. 1966 წლიდან თითქოს მოხერხდა ამისი დაძლევა. როგორც აღვნიშნე, ამდროინდელი გამოცემები განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან პოემის სტროფული შედგენილობის თვალსაზრისით. ოღონდ წერეთელ-აბაშიძის გამოცემას სატიტულო ფურცელზე წარწერილი აქვს — „გამოცემის ტექსტი მოწონებულია რუსთაველის დაბადების 800 წლისთავის საიუბილეო კომიტეტის მიერ“.

თვითონ საიუბილეო კომიტეტს ეს საკითხი არ განუხილავს. რამდენადაც 1966 წელს უკვე იბეჭდებოდა ტექსტობრივად ერთმანეთისაგან მნიშვნელოვნად განსხვავებული ორი გამოცემა (შანიძე-ბარამიძისა და წერეთელ-აბაშიძისა) და თავისი საკუთარი

¹ შდრ. გიორგი ავალიანი. ერთი სიტყვის შესახებ „ვეფხისტყაოსანში“ („ლიტერატურული საქართველო“, 7.2.86). აქვე იმასაც აღვნიშნავ, რომ ნ. მარი უარგუმენტაციოდ სანალიზო სტროფს ყალბად თვლის.

გამოცემის განხორციელებას პ. ინგოროყვაც აპირებდა, საიუბილეო კომიტეტმა საჭიროდ ჩათვალა, გამოქვეყნებულ „ვეფხისტყაოსნის“, ასე ვთქვათ, ოფიციალური საიუბილეო გამოცემაც. შეიქმნა ამისი სარედაქციო კოლეგია. კოლეგიაში შევიდა ორივე დასახელებული გამოცემის რედაქცია (ა. შანიძე, ა. ბარამიძე, გ. წერეთელი, ი. აბაშიძე) და დაემატა პ. ინგოროყვა. კოლეგიას დაევალა ტექსტის რედაქტირება წერეთელ-აბაშიძის გამოცემის სტროფული შედგენილობის ფარგლებში. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტოლოგიური საკითხების გადაწყვეტაში კვლავ იჩინა თავი ადმინისტრირების რეციდივმა. „ვეფხისტყაოსნის“ მეორე საიუბილეო გამოცემა ვერ ჩაითვლება თავისი საკუთარი, დამოუკიდებელი რედაქციული სახის მქონე გამოცემად.

კმაყოფილებით უნდა აღვნიშნო, რომ მთავარი რედაქცია „ვეფხისტყაოსნის“ ამა თუ იმ სტროფის ჩანართობა-ნამდვილობის ბედის გადაწყვეტას დიდი პასუხისმგებლობის გრძნობით, სათუთად და ყოველგვარი წინასწარ შემუშავებული თუ აკვიატებული თვალსაზრისის გარეშე ეკიდებოდა. ამიტომაც პოემის აკადემიური ტექსტის გამოცემა მნიშვნელოვნად განსხვავდება ყველა წინანდელი გამოცემისაგან, მათ შორის 1966 წლის გამოცემებისაგანაც (ამისი სტროფული შედგენილობა თითქო მოწონებული იყო საიუბილეო კომიტეტის მიერ).

აქ გავაანალიზებთ რამდენიმე სტროფს, რომლებიც არ არის 1966 წლის საიუბილეო ტექსტში და ჩვენ აღვადგინეთ „ვეფხისტყაოსნის“ აკადემიურ გამოცემაში (ისინი არის შანიძე-ბარამიძის გამოცემაში):

1. პირველი საიუბილეო გამოცემის 329-ე სტროფში აღწერილია ნესტანის დაბადებით გამოწვეული ტრადიციული სადღესასწაულო „ძეობის“ სამზადისის კოლორიტული სურათი, სტუმართა მოპატივების რიტუალი. ამისი ტექსტიდან ამოღება პოემას დააკლებს ერთს ნიშანდობლივ შინაარსობრივ შტრიხს, ცხოვრებისეულ რეალიას და ამ მხრივ ნაწარმოებს გააღარბებს. 329-ე სტროფის რუსთველურობა არავითარ დაეჭვებას არ იწვევს. აი, ამისი ტექსტიც (არ იცნობს მხოლოდ ერთი ხელნაწერი და ვახტანგის გამოცემა):

წიგნი წიგნსა ეცემოდა, დედოფალი ოდეს შობდა,
მოციქული — მოციქულსა, ინდოეთი სრულად სცნობდა;

მზე და მთვარე განცხრებოდეს, სიხარულით ცა ნათობდა; ყოველი არსად შემოსრული მხიარული თამაშობდა.

2. განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს 1966 წლის საიუბილეო გამოცემით უარყოფილი 305-ე სტროფი:

მაგრა ღმერთმან მოწყალემან მით ცნობითა ერთით მზითა
ორი მისი მოწყალეა ღღესცა მომცა ამა გზითა;
პირველ, შეპყრის მოყვარულთა ჩემით რითმე მიზეზითა,
კვლა ნუთუმცა სრულად დამწვა ცეცხლთა ცხელთა ანაგზითა.

ამ სტროფს წყალგამყოფი ადგილი უკავია ავთანდილისა და ტარიელის თავგადასავალთა შორის. ავთანდილმა იპოვა და გაიცნო ტარიელი, მოკლედ მოუთხრო მისი ამბავი და მოსვლის მიზეზი აუხსნა. არაბი ჭაბუკი მოწყურებულია, მოისმინოს ახლად გაცნობილი მოძმის ცხოვრების ისტორია. ტარიელს ძალიან უჭირს მოყოლა, მაგრამ როგორღაც ძალ-ღონე მოიკრიბა და დაიწყო მისი დრამატული თავგადასავლის თხრობა. ამ ორი ამბის (ავთანდილისა და ტარიელის ამბების) შუა არის მოქცეული 305-ე სტროფი. დამთავრდა ერთი ამბავი (ავთანდილის ამბავი) და იწყება მეორე (ტარიელის ამბავი).

ტარიელმა დაასკვნა, რომ ერთი მზის, ე. ი. ავთანდილის, გაცნობით მან ღვთისაგან მიიღო ორი მოწყალე: პირველი, მისი მიზეზით (მისი პოვნით) შეერთდება ორი მოყვარული არსება (თინათინი და ავთანდილი), რამდენადაც არაბმა ჭაბუკმა ვაჟკაცურად შეასრულა მიჯნური ქალის დავალება და მოიპოვა მისი ხელის თხოვის უფლება. ტარიელის აზრით, ღვთის მეორე წყალობა ისაა, რომ სიცოცხლემობეზრებულს იმედი ჩაესახა, მისთვის სანატრელი აღსასრული დადგაო, რომ სრულად დაიწვება სიყვარულის ადგზნებულ ცეცხლში. ამრიგად, ეს სტროფი თავისი შინაარსითა და იდეით აუცილებელი რგოლია „ვეფხისტყაოსნის“ სიუჟეტის გაშლისათვის, „ვეფხისტყაოსნის“ სიუჟეტური კონსტრუქციისათვის. ფორმის მხრივ ტექსტი უზადლოა.

3. დაიწუნეს და ჩანართად გამოაცხადეს პოემის 304-ე სტროფი, რომელიც ყველა ხელნაწერშია და ყველა გამოცემაში (გარდა ქართველიშვილისა და კარიჭაშვილის გამოცემებისა. კარიჭაშვილი ჩვეულებრივ ქართველიშვილისეულ გამოცემას მისდევს):

კაცთან ერთ კპოვოს ღმრთისაგან რაცა არ-დანაბადია!
მით გული ჩემი სევდამან აწ ასრე დანაბა დია,
კვლა გზასა მიკრავს, მიჭირავს, მითქს ბადე დანაბადია;
აწ ხელთა, ნაცვლად ლხინისა, ჩალა მაქვს და ნაბადია.

როგორც მკითხველი ხედავს, ეს არის მაჯამური სტროფი, რუსთველის ერთი საუკეთესო მაჯამათაგანი შაირი. აქ ომონიმურ სიტყვას (თუ ომონიმურად შეკრულ სიტყვებს) დანაბადია ოთხივე შემთხვევაში განსხვავებული შინაარსი აქვს: 1. არ-დაბადებულა, 2. დიახ დაბაბა, 3. გზას მილობავს, მიჭირავს (მაკავებს) დაქსელილი ბადით (დანაბადია ნაწარმოებია სიტყვისაგან ბადე), 4. და ნაბადია (ნაბადი ჩვეულებრივი მნიშვნელობით).

აბა, რა აქვს დასაწუნი ამ მშვენიერ, სრულყოფილ მაჯამურ შაირს? ამის პოემიდან ამოღება და ჩანართად მიჩნევა სრულ გაუგებრობად უნდა ჩაითვალოს.

4. საგანგებოდ უნდა შევეხო ერთ შაირს, რომელიც არის ყველა ხელნაწერში, მაგრამ არ არის არც ერთ ბეჭდურ გამოცემაში, გარდა კ. ჭიჭინაძისა და შანიძე-ბარამიძის გამოცემებისა. ესაა ჭიჭინაძით 366-ე, ხოლო შანიძე-ბარამიძით 335-ე სტროფი:

რა მინდორს შევჯდი, ზართთა ხმა იყვის ბუკთა ცემისა;
თანა მყვის სპისა სიმრავლე მსგავსი ფუტკრისა რემისა,
ჭვრეტად ქალ-ყმები დაჯრილა, დგას თემისა და თემისა;
ვინც მნახის, ეყვის ერთ წლამდის კვება ნახვისა ჩემისა.

ამ სიტყვებს ამბობს ტარიელი. წინა სტროფით ვტყობილობთ, რომ იგი მაშინ იყო 15 წლისა, ძალით ლომს ჰგავდა და თვალად— მხეს, აქებდნენ მის მოისრობასა და ასპარეზობას. ეს შინაარსი განვითარებული და გავრცობილია საანალიზო სტროფში: ტარიელი სანადიროდ დადიოდა ზარზემითა და დიდძალი ამალით, მის საჭვრეტლად ეშურებოდა სხვადასხვა თემის ქალი და კაცი.

ბრწყინვალე ჰიპერბოლით სანიმუშოა სტროფის მეოთხე, დამაგვირგვინებელი ტაეპი: „ვინც მნახის, ეყვის ერთ წლამდის კვება ნახვისა ჩემისა“. ეს ტაეპი უცილოდ ამშვენებს რუსთველის საკვირველი ჰიპერბოლების რიგს. სრულიად სამართლიანად ეს სტროფი რუსთველისეულად მიიჩნია აკადემიური „ვეფხისტყაოსნის“ მთავარმა რედაქციამ.

უზომოდ გვემისა და შეურაცხყოფის შემდეგ დავარ-ქაჯმა

ნესტანი ჩააბარა თავის ორ მონა-ზანგს, საჭირო განკარგულებად მისცა, თუ სად უნდა წაეყვანათ კილობანში ჩაკეტილი ტყვე. თაობაზე გვიამბობს ასმათი (581):

მან უთხრა: წადით, დაკარგეთ მუნ, სადა ზღვისა ჭიპია;
წმიდისა წყლისა ვერ ნახოს მყინვარე, ვერცა ლიპია;
მათ გაეხარნეს, ხმამაღლად იყიელეს: „იპი, იპია“.
ესე ვნახე და არ მოკვეე, არა მგავს არცა სიპია.

ეს სტროფი არის ყველა ხელნაწერში, აგრეთვე ჭიჭინაძის, პირველ საიუბილეო და შანიძე-ბარამიძის გამოცემებში. შინაარსობრივად შაირი ბუნებრივი ჩანს. სწორედ ამით ვტყობილობთ, თუ სად უნდა გადაეკარგათ უმწეოდ დარჩენილი სათნო ნესტანი. ყურადღებას იპყრობს გეოგრაფიული ხასიათის სპეციფიკური ტერმინი „ზღვის ჭიპი“ (ზღვის შუაგული, ზღვის ცენტრი). მთავარბარედაქციამ ეს სტროფიც დაუბრუნა პოემას.

აზრთა სხვადასხვაობას იწვევდა და იწვევს „ვეფხისტყაოსნის“ დაბოლოება. ვახტანგისეული გამოცემის წინადროინდელ ყველა სრულ ხელნაწერს შემონახული აქვს საკმაოდ ვრცელი ფინალური ეპიზოდი, რომელსაც ინდო-ხატაელთა ამბავი ეწოდება (იგი არ არის ვახტანგის გამოცემაში). აქ მოთხრობილია ფარსადან მეფის გარდაცვალების, უპატრონოდ დარჩენილ მის ქვეყანაში ხატაელების შემოსევისა და თარეშის, ტარიელის ინდოეთში დაბრუნების, მტრის დამორჩილებისა და გახელმწიფების ამბავი.

როგორც ჩანს, ეს ამბავი ვახტანგს ჩანართად თუ დანართად მიაჩნდა და ამიტომ თავის გამოცემაში არ შეუტანია. უამეპიზოდოდ იბეჭდებოდა პოემა 1934 წლამდის (ინდო-ხატაელთა ამბავი შესულია მხოლოდ ჩანართებიან-დანართებიან ხელნაწერულ გამოცემაში, რომელიც ს. კაკაბაძემ დაბეჭდა 1913 წელს). 1934 წელს გამოქვეყნდა „ვეფხისტყაოსანი“ პოეტისა და რუსთველოლოგის კონსტანტინე ჭიჭინაძის რედაქციით. ჭიჭინაძის გამოცემაში შეტანილია ხელნაწერებით ნაანდერძევი თითქმის მთელი ტექსტი პოემისა, კერძოდ, ინდო-ხატაელთა ამბავი (კ. ჭიჭინაძე საერთოდ პრინციპულად უარყოფდა „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტში ჩანართებისა და დანართების არსებობის ფაქტს, თუმცა მან თავი შეიკავა ხვარაზმელთა ამბისა და გმირთა სიკვდილის ეპიზოდის პუბლიკაციისაგან, მაგრამ ამით ავტორობასაც რუსთველს მიაწერდა).

კ. ჭიჭინაძემ დაასაბუთა, რომ შინაარსის მიხედვით ინდო-ხატაელთა ამბავი „ვეფხისტყაოსნის“ ორგანული ნაწილია, რომელიც სიუჟეტის ბუნებრივი რგოლია და რომ აქ მონათხრობი ამბავი ნაგულისხმევია პოემის ნამდვილი ტექსტით. მართლაცდა, ჯერ კიდევ ნესტანი სწერდა ტარიელს ქაჯეთის ციხიდან (1307, 1-2); „წადი, ინდოეთს მიჰმართე, არგე რა ჩემსა მშობელსა, მტერთაგან შეიწრებულსა, ყოვლგნით ხელ-აუპყრობელსა“. თვითონ ტარიელი აღიარებდა (1561, 4): „მტერთა აქვს ჩემი სამეფო, ვიცი მუნ შიგან მძოველად“. ავთანდილი ცდილობდა ტარიელი დაერწმუნებინა, რომ თავის პირად საქმეებზე იგი ვერ იფიქრებდა მანამ, ვიდრე მის (ტარიელის) მტრებს საბოლოოდ შემუსრვილს არ იხილავდა (1478-1479). ამ საბოლოო გამარჯვებისათვის როსტევეანმა ტარიელს ინდოეთში გააყოლა ავთანდილი საგანგებოდ „დაკაზმული“ ოთხმოცი ათასი მეომრით (1567).

ასეთი დიდი სამზადისის მიუხედავად „ვეფხისტყაოსნის“ ვახტანგისეულ გამოცემაში არაფერია თქმული საგულგებელი ბრძოლებისა და მტრის დამარცხების შესახებ. ცხადია, რომ ტექსტს რაღაც აკლია...

ცნობილია, რომ ხელნაწერებს ჩვეულებრივ უფრო თავბოლო ნაწილები უზიანდებოდა. ასეთი ბედი უნდა სწეოდა ინდო-ხატაელთა ამბის არქეტებ ხელნაწერსაც. ჩვენთვის უცნობ რომელიღაც გადამწერს თუ ინტერპოლატორს აღუდგენია (განუახლებია) დაზიანებული ტექსტი. ამის გამოა, რომ ინდო-ხატაელთა ამბის ზოგიერთი შაირი რუსთველური პოეზიის უცილობელ ნიშანთვისებას ატარებს, ზოგიერთი კი (და უმრავლესობა) მხატვრულად ძალზე სუსტია.

სანიმუშოა ინდო-ხატაელთა ამბის ზოგიერთი მეტაფორული მწკრივი. გმირის გულიანი ტირილი ასეა გამოხატული: „ნარგისთაგან ნაწვიმარი ღვარი ადგა, თოვლი გადნა“ (1588, 4). დიდებული, რთული მეტაფორით გადმოუცია ავტორს ტარიელის მხრივ თავისი აღმზრდელის (მეფე ფარსადანის) გლოვა ინდოეთში დაბრუნების შემდეგ (1623, 3-4):

თავსა იცემდეს, იზახდეს, ტირს მეტად გულფიცხელია,
ვიშრისა ტევრსა მოხფოცხდა ბროლისა საფოცხელია.

მეტაფორული მეტყველების გარდა აღსანიშნავია სიტყვათა
ოსტატური განმეორების რუსთველური მანერა: მოჰფოცხდა ბრო-
ლისა საფოცხელია (ე. ი. ხშირ თმას, გიშრის ტევრს, იგლეჯდა
მოჰფოცხდა — ბროლის თითებით, ბროლის საფოცხელით). საუც-
ხოთა ნესტანის კბილებზე თქმული — „ჰგავს, თუ ტყუბი მარგა-
ლიტი ზის ბროლისა ხარხაჩოსა“ (1589, 4).

ინდო-ხატაელთა ამბავში დადასტურებულია რუსთველური
სპეციფიკური ალიტერაციული ხერხის გამოყენების შემთხვევა
(1609):

ცხენის ფერხთა მოეხვია, მუხლ-მოყრილი შეეხვეწა,
მოახსენა: შემიბრაღე, მისსა ძალსა, ვინცა გხვეწა!
ნუ დამარჩენ, ნუ მაცოცხლებ და წამიღონ მკედარი მე, წა!
გული თქვენი სასაკუთრო ზედმან ასრე დამიღეწა.

ამ ყოველმხრივ მშვენიერი სტროფიდან განსაკუთრებით გა-
მოირჩევა მესამე ტაეპი. ამ ტაეპის პირველი ნახევარი აგებულია
პოეტური პარალელიზმის პრინციპზე (ნუ დამარჩენ, ნუ მაცოცხ-
ლებ), ტაეპის მეორე ნახევრისათვის კი დამახასიათებელია ალიტე-
რაციის საკუთრივ რუსთველური სახეობა — აზრის გასაძლიერებ-
ლად მთელი სიტყვის სანაცვლოდ მისი ნაწილაკის განმეორება:
წამიღონ... წა.

ინდო-ხატაელთა ამბავში გვაქვს რუსთველური შეგონების
სიბრძნით აღბეჭდილი აფორიზმი — „შიში ვერ იხსნის სიკვდილ-
სა, ცუდნი-ლა დაღრეჯანია“. შეუძლებელია ამან არ მოგვაგონოს
დედა-შვილის, ოთარაანთ ქვრივისა და გიორგის გაპაექრება აფო-
რიზმებით:

— წავიდეთ, ეხლა კი ძილის დროა. „შიში ვერ იხსნის სიკ-
ვდილსა, ცუდია დაღრეჯილობაო“, შენგან გამიგონია, დედი!

— „საცა არა სჯობს, გაცლა სჯობს კარგისა მამაციისაგანაო“,
მაშ ესეც გაიგონე, ჩემო კარგო! — უთხრა დედამ.

ამჯერად ჩემთვის ის არის საინტერესო, რომ გიორგის მიერ
მოხმობილი აფორიზმი („შიში ვერ იხსნის სიკვდილსა, ცუდია
დაღრეჯილობა“) ინდო-ხატაელთა ამბიდანაა და, საფიქრებელია,
ილია ჭავჭავაძე მას რუსთველს მიაკუთვნებდა. ისიც სათქმელია,

რომ აფორიზმის ტექსტის მოყვანა ილიას უფრო შეეძლო ხელნაწერიდან, რადგანაც მის დროს არ არსებობდა ამ აფორიზმის შემცველი ნაბეჭდი „ვეფხისტყაოსანი“. ხელნაწერებით ცნობილია აფორიზმის ილიასეული ვარიანტის სახეობა¹.

ეს ყველაფერი ასეა, მაგრამ საერთოდ ინდო-ხატაელთა ამბავი მხატვრულობის თვალსაზრისით, რა თქმა უნდა, ოდნავადაც ვერ მიუახლოვდება საკუთრივ „ვეფხისტყაოსნის“ დონეს.

თვალში საცემია ინდო-ხატაელთა ამბისა და „ვეფხისტყაოსნის“ ძირითადი ნაწილის აზრობრივ-იდეური შეუსაბამობანიც. მაგალითად, რუსთველის მიხედვით, სოფელი გამწირავია, სამაგიეროდ ადამიანს მზრუნველობს და მფარველობს ყოვლისშემძლე კეთილი ღმერთი („ნუ გეშის, ღმერთი უხვია, თუმცა სოფელი ძვირია“, „მაგრა ღმერთი არ გასწირავს კაცსა სოფლით განაწირსა“). ინდო-ხატაელთა ამბით კი „წაღმავე წაგრებს სოფელი კვლა მისგან უკუნაცარსა“ (1613, 4), ე. ი. წუთისოფელი წაღმავე წაგრებს მისგან უკულმა დაგრეხილს.

ერთგან ინდო-ხატაელთა ამბავში ავთანდილი და ფრიდონი შედარებული არიან კათალიკოსთან და მაწყვერელთან, ანუ აწყურის ეპისკოპოსთან. პოემის გმირებმა რომ ვაჭრისაგან ფარსადან მეფის სიკვდილის ამბავი მოისმინეს, ნესტანმა თავი ვერ შეიკავა და კივილი მორთო („ქალმან დიდნი დაიკვილნა“), ატირდა ტარიელი, მწარედ ატირდნენ ავთანდილი და ფრიდონიც, მათ აჰყვნენ მოლაშქრენი (1795):²

მაშინ გაჰბდეს ყველაკანი მტირალად და ცრემლთა მღვრელად,
დიდი ხანი მოიტირეს თავის-თავის გაუყრელად;
ავთანდილ და ფრიდონ ტირან გულ-სადაგად, არა ჰრელად,
მაგრა ექმნეს სულსმღებლად, კათალიკოს-მაწყვერელად.

შედარება რუსთველის საყვარელი მხატვრული ხერხია, მაგრამ დამოწმებულის მსგავსი რამ აბსოლუტურად უცხოა პოეტის მხატვრული წარმოსახვისათვის. გამოცემიდან ეს სტროფი ხელოვნურად

¹ იხსნის — გიხსნის; ცუდია — ცუდნი-ლა (იხ. „ვეფხისტყაოსნის“ ხელნაწერთა ვარიანტები, IV, გამოსაცემად მოამზადა ივანე ლოლაშვილმა, თბილისი, 1963 სტროფი 1807).

² ტექსტი მოყვანილია ხელნაწერთა ვარიანტების წიგნით (IV, 1963), გამოცემებიდან იგი ამოღებულია.

ამოკვეთეს, რითაც კიდევ უფრო გაუსვეს ხაზი მის ანტირუსთველურობას (ლაპარაკია „ვეფხისტყაოსნის“ 1937 წლის გამოცემაზე, პოემის ე. წ. კანონიკურ ტექსტზე).

დასტურდება „ვეფხისტყაოსნის“ უდავო ნაწილისა და ინდო-ხატაელთა ამბის ერთი შინაარსობრივ-აზრობრივი მოტივისა და შესაფერისი ტექსტის სრული დამთხვევა-განმეორების ფაქტი. ტარიელმა რომ ხატაეთი დალაშქრა და დაიმორჩილა, რამაზ მეფე ტყვედ შეიპყრო, მაგრამ მონანულს დანაშაული აპატია და თავისი საქციელი შემდეგნაირად ახსნა (468, 2-3):

ორგული და მოღალატე ნამსახურსა დავაგვანე,
ესე არის მამაციის მეტის-მეტი სიგულვანე.

ანალოგიური მომენტი განმეორებულია ინდო-ხატაელთა ამბავში. ამ „ამბითაც“ ტარიელმა შეიწყნარა დამარცხებული და მომნანიებული რამაზი. საგულისხმოა შეწყნარების საბუთიანობა (1614):

ბრძენმან ვინმე მოსწავლემან საკითხავი ესე ჰპოვნე:
ესეაო მამაციის მეტის-მეტი სიგულოვნე:
ოდეს მტერსა მოერიო, ნულარ მოჰკლავ, დაიყოვნე,
გინდეს სრული მამაცობა, ესე სიტყვა დაიხსოვნე.

მოყვანილი ტექსტების შედარებიდან აშკარად ჩანს, რომ ინდო-ხატაელთა ამბავში სიტყვა-სიტყვით არის განმეორებული ერთი მთელი პოეტური ტაეპი, ოღონდ ის, რაც ძირითად ტექსტში თქმულია პირდაპირი ფორმით („ესე არის“), ინდო-ხატაელთა ამბავში გადმოცემულია ირიბულად („ესეაო“). მაშასადამე, ინტერპოლატორი იმოწმებს „საკითხავ“ წყაროს და იქიდან სესხულობს თავის სათქმელს, მოაქვს ციტატა. საეჭვო აღარაფერია, ამ ციტატების ავტორები სხვადასხვა პირები არიან.

ამრიგად, ინდო-ხატაელთა ამბის ჩვენ დრომდე მოღწეულ რედაქციას ვერ ჩავთვლით შოთა რუსთველის ნაწარმოებად. ეს არის აღდგენილი, განახლებული, ანუ რესტავრირებული რედაქცია¹. ერთი რამ კი ცხადია, ინდო-ხატაელთა ამბის განმახლებე-

¹ აღძრული საკითხი ვერცლად არის განხილული ჩვენს ნაშრომებში — „ვეფხისტყაოსნის გაგრძელებათა საკითხისათვის“ (ლიტერატურულ ძიებანი, V, 1949, გვ. 133-174; ნარკვევები, III, 1952, გვ. 64-113; ახალი ნაშრომი ინდო-ხატაელთა ამბავზე, ნარკვევები, VIII, 1985, გვ. 108-117.

ლი მელექსე ერთ-ერთი ძველი ინტერპოლატორია. მკვლევარმა შერმადინ ონიანმა აღმოაჩინა ინდო-ხატაელთა ამბის ორსტროფიანი ფრაგმენტი¹. ამ ფრაგმენტის ტექსტი მიწერილია ერთი საისტორიო თხზულების XV საუკუნისეული ხელნაწერის აშიაზე, მინაწერიც იმდროინდელია. ე. ი. ინდო-ხატაელთა ამბავი აწინდელი სახით ცნობილი ყოფილა უკვე XV საუკუნეში.

თუმცა ინდო-ხატაელთა ამბავს მკაფიოდ აქვს აღბეჭდილი ინტერპოლატორის ხელწერა, ჩვენ იგი ჩაერთეთ „ვეფხისტყაოსნის“ აკადემიურ გამოცემაში, რამდენადაც ერთგვარად ავსებს „ვეფხისტყაოსნის“ შინაარსობრივ ხარვეზს, ამთლიანებს და კომპოზიციურად მტკიცედ ჰკრავს პოემის სიუჟეტს. თვალსაჩინოებისათვის ინდო-ხატაელთა ამბის ტექსტი დაიბეჭდება განსხვავებული შრიფტით.

აკადემიური „ვეფხისტყაოსანი“ გამოქვეყნდება ათ ტომად (პირველი ტომი უკვე გადაეცა წარმოებას). ამას საკმაო დრო დასჭირდება; ვიდრე ათტომეულის გამოცემა დასრულდებოდეს, მთავარმა სარედაქციო კოლეგიამ სასურველად ცნო ახლავე გამოსცეს ცალკე წიგნად მთელი პოემის დადგენილი ტექსტი. ეს იქნება მასობრივი გამოცემა, რომელიც არ არის დამძიმებული სამეცნიერო ჰპარატით, ორთოგრაფიაც თანამედროვეა, მხოლოდ შორისდებულებში დავტოვეთ უმარცვლო ჟ (ეაჲ, ჰაჲ). მასობრივ გამოცემას წელს უშვებს გამომცემლობა „მეცნიერება“. იგივე გამომცემლობა განახორციელებს ათტომეულის გამოცემასაც.

P. S. წლებანდელი „თბილისის“ 24 იანვრის ნომერში დაიბეჭდა ჩემი პატარა ინტერვიუ გაზეთის კორესპონდენტთან აკადემიური „ვეფხისტყაოსნის“ თაობაზე. ამას მოყვა გამომხმარებანი. მივიღე საინტერესო კოლექტიური წერილი ომის, შრომის და პარტიის 11 ვეტერანისა. სიხარულსაც გამოთქვამენ და სინანულსაც. სიხარულს, რომ ღირსეულად გამოქვეყნდება სათაყვანებელი ქართველი პოეტის უკვდავი ნაწარმოები. სასინანულოდ კი იმას თვლიან, რომ ბოლო ხანებში გაჭირდა კარგი წიგნების შეძენის შესაძ-

¹ შ. ონიანი. ინდო-ხატაელთა ამბავი ვეფხისტყაოსანში, თბილისი, 1982.

ლებლობა, რომ წიგნებით ხელს ითბობენ გადამყიდველები და სპე-
კულანტები. წერილის ავტორები გვთხოვენ, „ვეფხისტყაოსანს“
გამოვცეთ რაც შეიძლება მდიდრულად და დიდი ტირაჟით, რომ
ყველამ თავისუფლად შეძლოს მისი შეძენა. ჩვენ დავპირდით პა-
ტივცემულ ვეტერანებს, რომ ყველაფერს ვიღონებთ მათი კეთილ-
შობილური და კანონიერი სურვილის დასაკმაყოფილებლად. იმე-
დი გვაქვს, რომ ამ საქმეში დაგვეხმარება წიგნის მოყვარულთა
საზოგადოების ხელმძღვანელობა.

1986 წ.

სიტყვა პური მწერლის არსობისა

ეპა! სიტყვაო, ვინ გაქო, გონება-მიუწვდომელო,
შენ აშენებ და შენ არღვევ, სიბრძნითა გაუზომელო;
შენ მოალბენ და შენ აწყენ, რაც გინდა ვისი მდომელო,
რომელთა დამამშვენებო, რომელთა გამამწყრომელო!

(ქ ი ლ ი ლ ა და დ ა მ ა ნ ა)

ესაუბრა შოთა კობიაშვილი

ჩვენი თანამოსაუბრეა ქართველი მწერალი და დრამატურგი აკაკი გეჯაძე. იგი მწერალთა იმ თაობას ეკუთვნის, რომელთაც, ჯერ კიდევ ჭაბუკებმა, დიდი სამამულო ომის მთელი სიმძიმე თავიანთ მხრებზე გადაიტანეს. ომმა მის შემოქმედებას ღრმა კვალი დააჩნია, სიკვდილ-სიცოცხლესთან ჭიდილმა მრავალი ადამიანური პრობლემა დააყენა მწერლის წინაშე. მებრძოლი ჰუმანიზმით გამჭვალული მისი გმირები ჩვეულებრივი ადამიანები არიან, იბრძვიან სიკეთისათვის, გამოირჩევიან ღრმა ადამიანური თვისებებით, ეძებენ ჭეშმარიტებისაკენ მიმავალ სწორ გზას.

მწერალმა პირველი ლექსები 1940 წელს გამოაქვეყნა. შემდგომ კი მისი პოეტური კრებულები ომგადახდილი კაცის განცდებით იყო გამსჭვალული. ომის თემაზე დაწერა მან წირველი პროზაული ნაწარმოებები: „ლაზარეს წყარო“, „შვილო გოგია“, „სადგურიდან სადგურამდე“. მის კალამს ეკუთვნის რომანები: „არ მოკვდე სიკვდილამდე“ („ყარამან ყანთელაძე“), „ჯვარცმული მზე“, „მუზარადში ამოსული ყვავილი“, პიესები: „სულხან-საბა“, „მზე ცრემლში“, „ბაემანი ცაში“, „ნატყვიარი წლები“, „სიყვარულის ხაფანგი“, „დამიბ-

რუნე ჩემი დედოფალა“, „მე გავქვა-
ვავდი ქანდაკებად“ და სხვ. გან-
საკუთრებული აღიარება მოუპო-
ვა მწერალს სამამულო ომის გმი-
რული ეპოპეის ამსახველმა დრა-
მატულმა პოემამ „წმინდანები
ჯოჯოხეთში“.

აკაკი გეწაძე

თავის ყველა ნაწარმოებში
მწერალი ღრმად წვდება ქართვე-
ლი ადამიანის ხასიათს, ქართული
სიტყვის ბუნებას. ამან განაპირო-
ბა, რომ იგი დიდი ინტერესით
იკითხება.

ჩვენი საუბარი ეხება წიგნისა და
სიტყვის, როგორც მხატვრული
შემოქმედების ფენომენის როლ-
სა და მნიშვნელობას ადამიანის
ცხოვრებაში, მწერლის და მკითხ-
ველის ურთიერთდამოკიდებულებას.

— ბატონო აკაკი, როგორი ნაწარმოები მივაჩნიათ მხატვრუ-
ლი სიტყვის ჭეშმარიტ ქმნილებად?

— წიგნმა თუ ჩემი ცხოვრების ავ-კარგიც არ დამანახვა, თუ
ჩემი შეცდომებიც არ შემაცნობინა, ხელახლა არ გამააზრებინა ჩემი
ცხოვრების გზა-კვალი, თუ ჩემს სულშიც არ ჩამახედა, ის რა წიგ-
ნია.

წიგნში ჩვენ ერთი ადამიანის ცხოვრების ამბავს ვკითხულობთ
და მის ბედში მთელი სამყაროს ბედ-იღბალს ვხედავთ და განვიც-
დით კიდევაც. წვეთში ზღვას ვხედავთ ხოლმე. ის ადამიანი ხომ
ჩვენსავით ადამიანია და... ხშირად იმ ერთი ადამიანის ბედ-იღბლთ
იზომება მთელი სამყაროს ბედ-იღბალი, თუ ის ერთი ადამიანი
მრავალს ჰგავს. ასე რომ არ იყოს, რა ფასი ექნება მაშინ მწერლის
შრომას და კალმის წრიბინს? ჭეშმარიტი მწერლობა იმით არის
კარგი, რომ ჩვენს თავსაც ვხედავთ სერვანტესის ღონ-კიხოტში,
შექსპირის ჰამლეტში, ჩეხოვის ბელიკოვში, ილია ჭავჭავაძის ოთა-

რასთ ქვირეში, მიხეილ ჯავახიშვილის ჯაყოსა თუ თეიმურაზში, დავით კლდიაშვილის პლატონსა თუ მიქელაში, გოგოლის ხელს-ტაკოვა თუ გოროდნიჩში, პოლიკარპე კაკაბაძის ყვანაშვიტში. მეტნაკლებად ყველა ადამიანშია გობსეკი... და მრავალი სხვა წიგ-ნიერი გმირია ჩვენი სულის მოზიარე, ნათესავი, მოყვარე თუ მი-რონი. ამიტომაც არ კვდება მრავალი წიგნი და ყველა დროში თან-სდევს ცხოვრებას.

ძველდება წიგნის ქალაღი, მაგრამ ჭეშმარიტი ნაწარმოე-ბი (ლექსი, მოთხრობა, რომანი, პიესა) არ ძველდება, არც ბერ-დება.

— როგორია თქვენი დამოკიდებულება მკითხველთან?

— მწერალი ვერ შექმნის კარგ ნაწარმოებს, თუ არ იცნობს თავის დროის მკითხველს — არ იცის რა სულიერი მოთხოვნილე-ბებით სულდგმულობს იგი. დღევანდელი მკითხველი უწინდელს არ ჰგავს, ამას უნდა გათვალისწინება და ანგარიშის გაწევა.

მაგრამ ნიჭი სჭირდება არა მარტო მწერალს, არამედ მის მკით-ხველსაც, რათა სწორად გაიგოს ნაწარმოები, შეაფასოს მისი ავ-კარგი.

ესუდ მწერალს კარგი მკითხველი აჯობია.

— დღეს მრავალი კარგი წიგნი გამოდის. მათ შორის ბევრია ზაინტერესო, მაგრამ არის წიგნები, რომლებიც დაწერილია დუ-ნედ, უინტერესოდ...

— დასაწერ წიგნს ჩვილი ბავშვივით ღამეები უნდა უთიო, სულ უნდა უთვალთვალო, რა სჭირდება, ელოლიავო, იზრუნო, ისე ვერც გაზრდი და ვერც აცოცხლებ.

კარგი წიგნი ძნელი დასაწერია და ადვილი წასაკითხი.

— წიგნის ნამდვილი ფასი ის როდია, რაც აწერია. ზოგის ფასი განუზომელია, ზოგი კი იმ ქალაღდის ფასიც არ ღირს, რომელზე-დაც დაბეჭდილია.

წიგნიც ადამიანივით არის — ბოროტი და კეთილი. ზოგი წიგ-ნი გონებას სიკეთით გამდიდრებს, ზოგიც — მხოლოდ გინავგია-ნებს.

არის ადამიანი, რომელთან საუბარიც სულსაც გამდიდრებს და

გონებასაც. ასეა კარგი წიგნიც. ზოგ წიგნი კი არც გამდიდრებს, არც გაღარიბებს, უბრალოდ წაკითხვით ღროს გაკარგვინებს.

კარგი წიგნი სულის სარჩო-საბადებელია, ცუდი — ჭირნახული. ში გამორეული სარეველა.

ცუდ წიგნს ძნელად კითხულობ, ტანჯვა-წამებით, არადა, გეჩქარება, როგორმე ბოლომდე გახვიდე და მოიშორო. კარგი წიგნის წაკითხვაც გეჩქარება (იქნებ ღამეც თეთრად გატეხო), მაგრამ ბოლოს გული გწყდება, ასე მალე რატომ დამთავრდაო... გინდა, კიდევ გაგრძელდეს და კვლავ წაიკითხო.

ჭეშმარიტად კარგია ის წიგნი, რომელიც ბოლომდე სიამოვნებით წაიკითხე, დახურე და მერე კარგა ხანს მაინც ფიქრობ მის გმირებზე, აგრძელებ მათი ცხოვრების ამბებს... გენანება იმ წიგნთან განშორება.

წიგნს რომ კითხულობ, ან უნდა დაგამწუხროს, გული შეგტკივდეს რამეზე (ერთობ ტკბილია ცრემლები, წიგნის კითხვისას რომ გვდის), ან გაგამხიარულოს. თუ ეს ორი გრძნობა მეტნაკლებად არ ახლავს წიგნს, იგი უსულგულოა და არაფრის შაქნისი.

— არიან ადამიანები, რომლებიც ბევრს კითხულობენ, იმდენად, რომ წიგნის მეტი არაფერი ახსოვთ...

— ვისაც წიგნი არ უყვარს, ხშირად რჩება მარტო. მე მარტო არასდროს ვრჩები, რადგან სადაც მივდივარ, რაიმე წიგნი მუდამ მიმაქვს თან. წიგნი ის მეგობარია, რომელიც არაფერს გათხოვს წაკითხვის გარდა.

წიგნი უეჭველად უნდა გიყვარდეს, მაგრამ არ შეიძლება წიგნებში ჩაეფლო ისე, ცოცხალ ცხოვრებასთან კავშირი გაწყვიტო.

— როგორც ქართული მწერლისათვის, თქვენთვის, რა თქმა უნდა, კარგად არის ცნობილი მშობლიური ენის ძალა და მიმზიდველობა.

— მსოფლიოში ორი ათას ხუთასამდე ენაა აღრიცხული, მათ შორის ქართული — ერთ-ერთი უძველესი და მდიდარი ენაა, თანაც უძველესდამწერლობიანი.

ამჟამად გამოცემული ქართული ენის ყველაზე დიდი, რვატომიანი ლექსიკონი შეიცავს 112.949 სიტყვას. რიცხობრივად ამდენი ადამიანი ერთ პატარა ქალაქში ცხოვრობს. იმასაც თუ გავითვალისწინებთ, რომ ბევრია პარალელური სიტყვა, აზრს ერთნაირად

ბომ გამოხატავს, ან ამა თუ იმ ერთნაირ ნივთს, ყვავილს თუ სხვა რამეს, სხვადასხვა კუთხეში სხვადასხვა სახელს რომ ეძახიან, ქართულ სიტყვათა რაოდენობა კიდევ შემცირდება. ერთი გატყვევებული, თითქოს ცოტაა, მაგრამ... ნამდვილად ეს ასე არ არის, ენას თავისი იდუმალი კანონები სდევს თან, ამის მიხედვით კი ქართული ბსოფლიოში უმდიდრეს ენად არის მიჩნეული.

ადამიანთა და სიტყვათა რიცხოზრდია ურთიერთმედარება (ამაზე მეტყველებს, რომ ერთობ ძნელი ყოფილა ახალი სიტყვის გაჩენა-დაბადება, მისი დამკვიდრება ერის სულიერ წიაღში. ამიტომაც არის თითოეული სიტყვა ასე ძვირფასი და სასოებით მოსავლელი. ამიტომაც არის მშობლიური ენა ადამიანის სულის მზე, მისი უპირველესი საუნჯე, ნამდვილი განძი, ხოლო ყოველი სიტყვა ერის უტყუარი სიმდიდრე და ვინც თუნდაც ერთ სიტყვას შემატებს მშობლიურ ენას, ის ამდიდრებს ენის სულიერ საგანძურს.

— სიტყვა არა მარტო ადამიანთა შორის ურთიერთდამოკიდებულებების იარაღია, იგი ადამიანის სულის გამოხატულებაც არის... არის სიტყვები, რომლებიც ზუსტად, ამომწურავად გამოხატავენ ამა თუ იმ ცნებას, საგნის არსს, მოვლენას.

— ვინც კაცის ცხოვრება წუთისოფლად მონათლა, ან ვინც პირველად თქვა: იმ დღეს ჩემი სიცოცხლე ბეწვზე ეკიდაო, განა სიტყვის ჯადოქარი არ იყო? განა დიდი პოეტის სული არ ჰქონდა? ვინ მოთვლის, რამდენი ამგვარი კარგი სიტყვა, რამდენი სიბრძნე დაგვიტოვეს წინაპრებმა, მაგრამ პირველად ვინ წარმოთქვა, არავინ უწყის. ამაზე არც ფიქრობს, რადგან ამაოა დღეს ფიქრი. ენის შემოქმედი, უპირველეს ყოვლისა, ხალხია, როგორც არის ხალხი, ისეთივეა მისი ენა. ერის სულს ისე არაფერი გამოხატავს, როგორც ენა, თითოეულ მის სიტყვაში ჩანს ერის სული. ენა ინახავს ერის სულს... და თუ ერი კარგავს ენას, კარგავს ეროვნულ სულსაც.

სიტყვით მტლავნდება ამა თუ იმ ადამიანის სული, ზოგჯერ მთელი ერისაც. მაგალითად, ქართველმა თავისი საქციელის გასამართლებლად სიტყვის ჩინებული შემობრუნება იცის: შემომაკვდა, შემომეჭამა, შემომელახა, შემომელია და ა. შ. აქაოდა, ეს რომ ჩავიდინე, ჩემი ბრალი არ არის, მე არა ვარ დამნაშავეო. ამგვარი ერთი ქართული სიტყვა სხვა ენაზე რომ თარგმნო, ზოგჯერ საჭიროა მთელი წინადადება.

ქართული ლექსიკით ყველაფერს აქვს ხელი, ფეხი, გული, სული, თვალი, ყური, პირი, თავი, ენა. ერთი სიტყვით, ის, რაც ადამიანს გააჩნია. და ეს სიტყვები ამოძრავებს ლექსიკას. ვინც სიტყვების მოხმარა იცის ქართულ იდიომატიკაში, წერაც იცისო, ამბობენ.

სიტყვები იშვიათად ბერდებიან (კოსმონავტის ლექსიკაშიც არის: „სლავა გოსპოდი“), კიდევ უფრო იშვიათად კვდებიან (რვა საუკუნის წინათ შოთას ნათქვამ სიტყვათა მხოლოდ მცირე ნაწილია თანამედროვე ადამიანისათვის გაუგებარი, ჩვეულებრივი ადამიანისათვის, თორემ ფილოლოგ მეცნიერთათვის თითქმის ყველაფერი გასაგებია). სიტყვები ყველა თაობაში თავისებურად ჟღერენ. განა ბავშვის ნათქვამი სიტყვა ისე არ გვიხარია, თითქოს იგი მანამდე არ გაგვეგონოს?!

— რამდენადაც ნიჭიერია მწერალი, მით უფრო ღონიერი და გამომსახველია მისი ნაკალმარი სიტყვაც... სიტყვასთან ჭიდილი, ალბათ, მოქანდაკის შრომას თუ შეედრება; როგორც საჭრეთელის ოსტატი ცდილობს ქვას ჩაუდგას ცოცხალი სული, ასევე მწერალი კვეთს და აყალიბებს თავის სათქმელს...

— როგორც ხუროს ტაძრის ასაშენებლად შექველად ქვა და საჭრეთელი სჭირდება, ღურგალს სახლას ასაშენებლად — ხე და ნაჯახი, გლენხს მიწის მოსახენელად — გუთანი და ხარი, ასევე მწერლისათვის უპირველესი იარაღია აზრის ზუსტად გამოსათქმელად მოხმობილი სიტყვა. მაგრამ სიტყვა თავისთავად როდია ცოცხალი: მოქანდაკე ქვას უდგამს სულს, მწერალი — სიტყვას. უფრო სწორად, მწერალი სიტყვაში აღვიძებს სიტყვის ზიარ თავის სულს. აქ სიტყვისა და მწერლის სული ერთმანეთს ერწყმის, ერთსულოვანი ხდება. მხატვარი ფერებით აღგვაქმევინებს სამყაროს, მწერალი სიტყვებით გვიჩვენებს.

მწერლობა სიტყვასთან აზრიანი ჭიდილია. მწერალს ვიდრე პირში სული უდგას, ეძებს სიტყვას, ეძებს და ეძებს ყველგან: შინ, გარეთ, ჭირსა და ლხინში, დარსა და ავდარში, ცაში და მიწაზე.

მწერალი სიტყვის კაცია. სიტყვაა პური მწერლის არსობისა. ამდენად მწერალი ერის სულის შემნახავიც არის.

ზოგ მწერალს, განსაკუთრებით კრიტიკოსთა უმრავლესობას, ჰგონია, რაც მეტ უცხოურ სიტყვას გამოვიყენებ, მით უფრო გა-

ნათლებული და ინტელექტუალური გამოვჩნდებით. იმასაც კი უცხოური სიტყვებით, უცხოური ტერმინებით წერს, რისი თქმაც მადლიანი ქართული სიტყვით სრულყოფილად შეიძლება. ისეთი სიტყვების ხმარება-გამოყენებას საერთოდ ვერიდები, რაც ბავშვობისას თუ მერე მიწის კაცთაგან არ გამოიგონია. უცხო სიტყვათა ლექსიკონებში არასდროს ვიქეჩები, საჩემმწერლობო სიტყვებს ქართულ წილსა შიგან ვეძებ და მერე უხილავს ვევედრები: გამიჭერ, ქართულო სიტყვავე, ჩემო ყველაზე პირბასრო და ერთგულო ხმალომეთქი.

— მკითხველს ხშირად აინტერესებს მწერლის „სამზარეულო“, მისი შემოქმედებითი მეთოდები; თუ საიდუმლო არ არის, გვითხარით, გეხმარებათ თუ არა სიტყვის ძიება შემოქმედებაში, რა გაძლევთ სიუჟეტის მასალას, რა ადგილი უჭირავს თქვენს შემოქმედებაში ცხოვრებისეულ სიტუაციებს?

— ადრე, სანამ ლექსებს ვთხზავდი, ამაზე თითქმის არც ვფიქრობდი, მაგრამ, როდესაც პროზის წერას მივყავი ხელი, ახალ-ახალი სიტყვების ძიება ჩემი შემოქმედების არსობის პურად დამესახა.

როდესაც ჩემი ნაკალმარის ხელნაწერსა თუ უკვე დაბეჭდილ-გამოქვეყნებულ ცალში ჩასასწორებლად უკეთეს სიტყვას ვიპოვი ან უკეთეს ფრაზას მოვიფიქრებ, რაღაც დიდ აღმოჩენასავით მსიამოვნებს. ხოლო თუ ვინმე ნამდვილ შეცდომას მიპოვნის და გამასწორებინებს, ფრიად ვუმადლი, დიდ სიკეთედ მამახსოვრდება. ზოგჯერ ორიოდ სიტყვა რომ მაქვს შესაცვლელი, ისიც კი სულ მახსოვს და სანამ არ ჩავასწორებ, მაწუხებს, მგონია, იმ ორიოდ სიტყვის შეცვლა დროულად თუ ვერ მოვასწარი და ასე დამრჩა, ნაწარმოებს ბევრი სიკეთე მოაკლდება-მეთქი.

ხდება ხოლმე, ღამით გაშედვიძება, მომაგონდება მოთხრობასა, პიესასა თუ ლექსში ჩასასწორებელი ახალი სიტყვა თუ ფრაზა და ვედარ ვიძინებ, თეთრად მიტყდება ღამე. ეტყობა, ქვეშეცნეულად ვფიქრობ: ნაპოვნი ძილში არ დამეკარგოს-მეთქი. თუმცა, შესაძლოა, იგი დიდი არაფერი იყოს.

რთველი რომ ჩატარდებოდა, ბავშვები ვენახებში ვკიშპალაობდით. კიშპალს ვეძახდით პატარა შტევანს, ზოგჯერ ყურძნის სამიოდე მარცვალს, ფოთლებში შემალ-ტული რომ დარჩებოდა; ახლა ასევე კიშპალ-კიშპალ ვეძებ ხალხში ახალ სიტყვებს, სხვა მწერალს

მოუკრეფავი რომ დარჩა. ზოგჯერ მწერლისათვის სიტყვა თევზი-
ვითაა, ლაყუჩებში თუ არ ჩაავლო ხელი, უეჭველად გაუსხლტება;
ხოლო ერთხელ თუ გაუსხლტა, მეორედ ვეღარ დაიჭერს. ზოგჯერ
რაც მწერალმა ახალი სიტყვების დასაჭერად ხალხში ისევე უნდა
ინადიროს, როგორც მიმინომ მწყერზე.

იმ დროიდან, რაც მოთხრობებისა თუ რომანების წერას ვე-
ტანები, უბის წიგნაკში ხშირად ვიწერ საუბარს — ადამიანთა ცოც-
ხალ სიტყვას, ვიწერ ბავშვობისას გაგონილ სიტყვებს, მერე თითქ-
მის რომ აღარსად მსმენია და უცებ რაღაცამ გამახსენა. ჩაწერაა
ჩემთვის თევზ-სიტყვის დასაჭერი თავისებური ბადე-ფაცერი, ან სი-
ტყვა-ჩეტის დასაჭერი მახე. აქ მოხვედრილი სიტყვა უკვე ვეღარ-
სად გამეჭკევა. სიტყვებთან ერთად, რა თქმა უნდა, სხვების აზრ-
საც ვიწერ, მის დამოკიდებულებას წუთისოფლისა და ადამიანე-
ბის ავ-კარგისადმი.

ზოგი მწერლისაგან გამიგონია: რა საჭიროა რაიმეს უბის წიგ-
ნაკში ჩანიშვნა. რაიც მნიშვნელოვანია და ნამდვილად დასამახსოვ-
რებელი, ისედაც ჩაგრჩება გონებაში და წერის დროს თავისთავად
გაგახსენდებაო. ნაწილობრივ იქნებ ეს მართალიცაა, მაგრამ მთლი-
ნად, არა. ჩემმა მწერლურმა პრაქტიკამ უფრო სხვა აზრი გამიჩინა.
განსაკუთრებით მას შემდეგ, ცხოვრებასა და მწერლობაშიც ბევრი
საზრუნავი რომ გამიჩნდა. დღევანდელი მოზღვავებული ინფორ-
მაციის დროს პროფესიული მწერლისათვის იმდენი რამ ხდება სა-
ინტერესო, როგორი კარგი მეხსიერებაც უნდა გქონდეს, ყველა-
ფერს გონებაში ვერ ჩაიტევ, ვერ შეინახავ, ამიტომ უნდა დაიხმა-
რო ფრიად ხელმისაწვდომი ქაღალდი.

ზოგი აზრი ზღვის ტალღასავით მოვარდება და თუ დროუ-
ლად არ ჩაიწერე, მალე უკუიქცევა და მის ნაკვალევს მეორე ტალ-
ღა წაშლის ან დავიწყების ზვირთები გაიტაცებს. ახალგაზრდა მწე-
რალი ხშირად მეხსიერებას ენდობა და მერე ნანობს. მოგვიანებით
რომ არ ინანოს, მწერალმა უნდა ჩაიწეროს ბევრი რამ — შთაბეჭ-
დილებები, ნანახ-განცდილი, ისიც, თუ რამ მოაგონა მისთვის უც-
ნობი ხაინტერესო ამბავი ან სიტყვა, რათა საჭიროების დროს გაე-
საუბროს თავის ჩანაწერს. რისი დამახსოვრებაც ქაღალდს სულ
ადვილად შეუძლია, იმით გონება არ უნდა დაიტვიროს. რაც
უფრო ხანში შევდივართ, დრო-ჟამი უღმობლად გვექცევა, მისი
მსახვრალი ხელი ჩვენი გონებიდან თანდათან ბევრ რამეს შლის.

ბით არაფერს მალავენ, ცხოვრების ავ-ჟარგზე საკუთარ ფილოსოფიას აყალბებენ და ზოგჯერ ისეთი „მარგალიტი“ წამოსცდებთ. ვერც ერთ წიგნში ვერ იპოვი, ვერც ერთ ლექსში ვერ ამოიკითხავ.

მაგრამ საკმარისია ამგვარი მაგზავრმა შემთხვევით გაიგოს ვინცა ვარ, იმ ოქროპირი თამადისა არ იყოს, უცებ პირზე ცხრა-კლიტულს იდებს, სულ მუნჯდება: აგერ თურმე მწერალი ზის, გეკი რას ვროშავო. ზოგი უმალ იცვლის ენას, უკვირდება, ცუდად არაფერი ვთქვაო. იკარგება მისეული ლექსიკა, გულიდან წამოსული უშუალო სიტყვა. ლაპარაკს იწყებს გაზეთური ღარიბი ენით, ზოგჯერ მაღალფარდოვნადაც, არაგულწრფელად, უინტერესოდ, საუბარში ენით ცოცხალ, გულითად სიტყვას აღარ გაურევს ხოლმე. ყალბი, გაპრანჭული ფრაზები ჰგონია კარგი. მე კი ასეთ მოსაუბრეს ვეღარ ვუსმენ. ამიტომაც, როცა უცხო ხალხში მოვხვდები, ყოველნაირად ვცდილობ, არ გაიგონ, კალმის კაცი რომ ვარ. მაშინ სიტყვაზე ნადირობა ათასწილად მიადვილდება და ჩემს ბადე-ფაცერში ან კაკანათში უფრო მეტი „თევზი“ და „ჩიტო“ იყრის თავს. ზოგჯერ „ოქროს თევზიც“.

ამგვარი მუშაობა ჩემს პროფესიულ საქმედ მიმაჩნია და ბოლო ხანს ჩანაწერები იმდენი დამიგროვდა, უმრავლესობის გამოყენებას წუთისოფლის სიმოკლის გამო, უკვე ხანდაზმულობა რომ წამომეპარა, ალბათ, ვეღარც მოვასწრებ და გამოქვეყნებული ნაწარმოების გვერდით ეს ნაწყვეტ-ნაწყვეტა ჩანაწერებიც ბლომად დამრჩება.

— რა ადგილი უჭირავს წიგნს თქვენს ცხოვრებაში, როგორი სახის ლიტერატურის კითხვა გიყვართ, რა გავლენას ახდენს წიგნი თქვენს შემოქმედებაზე?

— ყოვლად შეუძლებელია, მწერალი თავის კალამს მხოლოდ ხალხში ტრიალით ასაზრდოებდეს. აბა, რომელი მწერალია, რომელიც მარტოოდენ ცხოვრებაში ეძებს სულის სარჩო-საბადებელს, მხოლოდ ხალხში იმკიდეს ჭირნახულს და წიგნებითაც არ იპურებდეს სულს?! მეც, როცა კარგ წიგნს ვკითხულობ, შემოქმედებითად ვიმუხტები და მეტ პასუხისმგებლობასაც ვგრძნობ წერისას, თითქოს ვიღაც მაკონტროლებს, ნიჭს ნუ გაიიოლებ, უფრო გულმოდგინედ და დაკვირვებით იმუშავეო. სადაც მივდივარ, თან მიმაქვს

რაიმე წიგნი და... მარტო არასოდეს ვკრები. ამა თუ იმ წიგნის კითხვისას აქა-იქ ავტორს ვეკამათები ხოლმე და ამ დავას ზოგჯერ ვიწერ კიდევაც, ზოგჯერაც ამა თუ იმ ამბისა თუ ადამიანის მოქმედების ასოციაციით იღვიძებს ცხოვრებაში ჩემივე ნანახ-განცდილი და იმასაც ვინიშნავ.

როცა კარგ მწერალს ვკითხულობ, კეთილი შურით ვენთები, რომ უკეთესი თუ არა, იმისი ბადალი ნაწარმოები დაეწერო. ჰოდა, ვლოცავ, ვინც კარგ წიგნს წერს. ამგვარი შურის ცეცხლი რომ არ გვაგზნებდეს ხოლმე, რა გვეშველებოდა! იქნებ ნაადრევადაც ჩავმქრალიყავით!

ყველა ნიჭიერი მწერალი ჩემი მოყვარე, მასწავლებელი და მოძღვარია — რამეთუ სულში მიღვიძებს დასაწერი ჩემი ცხოვრების გარდასულ და მივიწყებულ ამბებს. ყველა უნიჭო მწერალი მტერია ჩემი — უტყუარ განძს, გაზომილი წუთისოფლის დრო-ჟამს ყაჩაღივით მართმევს და ამაოდ მაკარგვინებს, ვიდრე მის უნიჭობას გავიგებ.

დეტექტივები არ მიყვარს, მაგრამ, როცა რამეზე ძალიან ვღვინავ, ვთქვათ, როცა რაღაც მოლოდინი ძალიან მაფორიაქებს, მაშინ მხოლოდ სათავეგადასავლო მძაფრ სიუჟეტთან წიგნს ვკითხულობ, იქნებ როგორმე გამომთიშოს ნერვიულობისაგან და დამაწყნაროს.

— ხშირად გივრძვნიათ, ალბათ, ახლად შექმნილი სიტყვისა თუ ფრაზის პოვნის სიხარული...

— ახალი (ე. ი. გაუცვთელი) სიტყვის, ფრაზის თუ ამბის ძიება მწერალს უხდება ხალხშიც და წიგნებშიც, მაგრამ ურიგო არც ის არის, თუ თავისი ფიქრითა და გარჯით მიაგნებს. მაგონდება ერთი ამბავი. წინათ ბინას შეშით ვათბობდით — კაფელის დუშმელი გვედგა. ერთხელ ზამთარი გაიჭიმა და დახერხილ-დაჭრილი შეშა შემომეღია. დამრჩა მხოლოდ შვიდი მაგარკუნძებიანი ჯირკი, სარდაფში რამდენიმე წელიწადს ხელუხლებლად რომ ეყარა, რამეთუ ნაჯახს რომ დავარტყამდი, ირეკლავდა. მაგრამ ნათქვამია, გაჭირვება მიჩვენე და გაქტევას გიჩვენებო. იმ უშეშობისა და ცივი ამინდების ჟამს, მეტი რა ჩარა მქონდა, მივაღექი წლობით ხელუხლებელ ჯირკებს დასაპობად. დიახაც გამიჭირდა, საშინლად დავიღაღლე: გადავიღლიტე ხელები, გამიჩნდა ბებერები, ოფლად გაღვარულს მეტკინა წელი, მაგრამ უკან არ დავიხიე. გამწარებით ვიქ-

ნეველი ნაჯახს. დამძახოდნენ: ხომ ხედავ, ეგ ჯირკები რა კეთილი უტია, მოეშვი, არაფერი მოიწიოო. მე ამ ჯირკებზე ჯიუტად ვარ-მეთქი! — ვეპასუხებოდი. მართლაც არ მოვეშვი, იმ ჯირკებზე ჯიუტი გამოვდექი და ვაჯობე: შვიდივე დავხლიჩე, დავაბე და დავანათოტე, ჯერ ერთი, ჩემს შეუპოვრობას არ ვუღალატე, მეორე, ოჯახს ღუმელი დავუნთე, და, მესამეც, თუ წინათ ამბობდნენ უკვე სტანდარტად ქცეულ ფრაზას: ესა და ეს კაცი ვირივით ჯიუტიაო, მე იმ დღეს ჩავიწერე: ჯირკზე ჯიუტი ვარ-მეთქი. აი, რა ბრძოლა გადამხდა თითქოსდა უბრალო, მაგრამ ცინცხალ-ახალი ფრაზის მისაგნებად.

ჩავინიშნე ფიქრში წამოტივტივებული ფრაზა: განწყობილების შესატყვისად ჩემი მოთხრობის გმირმა ლოგინში ჩაწოლისას უნდა თქვას: „რა კარგი იქნება დავიძინო და აღარასოდეს გავიღვიძოო“. არ გასულა ათი-თხუთმეტი წუთი, ერთი ძველსძველი წიგნი გადავშალე უნებლიეთ და ზუსტად იგივე ფრაზა არ ამოვიკითხე?! ეს რა არის, ოდესღაც რომ უფიქრია აღამიანს, მეც ზუსტად იმგვარი ფიქრი როგორ გამიჩნდა ასე შორეულ დროს დამოუკიდებლად-მეთქი, გამიკვირდა. თანაც მეწყინა ასეთი დამთხვევა.

— მიუხედავად იმისა, რომ ყოველი აღამიანი განუმეორებელია, მათ მაინც ბევრი რამ აქვთ საერთო, ხშირად მათი ინტერესები და მისწრაფებები ემთხვევა ერთმანეთს, ამიტომ საკვირველი არ უნდა იყოს მსგავსი ფრაზებისა და სიუჟეტების შეხვედრა სხვათა შემოქმედებაში.

— დიახ, ხდება ხოლმე: ვიტყვი დასაწერად ფასეულ რამე ახალ ფრაზას და მიხარია, ეს რა ჩინებული რამ ვიპოვე-მეთქი. უმალ მიჩნდება ჩემი გონების მწერლური რწმენა. გავა დრო და.. წავიკითხავ იგივეს სხვის ნაწარმოებში. თურმე ეს „სიბრძნე“ დიდი ხნის წინათ თითქმის ასევე უთქვამს სხვას. იმ წუთში მეკარგება თავის რწმენა — თურმე რა ტყუილად გამეხარდა, არაფერი ახალი სიტყვის მოქმელი მე არა ვყოფილვარ-მეთქი. მაგრამ მეორე-მესამედღეს დავფიქრდები, დავუკვირდები ამ ამბავს და სულაც არ მეჩვენება არაბუნებრივად, საკვირველად და უნუგეშოდ. მერე რა, სხადასხვა დროსა და გარემოში რომ ვცხოვრობდით, განა მეც ისეთივე აღამიანი არა ვარ, ის რომ იყო და, რაა უცნაური, თუ ორივეს ერთნაირი ფიქრი დაგვებადა-მეთქი. იმის შიში, ვაითუ მავანმა და

მავანმა ოდესლაც ზუსტად ჩემსავით იფიქრა ყველაფერი და მე საზრუნავ-საფიქრალი-დასაწერი აღარაფერი დამრჩენია-მეთქი, სიუჟეტის სულელეა. ვიდრე კაცობრიობა იარსებებს, წინაპართა ნაფიქრალს აღამიანები, ვინ მოთვლის, რამდენჯერ იფიქრებენ ხელახლა და თანაც ეგონებათ, რომ ამგვარი რამ მანამდე არავის უფიქრია.

1983 წლის ივლისში, „საუნჯეში“ წავიკითხე მიგელ დე უნამუნოს რომანი „აბელ სანჩესი“. მისი სიუჟეტის რამდენიმე ამბავი ემთხვევა 1963 წელს დაწერილ ჩემს მოთხრობას — „მხოლოდ ერთი ნაბიჯი“. აზრობრივადაც არის მსგავსება ამ ორ ნაწარმოებს შორის. ეს რომანი არის ადამიანის (ხოაკინის) სულში ბოროტისა და კეთილის ბრძოლის ჩვენება აღსარებით. ჩემს მოთხრობაშიც ფაქტიურად სანდროს სულში დატრიალებული ბოროტისა და კეთილის ბრძოლაა ნაჩვენები, მისი შინაგანი მონოლოგები აღსარებასავითაა. ღმერთმა ხომ იცის, მე „აბელ სანჩესის“ არსებობაც არ ვიცოდი, როცა „მხოლოდ ერთ ნაბიჯს“ ვწერდი (სხვათა შორის, ჩემი მოთხრობა უფრო დრამატულია).

ახალგაზრდობისას მინდოდა დამეწერა ასეთი სიუჟეტის მოთხრობა: არის ქალ-ვაჟი (ცოლ-ქმარი თუ შეყვარებულები). უჭირთ ცხოვრება. რა ქნან? ქალი გაჰყვა ცოლად მარტოხელა მდიდარ მონუც კაცს, ვაჟმა მდიდარი მარტოხელა ბერიქალი შეირთო. ხანდაზმულნი მალე დაიხოცნენ, შეყვარებულები (ცოლ-ქმარი) ისევ შეერთდნენ. ამ სამოთხრობე მასალას ჰქონდა მეორე ვარიანტიც. გაჭირვებისაგან თავის დასაღწევად ქალმა მდიდარი საყვარელი გაიჩინა, კაცმაც — მდიდარი საყვარელი. სამდიდრე ორივეს გაუტკბა. სიყვარული დაკარგეს და ერთმანეთს დაშორდნენ. სამდიდრე შეიძინეს, მაგრამ ბედნიერება უსიყვარულოდ ვერ იპოვა ვერც ერთმა. რაღაც ამის მსგავსი წავიკითხე ოცდახუთი წლის შემდეგ „ინოსტრანკაში“. 1968 წლის ზაფხულს დავწერე კომედია „პემანი ცაში“, ორი წლის შემდეგ თბილისის ეკრანებზე გამოჩნდა პოლონური ფილმი, რომლის პერიპეტიები ძალიან ჰგავდა „პემანის“ ამბებს, ზოგიერთი გმირის ხასიათი არა მარტო გარეგნულად ემთხვეოდა, შინაგანდაც. იყო რამდენიმე დიალოგი, აბსოლუტურად ადამკვატური. ეს ფილმი ერთად ვნახეთ მე და თეატრმცოდნე ვასილ კიკნაძემ, იგი „პემანს“ იცნობდა და ვერ დაიჯერა, რომ მე აღრე ის პოლონური ფილმი არ მქონდა ნანახი.

ყველაზე მეტად ადამიანთა ბავშვობა ჰგავს ერთმანეთს, სხვისი ბავშვობის ამბებს რომ კითხულობ, ზოგჯერ გგონია, რომ ისინი ხარ, ოლონდ, სხვა სახელი გქვია და სხვაგან ცხოვრობ.

ერთადერთი ადამიანი, რომელსაც სხვისი ნათქვამი არაფერი გაუმეორებია. ადამი იყო, — იტყვიან ხოლმე.

ტყუილია ეგ! თუ ბიბლიურად გავიაზრებთ ცხოვრებას, ადამი ღმერთის შვილი იყო და ღმერთის ნათქვამს იმეორებდა-მეთქი, — ვუპასუხებ მე.

— ქართული ენა ერთიანი ფენომენია და მაინც ვამბობთ, რუსთაველის ენა, ვაჟას ენა... ილიას ენა... მათი შემოქმედების კითხვისას სხვადასხვა სამყაროში ვხვდებით, სხვადასხვა გარემოში და ამას ისინი აღწევენ მაინც ერთიანი ქართული ენის ბაზაზე. აქ მე მახსენდება სტრიქონები თქვენი ლექსიდან: „სიტყვის დუღაბით აგებულ კოშკებს, სიტყვის დუღაბით აგებულ ციხეს ველარ დაანგრევს ასე იოლად დრო-ჟამის სრბოლა, თოვლი და წვიმა...“

— დავუბრუნდეთ ისევ მწერლის არსობის პურს — სიტყვას. ნათქვამია, სიტყვა იქაც ანათებს, სადაც მზე ვერ აღწევსო, რამეთუ თავდაპირველად სიტყვა იყო ღმერთი და იგი ღმერთი იყო სიტყვა.

ღიას, მწერლის საშენი მასალა (ქვა, აგური, ცემენტი, ქვიშა, კირი, თუნუქი, შიფერი, ფიცარი თუ ყავარი) არის სიტყვა, მაგრამ ეს იმას როდი ნიშნავს, სიტყვები ერთმანეთს ქვიშასავით მიაყაროს, აგურებივით მიაწყოს, ცემენტივით შეადუღაბოს. არც ერთ სიტყვას თავისთავადი აზრი არ გააჩნია. სიტყვათა ორგანიზაციაზე დამოკიდებული, რა აზრი მიენიჭება ამა თუ იმ სიტყვას. მწერლის ნიჭი სიტყვათა ორგანიზებით იზომება. მწერალი სიტყვათა გამგებელია, ხან — ათმეთაური, ხან — ასმეთაური, ხან — გენერალი, ხან — სარდალი, ხანაც — გენერალისიმუსი. ზოგჯერ მწერალი ჩვეულებრივ სიტყვას ისეთ მნიშვნელობას მიანიჭებს, ის სიტყვა სულ სხვანაირად გამოანათებს. ამიტომაც ამბობენ, მწერალი ენის შემოქმედი. მწერალი სიტყვებს გახედნის ხოლმე და აზრის უღელში შეაბამს. მთავარია მიაგნო იმ ერთადერთ სიტყვას, ყველაზე მკაფიოდ და მოკლედ რომ გამოხატავს შენს სათქმელს. მწერალი ხშირად ემსგავსება ქირურგს. მან ისევე უნდა შეარჩიოს სიტყვა, როგორც დასტაქარი არჩევს საოპერაციო ხელსაწყოებს.

როდესაც ყველა სიტყვა თავის ადგილას ზის, მაშინ აზრიც

ნათელია და შთამბეჭდავი. მაგალითად, თუ ლექსში ყველა სიტყვა პარმონიას ქმნის, ყოველგვარი რითმა მარჯვედ მოძებნილად გვეჩვენება.

„რომ ბედში მყოფი შენ ძმად მიგაჩნდეს,
ევ ვერაფერი სიყვარულია,
საქმე ის არის, კაცს ის უყვარდეს,
ვინც ბედისაგან დაჩაგრულია“.

მიგაჩნდეს და უყვარდეს, ან — სიყვარულია და დაჩაგრულია, ბევრი ვერაფერი რითმებია, მაგრამ, როცა ამ ლექსს კითხულობ, აქ რითმებზე როდი ფიქრობ, არამედ აზრზე, რადგან სტრიქონები ემოციური აზრითაა დაყურსული, აფორიზმივითაა.

ყველა სიტყვას არა მარტო თავისი სული, თავისი წონაც აქვს. — დაიღუპა! — მძიმე სიტყვაა თავისთავად.

— გადარჩა! — მსუბუქია.

— საღ-სალამათი გადარჩა! — კიდევ უფრო მსუბუქია.

მაგრამ როცა სიტყვა „დაიღუპა“ ითქმის ბოროტ კაცზე, ჩვენს მტერსა თუ არასასურველ კაცზე, ეს მძიმე სიტყვა მაშინვე მჩატდება. ასე რომ, სიტყვა წონასა და სულს იცვლის გარემოების მიხედვითაც (თუმცა აქ გათამამებული მაგალითი მთლად ზუსტი არ არის, რადგან მტერზე არ იტყვიან დაიღუპათ, ჩაძლდნათ თუ რაღაც ამგვარს წამოიძახებენ);

მწერალი ლექსიკის სიუხვითაც ფასდება, მაგრამ მარტოდენ მდიდარი ლექსიკა არ განსაზღვრავს ამა თუ იმ ნაწარმოების სიკარგეს, თორემ ლექსიკონი ყველაზე კარგი წასაკითხი იქნებოდა. მაგრამ, როგორც ვიცით, ლექსიკონს გატაცებით არავინ კითხულობს.

არიან გრამატიკოსები (რა თქმა უნდა, ყველა არა), რომლებიც მწერლის ღირსებად იმას მიიჩნევენ, თუ იგი ყველაფერს გრამატიკული ნორმების ცოდნით წერს, შეუმცდარად. მე კი ეს ღირსების საზომად სულაც არ მიმაჩნია. ჭეშმარიტი მწერალი ენის შემოქმედია და არა მარტო მისი ყურმოჭრილი მონა. ის, რაც ზოგჯერ გრამატიკულად სწორია, არ არის სწორი მწერლურად, ზოგჯერ ჭეშმარიტ მწერლობას ხელსაც კი უშლის გრამატიკის ცოდნა, რამეთუ მწერლობას თავისი კანონები აქვს, გრამატიკას რომ არ ემორჩილება. ზოგ მწერალს ენის გრამატიკული ნორმების ზედმიწევნით ცოდნა აბრკოლებს თავისი ენობრივი სტილი გამოიმუშავოს, შექმნას ახალი ნიუანსები, ახალი ლექსიკით გაამდიდროს

ლიტერატურა. მე ვერ ვეგუები რაფინირებულ მწერლებს, ასე მგონია, გამოხდილ წყალსა ვსვამ-მეთქი. ასეთი ავტორები მათთვის ზის და ვილაცისგან შეუცდომლად იწერს. მწერალი ცოცხალი ადამიანია და ცოცხალ ადამიანს ყოველთვის სჩვევია რაღაც შეცდომა. ენის ხორკლიანობა ზოგჯერ ნაწარმოების მარლია. ბუშკინმა თქვა: „გრამატიკული შეცდომების გარეშე რუსულ ენას ვერ ვიტანო“. ყველა ნამდვილი მწერალი უპირველეს ყოვლისა ეძებს ფერხორციან სიტყვას.

გავიხსენოთ შოთა რუსთაველის ლექსი:

„ვერ დაიჭირავს სიკვდილსა გზა ვიწრო, ვერცა კლდოვანი...
სჯობს სიცოცხლესა ნაძრახსა, სიკვდილი სახელოვანი“.

ამ ორ სტრიქონში, თუ გრამატიკულად განვიხილავთ, ორი შეცდომა — დაიჭირავს და სჯობს (უნდა იყოს — დაიჭერს და ჯობია), მაგრამ ამაზე გენიალური სტროფი მსოფლიოს პოეზიაში არ მეგულება: ღრმააზროვანი, ხატოვანი, მუსიკალური. ეს სტრიქონები ქართველი ერის სულის დროშადაც კი იქცა. ჩხირკედელა დოგმატიკოსმა გრამატიკოსმა ამ სტრიქონებში ორი შეცდომა რომ ააყვიროს, იქნება სწორი? არადა, არიან ისეთებიც, სულმნათი შოთა ცოცხალი რომ იყოს, მხოლოდ ამ ორ შეცდომას დაინახავენ რუსთაველის ლექსში, რომ იამაყონ.

მწერალი ენას ხალხის ჭკუა-გონებაზე, ცხოვრების ჩარხზე ლესავს, ცხოვრების ჩარხი კი არც ლოგიკას ემორჩილება, არც გრამატიკულ ნორმებს.

ჭეშმარიტი მწერლის თითქმის ყველა სიტყვა ღვთისგანაა ნაკურთხიო, ასე ვამბობთ, თორემ განა არ ვიცით, მწერალი რომ სიტყვას მიწიერ ხალხში ეძებს.

ლევ ტოლსტოიმ დაწერა ზღაპარი სულელ ივანეზე და წაუკითხა გლეხებს. მერე მოაყოლა. გლეხებმა ახალი, ცოცხალი სიტყვები შეიტანეს ზღაპარში. აი, გენიოს მწერალსაც კი სჭირდება თურმე, ხალხში ეძებოს ახალი სიტყვა. ნამდვილი მწერალი მუდამ ცდილობს, თავისი მუზა გაუხედნავ სიტყვებზე შესვას და ისე გააქროლოს. ლონიერი, ჯან-ლონით სავსე (ასეთ სიტყვებს გ. ლეონიძე „ბედაურ სიტყვებს“ ეძახდა) მუდამ ხალხშია საძებარი. თითქმის ყოველ სიტყვას მაგიური ძალა აქვს, მაგრამ თუ ეს მაგიური სიტყვა ბევრჯერ ითქვა, ცვდება და ძალა აკლდება, რა თქმა უნდა, მაგიურობასაც კარგავს. ამიტომაც ეძებს მწერალი ხალხში გაუც-

ვეთელ სიტყვებს, ანდა თვითონ ხდება ამა თუ იმ ახალი სიტყვის შემოქმედი.

კალმოსანმა თუ ოციოდე ახალი სიტყვა დაუტოვა ერს, უკვე ნიჭიერი მწერალია. ზოგი მწერალი მრავლად უტოვებს ხალხს ახალ სიტყვას. ვინც ვერც ერთ ახალ სიტყვას ვერ უტოვებს ხალხს, იმას მწერალი, მგონი არც ეთქმის.

მე ბედნიერი ვიქნები, თუ ქართულ სიტყვებს ორიოდე ჩემეულ ცინცხალ სიტყვას მივუმატებ.

— რა პრინციპით აგროვებთ წიგნებს პირადი ბიბლიოთეკისათვის, გაქვთ თუ არა წიგნები ავტოგრაფებით, აგრეთვე თქვენი კოლექციების, მეგობარ-ამხანაგების მიერ ნაჩუქარი? როგორ გაქვთ განლაგებული წიგნები — თემატურად თუ შემთხვევით? სარგებლობენ თუ არა თქვენი ბიბლიოთეკით სხვები?

— ომამდე ვყიდულობდი იმ წიგნებს, რომლებზეც ხელი მიმიწვდებოდა, სტუდენტობის დროს ვიქენდი ძირითადად მხოლოდ იმ წიგნებს, რომლებიც მკირდებოდა, შემდეგ თანდათან დავიწყე შერჩევით შეგროვება. ამჟამადაც ასე ვიქცევი.

ავტოგრაფით მაქვს უამრავი წიგნი. მათ შორის ლევან გოთუასი, გიორგი შატბერაშვილის, ირაკლი აბაშიძის და ბევრი ჩემი მეგობარი მწერლის ნაჩუქარი. თაროებზე წიგნები თემატურად მიწყობია: ლირიკა, ქართული თანამედროვე პროზა, თანამედროვე პოეზია, ეთნოგრაფიული ლიტერატურა, ისტორიული ლიტერატურა, საზღვარგარეთელი მწერლები... ვისაც სჭირდება ჩემი ბიბლიოთეკით სარგებლობა, უარს არ ვეუბნები, ოღონდ ვიწერ, რომ წიგნი არ დამეკარგოს.

— წიგნის მოყვარულთა საზოგადოების მუშაობის რომელი საკითხები უფრო გაინტერესებთ? თქვენი დამოკიდებულება ამ საზოგადოებასთან...

— განსაკუთრებით მაინტერესებს მხატვრული ლიტერატურის პროპაგანდის საკითხები. ვარ წიგნის მოყვარულთა რესპუბლიკური საზოგადოების მხატვრული ლიტერატურის პროპაგანდის სამეცნიერო-მეთოდოლოგიური საბჭოს წევრი, ვმონაწილეობ ამ საზოგადოების მიერ მოწყობილ ღონისძიებებში, წიგნის განხილვებში, წიგნის კვირეულებში, ერთთვიურებში და სხვ. ახალგამოსულ ჩემთვის საინტერესო წიგნებს ვეხმარები რეცენზიებით. ლიტერატურის პროპაგანდა აუცილებელ საქმედ მიმაჩნია ადამიანში მაღალი მორალური თვისებების ჩამოყალიბებისათვის.

გოგებაშვილის „დედა ენა“

ღმერთს როდი შერკინებია ბიბლიურ სეხნიასავით,
სიტყვას კალამი გაუნთო, როგორც ვაზის რქას სასხლავი.

— ეს წიგნი ერის ბურჯია! — ხარობენ მამა-პაპანი,
ხარმა თქვა: მეც შიგ ჩამდენეთ, ერის მეც ვზიდე ჭაპანი.

მოფრინდა შავი მერცხალი ჭიკჭიკით, ყელმოღერებით
და წიგნში, როგორც ბუდეში, ჩაფინა იის ლერები.

პაწია წიგნი ბედ-იღბლით კიდობანს გამოემგვანა
და, რაც შიგ გადანახულა, ის გადაარჩენს ქვეყანას.

მე კი მგონია, ფრესკებზე ყრმა რომ ზის დედის კალთაში,
თუ „დედა ენას“ მივუტანთ, დიდივით კრძალვით გადაშლის,
თითს გააყოლებს ასოებს:

ვაზის ლერწს,
ნამგალს,
ნიამორს,

ენას ქართულად აიდგამს და იტყვის: „აი, იაო“.
იდიდე წიგნო, იდიდე, ქართული სულის ლაზათო,
ღმერთი თუ არა, ღმერთკაცი იქნებ კვლავ ბევრი გაზარდო.

გიგლიოთეკები

გიგლიო,
ფილავი

ბიბლიოთეკა ალაფიანის სულის შველა
სიმდიდრის საბანძურია

ბ. ლ ა ი ბ ნ ი ც ი

ბიბლიოთეკა იღებინ გაუღილი მაგიდა,
რომელთანაც შველაა მიწვეული,
რომელზეც შველა ჰკომებს იმ საკვებს,
რომელსაც იმებს

ა. გ ე რ ც ე ნ ი

გალაკტიონი — მკითხველი

გალაკტიონ ტაბიძის ოჯახმა 1959 წელს ლიტერატურის მუზეუმს გადასცა პოეტის პირადი ბიბლიოთეკა, რომელიც დღეს უნიკალურ წიგნად ფონდშია დაცული. ამ წიგნების გაცნობა ცხადყოფს, რომ გალაკტიონს წიგნსაცავის ან პირადი ბიბლიოთეკის შექმნა არ უცდია. მასთან თავი მოუყრია ცალკეული ავტორებით გატაცების ჟამს შექმნილ, კონკრეტული მიზნებისათვის მოძიებულ ლიტერატურას, ნაჩუქარ წიგნებს და სხვ.

ლიტერატურის მუზეუმში დაცულ გალაკტიონისეულ ფონდში ათასზე მეტი წიგნი და პერიოდული გამოცემაა ქართულ, რუსულ და ფრანგულ ენებზე. მეტი ნაწილი უკავია მხატვრულ ლიტერატურას, კრიტიკას, ისტორიას, ხელოვნებას; მცირე ნაწილი — პოლიტიკას, სოციოლოგიას და სხვ.

მხატვრული ლიტერატურიდან დიდი ადგილი ეთმობა ჩვენი საუკუნის დასაწყისის მწერლობას, ქართველ, რუს და უცხოელ სიმბოლისტთა პოეტურ კრებულებს. ამ ლიტერატურის ნაწილი, ჩვენის აზრით, მიზნობრივი ინტერესითაა შექმნილი, ხოლო მეტი წილი სხვადასხვა გზითაა ფონდში მოხვედრილი. მიზნობრივი ინტერესებით თავმოყრილია გალაკტიონის საკუთარი გამოცემები და ნაცნობ-მეგობართაგან ნაბოძები საძღვნო წარწერიანი წიგნებიც.

გალაკტიონის მინიატურული ფონდი ყოველგვარი სისტემიდან განზე დგას. აქ შეხვდებით ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობებს და მაკულატურასაც, ოღონდ თითოეული მათგანი, დაწყებული ნაირნაირი სახის «Путеводитель»-ებითა და დამთავრებული კლასიკოსთა გამოცემებით, ერთნაირი ცხოველი ინტერესითაა წაკითხული და ჩანიშნულ-ჩასწორებული, თითქმის არც ერთი წიგნი არაა მინაწერის გარეშე პოეტის ბიბლიოთეკაში. მინაწერების მიხედვით

თავისუფლად შეიძლება გალაკტიონ ტაბიძის წიგნზე მუშაობისათვის თვალის გადევნება.

პოეტის მინაწერები ხასიათის მიხედვით ამგვარად შეიძლება დავაჯგუფოთ: 1. კომენტარები; 2. რედაქტორული ნამუშევარი; 3. კითხვით ასოცირებულის ჩანაწერები; 4. პოეტური ვარჯიშები; 5. ექსპრომტები და გამოუქვეყნებელი ლექსები; 6. საძღვნო წარწერიანი წიგნები.

საინტერესოა გალაკტიონის მიერ რედაქტირებული საკუთარი გამოცემები, სადაც პოეტი კვლავ უბრუნდება ან სულაც ცვლის დასტამბულ სტრიქონებს და ერთხელ ნააზრევს სრულყოფს. მაგალითად, 1950 წელს გამოცემულ თხზულებათა კრებულის მე-8 ტომში გალაკტიონი ლექსს — „თავიდანვე თავდადებით“ — უცვლის სათაურს და არქმევს: „მაშ გაუმარჯოს ჩვენს დიდებულ კონსტიტუციას“. შესატყვისად ლექსიც სპეციალურად დღესასწაულისათვის გადაუკეთებია.

გალაკტიონის მინაწერებში სხვა ავტორთა წიგნებზე ასეთ ორიგინალურ შეპირისპირებას ვაწყდებით: ილია ჭავჭავაძის „მგზავრის წერილებში“ ფანქრით გაუხაზავს სტრიქონი — „ქვეყნიერების ბედნიერების ქვაკუთხედი ყოველთვის ძირიდან დადებულა...“ და მარჯვნივ მიუწერია: „მყინვარიც ძირიდან არ არის დაბადებული, განა ისიც ძირიდან ამალღებული არ არის? აქ ილიას აზრი ბრწყინვალეა“. შოპენჰაუერის წიგნში „О писательстве и о слоге“ იქ, სადაც ავტორი საუბრობს იმგვარ მწერლებზე: «Которые пишут ради писания... Их можно узнать потому, что они как можно длиннее растягивают свои соображения, ...обыкновенно любят полумрак, чтобы казаться не тем, что они есть на самом деле...» გალაკტიონს მიუწერია: „დეკადენტები, სიმბოლისტები“. მე-3 გვერდზე ავტორი აგრძელებს: «...публика настолько глупа, покупает ее». გალაკტიონს მიუწერია: „ჩვენთან არ ყიდულობენ“.

გ. ტაბიძის კომენტარები სხვადასხვა ავტორთა ტექსტებზე თავის მხრივ კიდევ დაიყოფა და ეს დაყოფა უკვე არა ტექსტიდან, წიგნის ხასიათიდანაა გამომდინარე, არამედ თვით მკითხველის ინტერესებითაა განპირობებული. ნიმუშად მოვიყვანოთ ვაჟა-ფშაველას პოემის „ბახტრიონის“ კომენტარებს.

ტექსტი:

„სანათაი ვარ მე, შვილო...
აქა ვარ გამოთხოვილი,
ბერიძე მყვანდა ქმარია“.

კომენტარი: „დედა ჩემის დედა იყო ბერიძის ქალი“. ცოტა ქვე-
მოთ, მოყოლებული ტექსტიდან: „მკვდარია უგრძნობი კაცი...“
თხუთმეტი სტრიქონი ხაზგასმულია შავი ფანქრით და მიწერილია:
„სიცოცხლეა გზნება-მგრძნობელობა, ციური ცეცხლია. შედეგია.
მკვდარი, უგრძნობი კაცი მკვდარზე უსაზარლესია“.

ერთსა და იმავე ნაწარმოებში, პირველ შემთხვევაში გალაკ-
ტიონი ბიოგრაფიული ხასიათის მშრალი კომენტატორია, მეორე
შემთხვევაში კი ემოციადატევენელი ბკითხველი; ავტორით აღფ-
როთოვანებული, ან გაგულისებული გალაკტიონი მინაწერის სახით
გამოხატავს ემოციებს. ნიმუშად მოვიტანთ მინაწერებს სიმონ ჩი-
ქოვანის ლექსებზე: ლექსი „შემოღამება ხახმატში“, მიწერი-
ლია — „შესანიშნავია“. „რამდენჯერ წავიკითხე, სულ უფრო მომ-
წონს“. ხაზგასმულია სტრიქონები: „მოუსხდებიან ხევსურნი დინ-
ჯად, ყვებიან კაზმულ ხუმრობით იგავს, და ხარბად ხვლებენ აესე-
ბულ ფინჯანს“, და გალაკტიონს მიუწერია: „პუშკინისებურ სიღინ-
ჯითა და სილამაზითა აღწერილა ხევსურთა ყოფა“.

საინტერესოა მეტად ასოციაციური ხასიათის კომენტარები,
რომლებიც ტექსტთან უშუალო კავშირში არ არიან, მაგრამ ამ ტექ-
სტითაა გამოწვეული. მაგალითად, კომენტარები «Шерр»-ის
წიგნზე «Всеобщая история литературы». ამ წიგნის ერთი
ნაწილი აღმოსავლეთის ქვეყნების ლიტერატურას მიმოიხილავს.
აქ გაკვრითაც არაა ნახსენები საქართველო, ხოლო გალაკტიონი
ტექსტის კითხვისას ფიქრით გამუდმებით „ვეფხისტყაოსანს“ დასტ-
რიალებს და მეტად საყურადღებო ჩანაწერებს გვიტოვებს, რომლე-
ბიც, ჩვენი აზრით, 30-იან წლებში უნდა იყოს შესრულებული,
როდესაც გალაკტიონის ქვემოთ მოტანილი შენიშვნები რამდენად-
მე სიახლეს წარმოადგენდა.

53-ე გვერდზე ტექსტში საუბარია არაბების სარწმუნოებაზე—
ისლამზე. გალაკტიონს სქოლიოში უწერია: „ვეფხისტყაოსანში არა-
ფერი არ არის ნათქვამი ისლამის შესახებ. სრულიად ადვილი წარ-
მოსადგენია, რომ გენიალური ავტორი წერდა პოემას საქართვე-
ლოსათვის, ქართველებისათვის. პირიქით, პოემაში ბევრია ადგი-
ლები, რომლებიც უჩვენებენ ქრისტიანულ კულტურას“. ამავე წიგ-

ნის მე-60 გვერდზე გალაკტიონი დაასკვნის: „მომავალში ერთბაშად უნდა გამოეცალოს ნიადაგი იმ კოლოსალურ შენობასთან, რომელიც მეღმინდაც დღემდე ბუდობს ცრუ შეხედულებანი „ვეფხისტყაოსანზე“ და უნდა დაწყებულ იქნას ახალი შენობა აგებული წმინდა პარალელურ საფუძვლებზე, სხვანაირად „ვეფხისტყაოსნის“ გაგება საქართველოში შეუძლებელია...“

იქ, სადაც ტექსტში საუბარია ინდურ პოეზიაზე, გალაკტიონის ფიქრი კვლავ „ვეფხისტყაოსანს“ დასტრიალებს და წერს:

„რა არის ვეფხვი, ვეფხვის ტყავი. შესანიშნავი ტანთსაცმელი. დენდიზმი. რა მსგავსებაა ვეფხვსა და ტარიელს შორის?“

მინაწერებში ზოგჯერ გალაკტიონის წამიერ განწყობასაც გადავაწყდებით, როდესაც პოეტი თავდავიწყებული მკითხველი ხდება და ამგვარად იტყვის: „მგონია რაღაც დღეს: ზომ არ სჯობს დერჟავინი პუშკინს?“ მაგრამ უმაღლვე უსწორებს თავისთავს: „ჰმ! რა სისულელეა“. ეს მინაწერი დერჟავინის ლექსების I ტომის 111 გვერდზეა მიწერილი.

ასოციაციური ხასიათის მინაწერები ხან ლექსად, ხანაც პროზის სახითაა წიგნის სქოლიოებში, სტროფებს შორის, ყდაზე.

გალაკტიონის ჩანაწერებში ერთი მეტად საგულისხმო მომენტი — ნებისმიერი წიგნი პოეტური შთაგონების ან ცალკეული მხატვრული სახის წყაროდ იქცევა. მაგალითად, ვახუშტი ბატონიშვილის „საქართველოს გეოგრაფიის“ 345-ე გვერდზე ტექსტში საუბარია ქუთაისზე და მის შემოგარენზე. ტექსტის ქვემოთ გალაკტიონი წერს:

„ოცნებო ყრმობის,
რამ აგზიდა ასე,
ვღგვეარ...
ვღგვეარ ზომლის კლდეზე,
განძთ-სადების ახლოს.
ჩემ სიმდიდრეს მტერმა,
რომ ხელი არ ახლოს.“

ვღგვეარ ზომლის კლდეზე,
ხელში ვიღებ ფეშხუმს:
აქეთ იმერს ვხედავ—
იქით რაქა-ლეჩხუმს“.

ლადო მჭავარიანის „სარკოფაგების“ მე-3 გვერდზე ლექსთან „დუქანში“ გალაკტიონს მიუწერია: „თითქო საბოლოოდ გაჰქრავს ხანა. მწვანე დუქნები, ქოსა დახლიდარი, ხმელი ტარანი, თხისთავფეხი, კინტო, როსკიპი და სხვა. მოქეიფე ახალგაზრდობის ეგზოტიკა — დროა, დადინჯებული მითით შეიცვალოს“...

ძალიან ხშირად კი გალაკტიონი სულაც წყდება წიგნის ტექსტს და ფიქრი სტრიქონებად მოეძალბა:

„გულზე მაწევს მწუხარების მთები,
სად არიან ჩემი ძმები, დები?
მხრებით მიმაქვს მწუხარების მთები,
გულში ლელავს მწუხარების ხმები“.

ეს ჩვენთვის უცნობი სტროფი მიწერილია ი. აკსაკოვის წიგნზე «Сборник стихотворений», ან ამგვარი პოეტური ფიქრი გვხვდება «Книжная летопись»-ის გარეკანზე მიწერილი:

„ნეტა თუ არის სადმე ქვეყანა,
რომ ამშვენებდეს კოშკი ამდენი“.

„საქართველოს ისტორიის“ კითხვისას დაბადებულა ლექსი „ჰიმნი ქართულ ანბანს“, რომლის დაწერის ისტორიას (დროს და გარემოს) თავად ავტორი აღნუსხავს წიგნში ჩართულ რუკაზე. გალაკტიონი წერს: „5 აგვისტო. 1947 წ. შოვი“. ცოტა ქვემოთ: „...იკლებენ ჩემს ზევით ჰერს და ჯინაზე მაინც დავწერე ლექსი“. შემდეგ ჩამწკრივებულია ლექსის „ჰიმნი ქართულ ანბანს“ სტრიქონები და ავტორისეული ჩასწორებები.

ზოგჯერ გალაკტიონი ავტორს უხილავად ესაუბრება, უხიარებს შთაბეჭდილებებს, მოსაზრებებს: პ. სკოსირევის წიგნში «В стране белого золота» საუბარია შუა აზიაზე, მის ბუნებაზე. გალაკტიონს მიუწერია: „სხვათა შორის აქ ვყოფილვარ...“ ცოტა ქვემოთ გალაკტიონი ეთანხმება ავტორს და წერს: „მართლაც შესაძლებელია დიდხანს იცხოვრო და ნამდვილად კი ვერ გაუგო მხარეს. მოგზაურობა კარგად იცოდა გიოტემ, ბაირონმა, შელიმ“. გალაკტიონი კ. აბაშიძესაც უხიარებს თავის მოსაზრებას, როდესაც მის წინასიტყვაობას კითხულობს ილიას თხზულებათა კრებული I ტომში: „ილიას აზრით რაზიკამვილები სკოლის შემდეგაც მთაში უნდა იყვნენ. საშიშია აქაურობისაგან მათი მოშორება, ვაი თუ დაიშრიტოს მადლიანი წყარო მათის ფრიად ორიგინალუ-

რის შემოქმედებისაო... ამ გარემოებამ ჩაჰკეტა ვაჟა-ფშაველას სა-
მუდამოდ მთაში. ილია აწვდიდა ჰონორარს, თვითონ კერძო-
მდეგი იყო ყოველგვარ ჰონორარების. გალაქტიონი წერს:
„მგონია ილიას არ უნდოდა, რომ ვაჟა ტფილისში ყოფილი-
ყო ბევრი სხვა მოსაზრებითაც. რა უნდა ყოფილიყო ეს მო-
საზრება?“

გვინდა გამოვყოთ გალაქტიონის, როგორც შკითხველის კი-
დევე ერთი თავისებურება, როდესაც იგი პოეტურ ვარჯიშებს ეწევა
კითხვის პროცესში: გადაითვლის, გადასინჯავს და აღნუსხავს რით-
მათა რაოდენობას; შემდეგ ნებისმიერი ავტორის ნებისმიერ რით-
მას საკუთარ ვარიანტებს მიუსადაგებს. „პართული ენის განმარ-
ტებითი ლექსიკონის“ ანბანზე გაწყობილ სიტყვებს გასდევს გა-
ლაქტიონის მინაწერები:

აგება — „იმ დღეებს ძეგლი უნდა აეგოს“

ავაზაკი — „სინამდვილეზე უფრო ძლიერი“.

აპა — 1. „აპანდე!“

2. „ა ჩემი ჩანგიც, რადგან თანამგზავრთ
ყველას რაიმე აქვს სახსოვარი“.

ბაირალი — „მოჰქონდათ ბაირალი“.

ბადრი — „ბრწყინავს თეატრი“.

ბადე — „ბადეთი“.

ხოლო სხვაგან გალაქტიონს ჩაუნიშნავს რითმა: „და-და“. ქვე-
მოთ კი ამ რითმაზე აუვია სტროფი:

„ნეტა მყოლოდა შენისთანა და,
მშვენიერი და ნეტა მყოლოდა,
არ დამყოლოდა მწუხარება და,
მწუხარება არ მომყოლოდა,
ნეტა ბავშვობა მქონოდა“.

(შემდეგ ეს სტროფი მთლიანად გადაუხაზავს).

პოეტის ჩანაწერებიდან ხშირად მისი ბიოგრაფიის ზოგი დე-
ტალის დადგენაც შეიძლება. მოვიტანთ მინაწერებს ცალკეული
წიგნებიდან:

შექსპირის „რომეო და ჯულიეტას“ 1944 წელს გამოცემულ

წიგნის თავფურცელზე გალაკტიონის ამგვარი წარწერაა: „ნინოს წაკითხულია ჩვენ მიერ 9 საათიდან ღამის 3 საათამდე“. სხვაგან კი ამგვარ ცნობას გვაწვდის პოეტი: „მე ვსწავლობდი თბილისის სასულიერო სემინარიაში, სადაც 10 წლით ჩემზე ადრე სწავლობდა ამხ. სტალინი. 1908 წ. მე ვრედაქტორობდი არალეგალურ ხელნაწერ ჟურნალს „შუქი“, რომლის გარეშემო შემოკრებილი იყო რევოლუციური სემინარისტები“.

ახალბედა ავტორების მიმართ გალაკტიონის დიდი სიყვარული საჩინო ხდება, როდესაც მის მიერ წაკითხულ „პირველ სხივს“ გადათვალეირებთ, სადაც მრავალი ხაზგასმები და შენიშვნები გაუკეთებია პოეტს.

გალაკტიონის წიგნებში ყურადღებას იპყრობს „ფსალმუნი“ აკაკი წერეთლის ავტოგრაფით. საძღვნო წარწერა გვამცნობს, რომ აკაკის იგი უჩუქებია ქ-ბ. მერკვილაძისათვის „კარგი გადამწერლობისათვის“.

ჩვენი აზრით, ანა მერკვილაძე კარგი კალიგრაფი და ხელნაწერთა გადამწესხველი ყოფილა. ეს გვაფიქრებინა ანას მიერ კალიგრაფიული ხელით გაკეთებულმა წარწერამ: „წიგნი ესე „დავითნი“ („ფსალმუნი“—მ. ნ.) ეკუთვნის ანა მერკვილაძისას“. ქვემოთ: „მიძღვნილია ჩემი პირმშო შეილისათვის. ბიძინა მერკვილაძეს დედა ანასაგან“. საიდან მოხვდა ეს წიგნი გალაკტიონის ბიბლიოთეკაში, ცნობილი არაა.

ძალზე გულთბილი საძღვნო წარწერებით მიურთმევეათ გალაკტიონისათვის თავიანთი ნაწარმოებები გამოჩენილ მწერლებს. მაგალითად, მიხეილ ჯავახიშვილის „კურკას ქორწილის“ (ტფ. 1927 წ.) თავფურცელზე ასეთი მიძღვნაა: „ძვირფას არიფს გალაკტიონ ტაბიძეს — ავტორი მ. ჯავახიშვილი. 7.V—27“. ანდრო თევზაძის „ვარსკვლავების ღიმილის“ (თბ. „სახელგამი“, 1940) ფორზაცზე — „გალაკტიონ ტაბიძეს“.

„მუდამ ამის მონატრული ვიქნები,
ჩემი ლექსიც ცას ქუზილად მოედოს;
წაკითხე, იგრძენ ჩემი ფიქრებიც
ჩვენი დროის უდიდესო პოეტო!“

ან. თევზაძე. 15.X.40 წ.“.

ვლ. მაიაკოვსკის პოემების (M. «Международная книга», 1940) გერმანული გამოცემის ფორზაცზე მთარგმნელის საძღვნო

წარწერა: Глубоко любимому Галактиону Табидзе, даро-
му поэту Грузии, поклон и дружбу, от его читателя и пат-
риота Советской Грузии. Гуго Гуперт. Тб. апрель 1935
ილია ერენბურგის «Риза времени»-ის (Берлин-Петропо-
ლისь) ფორზაცზე ავტორის წარწერა: «Поэту Галактиону Та-
бидзе от всего сердца на память о нашей встрече в Париже.
Илья Эренбург. ეს წიგნი ალბათ იმ დღეების სახსოვარია, ვა-
ლაკტიონი მწერალთა და კულტურის მოღვაწეთა პირველ მსოფ-
ლიო ანტიფაშისტურ კონგრესზე რომ იყო წარგზავნილი საქართველოდან (1935 წ. ივნისი).

გალაკტიონის, როგორც მკითხველის ვაცნობა გვაგონებს მი-
სწულ სტრიქონებს:

„არის მკითხველი მშვენიერ წიგნის
და არის მხოლოდ ვადა მკითხველი“.

მაგრამ იგი არა მარტო „მშვენიერ“ წიგნებს კითხულობდა
ერთნაირი ექსპრესიით, არამედ ყველაფერს, რაც აქტუალური იყო
და რისგანაც სწავლობდა პოეტი და, რომ გამუდმებით სწავლობ-
და, გვიდასტურებენ მის მიერ წაკითხული წიგნები — „მშვენიე-
რიც“ და „მდარეც“.

ამრიგად, გალაკტიონი ისეთივე ორიგინალური, მაღალპრო-
ფესიული მკითხველია, როგორც პოეტი. მის მიერ წიგნებზე და-
ტოვებული წარწერები მიგვითითებს ერთ მეტად მნიშვნელოვან
მომენტზე: პოეტი-მკითხველის, ლიტერატორი-მკითხველის კითხ-
ვის პროცესი კომპლექსურია. მასში შერწყმულია ემოციური მსმე-
ნელის, რედაქტორის, კრიტიკოსის, კოლეგისა და პოეტის ინტე-
რესები.

წიგნი — ცნობრების ერთგული თანამგზავრი

ესაუბრა რუსულად კაიშაური

ვათვლიერებ წიგნებით ხავე სტელაუებს, რომელთაც ერთი დიდი ოთახი უკავია მთლიანად. აქ ყველაფერი წიგნის სიყვარულით სუნთქავს. ყოველ წიგნს მზრუნველი ხელი ატყვია. დიდი რუდუნებით შეუგროვებია ეს წიგნები პირადი ბიბლიოთეკისათვის საქართველოს სსრ დამსახურებულ პედაგოგს, ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელს დავით რაჟდენის ძე კირვალიძეს. მომასალ წელს მას 80 წელი უსრულდება, ათეულ წლებს ითვლის მისი მეგობრობა ამ წიგნებთან.

პედაგოგიური მოღვაწეობა მან 1927 წელს დაიწყო კურდღელაურის საშუალო სკოლაში. მაშინ თელავის პედაგოგიური ტექნიკუმის სტუდენტი იყო. შესაბამისად წელია, რაც თაობათა აღზრდის კეთილშობილურ საქმეს ემსახურება. ამ წლების მანძილზე მრავალი შესანიშნავი მოქალაქე აღუზარდა სამშობლოს. დ. კირვალიძე კარგად არის ცნობილი რესპუბლიკის პედაგოგიურ სამყაროში. განუსაზღვრელია მისი სიყვარული მშობლიური ენისა და ლიტერატურისადმი, ამ სიყვარულს მოსწავლეებსაც მტკიცედ უნერგავს.

ფართოა დავით კირვალიძის, როგორც პიროვნების საზოგადოებრივი ინტერესები. იგი წლების მანძილზე თელავის სახელმწიფო თეატრის სამხატვრო საბჭოს წევრია, მრავალი თეატრალური რეცენზია აქვს გამოქვეყნებული პრესაში. არის წიგნის მოყვარულთა საზოგადოების რაიონული გამგეობის წევრი. პარტიის, ომისა და შრომის ვეტერანი ახლაც ახალგაზრდული ენთუზიაზმით მონაწილეობს რაიონის კულტურულ ცხოვრებაში.

თელავის რაიონში, სადაც დ. კირვალიძე პედაგოგიურ მოღვაწეობას ეწევა, აგრეთვე მეზობელ რაიონებში მას იცნობენ როგორც თავგამოდებულ ბიბლიოფილს, აღამიანს, რომელსაც წიგნი თავისი ცხოვრების ერთგულ თანამგზავრად მიაჩნია. და ეს ჩვენი საუბარიც წიგნებს, წიგნის სიყვარულს შეეხება.

— ბატონო დავით, ბევრი რამ გვსმენია თქვენი პირადი ბიბლიოთეკის და წიგნების შეგროვებით თქვენი გატაცების შესახებ. თქვენ

დავით კირვალიძე

— წიგნის სიყვარულს დედას ვუმადლი. უბრალო ქართველი ქალი იყო, მაგრამ კითხვა ძალიან უყვარდა. გულმოდგინე მკითხველი იყო. წაკითხულს მთელი არსებით შეიგრძნობდა და განიცდიდა. თითქმის ზეპირად იცოდა დიდი ილიას „ოთარანთ ქვრივი“ და „გლახის ნაამბობი“, გულდასმით კითხულობდა ქართველ მწერალთა ნაწარმოებებს. ცდილობდა ეს სიყვარული ჩვენთვის, ბავშვებისთვისაც ჩაენერგა. მეც ხარბად დავეწაფე წიგნს. ბავშვობისას წაკითხული წიგნებიდან ბევრი დღესაც კარგად მახსოვს. სამოცდაათი წლის წინათ ნასწავლი ლექსიც კი უშეცდომოდ შემიძლია ვთქვა. შემდგომში, ლიტერატურის გაკვეთილებზე, ჩემს მოსწავლეებს პირობას ვართმევდი, რომ ის ლექსები, რომლებიც მე ზეპირად ვიცოდი, მათაც სცოდნოდათ. ეს ერთგვარი ვარჯიში და საინტერესო შეჯიბრი იყო მათთვის.

წიგნის შეგროვებაც ადრეულ ასაკში დაეწყო. ერთმა საოცარ-მა შემთხვევამ კი ძვირფასი გამოცემები შემძინა. ეს იყო 12 სტამბის თელავის რაიონის სოფელ ვანთაში, სადაც ღვიბაღე და სადაც ჩვენი ოჯახი ცხოვრობდა, ჩამოატარეს წიგნებით დატვირთული ტომრებით სავსე ურმები. ამ წიგნებს ასევე ტომრებით ჰყიდნენ. ალბათ, ძალიან უჭირდათ, თორემ ასეთ საგანძურს ასე იოლად ვინ ვაიმეტებდა! შევეხვეწე დედას და სამი ტომარა წიგნი შევიძინეთ სიმინდის ფქვილის ფასად. დედაჩემი — ბარბარე ერგეშაძე გულუხვი ქალი იყო და დამატებით ნახევარი კვერი ყველიც გაატანა. წიგნის მფლობელებმა თუ გამყიდველებმა კიდევ მოგვცეს წიგნები. დედაჩემიც ვალში არ დარჩა, დაუმატა სიმინდის ფქვილი და საგზაოდ ერთი ხელადა ღვინო და კახური შოთებიც. მაშინ ცამეტი წლის ყმაწვილი ვიყავი. ამ წიგნების ფასი ჯერ კარვად არ ვიცოდი. ტომრებში აღმოჩნდა მ. საბინინის „საქართველოს სამოთხე“ (პეტერბურგი, 1880 წ.), ალ. ყაზბეგის თხზულებანი 4 ტომად (შარაძის სტამბა, 1893-1895 წწ.), ჰომეროსის „ოდისეა“ (მოსკოვი, 1847 წ.), „ეპისკოპოს გაბრიელ ქიქოძის 1860-70 წლების ქადაგებანი“ („ივერიის“ სტამბა, 1870 წ.), ყურნალ „ივერიის“ 1881 წლის ნომრების კომპლექტი და სხვა უნიკალური გამოცემები. ამ უნიკალურმა წიგნებმა დასაბამი მისცა ჩემს პირად ბიბლიოთეკას.

— მართლაც, „ბედნიერი შემთხვევაა“. მაგრამ ეს წიგნები თქვენს ხელში რომ მოხვდა, შემთხვევითობას არ უნდა მივაწეროთ, რადგან წიგნებმა ჭეშმარიტი წიგნის მოყვარული იპოვნეს, თავისი ჭეშმარიტი პატრონი შეიძინეს. ამ შემთხვევაში „ბედის მისამართი“ სწორი გამოდგა. როგორც იტყვიან, კარგი დასაწყისი წარმატების საწინდარია. ამჟამად თქვენ სოლიდური პირადი ბიბლიოთეკა გაქვთ, სადაც, როგორც ჩანს, დიდი ადგილი უკავია მხატვრულ ლიტერატურას.

— მართალია, მხატვრული ლიტერატურა განსაკუთრებით მიტაცებს. მათში ძალუმად იგრძნობა ცხოვრების მაჯისცემა. საოცარი სამყაროა, თითქოს გამოგონილი, მაგრამ ნამდვილზე ნამდვილი. მაქვს ისტორიულ-პოლიტიკური ხასიათის წიგნებიც, ენციკლოპედიები, ლექსიკონები... დღეისათვის ჩემს ბიბლიოთეკაში სამი ათასამდე წიგნია. თითოეული მათგანი ძვირფასია ჩემთვის, დაწყე-

ბული „შუშანიკის წამებით“. მაქვს „ვეფხისტყაოსნის“ 25 გამოცე-
მა. არჩილის, თეიმურაზ პირველის, დავით გურამიშვილის, ფუხდა-
მენტური გამოცემები, ალექსანდრე ჭავჭავაძის, გრიგოლ ორბელია-
ნის, გიორგი ერისთავის თხზულებები, ილია ჭავჭავაძის ათტომეუ-
ლი, კრიტიკული ლიტერატურა მიხეილ ზანდუკელისა და ვახტანგ
კოტეტიშვილის, კორნელი კეკელიძის ტომები, ივანე ჯავახიშვილის
ტომეულები, იოსებ დავითაშვილის ლექსების პირველი გამოცემა
(1890 წ.), გიორგი ქუჩიშვილის ლექსების კრებული, გალაკტიონ
ტაბიძის, კონსტანტინე გამსახურდიას, ლეო ქიაჩელის ტომეულები.

— რომელი წიგნებია ყველაზე ძვირფასი თქვენთვის?

— ყოველი წიგნი ძვირფასია ჩემთვის, წიგნი ხომ ადამიანის
ბიოგრაფიის ნაწილია. ყოველთვის გულმოდგინედ ვარჩევ შესაძენ
ლიტერატურას. თითოეულ წიგნთან გარკვეული მოგონება მაკავში-
რებს და მაინც განსაკუთრებით მიყვარს და ვუფრთხილდები ძვე-
ლისძველ გამოცემებს. როგორც მკითხველი, ბავშვობისას გატაცე-
ბული ვიყავი ალექსანდრე ყაზბეგის ნაწარმოებებით, ჩემი სული-
ერი საზრდო ყოველთვის იყო და ამჟამად არის „ვეფხისტყაოსა-
ნი“. იგი, როგორც იტყვიან, ჩემი სამაგიდო წიგნია. ხშირად ვკით-
ხულობ ნაწყვეტებს ამ გენიალური პოემიდან და, რაც უფრო მე-
ტად ვკითხულობ, მით უფრო მეტს ვიძენ მისგან.

— ყოველი ბიბლიოფილი წიგნის საუკეთესო პროპაგანდის-
ტიც არის. მისი ბიბლიოთეკით სარგებლობენ სხვებიც. იგი არა-
მარტო იძენს წიგნებს, სხვებსაც ურჩევს მათ წაკითხვას, ერთგვარი
შუამავალიც კია წიგნსა და მკითხველს შორის.

— ჩემი ბიბლიოთეკის უპირველესი მკითხველები ჩემი მოს-
წავლეები არიან. ადამიანებს ბავშვობიდანვე უნდა შევაცვაროთ
კითხვა, მოსწავლეთა გარდა ჩემი ბიბლიოთეკით სარგებლობენ
მასწავლებლები, თელავის პედაგოგიური ინსტიტუტის თანამშრომ-
ლები და სხვა წიგნისმოყვარულები. მკითხველთა რიცხვი 35 ათას-
ზე მეტს აღწევს. ყოველწლიურად კი სამასამდე მკითხველი მყავს.

— გაქვთ თუ არა ავტოგრაფიანი წიგნები?

— დღემდე მაქვს დავით თურდოსპირელის წიგნი წარწერით:
„ბატონ დავით კირვალიძეს, რომელმაც უნაგარო დახმარება გამი-

წია ხეობრობაში ჩავარდნილს“. „საქართველოს კალენდარი“ კალი-
სტრატე ცინცაძის წარწერით. ჩემი ნამოწაფარის, საქართველოს
სსრ მეცნიერებათა აკადემიის სამთო-მექანიკის ინსტიტუტის
რექტორის, პროფ. ი. ზურაბიშვილის წინადადებით ბიბლიოთეკაში
შემოვიღე ცალკე განყოფილება, სადაც თავმოყრილია ჩემი ყოფილი
მოსწავლეების შრომები ავტოგრაფებით, აქ თავმოყრილია თვითონ
ი. ზურაბიშვილის შრომები, პროფ. ზ. ალექსიძის მონოგრაფიები,
ლენინური პრემიის ლაურეატის, პროფ. მ. მესტვირიშვილის შრო-
მები, პროფ. ხ. ცხაკაიას სადოქტორო შრომა და ა. შ.

— როგორც წიგნის ჭეშმარიტი მოყვარული, აღბათ, სხვებ-
საც ვხმარებოდი პირადი ბიბლიოთეკის შექმნაში...

— წიგნის სიყვარული ჩემთვის მხოლოდ პირადი ინტერესი არ
ყოფილა. ვცდილობდი, სხვებისთვისაც ჩამენერგა იგი. განსაკუთ-
რებთ მიხაროდა, როდესაც ჩემს ირგვლივ მყოფთაგან ვინმე გამო-
იჩენდა პირადი ბიბლიოთეკის შექმნის სურვილს. ასეთებს ყოველ-
თვის ვეხმარებოდი. თავიანთი პირადი ბიბლიოთეკის შექმნას მე
შიმადლიან ექიმი ი. მანველოვი, პროფესორი ა. კიკოლოვი. თითო-
ეულ მათგანს ასამდე წიგნი გადავეცი. ჩემი რჩევით შექმნეს პირადი
ბიბლიოთეკები ჩემმა დამ და შვილებმა, ბევრმა ჩემმა თანაქალა-
ქელმა. ბიბლიოთეკის შექმნაში ვეხმარები ჩემს შვილიშვილებს.

როდესაც ჩემთვის საინტერესო წიგნს გამოვიწერდი, სხვებ-
საც ვატყობინებდი, სად შეეძინათ იგი. თითქმის ყველა ჩემს ნამო-
წაფარს აქვს ჩემგან ნაჩუქარი წიგნები წარწერებით. მათი ჩამოთ-
ვლა შორს წაგვიყვანდა. ბევრ მათგანს ზეპირად ახსოვს ეს წარწე-
რები.

— თქვენ, როგორც ბიბლიოფილს და მკითხველს, კითხვის
დიდი გამოცდილება გაქვთ. თქვენ ზომ კითხვის ჩვევას თქვენს
მოსწავლეებსაც უნერგავდით. ეს დიდი საქმეა, რადგან კარგი მკი-
თხველი კარგი მეცნიერია, კარგი ინჟინერია, კარგი მუშაა და
ექიმი... კითხვაც თავისებური მეცნიერებაა. მის წესებს ზედმიწევ-
ნით უნდა დაუფლოს ადამიანი, რათა შესძლოს მთავარისა და
მეორეხარისხოვანის გარჩევა, საჭირო ცოდნის შექმნა, როგორც
ვალაკტიონი იტყოდა: „არის მკითხველი მშვენიერ წიგნის და არის
მხოლოდ ვადამკითხველი“...

— წიგნი გადამკითხველისათვის არ იწერება. კითხვა უპირველესად, შრომაა, გონების ვარჯიშია, მისი სალესავით მკითხველი წიგნს დიდი სიყვარულით უნდა კითხულობდეს. ეს არ შეუძლია, ნამდვილ მკითხველად არ მიმაჩნია. მკითხველს წიგნი მთლიანად უნდა უყვარდეს, მაგრამ ამასთანავე წინასწარ კარგად უნდა შეარჩიოს, რა წაიკითხოს.

წიგნს რომ ვკითხულობ, აღნიშვნებს ვაკეთებ, რა მომეწონა და რისთვის. ხან წიგნის ბოლოში ვუმატებ ფურცლებს, ვიწერ პერსონაჟებს და ვინიშნავ, რომელ გვერდზეა ჩემთვის საინტერესო გამონათქვამი. მიყვარს, როდესაც გმირი თავის თავს ან რაიმე მოვლენას აფასებს. ფრთიანი გამოთქმები მკითხველმა უნდა დაიხსომოს როგორც საკუთარი პიროვნების ჩამოყალიბების, ასე ადამიანებზე ზემოქმედებისათვის, რათა მათაც შეაყვაროს წიგნი და კითხვა.

ყველასათვის სავალდებულოდ მიმაჩნია ლიტერატურის კორიფეთა შემოქმედების ცოდნა. თითოეული ერის წარმომადგენელი კარგად უნდა იცნობდეს მშობლიურ ლიტერატურას. შეიძლება სხვა ქვეყნებში კარგად არ იცნობდნენ ილიას, აკაკის, ვეფხის, კონსტანტინეს, გალაკტიონს... მაგრამ მე მათ ყოველთვის პირველ რიგში ვაყენებ. მხოლოდ უცხოურ წიგნებს გამოდევნებული მკითხველი იმ ტურისტებს მაგონებს, რომელნიც კარგად არ იცნობენ მშობლიურ მხარეს და უცხოეთის ქვეყნებში მიდიან სამოგზაუროდ. თუ გინდა უცხო ქვეყანა შეაფასო, ჯერ შენს სამშობლოს უნდა იცნობდე. განსაკუთრებით მიყვარს მოგზაურობა. საშუალო სკოლის დამთავრებასთან ერთად დავამთავრე საქართველოს პირველი შემოვლა. ფეხით მოვიარე ხევსურეთი, ფშავი, სვანეთი, რაჭა-ლეჩხუმი. მიუხედავად ხანდაზმული ასაკისა, ახლაც ხშირად ვმოგზაურობ. თელავის პედაგოგიურ ინსტიტუტში სტუდენტებს ვუკითხავდი მხარეთმცოდნეობის კურსს, ვაცნობდი საქართველოს ისტორიულ ძეგლებს, მხარეთმცოდნეობის სიყვარულმა განაპირობა, რომ შვიდი წელიწადი ვიმუშავე თელავის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის დირექტორად. 1953 წელს, როდესაც კონკრეტულად დადგა საკითხი, რომელი მიმეტოვებინა: სკოლა თუ მუზეუმი, ისევ სკოლაში მუშაობა ვარჩიე. მოგზაურობის შთაბეჭდილებებს მუდამ ვუკავშირებდი ქართული ლიტერატურის გმირთა სახელებს, ქართველი მწერლების და საზოგადო მოღვაწეთა სახელებს და ასე გა-

დაეცემდი ჩემს მოსწავლეებს. ქართული ლიტერატურის სიყვარულთან, ჩვენი ისტორიული ძეგლების სიყვარულთან ერთად, მაქვს სამშობლოს სიყვარულს ვასწავლიდი.

— დიდია წიგნის როლი ნამდვილი ადამიანის აღზრდა-ჩამოყალიბებაში, დღევანდელ ეპოქაში, როდესაც კაცობრიობამ ასეთი დიდი ცოდნა დააგროვა ცხოვრების ყველა სფეროში, შეუცვლელიც კი არის. ნამდვილი ვანათლება ის წყაროა, რომელიც ადამიანს აკეთილშობილებს, მის ცხოვრებას აზრს აძლევს. მკითხველი ბავშვობიდანვე უნდა აღიზარდოს, თორემ შოგიერთი ადამიანისათვის წიგნის შეგროვება ვრთვეარ „მოდად“ იქცა, ისინი აგროვებენ ისეთ წიგნებს, რომლებიც მათ არ სჭირდებათ ან არჩვენ ვარკანის მისედვით. შოგიც იძენს წიგნებს, შაგრამ ისეა ვაფლენთილი კერძომესაკუთრული ინტერესებით, რომ წასაკითხად არავის არ შიაკარებს.

— სამწუხაროდ, ისეთ ადამიანებსაც შეგვხვდრივარ, რომელთაც მდიდარი ბიბლიოთეკა აქვთ და არც ერთი წიგნი არა აქვთ წაკითხული. ასეთი ბიბლიოთეკა დეკორატიულ მოსართავს უფრო მაგონებს. ეს სნობიზშია და არა წიგნის სიყვარული. კარადის დასამშვენებლად შეძენილი წიგნი არავითარ ღირებულებას არ წარმოადგენს, რადგან იგი მკედარია როგორც მფლობელის, ისე სხვისთვის, რომელსაც ეს წიგნი სჭირდება. ეს არ არის წიგნის სიყვარული.

— რას ფიქრობთ წიგნის ვაჭრობის შესახებ?

— წიგნის ვაჭრობა რთული და ფაქიზი საქმეა. ამ დარგის მუშაკებმა ზედმიწევნით უნდა იცოდნენ მკითხველთა მოთხოვნილება, მათი ინტერესები. წიგნის გამყიდველს უდიდესი შინაგანი კულტურა უნდა ჰქონდეს. იგი მარტო წიგნის გამყიდველი კი არა, მკითხველთა მრჩეველიც უნდა იყოს. მახსოვს, ჩვენს ქალაქში იყო „ახელგამის“ წიგნის მაღაზიის დირექტორი ვარა ბარძიშოვა, რომელმაც შეუმცდარად იცოდა, ვისთვის რა წიგნი უნდა მიეყიდა არა რანგისა და შეღავათების მიხედვით, არამედ მკითხველის ინტერესის შესაბამისად. ასეთი უნდა იყოს წიგნის გამყიდველი.

— ბატონო დავით, თქვენს შესანიშნავ ბიბლიოთეკაში მრავალი საინტერესო და უნიკალური გამოცემაა, რომელთაც არა მარტო

ლიტერატურული, კულტურული ღირებულებაც ვააჩნიათ. თქვენ უშურველად ასარგებლებთ ამ წიგნებით ჭეშმარიტ მკითხველებს. წიგნის დანიშნულებაც ხომ ისაა, რომ იგი ხელშისაწვდომი იყოს იმ ადამიანებისათვის, ვისაც ისინი სჭირდებათ. მხოლოდ ამ ვნით შეიძლება გაუხანგრძლივდეს წიგნს სიცოცხლე.

— მართალი ბრძანდებით, მხოლოდ ჭეშმარიტ მკითხველებს ვემსახურები. ჩემი ბიბლიოთეკის კარი ყოველთვის ღიაა მათთვის. ვცდილობ, წიგნზე მუშაობის თუ რამ გამოცდილება გამაჩნია, მათაც გადავცე. უფრო კი ახალგაზრდობას ვეხმარები, ვუწევ კონსულტაციას, ვურჩევ საკითხავ ლიტერატურას, ვუღვივებ წიგნის სიყვარულს.

ძალიან მიყვარს ჩემი ბიბლიოთეკის თითოეული წიგნი, განსაკუთრებით მაინც უნიკალურ გამოცემებს ვუფრთხილდები და ამიტომ ვცდილობ, მათ ღირსეული მემკვიდრე გამოვუნახო. მინდა, ჩემი წიგნები ყოველთვის იყოს ხალხის, საზოგადოების სამსახურში.

გრავის მეუღლე

ო, კულტურა სიმდიდრის დაუშრეტელი წყარო! ოღონდ უნდა იცოდე, როგორ ისარგებლო მისი სიკეთით. კურთხეულ იყოს ის დღე, როცა მე, სოლიდური წიგნის გამომცემლობის წარმომადგენელმა, გრაფ იქსის სახლის კარი შევადე.

ფრიად სანდომიანი ახალგაზრდა ქალი შემომეგება. გრაფის მეუღლე გახლდათ. ჩემი სადარბაზო ბარათი ვაჩვენე და ვუთხარი, რომ გამომგზავნა ბიძამისმა, სენატორმა, რომელიც, ჩვენს შორის დარჩეს და, გამომცემლობის აქციონერიცაა.

— გავიგე, სულ ახლახან დაქორწინებულხართ — დავუმატე მე, რა თქმა უნდა, უაღრესად თავაზიანად. — ასე, რომ ადვილი შესაძლებელია, გამოგადგეთ ჩემი დახმარება თქვენი პატარა ბუდის კეთილმოწყობაში.

— რა შესანიშნავი აზრია! — წარმოთქვა გრაფის მეუღლემ და ახალგაზრდა გრაფს მიმართა: — ჯორჯ, ჩვენმა ძვირფასმა ბიძამ გამოგვიგზავნა სენიორი, რომელიც წიგნებს ჰყვლის.

— დალახვროს ეშმაკმა! — წამოიძახა გრაფმა, — სწორედ წიგნები დაამშვენებს ჩვენს ბინას! ადრე რატომ არ ვიფიქრე ამაზე. კიდევ კარგი, რომ რალაცეები არ მივადგი და არ ჩამოვაფარე კედლებს. აბა გვიჩვენეთ, რა შეგიძლიათ შემოგვთავაზოთ?

კეთილსინდისიერად და მოწინებით დავიწყე ჩამოთვლა იმ წიგნებისა, რომლებიც ჩემს კატალოგში შედიოდა: ენციკლოპედიები, ისტორიული და მხატვრული ნაწარმოებები, სამეცნიერო, ეკონომიკური და პოლიტიკური შრომების კრებულები, იტალიური და უცხოური ლიტერატურის შედევრები და ასე შემდეგ.

— არა, არა, მოითმინეთ! — შემაწყვეტინა გრაფის მომხიბლავმა მეუღლემ, — ჩემმა ქმარმა კარგად ვერ აგიხსნათ. გვინდა

შევიძინოთ რამე ლამაზი, ძალიან ლამაზი. ხომ მართალა, ძვირფასო? მაგალითად, წიგნები ლამაზ, სასურველია, მუქ წითელ ფერში, ფერით ჩვენ პატარა სავარძლებს რომ მოუხდება.

— შენ ასე ფიქრობ, ძვირფასო? — საკმაოდ გაუბედავად წაილულულა გრაფმა. — ვენეციური წითელი ხომ არ იქნებოდა უფრო შესაფერისი? არ მინდა შეგედავო, ჩემო სიცოცხლე, მაგრამ ვფიქრობ, ვენეციური წითელი უფრო ნაზი და ამავე დროს უფრო შთამბეჭდავი ფერია.

გრაფის მეუღლემ ოთახებში გაგვიყვანა და თვალების კუთვლით, თავის ოდნავი ქნევით, შვიდი ქვედატანის შრიალით ჩაუარა მრავალრიცხოვან სხვადასხვა ზომის დივანს. მერე უცებ ღიმილმა სახე გაუბრწყინა და, ღმერთო ჩემო! კიდევ უფრო გალამაზდა!

— ვენეციური წითელი? — წაიტიტინა მან, — თანახმა ვარ, იყოს ვენეციური წითელი.

გაუბედავად შეგნიშნე, ვენეციური წითელი ფერის ყდებში მხოლოდ ეთნოგრაფიულ და ფილოსოფიურ თხზულებათა კრებულები გვაქვს-მეთქი.

— რამდენი მეტრი გექნებათ ამ ფერის წიგნები? — მკითხა გრაფის მეუღლემ.

„ალბერტო, — ვუთხარი საკუთარ თავს და წამით თვალები მოვხუჭე, რომ ეს გაფრთხილება შეღწეულიყო სულის სიღრმეში, სადაც იმალება ძალები, რომელთაც შეუძლიათ ბრწყინვა შესძინონ თვალებს, ფერი დააკარგვინონ ლოყებს და კიდევ ბევრი ამის მსგავსი რამ მოიმოქმედონ, — ალბერტო, თუ არ დაასახელებ ციფრს — ათი, ყეყეჩი იქნები“.

— ხუთი მეტრი, — ამოვლერღე, როგორც იქნა და გავიფიქრე, რომ ყველა ჩემი დასახელებული თხზულება, ერთად აღებულის, ასოც სანტიმეტრზე მეტს არ დაიკავებდა ერთად, მაგრამ, არა უშავს, როგორმე მოვახერხებ მდგომარეობიდან გამოსვლას.

— არანაკლებ ცხრა მეტრისა დაგვჭირდება, — თქვა გრაფის მეუღლემ, — ასე არ არის ძვირფასო? ახლა სანტიმეტრს მოგვითანენ და ყველაფერს გავზომავთ... ღმერთო ჩემო, რა საინტერესოა!

დაიწკრიალა პატარა ზარმა. შემოვიდა მსახური და მყისვე გაუჩინარდა. მალე კი სანტიმეტრით ხელში დაბრუნდა.

— ვშიშობ, — მოულოდნელად განაცხადა ახალგაზრდა გრაფმა. — რომ ცხრა მეტრი მარტო ვენეციური წითელი საკმაოდ ერთფეროვანი იქნება. ძვირფასო, ხომ არ გაიხსენებდი რომელიმე ფერს, რომელიც ვენეციურ წითელს მოუხდებოდა?

— ჰყვებოდა ყვითელი, — დაუფიქრებლად წამოისროლა გრაფის მეუღლემ და თვალები მოჰუტა. — ეს ხომ ნეაპოლური ყვითელია. დარწმუნებული ვარ, ასე ჰქვია. მოგეძევებათ ასეთი ფერის წიგნები?

— „ალბერტო — კვლავ ვუთხარი საკუთარ თავს — და სასწრაფოდ წამოვდექი, რომ არ გადამეხარხარა, — თუ კულტურის ამ ნორჩ ქომაგებს ეტყვი, რომ ამ ფერის ყდებში მხოლოდ უმაღლესი მათემატიკის სახელმძღვანელოებია ჩასმული, სინდისგარეცხილი აღამიანი და სადისტი ყოფილხარ“.

შევთანხმდით ვენეციური წითელის ხუთ მეტრზე, ნეაპოლური ყვითელის ოთხ მეტრზე და კიდევ, ჩემი რჩევით — ყოჩაღ ალბერტო! — ვერონეზეს მწვანის ორ მეტრზე (ბუდისტური საღვთო წერილები ორიგინალური ტექსტით) და კონტრაქტს მოვაწერეთ ხელი. გრაფმა ჩეკზეც გამოიყვანა თავისი ხელმოწერა და ღურგალი გამოიძახა. მისმა ცოლმა კი თავის დაქალებს დაურეკა და სასიხარულო ამბავი აცნობა. უკვე გამოთხოვებასა და წასვლას ვაპირებდი, რომ გრაფის მეუღლემ ხელით მანიშნა, შეიცადეო.

დიდი მოკრძალებით დავიხარე მის სავარძელთან ახალი მითითებების მოლოდინში. აღმოჩნდა, რომ ახალგაზრდა ჰერცოგის ასულ ს-ს სურდა ჩემი ხილვა დღის ოთხ საათზე, ყველასათვის ცნობილი მინისტრის ქალიშვილი სინიორა ზეტი კი ხუთზე მელოდებოდა. შემდეგ გრაფის მეუღლემ თქვა, შეიძლება სინიორა აღფასაც (იგი მიწებს ფლობს აბრუცოში) შევთავაზოთ თქვენი წიგნები. მაგრამ, მასთან, ჩემის აზრით, სჯობს ხვალ შეიაროთ. მართალია, ზედმიწევნით თავაზიანი ბრძანდებით, მაგრამ თქვენც ხომ გაქვთ უფლება, საღამოთი კინოში წახვიდეთ.

მყისვე დავარწმუნე, რომ არასდროს გავცვლიდი ჰეშმარიტ კულტურას კინოზე, და სამივე მისამართი ჩავიწერე.

საღამომდე მოვახერხე გამეყიდა კიდევ თორმეტი მეტრი ვენეციური წითელი, შვიდი მეტრი ნეაპოლური ყვითელი და სამმეტრნახევარი ვერონეზეს მწვანე, შემდეგ კი პატარა შებრძოლება მო-

მიხდა წიგნის მაღაზიაში მომუშავე ბიუროკრატებთან, რომლებსაც, რატომღაც უცნაურად ეჩვენათ, რომ ახალგაზრდა ჰერცოგის^{გრაფინის} ულმა ისურვა შეეძინა სამნახევარი კომპლექტი შრომებისა ორგანიული ქიმიის დარგში. თითქოს შესაძლოა, რომ განათლებული ადამიანი ასეთი მნიშვნელოვანი შრომების მხოლოდ ერთი კომპლექტით დაკმაყოფილდეს.

— არაფერი გაგეგებათ, — განვაცხადე საკმაოდ მკაცრი ხმით.

— კულტურა — უპირველესად ყოვლისა ერთგულება და მოთმინებაა... თქვენ კი გადაიკითხავთ თუ არა წიგნს, მყისვე ამოხვეთ ფურცლებს, რომ ჟანგიან ლურსმანზე ჩამოაცვათ, კარგად მოგეხსენებათ, რა მიზნითაც, მაღალი წრის წარმომადგენლებს კი ყოფნით მოთმინება ათჯერ გადაიკითხონ ერთი და იგივე წიგნი და არ მობეზრდეთ. თანაც, როგორ ეყოფა ერთი კომპლექტი ყველა ოჯახის წევრს? ჩვეულებრივ მოკვდავთა მსგავსად, რიგრიგობით ხომ არ წაიკითხავენ? ერთი სიტყვით, საღებავების თქვენი ასორტიმენტი ნამდვილად სასაცილოა. თუკი წიგნის ბაზარი მოითხოვს, მაგალითად, ბრუსიული ლურჯი ფერის წიგნებს, მიეცით მას ეს ბრუსიული ლურჯი! ხომ არ შეუძლია ხალხს ცვალოს ავეჯი, ხალიჩები ან შპალერი იმისათვის, რომ მათი ფერი თქვენი ყდების ფერს მიუსადაგოს. გესმით თუ არა ეს?

რა თქმა უნდა, ხდება ხოლმე, როცა გამომცემელი თვითონ გამოიჩინს ინიციატივას. ერთი თვის წინათ, მაგალითად, გამოვიდა წიგნი შავ-წითელ ყდაში, რომლის ერთი შეხედვა სუნთქვას შეგიკრავდათ.

ეს რომ გაიგო გრაფის მეუღლე იქს-იგრეკმა, ახალგაზრდა გრაფს უთხრა:

— წარმოიდგინე წიგნი ასეთ ყდაში, დაუდევრად მიგდებული ჩემი დიდებული მანქანის ნაცრისფერ სავარძელზე. ასეთი სურათი თავბრუს დაახვევს კაცს, ჭკუიდან შეშლის პოლიციელებსა და მძღოლებს.

შევხედე და დავაპირე თქმა: „პოლიციელებისა და მანქანების მძღოლების ჭკუიდან შესარყევად საკმარისია თვითონ გამოჩინდეთ ქუჩაში თქვენი მოხდენილი ტანით, ან გამოყოთ მანქანის

სარკმლიდან მომხიბლავი იდაყვი, ან გაიქნით თავი, საყვარლად გაჩეჩილი ქერა თმა რომ ამშვენებს“, მაგრამ შინაგანმა ხმამ მაფრთხილა: „ალბერტო, ნუ აწყენინებ ამ მშვენიერ და გულისამაჩუყებლად უმეცარ სინიორას. ნუ დაგავიწყდება, რომ მკერდ-ქვეშ უძგერს გული, რომელიც ესწრაფვის კულტურასა და შავ-წითელ ყდებს. უმჯობესია, იფიქრო მისი ცოდნის წყურვილზე და შესანიშნავ კარიერას გაიკეთებ. ყველაფერ დანარჩენზე კი — მისმა ქმარმა იზრუნოს“.

ალასტორის ვიზიტი

სუსხიანი დღე იდგა. გარეუბნის უკაცრიელ ქუჩაში პატრიკ ო' კ-ს უზარმაზარი „ლინკოლნი“ გაჩერდა. მანქანიდან გამოსულმა მალალმა, არცთუ ახალგაზრდა, მაგრამ ჯერ კიდევ ჭარმაგმა მამაკაცმა, თხელ წითურ თმაში ჭალარა რომ შერეოდა, უბის წიგნაკში ჩაიხედა. როცა დარწმუნდა, იმ ქუჩაზე იმყოფებოდა, რომელსაც ეძებდა, ბაყალს სთხოვა, 117-ბ სახლი ეჩვენებინა. ბაყალმა უჩვენა. სახლი უბადრუკი იყო. ეზოდან ბავშვების ყვირილი და ძაღლების ყეფა ისმოდა. ნუთუ აქ ცხოვრობს პონციო მაკი, მისი შეროქმედების ყველაზე დაუღალავი და შესაძლოა, ყველაზე საუკეთესო უცხოელი პროპაგანდისტი? ნამდვილად ასე იყო. ყველაფერი ემთხვეოდა — ქუჩაც და სახლის ნომერიც. პატრიკ ო' კ-მ, რომელსაც მთელ მსოფლიოში ალასტორის ფსევდონიმით იცნობდნენ, გაიფიქრა, თუმცა რა არის გასაკვირი, — ეს ხომ ჭეშმარიტებაა, რომ ამალღებული სულის ადამიანებს, ესოდენ განსხვავებულებს დანარჩენი ორფეხებისაგან, ბედი არა სწყალობთ. საბოლოოდ დარწმუნებულმა ამაში, ალასტორმა გრაპა¹ გადაჰკრა, ბაყალს ფული მისცა, დაავალა მანქანისათვის მიეხედნა და კიბეს აჰყვა. ბოლო სართულზე ელოდა სპილენძის ფირფიტა წარწერით: პონციო მაკი.

დიდხანს აკაკუნებდა (ზარი არ მუშაობდა). კარი გაუღო უცხვირპირო, შეუხედავმა, ფეთხუმმა და აჩაჩულ-დაჩაჩულმა, გაურკვეველი ასაკის ქალმა ცინგლიანი ბავშვით ხელში. აღბათ, მთარგმნელის ცოლი იყო. პატრიკ ო' კ-მ, რომელმაც იტალიურად სიტყვაც კი არ იცოდა, რამდენიმე ენაზე ჰკითხა, ეს არის ბატონ პრო-

¹ იტალიური მაგარი სასმელი.

ფესორ მაკის ბინაო? მაგრამ ქალმა არ უპასუხა, ეტყობა, არც ერთი ენა არ ეპიტნავა. მაშინ სტუმარმა თავისი სადარბაზო რატი მიაჩეჩა.

ალასტორი ვიწრო და ცივ სასტუმრო ოთახში შეიყვანეს, სადაც წიგნის კარადაში გამოსაჩენ ადვილას იღო მისი ოთხი წიგნი, და მარტო დატოვის. ერთხანს მეზობელი ოთახიდან საბეჭდი მანქანის კაკუნი ისმოდა. მერე უცებ შეწყდა. ამერიკელს კარგა ხანს მოუხდა ცდა და გვარიანად გაითოშა.

შემდეგ ლაპარაკის და ფანჯრის დახურვის ხმა შემოესმა. მალე ისევ სიჩუმე ჩამოვარდა. რამდენიმე წუთის შემდეგ სინიორა მაკი დაბრუნდა და ალასტორი პატრეცემული მთარგმნელის კაბინეტში შეიყვანა. ოთახში ბნელოდა. დარბაზები დახურული იყო. როცა სინათლე ანთეს, ალასტორმა მწოლიარე მამაკაცი დაინახა. დაფლეთილი საბნების გროვიდან ფერწასული სახე მოჩანდა. ავადმყოფს თავზე ძველი შარფი ჰქონდა მოხვეული. პატარა მარმარილოს მაგიდაზე ხელნაწერი იღო. — შესაძლოა ალასტორის მორიგი ნაწარმოების თარგმანი, რომელზეც მუშაობა მიმდინარეობდა.

სინიორა მაკი ოთახში დარჩა, რომ საუბარს დასწრებოდა. სტუმარმა თავი დაუკრა ავადმყოფს და ჰკითხა, ხომ ნამდვილად პროფესორი მაკია მის წინაშე? (Yes! იყო პასუხი. და სამწუხაროდ, ავად ხომ არა ბრძანდება? (Yes) მერე სინანული გამოთქვა, ასე უდროოდ დროს რომ ესტუმრა (Yes), და მადლობა გადაიხადა იმის გამო, რომ ალასტორის შემოქმედების უბადლო პროპაგანდისტი პონციო მაკი, მისი წიგნების თარგმნას სწირავს თავის უძვირფასეს დროს, რომელიც შეუძლია უკეთესად გამოიყენოს, (Yes) მონოლოგი სულ ორწუთიანი იყო, მაგრამ ავადმყოფი, ეტყობოდა, ძალიან დაიტანჯა. იქნება დარჩეს მასთან? თუ, პროფესორ მაკის სრული სიმშვიდე ურჩევნია? ხომ არ სჭირდება წამლები, დახმარება, რჩევა? რიგიანი ექიმი ჰყავს? კიდევ რომ გაესინჯოს? ან იქნებ ჯობდეს, საერთოდ არ უვდოს ყური ესკულაპებს?

ყველა კითხვაზე პასუხად უნივერსალური (Yes) გაისმოდა. მორიგი Yes-ის შემდეგ ალასტორმა თქვა, რომ აღარ უნდა ავად-

1 ინგლისურად — „დაიხ“.

მყოფის შეწუხება, თავი დაუკრა მთარგმნელს და მისი დატოვა.

ამერიკელი კიბის ზედა ბაქანზე გამოემშვიდობა სინიორა მაკის, ქუჩაში ჩავიდა, კიდევ ერთხელ გადაჰკრა გრაპა და თავის „ლინკოლნი“ ჩაჯდა.

სტრინგეს ქუჩაზე მდებარე № 117-ბ სახლია დახურული დარაბის ქუჭრუტანიდან მას თვალს ადევნებდნენ ლოგინიდან წამომხტარი პონციო მაკი, რომელსაც ტანთაც ეცნა და ფეხზეც, მისი ცოლი და სამი აგზნებული ბავშვი.

— ვინ ეხვეწებოდა ნეტავი, დაუპატიჟებლად რომ დამაცხრა თავს, — ბუზღუნებდა პონციო და შუბლს ისრესდა. — ინჩი-ბინჩი არ იცის იტალიურისა ამ ყუყუჩმა, მოდი და გაიგე, რას ფიქრობს! ხომ არ უთქვამს, კიდევ შემოვივლიო?

— მერედა რა, ისევ გახდები ავად, — გესლიანად ჩაიხიხითია ცოლმა.

— თუ კიდევ მოვიდეს, უთხარი, შინ არ არის, სხვაგან გაემგზავრა და ორიოდე თვის შემდეგ ჩამოვა-თქო. სულ რამდენიმე სიტყვის თქმა მოგიხდება, არა მგონია, გაგიჭირდეს. მე დაგასწავლი.

— რამდენიმე სიტყვის თქმის თავი რომ გქონოდა, შე უბედურო, ეს ტაკიმასხარაობა აღარ დაგჭირდებოდა.

— მერე, განა არ ველაპარაკე, გამოშტერებულო? ჩინებულად გამომივიდა. ხუთიანი პლუსით მეკუთვნის.

— უფრო ჰკვიანური იქნებოდა, ყრუ-მუნჯად მოგეჩვენებინა თავი. ახლა კი უმჯობესია, დაჯდე და იმუშავო, ვირო! თუკი ისევ მობრძანდება, უშენოდაც ვიცი, როგორ გავისტუმრო.

ამასობაში პატრიკ ო'კ-ს „ლინკოლნი“ სასტუმროს უახლოვდებოდა. ხვალ ამერიკელი სამშობლოში მიემგზავრებოდა და უკვე აღარ ფიქრობდა თავის მთარგმნელზე.

ალასტორი რომ მიმხვდარიყო, წლების განმავლობაში როგორ აპამულებდა პონციო მაკი, რომ თურმე ამ ადამიანში იმალებოდა მისი კალმის ღირსი პერსონაჟი, აუცილებლად დაბრუნდებოდა სტრინგეს ქუჩაზე მდებარე № 117-ბ სახლში, რადგან ძალიან უყვარდა მსგავსი სიუჟეტები.

ოთხი ინკუნაბულა

მაგიდა და სკამი — აი, მთელი მოწყობილობა ოთახისა, სადაც მან მიმიღო. კედლებსა და კამაროვან ჭერზე, თითქოს დაჭერობანას თამაშობენო, ერთმანეთს მისდევდნენ გამოხუნებული და დამსკდარი ალეგორიული ფიგურები. ნეტავი რამდენმა მზის სხივმა და სინესტემ შემოაღწია აქ უზარმაზარი ფანჯრიდან, სანამ ამ, ოდესღაც უდავოდ ლამაზ ფრესკებს ასეთი დღე დაადგებოდათ. ეს გავიფიქრე თუ არა, დეკანოზი, რომელიც მანამდე მღუმარედ გასცქეროდა ტყეს, ჩემკენ მოტრიალდა და საყვედურებით ამავსო.

— განა მკითხეთ რჩევა, როცა გრაფ მინარელის ბიბლიოთეკის ყიდვა გადაწყვიტეთ? ან მაშინ, როცა წიგნების გაგზავნას ავალებდით ფირმას, რომელსაც ენდობოდით? ახლა კი, აღმოაჩინეთ თუ არა, რომ რომში მოსულ წიგნებს აკლია ოთხი, ყველაზე იშვიათი და ყველაზე ძვირფასი, რომელთა ფასი ლამის მთელი კოლექციის ღირებულებას აღემატება, ბედავთ და ჩემთან მოდიხართ? მოპარულიაო? სად, როდის? ასეც რომ იყოს, რატომ უნდა ვიცოდეთ? თქვენ ამბობთ, — იქნებ ვინმეს აღსარების დროს წამოცდესო? დაუშვათ, ეს გამორიცხული არ არის, მაგრამ, რათ უნდა გავამყდავნო თქვენი გულისათვის აღსარების საიდუმლო?

— აი, რა შემძლია გირჩიოთ: დაიარეთ მთელი ქალაქი და ეძებთ, დროებით მაძებრად იქეცით! გამოკითხეთ, მაგალითად, მუნიციპალურ მდივანს. სწორედ ის განაგებდა განსვენებული გრაფის საქმეებს და ორი გასაღები ჰქონდა. ერთი ბიბლიოთეკისა, მეორე გრაფ ფედერიკოს გულისა. გამიგეთ?

მუნიციპალური მდივანი მოედანზე მოვნახე, სადაც ქარი ჰაერში იტაცებდა და სადღაც ერეკებოდა მტვერსა და ნავავს. იგი ერთ ჟილეტს მეორეზე იცვამდა და ვერაფრით ვერ იკრავდა ღი-

ლებს. „ალბათ თითები ეტკინა ამდენი წვალეებისაგან“ ვიფიქრე მე.

— ძალზე უსიამოვნო ამბავია, — თქვა მან, როცა წიგნების დაკარგვა შევატყობინე. — გაქვთ ეჭვი ვინმეზე?

ეჭვი ყველაზე მქონდა, პირველ რიგში კი მასზე. მაგრამ, როგორ მეთქვა? მხოლოდ ეს ვუთხარი:

— ყველაზე და არავისზე.

— რატომ არ დაინტერესდებით ექიმით? როგორც შინაურ მკურნალს, როცა უნდოდა, მაშინ შეეძლო შესვლა და გამოსვლა გრაფის სახლიდან, განსაკუთრებით მისი ხანგრძლივი ავადმყოფობის დროს. ექიმს ძალიან უყვარს წიგნები და კარგად იცის მათი ყადრი.

სანამ ლამის მთელი ქალაქი მოვიარე, დაღამდა. ექიმი თეატრში ვიბოვე. საქველმოქმედო სპექტაკლის წინ სცენისმოყვარეთა დასის რეპეტიციას ატარებდა. მაყურებელთა დარბაზი ცარიელი იყო, მკრთალად განათებულ სცენაზე კი დაბაჯბაჯებდნენ და თავიანთ რეპლიკებს გაურკვეველად ბუტბუტებდნენ მოხუცი კაცები და ქალები, რომლებსაც ახალგაზრდები ასახიარებდნენ.

— ინტერვიუ გინდათ ჩამოართვათ ექიმს? ჩაილაპარაკა ვიღაცამ ჩემ ზურგს უკან და მხარზე ხელი დამადო. დეკანოზი გახლდათ. დაიხარა და შიგ ყურში ჩამჩურჩულა: მოეშვით, ისედაც საზარელ გუნებაზეა, ცოტა ხნის წინათ ცოლი გაექცა და ორი ბავშვიც თან წაიყვანა. საშობაო წარმოდგენის მომზადება დაევალებო, უფრო სწორად, მე დაევალებე, ცოტა გული რომ გადაეყოლებინა. ნამდვილად მუნიციპალური მდივანი გამოგზავნიდათ მასთან. ხომ მართალია! გენიალური ინტუიციის პატრონი ვყოფილვარ!

დეკანოზმა თეატრიდან გამომიყვანა. კაფეში შესვლა შევთავაზე, მაგრამ უარი მითხრა და ცივად გამომემშვიდობა. შევედი თუ არა კაფეში, ყველა იქ მყოფმა კარტის თამაში შეწყვიტა და სინდიკს გააყოლა თვალი, რომელიც ჩემკენ წამოვიდა.

— უკვე ყველაფერი ვიცი, — თქვა სინდიკმა. — მითხარით, სახელდობრ, რომელი წიგნები დაიკარგა? შემთხვევით, ოთხი ინკუნაბულა ხომ არა?

თავი დავაქნიე. მან კი წამოიძახა:

— უყურე შენ! ბევრი მსმენია ამ წიგნებზე!. საბრალო სენიორი რომეო! — მან გაიღიმა, იმით ნასიამოვნებმა, რომ შეუძლია

ასე ფამილარულად მოიხსენიოს გრაფი, — საბრალო სენიორი რომეო, ღმერთმა შეიწყალოს მისი სული, ყოველთვის ამბობდა რომ არც ერთი წიგნი არ ენაწება გასაყიდად. ეჭვგარეშეა, ინკუნაბულებსაც გულისხმობდა. ან იქნებ სულაც მისმა მეუღლემ, სინიორა კატერინამ თავისი ვალების დასაფარავად სიკვდილის წინ სინიორა ეულალიას გააყიდვინა ეს წიგნები. გრაფის მეუღლე ნამდვილი პრინცესა გახლდათ, მაგრამ ძალზე მძიმე ხასიათი ჰქონდა და კარტსაც ვატაცებით თამაშობდა. სრულებით არ გამიკვირდებოდა, თუ შევიტყობდი, რომ სინიორა ეულალიას მუნიციპალური მდივანი ეხმარებოდა: არაერთხელ მოუჭახრაკებიათ ერთად სხვადასხვა საქმეები, — მან ხმას დაუწია (ახლავა შევამჩნიე, რომ კაფეში მუნიციპალური მდივანი შემოვიდა და ორივე ყილგის დილების გახსნას შეუდგა) და ოდნავ გასაგონად წაიჩურჩულა: — თქვენი რომ ვიყო, კარაბინურებს მივმართავდი.

აფუსხენი, რომ თუ საქმე ქურდობასთან გვაქვს, იგი მოხდებოდა მხოლოდ მას შემდეგ, რაც ბიბლიოთეკის ღირებულება დავადგინე და სათანადო თანხა გადავიხადე. ამიტომ სულ არ მაინტერესებს მითქმა-მოთქმა გრაფ მინარელის ოჯახზე და საერთოდ, ჩემი მიზანია, დაკარგული წიგნების პოვნა და არა ის, რომ ვინმეს ციხეში ამოვაყოფინო თავი. უფრო მეტიც, მზადა ვარ ფული მივცე იმას, ვინც ინკუნაბულების პოვნაში დამეხმარება.

— შესანიშნავი იდეა! — წამოიძახა სინდიკმა. — ჰო, ექიმი აღბათ დაკითხეთ, არა?

ვერ მოვასწარი მეთქვა: თეატრში ვნახე, მაგრამ რეპეტიცია ჰქონოდა-მეთქი რომ ზღურბლზე თვითონ ექიმი გამოჩნდა. ძლივს იკავებდა კარს, რომელსაც გაშმაგებით აწყდებოდა ქუჩიდან ქარი. გამხდარს, გაძვალტყავებულსაც კი, სიცივისაგან დაწითლებულ ყურებში ლანდი გასდიოდა, ჭლექიანს ჰგავდა. ისეთი კეთილი ღმილით მომიახლოვდა, თითქოს დიდი ხნის ნაცნობები ვყოფილიყავით და ერთი სული ჰქონდა, განეახლებინა საუბარი დაკარგულ წიგნებზე. სინდიკმა არ გაგვხადა იმისი ღირსნი, რომ თავი დაეკრა ჩვენთვის და გაგვმოძღდა. ძლივძლივობით გააღო მინის კარი და გარეთ გავიდა.

— ამ ვაჟბატონს არც ერთი სიტყვა არ დაეჭერება, ღმერთმა უწყის, რა მოეჩვენება ხოლმე. მუდამ წარმოუდგენელ სისულელეს რომავს.

— ეტყობა, მაინც ამანც კარგ ურთიერთობაში არ უნდა იგდოთ სინდიკატან.

— სრული უფლება გაქვთ, თქვათ, რომ ჭირივით გვძულს ერთ-მანეთი... ახლა კი, მოდით, დავსხდეთ, თორემ საშინლად მომქანცა სამსაათიანმა რეპეტიციამ. ორი პუნში, — მიმართა მან ოფიციალტ ქალს, ჩვენს მაგიდას რომ ალაგებდა. თქვენ, — განაგრძო ექიმმა, როცა ოფიციალტი ქალი წავიდა, — უნდა შეადგინოთ იმათი სია, ვინც გრაფ მინარელის სახლში დაიარებოდა მას შემდეგ, რაც ბიბლიოთეკის ყიდვა გადაწყვიტეთ. გასაგებია?

— გასაგებზე გასაგებია. — თქვა მუნიციპალურმა მდივანმა, რომელმაც თავისი სკამი მოიტანა და მოგვიჯდა. — ისე კი, მინდა გირჩიოთ, — მომიბრუნდა მე, — სენიორ გულელმოს მიენდოთ. ჩემის აზრით, ეს ყველაზე გონივრული იქნებოდა. ისე კი, როგორც გენებოთ!

სენიორ გულელმოს სანახავად დილით ადრე მოედანზე წავედი. იგი უდღეურ მზეს ეფიცებოდა, რომელიც შმაგმა ქარმა ხეობიდან ამოაგორა. ეტყობა, ვიღაცამ გააფრთხილა, საქმე რომ მქონდა მასთან, რადგან როგორც შევატყე, ნამდვილად მელოდებოდა, თუმცა სახეზე სრული გულგრილობა ეხატა. თითქოს ვერც მხედავდა, მაგრამ ნამდვილად ახარებდა ჩემი ნაბიჯების ხმა და როცა მივესალმე, ეს სიხარული უკვე ბებრულად აცრემლებულ თვალებში აუკიაფდა.

— ოთხმოცდაცამეტი წლისა გახლავართ, ძვირფასო სენიორ, — მშვიდად თქვა მან. — არც ისეთი ახალგაზრდა ვარ, არა? მაგრამ აქ, მაღლობა ღმერთს, — მან ჩამქრალი ჩიბუხი დაირტყა ფართო-ფართლებიან ქუდზე, თავზე რომ ეხურა, — ყველაფერი სრულ წესრიგშია. ისეა ჩაკიწიწებული ყოველივე, როგორც სასკოლო დაფაზე. შემიძლია მოგიყვეთ ყველა გაკოტრებულ დიდგვაროვან ოჯახზე, გრაფ მინარელების ჩათვლით... მაგრამ ჯერ ბიბლიოთეკით დავეკმაყოფილდეთ. იცით, რომ მისი შეგროვება დაიწყო არა გრაფმა მინარელიმ, როგორც ალბათ გგონიათ, არამედ კარდინალმა ბატისტინიმ! ათას ექვსას ოცდაათ წელს, როცა სიკვდილის მი-ახლოება იგრძნო, გარკვევით ჩაწერა თავის ანდერძში, რომ ის ბიბლიოთეკა, რომელიც ახლა მინარელის მემკვიდრეებისაგან შეიძინეთ, არამც და არამც არ უნდა გაყიდულიყო, არც მთლიანად, არც ნაწილობრივ. შეიძლებოდა მხოლოდ მისი შევსება... კარდი-

ნალი ალბათ ვერც კი წარმოიდგენდა, თუ რა მოუვიდოდა მის ბიბლიოთეკას სამნახვერი საუკუნის შემდეგ. ყველაფერი გაყიდმა, ეტყობა, ახლაც მოქმედებს. მაშატიეთ და, თქვენც ხომ მისი მსხვერპლი გახდით.

გზაში მოკლედ ამიხსნა, როგორ აპირებს ძიების წარმართვას. ძალიან გაუკვირდა, რომ ნაკლებად მაინტერესებს ჭორები გრაფის ოჯახზე და მითხრა, თუ საიდან იცის თავადაზნაურულ გვარეულობათა ასავალ-დასავალი.

რას იზამ, ისეთი პროფესია მაქვს, რომ ძალუწებურად ყველაფერი ვიცი ხოლმე. ვალებში ჩავარდნილ ყოველ ოჯახს სახლიან ავეჯი აქვს გასაყიდი. შუამავალი გახლავართ და ამიტომ ჩემს თვალწინ ხდებოდა ოჯახების როგორც გამდიდრება, ისე გაბარტახება... თავადები და გრაფები თავიანთ ფულს კარტში აგებენ, მედუქნეები და გლეხები კი საიმედო ადგილას ინახავენ.. გინდათ, გაიგოთ, რა იქნა გრაფის წიგნები? კეთილი. მაშინ პირველად განსვენებული გრაფ მინარელის მოახლისა და საყვარლის, სინიორა ეულალიას ქალიშვილის, სინიორა ფილუმენას დუქანს ვესტუმროთ.

სინიორა ფილუმენას, რომელმაც მოედნის ახლოს მდებარე თავის ძეხვის დუქანში მიგვიღო, სრულიადაც არ გაკვირვებია, როცა სინიორ გულელმომ სთხოვა, გრაფის წიგნები ეჩვენებინა ჩვენთვის. მოხუცმა უთხრა ქალს, რომ მათი ყიდვა მინდა და კარგ ფასსაც მივეცემდი. სინიორა ფილუმენამ არც ჰო გვითხრა და არც არა და უკანა ოთახის გავლით სხვენზე აგვიყვანა. იქ შაშხთან, ძეხვებთან და ღორის ქონთან ერთად სამი მომცრო ყუთი დაგვხვდა ყველაზე მტკრიან და ნესტიან კუთხეში... ქალმა გაზიომოცა, რომ დაჭედილი სახურავები ამეხსნა და ამაყი გამომეტყველებით თავზე წამადგა. ყუთებიდან ჯერ მტკრიანი, თავის ცურცილით მოფენილი გაზეთების დასტა ამოვიღე, შემდეგ კი მეცხრამეტე საუკუნის დასასრულისა და მეოცის დასაწყისის დაფლეთილი სასკოლო სახელმძღვანელოების და საყმაწვილო წიგნების შეკვრები.

— კაპიკია ამ წიგნების ფასი, — ვთქვი მე, თუმცა არ მსიამოვნებდა სინიორა ფილუმენას გაწბილება, რომელიც წამითაც კი არ მაშორებდა თვალს.

— მამასადამე, გადასაყრელია, არა? — ბრაზიანად
მან.

— ნამდვილად. — ვუპასუხე მე.

ეს რომ გაიგონა, სინიორა ფილუმენა ამაყად გაემართა ბუფეტისაკენ, გასწი-გამოსწია კონსერვები, გადამდნარი ლორისქონიანი უზარმაზარი ქილები, ბოთლები, რომლებშიც არომატული ნაყენი ესხა და პაკეტი გამოიღო. ეს პაკეტი მან ისეთი სასოებით გახსნა, თითქოს მასში საეკლესიო რელიკვია ყოფილიყოს, და გამომიწოდა მეტად მდიდრულ ყავისფერ ტყავის ყდაში ჩასმული წიგნი კარდინალის გერბით.

— თქმა არ უნდა, შესანიშნავი ყდაა, — ვუთხარი მე, — მაგრამ ტექსტი, სამწუხაროდ, უინტერესოა.

— განა მეჩვიდმეტე საუკუნის წიგნი არ არის? — შეურაცხყოფად მიიღო სინიორამ ჩემი სიტყვები.

— რასაკვირველია, მეჩვიდმეტე საუკუნისაა, — მაგრამ მართო ეს დიდ არაფერს ნიშნავს. ყდა კი მართლაც ძვირფასია.

— ამას იმიტომ ამბობთ, რომ გინდათ, იაფად გამოიმტყუოთ. — მითხრა კიდევ უფრო განაწყენებულმა სინიორა ფილუმენამ.

— ნუ ღელავთ, უბრალოდ, სულ არ ვაპირებ ამ წიგნის ყიდვას.

— რა წიგნი იყო, ასე რომ არ მოგეწონათ? — იკითხა სენიორ გულელმომ, როცა ქუჩაში გამოვედი.

— კრებული პასტორალებისა, რომლებიც არკადის¹ პოეტებმა მიუძღვნეს კარდინალ ბატისტინის ერთ-ერთი ძმისწულის ქორწინებას, თუ სახელდობრ, რომლისას, ზუსტად არ მახსოვს.

— ალბათ დონ ჩეზარეს. დიდი კვიმატი ვინმე იყო ეს ჩეზარე! — მხიარულად წარმოთქვა მოხუცმა. — ამბობდნენ, თითქოს კარდინალს მზე და მთვარე ამოსდიოდა მასზეო...

ენის გაუჩერებლად შემოვიარეთ ყველა სახლი, სადაც იყიდებოდა ავეჯი, სურათები, სამშვენისები, იმის იმედით, რომ ამ ხარახურაში ოთხ ინკუნაბულას აღმოვაჩენდით, მაგრამ თქვენც არ მომიკვდეთ, წიგნები არსად ჩანდა. რომელიმე სასტუმრო ოთახში თუ შემთხვევით წავაწყდებოდით წიგნის კარადას, რამდენიმე ძველებური წიგნით, მოხუცი მყისვე გაუბამდა ბაასს სახლის პატრონს

¹ არკადია. იტალიური ლიტერატურული აკადემია, დაარსებული 1690 წელს რომში. არსებობდა 1925 წლამდე (მთარგმნ. შენიშვნა).

ფასის თაობაზე და მალულად მანიშნებდა ხელებით, დრო არ დამე-
კარგა და სასწრაფოდ მენახა, ხომ არ იყო ამ წიგნებს შორის ოთხ-
გატაცებული ინკუნაბულა.

შუაღლე დადგა. სენიორ გულელმო უკვე მზად იყო ფარ-ხმა-
ლი დაეყარა, რომ უეცრად სახელოზე მომქაჩა და წამოიძახა: —
ერთი იდეა დამებადა: ჰერცოგთან მივიდეთ. დიდი ხანია უჭირს და-
თუ მის სახლში ვინმეს რამე თვალში მოუვიდა, უყოყმანოდ მიჰყი-
დის, ხომ გაგიგონიათ ანდაზა, ვინც ადვილად ყიდულობს, ის ადვი-
ლად ჰყიდისო.

მას არ დაუსახელებია გაკოტრებული ჰერცოგის გვარი, მაგ-
რამ დაუმატა:

— ქარის მოტანილი, ქარს მიაქვსო! ჩემი იმედი გქონდეთ-
ყველაფერი რიგზე იქნება. მე თქვენ წარგადგენთ არა როგორც
მყიდველს, არამედ როგორც კოლექციონერს, რომელსაც ჰერცო-
გის ბიბლიოთეკის ნამდვილი ღირებულების დადგენა შეუძლია. ნუ
გეშინიათ, შორს არ მოგვიხდება წასვლა.

შიშით მისი წვრილი და სუსტი ფეხები თუ მაშინებდა-
უსწორმასწორო რიყის ქვით მოკირწყლულ უუკებში რომ მიატუნ-
ცულებდნენ. ერთ-ერთ მოსახვევთან მოხუცი შედგა, შემდეგ კი
გაბედულად გაემართა მომცრო ვილისაკენ, რომელსაც ორი შესას-
ვლელი ჰქონდა—ერთი დიდი, მაგრამ ამოქოლილი, მეორე კი უფრო
პატარა. სენიორ გულელმომ რამდენჯერმე დააკაკუნა ამ მეორე
კარზე.

— დიდი კარი მხოლოდ მიცვალებულებისთვისაა განკუთვნი-
ლი, — თქვა მან. მხოლოდ მაშინ აღებენ, როცა კუბოს გამოტანა-
საჭირო. მაგრამ ჰერცოგი დიდი ხანია მარტო ცხოვრობს და მთა-
ვარი შესასვლელი გაუქმებულია.

კაცი, რომელიც დავინახეთ, როცა კარა ოდნავ გაიღო, ნამდვი-
ლად შემაზრზენი იყო. ბინძურ ლაქიას უფრო გავდა და სრუ-
ლებით არ იმსახურებდა სენიორ გულელმოს მოწიწებით აღსავსე
მისალმებას. ოდესღაც შავ პიჯაკზე ყველა დიდი აწყვეტოდა და
კალთები ინგლისური ქინძისთავებით დაებნია. პიჯაკის ქვეშიდან
ვარდისფერი ძაფით უხეიროდ დაკემსილი, გახუნებული ნაცრის-
ფერი მაისური მოუჩანდა. ჰერცოგის სათვალეში ერთი ლინზის
ნაცვლად მუყაოს რგოლი იყ. ჩასმული.

— ეტყობა, ჩემზე ადრე აპირებს სკვდილს, — თქვა სენიორ.

გულელმომ. — მშვიდად იღეკით და ხმა არ ამოიღოთ, მე ვიცი, როგორ ველაპარაკო.

მან ფრთხილად შეჰყო ფეხსაცმლის წვერი კარის ლაგუნის მკერძალალებით წარმოთქვა:

— ბატონი ჰერცოგი მიცნობს მე.

ვერ მიგზვდი, ამას მე მეუბნებოდა, თუ მოხუც ჰერცოგს.

— და იცის, რომ არასოდეს მომიყვანია მასთან შემთხვევითი პირები. ეს სენიორი, ჩემ ზურგს უკან რომ დგას — აქაური არ არის. იგი მოგზაურობს, რომ დატკბეს ლამაზი ანტიკვარული ნივთების კოლექციებით. ძალიან ბევრი რამ ვაჩვენე უკვე! მაგრამ იგი, როგორც მშვენიერების ყველა ჰემმარიტი ტრფიალი, გაუმაძღარია. წიგნებიც აინტერესებს, განსაკუთრებით ძველებური, და სიამოვნებით დაათვალიერებდა თქვენს ბიბლიოთეკას... თუკი მოსურვებდით, მის ნამდვილ ღირებულებასაც გეტყოდათ, რა თქმა უნდა, უსასყიდლოდ. მოგეხსენებათ, ახლა ფასები ყოველდღე იცვლება.

— არა! — გააწყვეტინა ჰერცოგმა. — წიგნები, ისევე როგორც ადამიანები, არ იყიდება.

— რა თქმა უნდა! — წარმოთქვა მოხუცმა. — კარგად ვიცი, რომ ბატონი ჰერცოგი თავისი სახლიდან ქინძისთავსაც არ გაჰყიდის. ხომ მართალს ვამბობ, ბატონო ჰერცოგო?

— არასოდეს! — წამოიძახა ჰერცოგმა.

— ძალიან გთხოვთ, მისცეთ უფლება, თვალი მაინც გადაავლოს ბიბლიოთეკას. თხუთმეტ წუთზე მეტს არ მოუნდება. — ეხვეწებოდა სენიორი გულელმომ და თავისი უკბილო პირით ილიმებოდა.

— შეუძლებელია! — წამოიყვირა საშინელი ხმით ჰერცოგმა, — გაიგეთ, რომ შეუძლებელია.

— რატომ? — ჰკითხა მოხუცმა წყენით და გამომწვევალადაც კი.

— იმიტომ, რომ მეც ველარ შეგდივარ შიგ.

— როგორ თუ ვერ შედიხართ? — ეჭვით თქვა სენიორმა გულელმომ.

— როგორ და ჭრელად. ბიბლიოთეკის გარშემო ქვის კედლები ამოვაშენებინე, სანამ ცოცხალი ვარ, ადამიანიშვილი ვერ შეძლებს მის ნახვას, და, მით უმეტეს, გაძარცვას!

მოუჭრა ჰერცოგმა გულელმოს და ცხვირწინ მიუჯახუნა კარი.

— ასე რამ გააცოფდა, დალაზეროს ეშმაკმა! — წამოიძახა მოუჭრის ხუცმა. — ცუდად არ მიგვიღო, არა, ბატონმა ჰერცოგმა? — დაუმატა მან ღიმილით. — გაიგეთ? კედლები ამოვაშენებინეო! ჩერჩეტი! მაგრამ, კაცმა რომ თქვას, რა უნდა ექნა, მას შემდეგ, რაც თავს გადახდა.

— მაინც რა მოხდა?

— ყველაფერი იმით დაიწყო, რომ ცოლი გაექცა. სხვათაშორის მსგავსი ამბავი ექიმსაც შეემთხვა, მაგრამ ჰერცოგის მეუღლე ძალიან ლამაზი ქალი იყო, რასაც ვერ ვიტყვი ექიმის ცოლზე, არ მესმის, ვის უნდა მოსწონებოდა თავისი ჩანჩურა ქმრის გარდა... მაშ ასე, ჰერცოგის მეუღლე სახლიდან გაიქცა. და, ალბათ წარმოგიდგენიათ, რამდენი მითქმა-მოთქმა იყო მასზე და მის საყვარელზე, რომლის ადგილსაც სიამოვნებით დაიკავებდა ჩვენი ქალაქის ყოველი მამაკაცი... ერთი სიტყვით, თავლაფდასხმულმა და დარდით განადგურებულმა საბრალო ბატონმა ჰერცოგმა სცადა, როგორმე გამოესწორებინა გამოუსწორებელი. გაემგზავრა ცოლთან და დაითანხმა, შინ დაბრუნებულიყო. მისი საყვარლისათვის ჩხუბი არ აუტეხია, პირიქით, ფულსაც დაჰპირდა თავისი ცოლის სანაცვლოდ. არ იკითხავთ, როგორ მოიქცა, როცა ცოლი დაუბრუნდა? წელიწადი არ იყო გასული, რომ სიცოცხლეს გამოასალმა. და ისე შეუმჩნევლად და თანდათანობით კლავდა, რომ სამართალშიც კი ვერ მისცეს. საბრალო ქალბატონ ჰერცოგის მეუღლის შხამით მოწამლულ სხეულში გაკვეთის შემდეგ ამ შხამის ნატამალიც ვერ აღმოაჩინეს... მისმა საყვარელმა კი კაპიციც ვერ მიიღო... მალე კი ფოლინიოს დანტეს უცნაური ამბავი შეემთხვა. ვხედავ, ერკვევით ასეთ რამეებში და ამიტომ, აუცილებლად გეცოდინებთ, რას ნიშნავს ფოლინიოს დანტე.

— როგორც ჩანს, გულისხმობთ „ღვთაებრივი კომედიის“ ყველაზე აღრინდელ და უძვირფასეს გამოცემას, დაბეჭდილს ათას ოთხას სამოცდათორმეტ წელს ქალაქ ფოლინიოში.

— ფოლინიო ხომ ჩვენს მხარეშია და რა გასაკვირია, რომ ის, როგორც თქვენ უწოდებთ, ინკუნაბულა აქ ინახებოდა.

— მაინც რა დაემართა იმ ინკუნაბულას?

— გაქრა.

— ეს რა გაფუჭებული ქალაქი ყოფილა! — ველარ ^{შევერძე} თავი მე.

— არ არის საჭირო ასეთი გაზვიადება. ჩვენს ქალაქში ^{ეროვნული} ^{საბჭოთა} ცოტა როდია ღირსეული პიროვნება. მართალია, ვიგინდარებიც ბლომადა გვყავს, მაგრამ მაინც ყველა ერთ ტაფაში როდი უნდა მოვაქციოთ. ეს არასაკადრისია.

— რა თქმა უნდა, მაგრამ მომიყევით, როგორ დაიკარგა დანტე.

— ჩემთან მოვიდა ერთი კაცი და მითხრა, რომელიმე მდიდარი ბიბლიოთეკის ყიდვა მინდაო. ვიცოდი, ჰერცოგი უკაპიკოდიყო, რადგან მთელი თავისი ქონება ვეჭილებს დაახარჯა და ამიტომ უცნობი მასთან მივიყვანე. მყიდველმა მთელი დღე დაპყო ბიბლიოთეკაში, კარგად დაათვალიერა, შეადგინა წიგნების სიები, რაღაცას ანგარიშობდა და ბოლოს, იმ მიზნით, რომ ჰერცოგს უარი ეთქვა გარიგებაზე, ძალიან მცირე თანხა შესთავაზა და უთხრა, რამდენიმე დღეში დავბრუნდები და მოლაპარაკება განვაახლოთო. სახლიდან როცა გავედით, გაზეთში გახვეული რაღაც პაკეტი მომაჩეჩა.

— ამ პაკეტში ჩემი პირადი ნივთებია. დამეს თქვენს ქალაქში არ ვათევ და თუ შეიძლება, ავტობუსის გაჩერებაზე მომიტანეთ.

როცა, ცოტა ხნის შემდეგ, გაჩერებაზე მივედი, უკვე ავტობუსში იჯდა. ღია სარკმელში პაკეტი მივაწოდე, ათასი ლირა მომცა და მადლობა გადამიხადა... საიდან უნდა მცოდნოდა, რომ იმისი მადლობელი იყო, თავი რომ გავატუტუცებინე. რა თქმა უნდა, ხვდებით, რა იქნებოდა პაკეტში?

— რა საკითხავია! დანტეს ტომი.

— მართალი ხართ. ფოლინიოს დანტე, მაშინ რომ მცოდნოდა ეს!

— დაუბრუნებდით ჰერცოგს წიგნს?

— მე? იდიოტი ხომ არა გგონივართ? რასაკვირველია, დავიტოვებდი. ქურდის ქურდი ცხონებულიაო. იმ კაცმა ჰერცოგს მოპარა წიგნი, მე კი მას მოვპარავდი. ეს ნაძირალა ჰერცოგთან მისი განსვენებული მეუღლის საყვარელს მიუგზავნია, რომ ამოეგო ის ფული, რომელსაც რქებდადგმული ქმარი შეჰპირდა გამოსასყი-

დის სახით. არ ერჩინა, მიეცა? გაცილებით ნაკლები დაუჯდებოდა. ხომ იცით, რა ღირს დანტეს ეს ტომი?

— არანაკლებ ათი-ოცი მილიონისა.

— ჭკუა რომ მეხმარა, აღარ დამჭირდებოდა სიცხესა და სიცივეში მოედანზე ყურყუტი და კლიენტების ლოდინი.

უცებ მივხვდი, რომ მეც ტუტუტურად მოვიქცევი, როცა იმის გამო, რომ არავის ვაეგო, თუ რა ძვირფასი წიგნები ჩამივარდა ხელში და გრაფ მინარელის მემკვიდრეები არ მიმხვდარიყვნენ, რომ ხელს მაძლევდა მთელი ბიბლიოთეკის ნარდად ყიდვა, ყოველგვარი ინვენტარიზაციის ჩაუტარებლად, მებარგულებსა და სატვირთო მანქანის მძღოლს ნება მივეცი, ეს ფასდაუდებელი ინკუნაბულები იმ წიგნებთან ერთად ეზიდათ, რომელთა ფასიც კაპიკია. ახია ჩემზე, — გავიფიქრე და ნაცემი ძალიერით თავჩაქინდრული ავტობუსისაკენ წაეჩანჩალდი.

— რას შვრებით? — წამოიძახა შეშინებულმა გულელმომ, — ისე მიდიხართ, რომ ვერაფერი გაიგეთ?

— გთხოვთ, გაავრცელოთ ხმა, თითქოს ინკუნაბულები ვიპოვე. ყოველ შემთხვევაში, აქაურები ერთმანეთზე ეჭვს აღარ მიიტანენ.

საქალაქთაშორისო ავტობუსში ჩავვექი და სარკმილიდან სენიორ გულელმოს გამოვემშვიდობე. მან კი პასუხის ნაცვლად ჰაერში ააფრიალა ხუთიათას ღირიანი ასიგნაცია, მე რომ გასამრჯელოდ მივეცი.

ამ თავისებურმა გამოსალმებამ, რომელიც ირონიასაც გამოხატავდა და მადლიერებასაც, ბედნიერება მომიტანა. რამდენიმე დღის შემდეგ ჩემთან მოვიდა იმ სატვირთო მანქანის მძღოლი, რომლითაც გრაფის ბიბლიოთეკა გადმოქონდათ და ძველ გაზეთში გახვეული ოთხი ინკუნაბულა გამომიწოდა.

— ეს წიგნები ძარაში ვიპოვე ფიცრებს შორის — მითხრა მან.

ბიბლიომანია

ბარსელონას ერთ-ერთ ვიწრო და უმზეო ქუჩაზე ერთ დროს ცხოვრობდა ფერმკრთალი, თვალეში შუქჩამქრალი კაცი, ეს გახლდათ წიგნის გამყიდველი — ჯაკომო.

იგი ოცდაათი წლისა იყო, მაგრამ მოხუცი და დაძაბუნებული ჩანდა, მაღალი, ბერიკაცივით მხრებში მოხრილი; გრძელი და ჭალარაშერთული თმებით, ღონიერი და დაძარღვული, მაგრამ გაძვალტყავებული და დანაოკებული ხელებით; ტანზე ღარიბული და დახეული ტანსაცმელი ეცვა. თავად ხომ ერთი უამი და უნიათო რამ გახლდათ, სახეც ფერმიხდილი ჰქონდა, ნაღვლიანი, ულაზათო და არაფრისმთქმელი. ქუჩაში მხოლოდ მაშინ ხედავდნენ, თუ ძვირფასი და იშვიათი წიგნის საჯარო გაყიდვა იყო დანიშნული. მაშინ კი სულ სხვანაირი იყო ჯაკომო: აღარ ჰგავდა იმ უნიათო, უცნაურ კაცს, ეს სულ სხვა კაცი იყო. გამოცოცხლებული თვალეები კვესივით უელავდა, ფაციფუცობდა, მოჰყვებოდა ბოლთის ცემას, ფეხების ბაკუნს და ძლივს იკავებდა სიხარულს, მღელვარებას, წუხილს, სახლისაკენ მიმავალი აქოშინებული ჯაკომო სულს ძლივს იბრუნებდა. აიღებდა ძვირფას წიგნს და შეჰხაროდა, ელოლიაგებოდა. უყვარდა წიგნი, როგორც ძუნწს თავისი განძი, მამას — თავისი ქალიშვილი, მეფეს — თავისი გვირგვინი.

ეს კაცი, ბუკინისტებისა და ანტიკვარების გარდა, თითქმის არავის ელაპარაკებოდა. ერთიანად პირქუში და ჩაფიქრებული, ნაღვლიანი და მოღუშული იყო, ასულდგმულეებდა მხოლოდ ერთი აზრი, ერთი სიყვარული, ერთი მისწრაფება: წიგნები. ეს სიყვარული, ეს მისწრაფება შინაგანი ცეცხლით წვავდა, ღრღნიდა მის ცხოვრებას, ნთქავდა მთელ მის არსებას.

ღამდამობით წიგნის გამყიდველის ფანჯრებში მეზობლები

ხშირად ხედავდნენ მოციმციმე სანთელს, ეს სანთელი შემდეგ გა-
ღინაცვლებდა, ხან შორს წავიდოდა, ხან მალა აიწვედა, დრო-
დადრო ქრებოდა კიდევ; შემდეგ ესმოდათ კაკუნი კარებზე, ჯაკო-
მოც გამოჩნდებოდა და ისევ ანთებდა ქარის მიერ ჩამქრალ სანთელს.
ჯაკომო მღელვარე ლამეებს ატარებდა სანუკვარ წიგნებს შო-
რის: თმაგაჩეჩილი დაბორილებდა საკუქნაოში და თავის ბიბ-
ლიოთეკას აღფრთოვანებითა და გატაცებით დასტრიალებდა თავს.
დროდადრო შეჩერდებოდა, მიაშტერდებოდა რომელიღაც წიგნს
და თვალები აუციმციმდებოდა, წიგნის თაროების შეხებისას ხე-
ლები უთრთოდა და ენამებოდა.

აიღებდა ერთ წიგნს, გადაფურცლავდა, ქალაღს ხელით მოსინ-
ჯავდა, შეათვალიერებდა ვარაყს, ყდას, შრიფტს, საღებავს, ფურც-
ლის ნაკეცებს და რთულ ნახატს სიტყვისათვის „Finis“ ხან ადგილს
შეუწავლებდა, უფრო მალა შემოსდებდა თაროზე, შემდეგ კი
საათობით უჭკრეტდა მის სახელწოდებას, მოყვანილობას.

ბოლოს მანუსკრიპტებს დაუვლიდა. თითოეული მათგანი ხომ
თავისი შეილივით უყვარდა. აიღებდა ერთ-ერთ მათგანს, ყველაზე
ძველს, დაფლეთილს, დალაქავებულს და სიყვარულით, აღფრთო-
ვანებით ათვალიერებდა პერგამენტს, შეისუნთქავდა ძველ, ღვთი-
ურ მტვერს და, სიხარულისა და სიამაყისაგან ნესტოებდაბერილს,
სახეზე ღიმილი ეფინებოდა.

ღიახ, ეს კაცი ბედნიერი იყო. ბედნიერი იყო ჩაძირული ამ
საკუთარი დაუშრეტელი ცოდნის მდინარეში, რომლის ნამდვილი
მნიშვნელობა და ლიტერატურული ღირსება ძლივს თუ ესმოდა.
ბედნიერი იყო ამ წიგნებს შორის. ბედნიერი იყო, ხან ოქროსვარა-
ყიან წარწერებს, ხან დაფლეთილ გვერდებს, ხან ჩაყვითლებულ
პერგამენტს რომ შეავლებდა თვალს. მეცნიერება ისევე უყვარდა,
როგორც ბრმას მზის შუქი.

არა! მას მეცნიერება კი არა, მისი გარეგნული სახე, ფორმა
უყვარდა, წიგნი იმიტომ უყვარდა, რომ წიგნი იყო. უყვარდა მისი
სუნი, ფორმა, თავფურცელი. მანუსკრიპტში უყვარდა ძველი, გა-
დაცვეთილი თარიღი, მისი თავისებური და უცნაური გოთური
ასოები, მძიმე ოქროს ვარაყით დამშვენებული ნახატები, უყვარდა
მტკრით დაფარული თითოეული გვერდი, რომლის ნაზ, დამატრო-
ბელ სურნელს ნეტარებით ღრმად ისუნთქავდა.

წარმოიდგენდა რამდენი საოცარი და უსაშველოდ ლამაზი წიგ-

ნი შეიძლებოდა ყოფილიყო სამეფო ბიბლიოთეკაში და ოცნებობდა, რომელიმე მეფის მსგავსად, თავადაც უზარმაზარი ბიბლიოთეკა ჰქონოდა. როგორ თავისუფლად სუნთქავდა, როგორ ამაყად და ყოვლისშემძლედ გრძნობდა თავს ამ გალერეათა უსასრულობაში, იქ, სადაც მისი მზერა წიგნებს შორის იკარგებოდა! თავს ასწევდა — წიგნები. დახრიდა — წიგნები! მარჯვნივ, მარცხნივ — სულ წიგნები და წიგნები!

ბარსელონაში მას ახირებულ კაცად თვლიდნენ, განსწავლულად და ჯადოქრად.

სინამდვილეში კი კითხვაც ძლივს იცოდა. ისეთი ფერმკრთალი და მკაცრი სახე ჰქონდა, დალაპარაკებას ვერავინ უბედავდა; ბოროტი და ვერაგი ჩანდა, თუმც ბავშვისთვისაც კი არასოდეს უწყენინებია, მაგრამ არც მოწყალება გაუღია ოდესმე. მთელ თავის ფულს, ქონებას, გრძნობათა საწყაოს წიგნებისთვის ინახავდა. ოდესღაც მღვდელი იყო, მაგრამ წიგნების გამო ღმერთიც კი დასთმო.

ეს რამდენიმე ხანია უფრო გვიანობამდე ფხიზლობდა. ლამპაც უფრო გვიანობამდე ენთო წიგნებს შორის — ეს ნიშნავდა, რომ ჯაკომოს ახალი განძი — ახალი მანუსკრიპტი ჰქონდა.

ერთ დილას მის დუქანში ახალგაზრდა სალამანკელი სტუდენტი შევიდა. ეს ახალგაზრდა მდიდარი უნდა ყოფილიყო, მის თანხლებზე ორ მსახურს ჯაკომოს კართან ჯორი ეკირათ სადავით, სტუდენტს თავზე წითელი ხავერდის ბერეტი ეხურა, თითებზე ბეჭდები უბრჭყვიალებდა.

თუმცა, თავდაჯერებული არარაობისათვის დამახასიათებელი გამომეტყველება არა ჰქონდა, რაც ისეთ ადამიანებს სჩვევიათ, სირმიანი მსახურები რომ ჰყავთ, აცვიათ ძვირფასი ტანსაცმელი, თავი კი ცარიელი აქვთ. არა! ეს გახლდათ სწავლული ყმაწვილი კაცი, ოღონდ მდიდარი სწავლული, ისეთი, რომელსაც პარიზში აქვს წითელი ხის საწერი შავიდა, ოქროსვარაყიანი წიგნები, მოქარგული ფეხსაცმელები, საოცარი ჩინური სამშვენისები, ხალათი, ბუხრის თავზე დიდი საათი, ჰყავს ნოხზე მთელმარე კატა და ორი ან სამი ქალი, თავის ლექსებს, პროზას, ზღაპრებს რომ უკითხავს და რომლებიც ეუბნებიან: თქვენ ჰკუთმავილი ხართ და თავქარიან ტრაბახად კი გთვლიანო.

მეტად დახვეწილი მანერები ჰქონდა ყმაწვილს; შესვლისას

მიესალმა წიგნის გამყიდველს, თავი მდაბლად დაუკრა და თავა-
ზიანად ჰკითხა:

— მანუსკრიპტები ხომ არ გექნებათ, მამაო?

წიგნის გამყიდველი შეცბა და ენის ბორძიკით უპასუხა:

— კი მაგრამ, ვინ გითხრათ, ბატონო?

— არავინ, თავად ვივარაუდე.

ყმაწვილმა წიგნის გამყიდველს დახლზე ოქროს თუმნიანებით
სავესე ქისა დაუდო და მათ უღარუნზე ისე განსაკუთრებულად გაი-
ლიმა, როგორც ილიმება ადამიანი საკუთარი ფულის შეხებისას.

— დიახ, ბატონო, — თქვა ჯაკომომ, — მართლა მაქვს, მაგ-
რამ მე არ ვყიდი მანუსკრიპტებს, ვინახავ მათ.

— რისთვის ინახავთ? რას უშვრებით მათ?

— რისთვის ვინახავ? — და გაბრაზებული წამოენთო, — ბა-
ტონო, როგორც ჩანს, არ გესმით, რა არის მანუსკრიპტი!

— მაპატიეთ, მამაო ჯაკომო, მაგრამ წარმოიდგინეთ, მეც
ვერკვევი მანუსკრიპტებში და ამის დასამტკიცებლად გეუბნებით,
რომ თქვენ გაქვთ „თურქეთის ქრონიკა“.

— მე-ე? ო, მოგატყუეს, ბატონო.

— არა, ჯაკომო, — უპასუხა ახალგაზრდამ, — ოღონდ დაწყ-
ნარდით, კი არ გართმევთ, ყიდვა მინდა.

— არასოდეს.

— არა, თქვენ მომყიდით მას, — უთხრა სტუდენტმა, — თქვენ
გაქვთ ეს მანუსკრიპტი. იგი, რიჩიამინი რომ მოკვდა, იმ დღეს გაი-
ყიდა.

— მაშ თუ ასეა, მართალია, ბატონო, მე მაქვს იგი, ეს ჩემი
საუნჯეა, ჩემი სიცოცხლე! ო! თქვენ მას ვერ გამომგლეჯთ! მომი-
მინეთ, საიდუმლოდ გეტყვი: ბატისტო იცით, წიგნით მოვაჭრე
ბატისტო, მეფის მოედანზე რომ ცხოვრობს — ჩემი მეტოქე და
ჩემი მტერი? ჰოდა, ასე. მას არა აქვს ეს მანუსკრიპტი, მე კი მაქვს!

— რამდენს აფასებთ!

ჯაკომო დიდხანს დუმდა, ბოლოს ამაყად უპასუხა:

— ორას პისტოლს, ბატონო.

და ისეთი იერით შეხედა ყმაწვილს, თითქოს ეუბნებოდა:

ახლა ხომ მაინც მომეშვები, ხედავ რა ძვირია, უფრო იაფად
კი მანუსკრიპტს არ მოგცემო.

ჯაკომო შეცდა, ახალგაზრდამ ქისაზე მიუთითა და უთხრა:

— აი, აქ სამასია;

ჯაკომო გაფითრდა: სადაცაა გული შეუღონდებოდა.

— ჰმ, სამასი პისტოლი! — გაიმეორა მან — გიჟი ბატონო, ოთხასადაც არ გავყიდი.

სტუდენტმა გაიღიმა, ჯიბეში ხელი ჩაიყო და კიდევ ორი ქისა ამოიღო. — აბა, ჯაკომო, აჰა ხუთასი. შენ არ გინდა გაყილო, ჯაკომო? მე კი, რაღაც არ უნდა დამიჯდეს, დღესვე მივიღებ ამ მანუსკრიპტს, რადგან ძალიან მჭირდება, სიყვარულის უამს ნაჩუქარი ბეჭდის გაყიდვაც რომ დამჭირდეს, ან ბრილიანტებით მოოჭვილი დაშნისა, ანდა საკუთარი სახლისა და სასახლეებისა, გინდაც საკუთარი სულისაც! მე მჭირდება ეს წიგნი და ხელში უნდა ჩავიგდო, რაღაც უნდა დამიჯდეს: ერთი კვირის შემდეგ სალამანკაში დისერტაციას ვიცავ. ეს წიგნი დოქტორისა ხარისხის მოსაპოვებლად მჭირდება. დოქტორი უნდა გავხდე, რომ არქივებისკოპოსობას მივაღწიო. მხრებზე მეწამული მანტია უნდა მქონდეს მოსხმული, თავზე ტიარა რომ დავიდგა.

ჯაკომო ახალგაზრდას მიუახლოვდა და მოკრძალებული აღფრთოვანებით შეაცქერდა, როგორც ერთადერთ ადამიანს, რომელსაც მისი კარგად ესმოდა.

— ყური მიგდევ, ჯაკომო, — უთხრა უეცრად ახალგაზრდამ, — ერთ ისეთ საიდუმლოს გეტყვი, რომელიც ბედნიერებასა და სიმდიდრეს მოგიტანს: აქ ერთი კაცია, არაბთა საგუშაგოსთან ცხოვრობს. მას აქვს წიგნი „წმინდა მიხეილის საიდუმლოება“.

„წმინდა მიხეილის საიდუმლოება?“ — გაიმეორა ჯაკომომ და სიხარულისაგან შეხტა. — ოჰ, მადლობელი ვარ თქვენი, თქვენ ისენით ჩემი სიცოცხლე.

— მაშ დროზე, დროზე მომეცი „თურქეთის ქრონიკა“.

ჯაკომო თაროებს ეცა. უეცრად შეჩერდა და, ვითომც რაღაცით შემეკრთა, ნაძალადევი გაოცებით ჩაილაპარაკა:

— რა ვქნა, ბატონო, ეგ წიგნი არა მაქვს.

— კმარა, ჯაკომო, უკბილო ხრიკებია, თვალეზზეც გატყობ, რომ ცრუობ.

— გეფიცები, ბატონო, არ მაქვს ეგ წიგნი.

— ო, შე უგუნურო, ბებერო ჯაკომო! აბა, შეხედე, ჰა შენ ექვსასი პისტოლი.

ჯაკომომ მანუსკრიპტი გადმოიღო და ყმაწვილკაცს გადასცა.

— გაუფრთხილდით მას, — დაადევნა ჯაკომომ, ვიდრე სტუდენტი ჯორზე შეჯდომისას სიცილით ეტყოდა თავის მსახურებს:

— მართალია, ბრიყვი ბატონი გყავთ, მაგრამ ეს სულელიც ხომ გავაცურე, რა ჩერჩვითა ეს ახირებული ბერი! — იმეორებდა სიცილით. — ამას ჰგონია, მართლა გავხდები პაპი.

საბრალო ჯაკომო კი ამ დროს დაღონებული და სასოწარკვეთილი, გახურებული შუბლით ფანჯარას მიყრდნობოდა და სიმწრის ცრემლებს აფრქვევდა: დაბოღმილი, გულისტკენითა და ნალვლიანი თვალებითლა მიაცილებდა თავის მანუსკრიპტს, ამდენი ხნის ნასათუთევსა და ნალოლიავებს, ახლა მდიდარი ახალგაზრდის ტლანქ მსახურებს რომ მიჰქონდათ.

— წყეულიმც იყავ, ჯოჯოხეთის მოციქულო, წყეულიმც იყავ, ასგზის წყეული, ჩემთვის ყველაზე ძვირფასის წართმევისათვის; არა, ვეღარ ვიცოცხლებ ამიერიდან! შემაცდინა იმ გაიძვერამ, მომატყუა! რახან ასეა, მე შურს ვიძიებ, ახლა არაბთა საგუშაგოსა-კენ უნდა ვიჩქარო, ვაითუ იმდენი მომთხოვოს, რომ არ მქონდეს? მერე რალა ექნა? სიკვდილის მეტი რალა დამრჩენია?

ხელი სტაცა ფულს, ახალგაზრდამ დახლზე რომ დაუტოვა და შინიდან გავარდა.

უკან მოიტოვა რამდენიმე ქუჩა. გარშემო ვერაფერს ამჩნევდა. მისი გონება მხოლოდ „წმინდა მიხეილის საიდუმლოებას“ მოეცვა: წარმოდგენაში ხატავდა ოქროს ასოებით მოვარაყებულ განიერ და ნატიფ ხელნაწერს პერგამენტზე, ცდილობდა გამოეცნო, რამდენი გვერდი იქნებოდა. ისე ძლიერ უძვერდა გული, თითქოს სიკვდილის განაჩენს ელისო.

როგორც იქნა, საგუშაგოს მიაღწია.

არ მოუტყუებია სტუდენტს!

ძველ, დახვრეტილ სპარსულ ხალიჩაზე ათამდე წიგნი ეწყო. ჯაკომო, რომელსაც არც კი მიუმართავს თავისი წიგნებივით მიწაზე გართხმული მძინარე კაცისთვის, გულიანად რომ ხვრინავდა თაკარა მზის გულზე, სასწრაფოდ ჩაიჩოქა წიგნებთან და მღელვარე, შეწუხებული სახით თვალი გადაავლო მათ სახელწოდებებს, შემდეგ ნირწამხდარი და ფერდაკარგული წამოდგა ღრმად ჩაძინებული ბუკინისტი ყვირილით გამოაღვიძა და შეეკითხა:

— ეი, მეგობარო! აქ „წმინდა მიხეილის საიდუმლოება“ ხომ არა გაქვს?

— რაო! თვალები დააქციტა წიგნის გამყიდველმა, — ალბათ
ამ წიგნებიდან გნებავთ რომელიმე? აირჩიეთ თავად.

— ო, რა რეგენია! — თქვა ჯაკომომ ფეხის ბაკუნით, — ამის
გარდა კიდევ გაქვთ სხვა წიგნები?

— დიახ, აი ისინი დაათვალიერეთ — და წიგნის გამყიდველმა
პატარა დასტაზე მიუთითა. ჯაკომომ ნერვიულად დააწყვიტა ბაწარი
და ხარბად დაუწყო თვალიერება სათაურებს.

— ჯანდაბა! აქ სხვა რაღაცეებია. — წამოიყვირა მან. — ხომ
არ გაყიდე ეს წიგნი? თუ გაქვს, მომეცი ჩქარა, მომეცი! აი, ასი
პისტოლი, ორასი, სუყველაფერს მოგცემ, რაც გინდა!

— ღმერთო ჩემო, ალბათ იმ პატარა წიგნზე მეუბნებით, გუ-
შინ რვა მარავედად რომ მიყიდე მონასტრის მღვდელს, ორვიე-
ტოს.

— გახსოვთ იმ წიგნის სათაური?

— არა.

— „წმინდა მიხეილის საიდუმლოება“ ხომ არ იყო?

— დიახ, დიახ, სწორედ ეგ უნდა ყოფილიყო.

ჯაკომომ რამდენიმე ნაბიჯი უკან გადადგა და ადევნებულ
მოჩვენებისაგან გაწამებული კაცივით მტვრიან მიწაზე გაიშოტა.

გონს რომ მოეგო, უკვე საღამოვდებოდა. მზე სულს ლაფავდა
ჭორიზონტზე. წამოდგა, ავადმყოფი და სასოწარკვეთილი დაბ-
რუნდა შინ.

ერთი კვირა გავიდა, მაგრამ ჯაკომომ მაინც ვერ დაივიწყა ის
გაწბილება. მოუშუშებელი ჭრილობიდან სისხლი ისევ ყონავდა.
ზედისზედ სამი ღამის უძინარი იყო. მაგრამ იმ დღეს ესპანეთში
დაბეჭდილი პირველი წიგნის გაყიდვა იყო დანიშნული, ერთადერ-
თი ეგზემპლარისა მთელ სამეფოში.

მოუსვენარი ფიქრი უღრღნიდა გულს. ხომ შეიძლება ბატის-
ტოს ეყიდა ეს წიგნი, ბატისტოს, რომელიც დიდი ხანი არ არის,
არა თუ მყიდველს ართმევდა ჯაკომოს, — ეს ჯაკომოს ნაკლებად
აწუხებდა! — არამედ ცხვირწინ აცლიდა ყველა ძვირფას წიგნს,
რაც კი გამოჩნდებოდა სადმე, განსაკუთრებით უძველესსა და იშ-
ვიათს. ბატისტო, რომლის პოპულარობასაც მსახიობის მძულვა-
რებით შეჰყურებდა. ამ კაცის ატანა აღარ შეეძლო ჯაკომოს, რად-
გან წამდაუწუმ ხელიდან აცლიდა მანუსკრიპტებს. რამდენჯერ შე-
უჯდა თავში მღრღნელი ჭია—ფულითა და მოთმინებით რომ ვერას

ხდებოდა, ბოროტმოქმედებით მოედო ყოველივე ამისათვის ბოლო, მაგრამ ჯაკომო იგერიებდა შიშბნელ ფიქრებს, ცდილობდა სხვა რამეზე გადაეტანა ყურადღება, არ ეფიქრა იმ სიძულვილზე, ამ კაცის მიმართ რომ ჰქონდა. ბევრჯერ ჩამოსძინებია ჯაკომოს თავის წიგნებზე, ამ ბნელ ფიქრებთან ჰიდილში.

დანიშნულ დღეს, ჯერ კარგადაც არ გათენებულიყო, უკვე იმ სახლთან იდგა, სადაც წიგნების გაყიდვა დაენიშნათ, კომისარზე უფრო ადრე, ყველა ცნობისმოყვარეზე, მზეზე უფრო ადრე მივიდა იქ.

როგორც კი კარი გააღეს, კიბეს ეცა. დარბაზში შევიდა, სადაც წიგნები უნდა გაეყიდათ და ის წიგნი მოიკითხა. აჩვენეს. ესეც კი დიდი ბედნიერება იყო.

არა, ჯერ არც ენახა ასეთი საოცარი წიგნი. წიგნი, რომლის წყურვილიც ასე სტანჯავდა. ეს იყო ლათინური ბიბლია ბერძნული კომენტარებით. ჯაკომო ამ წიგნს უფრო ესიყვარულებოდა და აღფრთოვანებით შეჰხაროდა, ვიდრე სხვა დანარჩენს. ირონიული ღიმილით ჩაფრენოდა მას და იმ სიმწრის სიცილით იცინოდა, როგორც შიმშილისაგან გულმილეული კაცი იცინის ხოლმე, როცა თვალწინ უეცრად ოქროს დალანდავს.

არასოდეს, არასოდეს განუცდია ჯაკომოს ასეთი დიდი სურვილი. ო, როგორ უნდოდა ამ წუთში, როგორ უნდოდა, თუნდაც ყველაფრის ფასად, რაც კი მას გააჩნდა — თავისი წიგნების, ყველა მანუსკრიპტის, მთელი იმ ექვსასი პისტოლისა და თავისი სიცოცხლის ფასადაც კი, — ხელში ჩაეგდო ეს წიგნი.

დადგა ნანატრი წუთიც. ბატისტოც აქვე იყო ხალხში, მშვიდი და დინჯი, სახეგაბრწყინებული სანუკვარი წიგნის ჯერიც მოვიდა.

პირველად ჯაკომომ შესთავაზა ოცი პისტოლი. ბატისტო დუმდა და წიგნისაკენ არცკი გაუხედია. ის იყო ბერმა ხელი გაიწოდა და უნდა წაეგლო წიგნისათვის, რომელიც თითქოსდა ასე იოლად უვარდებოდა ხელში, რომ ბატისტომ წარმოთქვა: „ორმოცი“, ჯაკომო შეძრწუნებული ხედავდა, რომ მეტოქე ფასის აწევასთან ერთად უფრო ენთებოდა.

- ორმოცდაათი! — იყვირა ჯაკომომ მთელი ხმით.
- სამოცი, — უპასუხა ბატისტომ.
- ასი.
- ოთხასი.

— ხუთასი, — სინანულით აუწია ფასი ბერმა. მაგრამ იმ წუთებში, როცა ბერი მთლად კანკალებდა მოუთმენლობისა და ბრაზისაგან, ვესლითა და ბოროტებით სავსე ბატისტო მოჩვენებით სიმშვიდეს ინარჩუნებდა. სასამართლოს ბოჭაულის მძაფრმა, ჩახლექილმა ხმამ სამჯერ გაიმეორა — ხუთასი და ჯაკომო უკვე გრძნობდა ბედნიერების მოახლოებას, რომ სხვა კაცის ბაგეთაგან მოწყვეტილმა ერთადერთმა სიტყვამ ბედნიერების ტკბილი ზმანება გაუფანტა — წიგნის გამყიდველმა მეფის მოედნიდან, ხალხს რომ მოარღვევდა, წარმოთქვა: „ექვსასი“.

წიგნი ხელიდან ხელში გადადიოდა, ვიდრე ბატისტომდე მიღწევდა. ჯაკომოს ისე ახლოს გაუელვა, რომ მისი სუნიც კი შეიგრძნო და ერთი წამით თვალიც შეავლო, ვიდრე ახალ მფლობელს არ მიართვეს, რომელმაც წიგნს მაშინვე ხითხითით დაუწყო ფურცვლა. ბერმა, სახე რომ დაემანჯა, თავი ძირს დახარა. იგი ტიროდა.

ჯაკომო მძიმედ და ზანტად მიაბიჯებდა სახლისაკენ. სახეზე ისევ ის უაზრო და უცნაური გამომეტყველება დაუბრუნდა, რაც წინათ ჰქონდა. თვალეები ნახევრად მოეხუჭა, ქუთუთოები დასწითლებოდა და ისე ქანაობდა და მიჩლარუნებდა, კაცი იფიქრებდა მთვრალიაო. სახეზე ოფლმა დაასხა და კრიჭამეკრული ზომამზე მეტად ნასვამი კაცივით რაღაცას ბურღლუნებდა.

გონებას ვეღარ იკრებდა. მისი გაურკვეველი, საკუთარი სხეულით დამძიმებული აზრები უმიზნოდ, გაუბედავად ბორიალობდა. თავი ტყვიასავით უმძიმდა, შუბლი გავარვარებული ნახშირით უხსურდა.

იმ დღეს — კვირა დღე იყო — უამრავი ხალხი გამოფენილიყო ქუჩაში. ზოგი ლაპარაკობდა, ზოგიც თავისთვის ღიღინებდა, ბერს ესმოდა ეს ღიღინი და გაუთავებელი ლაპარაკიც. მაგრამ მის გონებამდე მხოლოდ ცალკეული წამოძახილები, სიტყვები და ფრაზები აღწევდა და ეჩვენებოდა, რომ სულ ერთი და იგივე იყო ეს ხმა. ყველაფერი, ყველაფერი მისთვის ბუნდოვან, გაურკვეველ გუგუნად, მომაბეზრებელ კაკაფონიად ქცეულიყო.

— გაიგეთ? — ვიღაც კაცი ეუბნებოდა თავის მეზობელს, — იმ უბედური ორვიდოს, ტაძრის მღვდლის ამბავი? თურმე ლოგინში იპოვეს გაგუდული.

ცოტა მოშორებით ქალები გამოსულიყვნენ სახლის წინ, სკამ-

ზე ჩამომსხდარიყვენ სალამოს სიგრილეში და საუბრობდნენ, და
არ, რა ამბავს მოჰყრა ყური ჯაკომომ:

— მისმინე, მარტა, ვახსოვთ ის მდიდარი სალამანკელი ახალ-
გაზრდა? სულ რაღაც ეხლახანს რომ ჩამოვიდა აქ და თავისი
მდიდრულად შეკაზმული შავი ჯორით ჩვენს ქუჩებში დაჯირითობდა,
ეკლესიაში მითხრეს დღეს, მომკვდარაო.

— მომკვდარა? — იკითხა ერთმა ქალიშვილმა.

— ჰო, შვილო, — უპასუხა ქალმა, — აქ მომკვდარა, წმინდა
პეტრეს სასტუმროში, ჯერ თავი ასტკივნია, მერე შეუხუტრებია,
ოთხი დღის შემდეგ კი წაუსვენებიათ.

კიდევ სხვა ბევრი ამბავიც გაიგო ჯაკომომ. ყოველი ეს მოგო-
ნება ყრუანტელს გვრიდა მას და ბოროტად ეციებოდა.

მთლად განადგურებული და ავადმყოფი დაბრუნდა შინ: მა-
შინვე დახლს იქით, ცარიელ ფიცრებზე მიეგდო და იქვე ჩაეძინა.
მოუსვენრად ეძინა. მძიმედ სუნთქავდა, დრო და დრო ყრუ, ხრინ-
წიანი ხმა აღმოხდებოდა ხოლმე, საშინელი კოშმარებისაგან დაქან-
ცულს რომ გამოედვიდა, ოფლში ცურავდა.

შუალამე იდგა, ის იყო თერთმეტჯერ ჩამოჰყრა მეზობელ სამ-
რეკლოზე, რომ ჯაკომოს ყვირილი შემოესმა: „ხანძარია — ვიწ-
ვით!“ ჯაკომომ გამოალო ფანჯარა და გაიხედა ქუჩაში. მართლაც,
სახლის სახურავების ზემოთ უზარმაზარი, მოგიზგიზე ცეცხლის
ენები დაინახა. სახლში შებრუნდა, წიგნსაცავში აპირებდა შესვლას
და ის იყო ლამპა უნდა აეღო, რომ ყური მოჰყრა ხალხის ლაპა-
რაკს, მისი ფანჯრების წინ რომ გარბოდა: ეს ბატისტოს სახლი
იწვის მეფის მოედანზეო.

ბერს შეაყრყოლა. გესლიანად ჩაიქირქილა და ბრბოსთან ერთად
გაქანდა წიგნის გამყიდველის სახლისაკენ.

ბატისტოს სახლი ცეცხლს მოეცვა. საშინელი ალი სულ მალლა-
მალლა მიიწვედა, ხმაურიანი და მოუსვენარი ბარსელონას თავზე,
ესპანეთის მშვენიერი მტრედისფერი ცისკენ. ქარი კიდევ უფრო
აძლიერებდა მას. და ჰორიზონტს ისე გაკვროდა, თითქოს ფარდა,
ცრემლის დაფარვას რომ ლამობსო.

ნახევრად შიშველი, გონდაკარგული ვიღაც კაცი, სიმწრისაგან
თმებს იგლეჯდა, მიწაზე გორავდა და მკრეხელურ და სასოწარკვე-
თილ სიტყვებს ისროდა. ეს იყო ბატისტო.

ბერი მშვიდად, სიხარულით შესცქეროდა მის სასოწარკვეთას.

ბატისტოს ყოველ წამოკენესაზე დაუნდობლად იცინოდა, როგორც იციან ხოლმე ბავშვებმა ფრთებდაგლეჯილი პეპელისა წამებისას.

კარგად ჩანდა, ერთ-ერთ ზემო სართულზე, როგორ მოედო ცეცხლი რაღაც ქალაღების დასტას.

ჯაკომომ აიღო კიბე, მიაყუდა გაშავებულ და მორყეულ კედელს. ყოველი ნაბიჯის გადადგმაზე კიბე ყანყალებდა. მაინც სულმოუთქმელად მიიწევდა წინ, აი, მიაღწია კიდეც იმ ფანჯარას, დასწყევლოს ღმერთმა! რაღაცა ძველი წიგნები იყო: არც არაფრად საინტერესო და არც არაფრად ღირებული.

რა უნდა ექნა? უკვე შიგნით იყო. ან ცეცხლში უნდა შესულიყო და მოეძებნა, ან უკან დაბრუნებულიყო კიბით. კიბეს უკვე ცეცხლი მოსდებოდა, სადაცაა ნახშირად იქცეოდა; — არამც და არამც! კვლავ წინ გასწია.

გაიარა რამდენიმე დარბაზი. იატაკი ტკაცუნობდა ფეხქვეშ, რომელ კარსაც მიუახლოვდა, ცხვირწინ ჩამოექცა, სახლის კოჭები თავზემით ეკიდა, ჯაკომო ბოლისაგან იგუდებოდა, მაგრამ მაინც გააფთრებით მიიწევდა წინ.

ო, როგორ სჭირდებოდა ეს წიგნი! მოკვდება და მაინც იპოვის! აღარ იცოდა საით გაქცეულიყო, მაინც წინ მიიწევდა.

ბოლოს, ჯერ ცეცხლისაგან შეუხებელი, რომელიღაც დაკეტილი კარის წინ აღმოჩნდა. კარს ფეხი ჰკრა და შეამტვრია, დაინახა ბნელი და გრძელი ოთახი, ხელის ფათურით შევიდა; რაღაც წიგნებს წააწყდა, სტაცა ერთ-ერთ მათგანს ხელი და ოთახიდან სინათლეზე გამოიტანა. სწორედ ის იყო, ის! — „წმინდა მიხეილის საიდუმლოება“. ისევ უკან გამოვარდა. მთვარულივით დაბორილობდა. წიგნის მეტი აღარაფერი ახსოვდა. ახტებოდა დანახშირებულ ხის გროვებს. შურდულივით მიიწევდა წინ აბრიალებულ ცეცხლში, მაგრამ კიბე იქ აღარ დახვდა. ძლივს მიაღწია რომელიღაც ფანჯრამდე. კედელ-კედელ ჩამობობდა. მუხლებით და ხელებით შვერილებს ეყრდნობოდა, ტანსაცმელზე ცეცხლი მოედო, როგორც კი ძირს დაეშვა, მტვერში გაგორდა.

გავიდა რამდენიმე თვე. წიგნით მოვაპრე ჯაკომოს შესახებ აღარაფერი ისმოდა, და თუ რაიმეს იტყოდნენ, მოიხსენიებდნენ, ერთ-ერთ თავისებურად უცნაურ ადამიანთა შორის, რომელთაც

ქუჩის ბრბო დასცინის, რადგან არ შეუძლიათ ჩასწვდნენ მათ მის-
წრაფებასა და ახირებულობას.

ესპანეთი იმეამად სხვა უფრო მნიშვნელოვანმა სერიოზულმა
ინტერესებმა მოიცვა — თითქოსდა ქვეყანას ბოროტი ძალა და-
ეუფლაო, ყოველ დღეს ახალი მკვლელობა და ბოროტმოქმედება
მოჰქონდა. ყოველივე ეს ვილაციის უხილავი ბოროტი ხელით ხდე-
ბოდა თითქოს ყოველი სახლისა და ოჯახის თავზე ხანჯალი იყო
აღმართული. ხალხი სადღაც იკარგებოდა, ჭრილობიდან გამოყო-
ნილი სისხლი კვალსაც არ ტოვებდა. სამოგზაუროდ წასული კაცი
უკან აღარ ბრუნდებოდა.

ვერ გავგოთ, ვინ შეიძლებოდა ყოფილიყო ამ საშინელ უბე-
დურებათა მიზეზი. ასეა ყოველთვის, უბედურების მიზეზს სხვაგან
ეძებენ, ბედნიერებისას კი თავისთავში.

თადარიგიანი და გულმოდგინე პოლიცია ყოველ ღონეს ხმა-
რობდა დამნაშავეის აღმოსაჩენად. დაქირავებული მაძებრები ყველა
სახლში ძვრებოდნენ, ყურს უგდებდნენ ჩურჩულს, წამოძახილს,
ყოველ გამოხედვას იჭერდნენ, მაგრამ მაინც ვერაფერს გებულობ-
დნენ.

გენერალური პროკურორი გაუხსნელს არ ტოვებდა წერილსა
თუ ლუქს, გულდაგულ გადახჩჩრია ქუჩაბანდები, მაგრამ ვერა
გააწყო რა.

ღა იი, დადგა დილა, როდესაც ბარსელონამ მოიხსნა თავისი
ძაძები, რომ შეევსო სასამართლო დარბაზი, სადაც სიკვდილით დას-
ჯის განაჩენი უნდა გამოეტანათ იმ ადამიანისათვის, ვისაც დამნა-
შავედ თვლიდნენ ამ საშინელ მკვლელობებში.

საბრალო ჯაკომოს. მშვიდსა და უწყინარ ადამიანს ბრალი
დასდეს ბატისტოს სახლისათვის ცეცხლის წაკიდებასა და მისი
წიგნის მოპარვაში; მას კიდევ ათასი სხვა ბრალდებაც ამძიმებდა.

ასე აღმოჩნდა მკვლელობისა და ავაზაკებისათვის განკუთვ-
ნილ სკამზე ეს უანგარო წიგნისმოყვარული. საწყალი ჯაკომო, რო-
მელიც მხოლოდ თავის წიგნებზე ფიქრობდა, გახლართული აღმოჩნდა
მკვლელობისა და ეშაფოტის საიდუმლოებებში.

დარბაზი ხალხით იყო გაჭედილი. ბოლოს წამოდგა პროკურო-
რი და წაიკითხა საბრალდებო აქტი. პროკურორმა თქვა, რომ ჯა-
კომოს სახლში იპოვა წიგნი, რომელიც ბატისტოს ეკუთვნოდა,
და რომ ეს წიგნი ერთადერთი იყო ესპანეთში. და თუ ეს ასეა,

ბუნებრივია, ვივარაუდოთ, რომ ჯაკომომ დაწვა ბატისტოს სახლი, რათა ხელში ჩაეგდო ასე იშვიათი და ძვირფასი წიგნი. ^{ეტიგინგა} ჩუმდა და სუნთქვადამძიმებული დაჯდა თავის ადგილზე.

მაგრამ ბერი კვლავ უშფოთველი სიმშვიდით იჯდა და ერთი შეხედვითაც კი არ პასუხობდა მის შეურაცხმყოფელ ბრბოს.

მაშინ წამოდგა ჯაკომოს დამცველი და დიდხანს, დიდხანს დაპარაკობდა მჭევრმეტყველურად. ბოლოს, როდესაც დამსწრეთ ჯაკომოს დანაშაულობებში უკვე ეჭვიც შეეპარათ, დამცველმა მანტიის ქვეშ დამალული წიგნი გამოაჩინა და ხალხს დაანახვა. ეს იყო იმ იშვიათი წიგნის მეორე ეგზემპლარი.

ჯაკომოს ყვირილი აღმოხდა, სკამზე მოწყვეტით დაეცა და თმების გლეჯას მოჰყვა. დადგა გადამწყვეტი წუთი; ყველა ელოდა ბრალდებულის თუნდაც ერთ სიტყვას, ის კი კრიჟამეკრული იჯდა. მხოლოდ ერთი წუთით წამოდგა, შემდეგ ისევ დაჯდა, მსაჯულებსა და დამცველს ისე შეაცქერდა, თითქოს ესაა, ბურანიდან იღვიძებსო.

ჰკითხეს, — გრძნობდა თუ არა თავს დამნაშავედ ბატისტოს სახლის დაწვაში.

— არა, ღმერთმა დამიფაროს! — უპასუხა მან.

— არა?

— ბოლოს და ბოლოს, დამსჯით თუ არა? დამსაჯეთ, გეხვეწებით! სიცოცხლე ისედაც ტვირთად მაწევს, ჩემმა დამცველმა მოგატყუათ, არ დაუჯეროთ, დამსაჯეთ. მე მოვკალი დონ ბერნარდი, მე მოვკალი მღვდელი, მე მოვიპარე ეს წიგნი, ერთადერთი წიგნი, რომლის მეორე ცალი მთელს ესპანეთში არ არსებობს!

დამცველი მიუახლოვდა და დაანახვა სხვა ეგზემპლარი.

— მე შემიძლია გიხსნათ, შეხედეთ!

ჯაკომომ წიგნი გამოართვა და ხარბად დაუწყო თვალეირება.

— ოოხ, მე კი მეგონა ის წიგნი ერთადერთი იყო მთელს ესპანეთში. აჰ, მითხარით, რომ იცრუეთ. — და ჯაკომო უგრძნობლად დაეცა.

მოსამართლეებიც დაბრუნდნენ და ჯაკომოს სიკვდილის განაჩენი გამოუტანეს.

ჯაკომომ ისე მოუსმინა განაჩენს, ერთი კუნთიც არ შეტოკებია სახეზე, პირიქით, თითქოს უფრო დამშვიდდა კიდევ. ბოლოს გამოუცხადეს, თუკი სურვილი ჰქონდა, შეედლო თხოვნით მიემართა პაპისათვის და შეწყალება მიეღო. მაგრამ ჯაკომომ შეწყალება არ

ინდომა. მისი ერთადერთი თხოვნა იყო საკუთარი ბიბლიოთეკა
იმისთვის გადაეცათ, ვისაც ყველაზე ბევრი წიგნი ჰქონდა მთელ
ესპანეთში.

როგორც კი ხალხი დარბაზიდან გაიკრიფა, დამცველს სთხოვა,
მოწყალება მოიღეთ და ის წიგნი მათხოვეო. დამცველმა მიაწოდა.

ჯაკომომ სიყვარულით სავსე სინაზით გამოართვა იგი, რამდენიმე
ცრემლი დაეცა მის ფურცლებზე, შემდეგ სიძულვილით და-
ნია იგი და ნაფლეთები თავის დამცველს სახეში მიაყარა:

— თქვენ მაინც იცრუეთ, ბატონო ადვოკატო! ხომ გეუბნე-
ბოდით, რომ ჩემი წიგნი ერთადერთია მთელს ესპანეთში.

**სამეცნიერო-ტექნიკური ინფორმაცია
ტექნიკური პროგრესის სამსახურში**

სკკბ ცენტრალური კომიტეტის 1985 წ. აპრილის პლენუმზე ჩამოყალიბდა მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ბაზაზე ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დაჩქარების კონცეფცია. მომავალი ხუთწლედის გეგმებსა და 2000 წლამდე პერიოდის ქვეყნის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების ძირითად მიმართულებებში აღნიშნულია, რომ ცენტრალურ კომიტეტს ამ მხრივ მხედველობაში აქვს არა მარტო სახალხო მეურნეობის ზრდის ტემპების დაჩქარება (რაც თავის მხრივ გულისხმობს სამეცნიერო კვლევის ეფექტიანობას, მეცნიერებისა და ტექნიკის მიღწევების წარმოებაში დანერგვასა და პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების ყველა რეზერვის გამოყენებას), არამედ მთელი სოციალისტური წარმოების სტრუქტურული გარდაქმნა და მართვის ეფექტიან ფორმებზე გადასვლა.

მეცნიერების განვითარების დღევანდელი ეტაპისათვის ნიშანდობლივია სამეცნიერო და სამრეწველო ძალების მაქსიმალური ინტეგრაცია, განვითარების ტენდენციები — „მეცნიერება-ტექნიკა-წარმოება“.

საქართველოს სსრ სახალხო მეურნეობაში, მეცნიერებაში, ტექნიკასა და წარმოებაში მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის მიღწევათა დანერგვის მართვის სრულყოფისათვის გამოცდილების მიღებას ხელი შეუწყო საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის 1982 წლის მაისის VI პლენუმმა დევიზით — „მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი უპირველესი პარტიული საზრუნავია“.

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დაჩქარების პრობლემები კვლავ იქნა განხილული 1985 წლის 11 ივლისს საქართველოს პარტიულ-სამეურნეო აქტივის კრებაზე, რომლის შედეგები გაანალიზებულია საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პირველი მდივნის ა. მ. ჯ. ი. პატიაშვილის მოხსენებაში „ეკონომიკის ინტენსიფიკაციის კურსით“.

პრინციპულად ახალი სტრატეგიული კურსი იქნა შემუშავებული სკკპ XXVII ყრილობაზე, ეს არის ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დაჩქარების კურსი, რომლის არსია: „წარმოების ყოველმხრივი ინტენსიფიკაცია მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის, ეკონომიკის სტრატეგიული გარდაქმნის, შრომის მართვის, ორგანიზაციისა და სტიმულირების ეფექტიანი ფორმების საფუძველზე“.

დასახული ამოცანები მოითხოვს წარმოების მეცნიერებისა და შემობრუნების და მეცნიერულ-ტექნიკური მიღწევების მაქსიმალური შეთვისების აუცილებლობას.

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დაჩქარება გულისხმობს მეცნიერებისა და ტექნიკის მიღწევების, წარმოებისა და პრაქტიკის მოწინავე გამოცდილების შესახებ არსებული და მიმდინარე სამეცნიერო ლიტერატურის დროულად მონახვას, მის ანალიზს, დამუშავებას, პროპაგანდას, გავრცელებას და ინფორმაციის ცალკეულ მომხმარებელამდე დაყვანას, რაც სამეცნიერო-ტექნიკური ინფორმაციის ორგანოების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ამოცანას წარმოადგენს.

საჭირო ინფორმაციის დროულად მიღებას ხელს უშლის მრავალი სუბიექტური და ობიექტური მიზეზი, როგორცაა: ინფორმაციის გავრცელება სივრცესა და დროში, ინფორმაციის გაფანტულობა თუ განაწილება სხვადასხვა სახის გამოცემაში, ინფორმაციის სიძველე, ინფორმაციული კულტურის დაბალი დონე, ენობრივი ბარიერი და სხვ. აღნიშნულ მიზეზთა გამო საჭირო ინფორმაციის მიღებას დიდი დრო სჭირდება; მაგალითად, ქიმიური მეცნიერების დარგში — სამუშაო დროის 1/3, სოფლის მეურნეობაში — 1/6, და ა. შ.

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივნის ა. მ. ს. გორბაჩოვის 1985 წლის 11 ივნისის მოხსენებაში — „პარტიის ეკონომიკური პოლიტიკის

ძირეული საკითხები“ ნათქვამია, რომ მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის კატალიზატორს სხვა დარგებთან ერთად წარმოადგენს ინფორმატიკის ინდუსტრია.

სკკ XXVII ყრილობაზე დაისახა და მიმდინარე წელს განხორციელდა გამოთვლითი ტექნიკისა და ინფორმატიკის სახელმწიფო კომიტეტის შექმნა, რომელსაც დაევალა სახალხო მეურნეობის უზრუნველყოფა გამოთვლითი ტექნიკით და ამ მიმართულებით სამეურნეო-კვლევით სამუშაოთა კოორდინაცია.

ჩვენს ქვეყანაში, სადაც მართვა ხორციელდება მხოლოდ დაგეგმვის პრინციპით, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება მსოფლიო ლიტერატურის მიღება-შესწავლისა და პრობაგანდის ორგანიზაციის საკითხებს. დაგეგმვის საფუძველს წარმოადგენს მომავლის ის გეგმები და პროგნოზები, რომელსაც სამეცნიერო ინფორმაცია იძლევა. მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დაჩქარების მიზნით საჭიროა სამეცნიერო-კვლევითი, საპროექტო-საკონსტრუქტორო და ტექნოლოგიურ სამუშაოთა დაგეგმვა და კოორდინაცია, რაც შეუძლებელია მსოფლიო მიღწევების გათვალისწინების გარეშე.

სამეცნიერო ინფორმაციის მიღება-შესწავლა-დამუშავება-გავრცელების ფუნქციებს, ინფორმაციის ორგანოებთან ერთად, ასრულებენ საკავშირო ცენტრალური დარგობრივი და სამეცნიერო-ტექნიკური ბიბლიოთეკები და ბიბლიოგრაფიის ორგანოები, რომელთა შესახებ ქვემოთ გვექნება საუბარი.

ინფორმატიკის, როგორც დამოუკიდებელი სამეცნიერო დისციპლინის წარმოშობა განაპირობა მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარების სწრაფმა ტემპმა, მათი მიღწევების წარმოებასა და პრაქტიკაში დროულად დანერგვის აუცილებლობამ, მეცნიერების დარგების ვიწრო სპეციალიზაციამ, სამეცნიერო კადრების არმიის შექმნამ და სამეცნიერო-კვლევით სამუშაოთა რიცხობრივმა ზრდამ, რამაც თავის მხრივ ხელი შეუწყო კოლოსალური რაოდენობის სამეცნიერო ინფორმაციის დაგროვებას.

1965 წელს მოსკოვში ინფორმაციის დარგში გამოვიდა პირველი სახელმძღვანელო მონოგრაფია „სამეცნიერო ინფორმაციის საფუძვლები“ ა. ი. მიხაილოვის, ა. ი. ჩერნის და რ. ს. გილიარევსკის ავტორობით. 1968 წელს აღნიშნული წიგნის მეორე გამოცემა დაიბეჭდა „ინფორმატიკის საფუძვლების“ სახელწოდებით (გამომცემლობა «Наука»).

ინფორმატიკა დაკავშირებულია ცოდნის ისეთ დარგებთან, როგორც კომპიუტერული ინჟინერია, ფსიქოლოგია, ბიომედიცინა, წიგნმცოდნეობა, ბიბლიოგრაფია და სხვ.

მეცნიერების განვითარების თანამედროვე ეტაპისათვის დამახასიათებელია მეცნიერების დარგების დიფერენციაცია და სპეციალიზაცია, ე. ი. მეცნიერების დარგებს შორის ურთიერთკავშირი და ურთიერთშემოქმედება.

XIX საუკუნის მეცნიერულმა აღმოჩენებმა საფუძველი ჩაუყარეს მეცნიერების დარგებისა და ქვედარგების გამოყოფას. მეცნიერების განვითარების ეს ეტაპი ხასიათდება მეცნიერების კავშირით ტექნიკასთან, როცა მეცნიერება უშუალოდ გადაიქცა საწარმოო ძალად.

მეცნიერების განვითარებაზე დიდ გავლენას ახდენს მრავალი ფაქტორი, მათ შორის სამეცნიერო კვლევებზე გაწეული ხარჯები, სამეცნიერო კადრებისა და მათ შესაბამისად სამეცნიერო-ტექნიკური ლიტერატურის ზრდა. იუნესკოს მონაცემებით, თუ 60-იან წლებში მსოფლიოში ყველა დარგის ვიწრო სპეციალობით ყოველდღიურად 100 ნაბეჭდი გვერდი გამოდიოდა, 70-80-იანი წლებისათვის ყოველ 40 წუთში 40000 ინფორმაცია იქმნება. თუ XXVIII-XIX საუკუნეების მეცნიერებს ზატონად „ცოცხალ ენციკლოპედიას“ უწოდებდნენ, მეოცე საუკუნის მეცნიერი უკვე თავისი ვიწრო სპეციალობის ლიტერატურის შესწავლით იფარგლება. ოპტიმისტების ვარაუდით, 2000 წლისათვის მსოფლიოს მოსახლეობის ერთი მესამედი მეცნიერებით იქნება დაკავებული. ამ პირობებში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება სამეცნიერო შრომის სპეციალიზაციასა და მისი ნაყოფიერების ზრდას.

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ სამეცნიერო-ტექნიკურმა პროგრესმა გამოიწვია მეცნიერული აზროვნების სტილის შეცვლა, მეცნიერების წინსვლის ტემპის ზრდა და მისი მიღწევების პრაქტიკაში დროულად დანერგვის აუცილებლობა, პროგნოზირების ფუნქციის ზრდა, მეცნიერების დარგებს შორის დიფერენციაციისა და ინტეგრაციის თანაფარდობის დარღვევა. ერთი სიტყვით, მივიღეთ ეგრეთწოდებული „ინფორმაციული ბუმი“; ცოდნისა და ინფორმაციის ამ მოზღვავებულმა ნაკადმა დღის წესრიგში დააყენა ცალკეული სამეცნიერო თუ საწარმოო კოლექტივის, ინფორმა-

ციის ცალკეული მომხმარებლის ორიენტირება და სათანადო ინფორმაციით უზრუნველყოფა.

დღეს ინფორმაციას განიხილავენ ისეთივე მნიშვნელობით, როგორც მიწის, ენერჯის, შრომისა და კაპიტალის სახელმწიფო რესურსებს.

ჩვენს ქვეყანაში საინფორმაციო საქმიანობას საფუძველი ჩაეყარა ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის პირველი დღეებიდანვე. 20-იან წლებში დაიწყო ბიბლიოგრაფიისა და ინფორმაციის ორგანოების ჩამოყალიბება.

ვლადიმერ ილიას ძე ლენინი სახელმწიფოებრივ მნიშვნელობას ანიჭებდა ბიბლიოგრაფიასა და სამეცნიერო-ტექნიკური ინფორმაციის ორგანოების ორგანიზაციისა და მისი საქმიანობის საკითხებს, მეცნიერებისა და ტექნიკის უახლესი მიღწევების შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურის დროულად გაცნობის საქმეს; იგი მოითხოვდა, რომ კაცობრიობის მიერ მოპოვებული მთელი საუნჯე საბჭოთა ხალხის საკუთრებად ქცეულიყო. 1921 წლის 12 ივნისის ლენინური დეკრეტის თანახმად ჩვენს ქვეყანაში საფუძველი ჩაეყარა სამეცნიერო და ტექნიკური ლიტერატურის გამოყენების საქმეს, რომლის შედეგად დაარსდა წიგნის პალატა და ინფორმაციის სპეციალური სამსახურები, დაიწყო რეფერატული ჟურნალების გამოცემა მრეწველობის დარგში. უშუალოდ ვლადიმერ ილიას ძე ლენინის ხელმძღვანელობით და ინიციატივით 1921 წელს შეიქმნა „საზღვარგარეთის ლიტერატურის შესყიდვისა და გავრცელების ცენტრალური საუწყებათაშორისო კომისია“, რომელსაც ევალებოდა მეცნიერებისა და ტექნიკის ყველა სფეროში, მეცნიერული ღირებულების მქონე, 1914 წლიდან გამოცემული მიმდინარე და რეტროსპექტული, ყველა სახის ლიტერატურის შექმნა და მათი განაწილება ჩვენი ქვეყნის ცენტრალურ ბიბლიოთეკებში. ვლადიმერ ილიას ძე თვითონვე ადევნებდა თვალყურს კომისიის მუშაობას. ლენინის მოთხოვნებს — შევისწავლოთ მეცნიერებისა და ტექნიკის მიღწევები სახალხო მეურნეობის საქმიანობის ყველა ფრონტზე, მსოფლიო მასშტაბით, — დღესაც არ დაუკარგავს თავისი აქტუალობა და პრაქტიკული მნიშვნელობა. წიგნის პალატა გადაიქცა ნაბეჭდი პროდუქციის სახელმწიფო რეგისტრაციის ორგანოდ; 20-30-იან წლებში შეიქმნა ინფორმაციის დარგობრივი ორგანოები მძიმე მრეწველობაში; 40-იან წლებში დაიწყო საინფორ-

მაცხოვრებლის სამსახურების ჩამოყალიბება ცალკეულ სამინისტროებასა და დაწესებულებებში; 1952 წელს შეიქმნა სამეცნიერო-ტექნიკური ინფორმაციის ინსტიტუტი, რომელიც შემდგომში საკავშირო ინსტიტუტად გადაკეთდა.

რამდენადაც ჩვენს ქვეყანაში არსებული სამეცნიერო-ტექნიკური ინფორმაციის ორგანიზაციის ფორმა ვერ პასუხობდა მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარების დაჩქარებულ ტემპს, ვერ აკმაყოფილებდა იმ გაზრდილ მოთხოვნებს, რომელსაც მეცნიერების წინსვლა და მისი შედეგების წარმოებაში დანერგვის აუცილებლობა მოითხოვდა, არ პასუხობდა განვითარებული სოციალიზმის სახალხო მეურნეობის მართვის ახალ პირობას, საბოლოო ჯამში აღვილი ჰქონდა სამეცნიერო კვლევების, საპროექტო-საკონსტრუქტორო და ტექნოლოგიურ სამუშაოთა დუბლირებას, რის გამოც იზარჩებოდა და ნიავედებოდა სახელმწიფო სახსრები, საჭირო გახდა ახალი ღონისძიებების გატარება.

სამეცნიერო-ტექნიკური ინფორმაციის ორგანოების და სამსახურების საქმიანობის შემდგომ გაუმჯობესებას ბიძგი მისცა სკკპ XXIII ყრილობამ, რომლის დირექტივებში მითითებულია, რომ დაჩქარდეს სამეცნიერო-კვლევითი სამუშაოები და მათი შედეგების დანერგვა წარმოებასა და პრაქტიკაში. სკკპ ცენტრალური კომიტეტისა და სსრკ მინისტრთა საბჭოს რიგი დადგენილებების შედეგად ჩვენს ქვეყანაში 70-იან წლებში ჩამოყალიბდა სამეცნიერო-ტექნიკური ინფორმაციის ერთიანი სახელმწიფო სისტემა (ГСНТИ)*, რომელიც სტრუქტურულად მოიცავს: 1. ინფორმაციის საკავშირო, 2. ცენტრალურ-დარგობრივ, 3. ტერიტორიულ-რესპუბლიკურ მრავალდარგობრივ, 4. დარგთაშორის ტერიტორიულს და 5. ინფორმაციის სამსახურებს საწარმო-დაწესებულებებში, ფაბრიკა-ქარხნებში, სამეცნიერო-კვლევით და უმაღლეს სასწავლებლებში და სხვ. აქვე უნდა დავუმატოთ ბიბლიოთეკები, სამეცნიერო-ტექნიკური ინფორმაციის, პროპაგანდისა და ტექნიკის სახლები, სახალხო მეურნეობის და მათ შორის სასოფლო-სამეურნეო გამოყენები. სპეციალური დადგენილებით განისაზღვრა სამეცნიერო-ტექ-

* შემდგომში ყველა ორგანოს შემოკლებები წარმოდგენილი იქნება რუსული სახელწოდების მიხედვით.

ნიკური ინფორმაციის საერთო-სახელმწიფოებრივ სისტემაში შემავალი ინფორმაციის ცალკეული ორგანოს ტიპური დებულება.

ინფორმაციის ყოველი ორგანოს საინფორმაციო საქმიანობის ძირითად ობიექტს ყველა სახის დოკუმენტაცია წარმოადგენს. მიზანშეწონილად მიგვაჩნია გარკვეული ყურადღება შევაჩეროთ მათზე.

თანამედროვე დოკუმენტური ნაკადის სახეები ისტორიულად სხვადასხვა ეტაპზე ჩამოყალიბდა. ისინი პირობითად იყოფა პირველად და მეორად გამოცემებად. პირველად დოკუმენტებს განეკუთვნებიან სხვადასხვა სახის წიგნები, მონოგრაფიები, სახელმძღვანელოები, სამეცნიერო კონგრესების, სიმპოზიუმების თუ თათბირების მასალები, ოფიციალური საუწყებო გამოცემები, ბროშურები, ჟურნალ-გაზეთები, ტექნიკური გამოცემები, სტანდარტები, გამოგონებათა აღწერილობები, რაციონალიზატორული წინადადებები და პატენტები; ტექნიკური და საფირმო კატალოგები, პრეისკურანტები; დამთავრებულ სამეცნიერო-კვლევით, საპროექტო-საკონსტრუქტორო და ტექნოლოგიურ სამუშაოთა სამეცნიერო-ტექნიკური ანგარიშები, დისერტაციები, ავტორეფერატები; ხელნაწერები, პრეპრინტები, თარგმანები; საცნობარო ლიტერატურა (ენციკლოპედია, ცნობარი, სასაუბრო, ორენოვანი და მრავალენოვანი ლექსიკონები).

მეორადი დოკუმენტები წარმოადგენენ ზემოჩამოთვლილი პირველადი დოკუმენტების ანალიტიკურ-სინთეზური და ლოგიკური დამუშავების შედეგად მიღებულ ინფორმაციულ მასალებს — რეფერატული ჟურნალებისა და სხვა სახის საინფორმაციო გამოცემების სახით.

მეორადი დოკუმენტები თავის მხრივ ქმნიან ე. წ. საინფორმაციო პერიოდული გამოცემების სისტემას, რომლის ერთ-ერთ ფუნქციას შეადგენს საზოგადოების ყველა წევრის უზრუნველყოფა იმ აუცილებელი და საჭირო ინფორმაციით, რაც კაცობრიობას შეუქმნია. აქ უნდა ვიგულისხმოთ სოციალური სტრუქტურის — საზოგადოება-კოლექტივის, ცალკეული ინდივიდის ინფორმაციული უზრუნველყოფა.

სამეცნიერო-ტექნიკური ინფორმაციის სახელმწიფო სისტემაში შემაჯალ ორგანოებს ევალებათ მსოფლიო სამეცნიერო და ტექნიკური ლიტერატურის შესწავლა-შერჩევა-გავრცელება-შენახვა.

ბიბლიოგრაფიის და ინფორმაციის თითოეული ორგანო პირველადი ლიტერატურის ანალიტიკურ-სინთეზური დამუშავების საფუძველზე გამოცემს ე. წ. მეორად გამოცემებს: ბიბლიოგრაფიულ და რეფერატულ ჟურნალებს; ექსპრეს, მიმოხილვით, სასიგნალო ინფორმაციებს და სხვა სახის საინფორმაციო თუ ბიბლიოგრაფიულ გამოცემებს მეცნიერების, ტექნიკის, სახალხო მეურნეობის ცალკეული დარგების, თემების თუ პრობლემების მიხედვით. ინფორმაციის და ბიბლიოგრაფიის საკავშირო ორგანოებს ეკუთვნის:

1. სამეცნიერო და ტექნიკური ინფორმაციის საკავშირო ინსტიტუტი (ВИНИТИ). იგი შეიქმნა 1952 წელს. ამუშავებს მსოფლიო ლიტერატურას საბუნებისმეტყველო, ზუსტი და ტექნიკური მეცნიერების და სახალხო მეურნეობის ყველა დარგში, გარდა კლინიკური მედიცინის, სოფლის მეურნეობის ორგანიზაციის, მშენებლობა-არქიტექტურისა, რომელთა მიხედვით ცალკე არსებობს ინფორმაციის საკავშირო-დარგობრივი ინსტიტუტები. „ვინიტი“ წარმოადგენს ინფორმაციის მოწინავე და ძირითად ინსტიტუტს ქვეყანაში, რომლის რეფერატული ჟურნალები მეცნიერებისა და ტექნიკის ცალკეულ დარგებზე, ქვედარგებსა თუ პრობლემებზე მოიცავენ მსოფლიო დოკუმენტური ნაკადის ყველა სახეს შემდეგი დარგებისა და მათი ქვედარგების მიხედვით: მათემატიკა, ფიზიკა, მექანიკა, ქიმია, ქიმიური მრეწველობა, ბიოლოგია, გეოგრაფია, გეოფიზიკა, გეოლოგია, სამთო საქმე, ასტრონომია, კოსმოსური სივრცის გამოკვლევა, მეტალურგია, მანქანათმშენებლობა, ენერგეტიკა, ელექტროტექნიკა, რადიოტექნიკა, ელექტრონიკა, კავშირგაბმულობა, ავტომატიკა და ტელემექანიკა, გამომთვლელი ტექნიკა, ტრანსპორტი, პოლიგრაფია, ფოტოტექნიკა, კვების მრეწველობა, მსუბუქი მრეწველობა, სატყეო და ხისდამამუშავებელი მრეწველობა, სოფლის მეურნეობა (სასოფლო-სამეურნეო მანქანა-იარაღები, მემცენარეობისა და მეცხოველეობის ბიოლოგიური საფუძვლები, ნიადაგმცოდნეობა), მრეწველობის ეკონომიკა (მათ შორის სოფლის მეურნეობის ეკონომიკა-ორგანიზაცია), ინფორმატიკა. აღნიშნული გამოცემები 1986 წლისათვის გამოდის 28 კრებისით გამოცემა, სულ 242 სერია: „ვინიტი“ აგრეთვე გამოსცემს სასიგნალო ექსპრეს, მიმოხილვით ინფორმაციებს, რეფერატულ ბარათებს და კარტოთეკას, რომლებიც მთლიანად შე-

იკავენ 130 ქვეყნის (66 ენაზე) მსოფლიოში არსებულ მიმდინარე სამეცნიერო და ტექნიკურ ლიტერატურას.

2. საზოგადოებრივ მეცნიერებათა სამეცნიერო ინფორმაციის ინსტიტუტი (ИНИОН) შეიქმნა 1968 წელს, საზოგადოებრივა მეცნიერების ყველა დარგში, მათ შორის: ისტორია, არქეოლოგია, ეთნოგრაფია, ლიტერატურათმცოდნეობა, მეცნიერებათმცოდნეობა, ფილოსოფიური მეცნიერებანი, ეკონომიკა, მეცნიერული კომუნიზმი, ენათმეცნიერება და სხვ. „ინიონი“ შეისწავლის, ამუშავებს და აანალიზებს მსოფლიო ლიტერატურული ნაკადის ყველა სახეს, რომელთა მიხედვით შემდეგ გამოსცემს ბიბლიოგრაფიულ საძიებლებს და რეფერატულ ჟურნალებს ცალკე სამამულო და ცალკე საზღვარგარეთის ლიტერატურის შესახებ, მსოფლიოს ქვეყნების მიხედვით.

3. სამეცნიერო-ტექნიკური ინფორმაციის საკავშირო ცენტრი (ВЦНТИ) შეიქმნა 1966 წელს, რომელსაც დაეკალა ქვეყნის შიგნით მიმდინარე, მეცნიერებისა და ტექნიკის ყველა დარგის სამეცნიერო-კვლევით, საცდელ, საპროექტო-საკონსტრუქტორო და ტექნოლოგიურ სამუშაოთა თემატიკისა და დამთავრებულ სამუშაოთა ანგარიშების და დისერტაციების რეგისტრაცია-კოორდინაცია და მათ შესახებ რეფერატული და ბიბლიოგრაფიული კრებულების გამოცემა. სამეცნიერო და კვლევითი ინსტიტუტების, უმაღლესი სასწავლებლების, საკონსტრუქტორო დაწესებულებებისა და საცდელი სადგურების კვლევის შედეგების გამოქვეყნებისა და გავრცელების ტრადიციულ ფორმას ცენტრის შექმნამდე სამეცნიერო პერიოდიკის სტატიები წარმოადგენდნენ. დანარჩენი მასალის 2/3 კი ინახებოდა არქივებში, რის გამოც ადგილი ჰქონდა კვლევით სამუშაოთა დუბლირებას, ერთი და იგივე პრობლემის კვლავ გადაწყვეტას. ცენტრის შექმნამდე აღნიშნულ სამუშაოთა სისტემატური და თანმიმდევრული რეგისტრაცია არ ხდებოდა ჩვენს ქვეყანაში.

დღეს, სამეცნიერო დაწესებულება-ორგანიზაციებს ევალებათ ცენტრს წარუდგინონ საინფორმაციო-რეფერატული ბარათები წლიურ ანგარიშებსა და დისერტაციებზე, რომელთა მიხედვით გამოსცემს თემატიკის რეგისტრაციის ბიულეტენებს და რეფერატულ კრებულებს დამთავრებულ სამეცნიერო-კვლევით სამუშაოებზე.

ამ გამოცემების საშუალებით შეიძლება თვალყური ვადევნოთ

მიმდინარე ყველა სახის სამეცნიერო-კვლევით და საცდელ-საკონსტრუქტორო, ტექნოლოგიურ სამუშაოთა შედეგებს.

4. სამეცნიერო-ტექნიკური ლიტერატურისა და დოკუმენტაციის თარგმანების საკავშირო ცენტრი (ВЦП), რომელიც 1972 წელს შეიქმნა, წარმოება-ორგანიზაციების შეკვეთების საფუძველზე ეწევა: მთარგმნელობით მუშაობას მეცნიერებისა და ტექნიკის ნებისმიერი თემატიკის მიხედვით; თარგმანების კოორდინაციას ქვეყნის შიგნით, რომელთა საფუძველზე გამოსცემს თარგმანების კატალოგს.

5. ტექნიკური ინფორმაციის, კლასიფიკაციისა და კოდირების საკავშირო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი (ВНИИКИ) შეიქმნა 1964 წელს; იგი სტანდარტიზაციის, მეტროლოგიისა და ხარისხის მართვის საკითხებზე შეისწავლის და აგროვებს მსოფლიო ლიტერატურას, რომელთა დამუშავების და სისტემატიზაცია-შესწავლის საფუძველზე გამოსცემს ბიბლიოგრაფიულ, რეფერატულ, მიმოხილვით ინფორმაციებს საერთაშორისო სტანდარტების, ნორმატიულ-ტექნიკური დოკუმენტაციის, ტერმინოლოგიის, სტანდარტიზაციის, მეტროლოგიის და სხვა სერიების მიხედვით.

6. საპატენტო ინფორმაციის საკავშირო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი (ВНИИПИ) შეიქმნა 1962 წელს; მასვე ეკუთვნის „პატენტის“ საწარმოო-პოლიგრაფიული საწარმო, საკავშირო საპატენტო-ტექნიკური ბიბლიოთეკა და საპატენტო მომსახურების საკავშირო ცენტრი. საზღვარგარეთის და სამამულო საპატენტო გამოგონებათა და მასალების დამუშავების საფუძველზე გამოსცემს ბიბლიოგრაფიულ საძიებლებს და რეფერატულ კრებულებს მეცნიერებისა და ტექნიკის ცალკეული დარგების მიხედვით, აგრეთვე დანერგილ გამოგონებათა საძიებელს.

7. სამეცნიერო-ტექნიკური ინფორმაციის სახელმწიფო სისტემაში აგრეთვე შედის სსრკ სახალხო მეურნეობის მიღწევათა განყოფინა (ВДНХ СССР). იგი პროპაგანდას უწევს მეცნიერების, ტექნიკის, კულტურისა და წარმოების უახლეს მოწინავე გამოცდილებას, აწყობს თემატურ გამოფენებს, დათვალიერებებს, სპეციალურ კურსებს გამოცდილების გაზიარება-შესწავლის მიზნით; ეწევა საწარმო-დაწესებულებათა და მნახველთა საცნობარო-ინფორმაციულ მომსახურებას, აქვს საცნობარო-საინფორმაციო ფონდი 200 ათასი დასახელების ფაქტოგრაფიული ინფორმაციით;

ამუშავებს პროსპექტებს, გამოფენის ექსპონატების ტექნიკურ დახასიათებებს და აღწერილობებს; საერთაშორისო გამოფენებში საკავშირო განყოფილებათა კატალოგებს; კონფერენციების, კონგრესების და სხვა ღონისძიებათა მასალებს, რომელთა საფუძველზე გამოსცემს ინფორმაციულ ბიულეტენს თემატური გამოფენის და სხვა ღონისძიებათა საინფორმაციო მასალებზე.

8. საკავშირო წიგნის პალატა (БКИ) წარმოადგენს ბიბლიოგრაფიის სახელმწიფო ორგანოს ჩვენს ქვეყანაში. იგი რეგისტრაციას უკეთებს ქვეყანაში გამოცემულ ყველა სახის ლიტერატურას, რომლის საფუძველზე ცოდნის ყველა სფეროში გამოსცემს ბიბლიოგრაფიულ ჟურნალებს „მატიანეების“ სახელწოდებით. ესენია: წიგნის მატიანე, საგაზეთო სტატიების მატიანე, საჟურნალო სტატიების მატიანე, რეცენზიების მატიანე, ნოტების მატიანე, რომელთა მიხედვით ქვეყნის ცენტრალური დარგობრივი ბიბლიოთეკები შემდგომ სავალდებულო ეგზემპლარის საფუძველზე ადგენენ დარგობრივ ბიბლიოგრაფიულ ჟურნალებს. ასევე ხდება მოკავშირე რესპუბლიკების ნაციონალური ბიბლიოგრაფიების შედგენაც.

9. სსრკ სახელმწიფო საჯარო სამეცნიერო-ტექნიკური ბიბლიოთეკა (ГПНТБ СССР) შეიქმნა 1958 წელს, როგორც სამამულო და საზღვარგარეთის სამეცნიერო-ტექნიკური ლიტერატურის მრავალდარგობრივი წიგნსაცავი. იგი გამოსცემს ბიბლიოგრაფიულ, ანბანურ და სისტემატურ საძიებლებს ბიბლიოთეკაში შემოსული საბჭოთა და საზღვარგარეთის ჟურნალების და წიგნების შესახებ საბუნებისმეტყველო მეცნიერების, მედიცინის, ტექნიკის და სოფლის მეურნეობის დარგებში. აგრეთვე, საზღვარგარეთის პერიოდულ გამოცემათა საერთო-საკავშირო კრებისით კატალოგებს, გაცვლითი ფონდის საძიებლებს დარგების მიხედვით, ბიბლიოთეკათმცოდნეობისა და სამეცნიერო-ტექნიკური ინფორმაციის დარგობრივ გამოცემათა ლიტერატურის საძიებლებს.

10. ინფორმაციის საკავშირო ორგანოებს ეკუთვნის აგრეთვე სსრკ ლენინის ორდენოსანი ვ. ი. ლენინის სახელობის სახელმწიფო ბიბლიოთეკა (ГБЛ СССР), რომელიც კულტურისა და ხელოვნების, ბიბლიოთეკათმცოდნეობის და ბიბლიოგრაფიის დარგში სამამულო და საზღვარგარეთის ლიტერატურული მასალების მიმოხილვის საფუძველზე გამოსცემს ბიბლიოგრაფიულ, რეფერა-

ტულ და მიმოხილვით ინფორმაციებს ცალკე სამამულო და ცალკე საზღვარგარეთის ქვეყნების მიხედვით.

11. სამეცნიერო-ტექნიკური ინფორმაციის სახელმწიფო სისტემის შემადგენლობაში შედის ინფორმაციის დარგობრივი და რესპუბლიკური მრავალდარგობრივი ინფორმაციის ინსტიტუტები, რომელთაგან გამოვყოფთ სამედიცინო ინფორმაციის საკავშირო სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტს (ВНИИМИ), რომელიც 1963 წელს შეიქმნა. მსოფლიო ლიტერატურის დამუშავების საფუძველზე იგი გამოსცემს რეფერატულ ჟურნალებს და ექსპერს-ინფორმაციებს მედიცინის ცალკეული დარგების მიხედვით.

აქვე შედის მეცნიერების, ტექნიკისა და სახალხო მეურნეობის ცალკეული დარგების მიხედვით ინფორმაციის ცენტრალური სამეცნიერო-კვლევითი და ტექნიკურ-ეკონომიკურ გამოკვლევათა ინსტიტუტები (ЦНИИТЭИ), რომლებიც სპეციალური ლიტერატურის ნაკადის შესწავლა-დამუშავების საფუძველზე გამოსცემენ ბიბლიოგრაფიულ საძიებლებს, რეფერატულ კრებულებს და მიმოხილვით ინფორმაციებს ვიწრო დარგობრივი და ვიწრო თემატური სერიების მიხედვით. ზემოაღნიშნული ინფორმაციის ორგანოები, საინფორმაციო გამოცემების გარდა, დარგის განვითარების ძირითადი მიმართულების, მიზნობრივი კომპლექსური სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრამების და უმნიშვნელოვანესი სამეცნიერო-ტექნიკური პრობლემების ინფორმაციული უზრუნველყოფის მიზნით გამოსცემენ მიმოხილვით ინფორმაციებს, ექსპერს-ინფორმაციებს, დასანერგად რეკომენდებულ მოწინავე გამოცდილებების და რაციონალიზატორულ წინადადებებს, სამამულო და საზღვარგარეთის საწარმოო გამოცდილებებს ცალკეული დარგების მიხედვით.

გარდა საინფორმაციო მუშაობისა, ისინი ეწევიან ინფორმაციის ცალკეულ მომხმარებელთა საცნობარო-საინფორმაციო მომსახურებას, მათი მოთხოვნების მიხედვით ვასცემენ ბიბლიოგრაფიულ, ფაქტოგრაფიულ, ანალიტიკურ ცნობებს, პირველწყაროს ასლებს, თემატურ შენარჩევებს.

ისმება კითხვა, საიდან შეიძლება საჭირო, უახლესი, საიმედო ინფორმაციის მიღება, რომელი არხიდან, საიდან დავიწყოთ მათი ძებნა.

ინფორმაცია, რომელიც არსებობს და ვერ ვღებულობთ, იკარგება. დაკარგული ინფორმაციის რაოდენობა სამეცნიერო ლიტერა-

ტურის კანონზომიერებათა მიხედვით, დაახლოებით 50-60% შეადგენს. და თუ დაკარგულ ინფორმაციას გადავიყვანთ მანქანების და საბოლოო ჯამში ნაციონალური შემოსავლით განვსაზღვრავთ, ვნახავთ, რომ დიდ ეკონომიკურ ზარალთან გვექნება საქმე. აქედან იქმნება მდგომარეობა, რომელსაც „ინფორმაციული კრიზისი“ ეწოდება, რაც ერთდროულად გულისხმობს როგორც ინფორმაციის დიდ რაოდენობას, ასევე მისი მიღების სირთულეს ან შეუძლებლობას საერთოდ.

სკკპ XXVII ყრილობის მასალებიდან ავიღოთ ასეთი მაგალითი: XII ხუთწლედის დასასრულს მანქანათმშენებლო კომპლექსური პროგრამის განხორციელება ქვეყანას მისცემს 100 მილიონ ტონაზე მეტ სათბობის ეკონომიას, გამოათავისუფლებს 12 მილიონი კაცის შრომას, ხოლო კომბაინი „დონ-1500“ გამოათავისუფლებს 4 ათას მექანიზატორს, შეამცირებს მილიონობით ტონა მარცვლეულის დანაკარგს.

აქ შეიძლება დავაკონკრეტოთ სოფლის მეურნეობის მეცნიერებისა და პრაქტიკის პრობლემები, რომლებიც საქართველოს სსრ პარტიულ-სამეურნეო აქტივის კრების მასალებშია წარმოდგენილი, კერძოდ: სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის გამოყენების კოეფიციენტის განსაზღვრა, შრომის ნაყოფიერებისა და სტიმულირების ზრდა, სამუშაო დროის სწორი გამოყენების ორგანიზაცია; მცირე მექანიზაცია, რეზერვების გამოძებნა, მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის მართვის ფორმების დამუშავება; 2000 წლამდე რესპუბლიკის მიწათმოქმედების კომპლექსური ღონისძიებების მიხედვით სოფლის მეურნეობის ინტენსიფიკაციის დაჩქარება; საკვებწარმოების გადიდება, სელექციის, მეთესლეობის, ქიმიზაციის და სხვა საკითხები. მათი აუცილებელი და სასწრაფო გადაწყვეტა თუნდაც იმიტაა დასაბუთებული, რომ რესპუბლიკაში დიდი სხვაობაა ერთი ზონის სხვადასხვა მეურნეობათა და კოლმეურნეობათა მოსავლიანობას შორის; ასევე, მნიშვნელოვანია სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის არა რაოდენობრივი ზრდის ტენდენციის შენარჩუნება, არამედ მისი ექსპლოატაცია, რემონტი, მექანიზმების, მოწყობილობათა და სათადარიგო ნაწილების მოვლა-პატრონობა, გამოყენება-შენახვა; სოფლის მეურნეობის ეკონომიკის, წარმოებისა და ორგანიზაციის, ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლება; მინერალური და

ორგანული სასუქების გამოყენება-შენახვა, მათი ნიადაგში შეტანის რაციონალიზაცია; მცენარეთა დაცვის ახალი მეთოდების გამოყენება; გარემოს დაცვა; კოლხეთის დაბლობის დაშრობა, სარწყავი მიწების ფონდის გადიდება; მთიანი რაიონების სათიბების, საძოვრების, ნიადაგის მოვლა, სარეველებისა და ეროზიის წინააღმდეგ ბრძოლის უახლესი მეთოდების დანერგვა და ა. შ.

საინფორმაციო გამოცემების ანალიზი გვაძლევს მეცნიერებისა და პრაქტიკის მიღწევების გამოყენებისა და დანერგვის უამრავ მაგალითს, კერძოდ, ენერჯის რაციონალური და ეკონომიური ხარჯვა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პრობლემაა მსოფლიო მასშტაბით. მეცნიერები სწავლობენ ელექტროენერჯისა და სათბობის ეკონომიის თეორიის საკითხებს, კერძოდ, გერმანელ სპეციალისტებს მიაჩნიათ, რომ ენერჯის მოხმარება წარმოების სტრუქტურისა და ტექნიკური პროცესების გაუმჯობესების ხარჯზე 30%-ით უნდა შემცირდეს, სოფლის მეურნეობაში ენერჯის ეკონომიის რეზერვს წარმოადგენს ავტოსადგომებისა და მეცხოველეობის ფერმებში გათბობის რეგულირება, სათბობდანადგართა დაცვა დამტვერიალებისა და გაჭუჭყიანებისაგან, საწყობებისა და სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის ღია მოედნების განათების შემცირება 30%-მდე და ა. შ.

ამერიკელი სპეციალისტების გამოანგარიშებით, სოფლის მეურნეობაში დახარჯული ენერჯის 75% მემცენარეობაზე მოდის, რომლის შემცირების საშუალებას იძლევა ნიადაგის დამუშავების შერჩეული ფორმა, დიზელ-გუთნების გამოყენება, რომელიც ფრთიან გუთანთან შედარებით ორჯერ ნაკლებ ენერჯიას ხარჯავს.

ასევე ნაკლებია ენერგეტიკული დანახარჯები დისკოიანი ფარცისა და საველე კულტივატორების გამოყენებისას; ტრაქტორების საბურავების ბუქსირების ოპტიმიზაცია იძლევა ენერჯის ეკონომიას 10-15%-მდე. ასევე გაანგარიშებულია, რომ სილოსის ამლები კომბაინის დანების პერიოდული აღესვისას ენერჯის ეკონომია 20-30%-მდე აღწევს.

საბჭოთა სპეციალისტების გამოანგარიშებით, თუ ერთი წამის განმავლობაში იღვრება 1 წვეთი სათბობი, დღელამის განმავლობაში მისი დანაკარგი 4 კგ აღწევს, ხოლო წლის ბოლოს — ტო-

ხანახევარს. ამიტომ დიდი მნიშვნელობა ენიჭება სახალხო-სამეურნეო ტექნიკის გამართვის საკითხებს.

სამამულო და საზღვარგარეთის მიღწევების შესახებ სიახლეთა შესწავლა-გამოყენება შეიძლება მთელ რიგ უნივერსალურ და დარგობრივ ინფორმაციულ გამოცემებში, რომლებსაც ინფორმაციის საკავშირო და დარგობრივი ინსტიტუტები გამოსცემენ. სოფლის მეურნეობის ინდუსტრიალიზაციის კომპლექსური ხასიათი განაპირობებს სოფლის მეურნეობის დარგების ინფორმაციულ მომსახურებას საბუნებისმეტყველო, ტექნიკური, ეკონომიკური, სოციალური და სხვა მიმართულებებით.

დღეს ჩვენს ქვეყანაში მიმდინარეობს სოფლის მეურნეობის და მთელი რიგი მომიჯნავე დარგთაშორისი დარგების ინტეგრაცია, კერძოდ: შეიქმნა აგროსამრეწველო კომპლექსის მართვის, დაფინანსებისა და ეკონომიკური გაძღოლის ერთიანი მთლიანი სისტემა. ამდენად დიდი მნიშვნელობა ენიჭება სოფლის მეურნეობის, კვების მრეწველობის, სასოფლო-სამეურნეო მანქანა-იარაღების ტექნომსახურების, რემონტის და ა. შ. სასოფლო-სამეურნეო ობიექტების მშენებლობა-რეკონსტრუქციის, მელიორაციის, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების დამზადების, ვაჭრობის, ტრანსპორტირების, შენახვისა და გადამუშავების საკითხებზე მსოფლიო მიმდინარე სამეცნიერო და ტექნიკური ლიტერატურის შესწავლისა და მათი გამოყენების საქმეს.

ასევე მნიშვნელოვანი მოვლენაა 1986 წლის აპრილის სკკპ ცენტრალური კომიტეტის თათბირზე მიღებული სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს ერთობლივი დადგენილება ქვეყნის აგროსამრეწველო კომპლექსში მეურნეობრიობის ეკონომიკური მექანიზმის შესახებ, რომელიც ითვალისწინებს აგროსამრეწველო კომპლექსის ყველა რგოლის სამეურნეო ანგარიშებზე ურთიერთობებს.

სოფლის მეურნეობის სამეცნიერო-ტექნიკური ინფორმაციისა და ტექნიკურ-ეკონომიკურ გამოკვლევათა საკავშირო ინსტიტუტი (ВНИИТЭИСХ) შეიქმნა 1964 წელს; ინსტიტუტი სოფლის მეურნეობისა და მისი მონათესავე დარგების მიხედვით მსოფლიო ლიტერატურის შესწავლა-დამუშავება-ანალიზის საფუძვლებზე გამოსცემს ანოტირებულ თემატურ ბარათებს 64 სერიად, რეფერატულ ჟურნალებს რამდენიმე სერიად დარგების მიხედვით და

დ. დ. გრიგოლიას წიგნებიდან

L * E X * S
L I B R I S

G * L A D O * A
G R I G O L I A

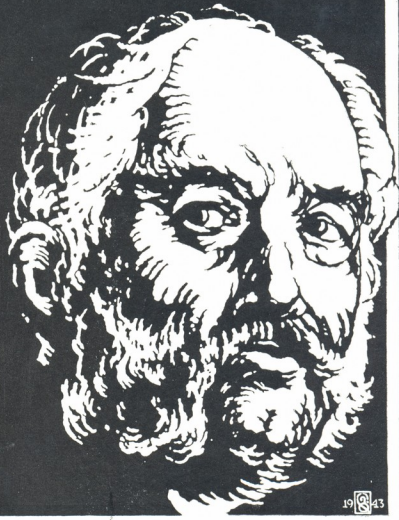

1. ლადო გრიგოლიას ექსლიბრისი პირადი ბიბლიოთეკისათვის, 1944

2. „სამშობლო“. გამომწვარი თიხა აღმდგენი კიქური, 1928

გრიგოლ ორბელიანი

3. გრიგოლ ორბელიანის პორტრეტი, 1943

4. გიორგი ერისთავის პორტრეტი, 1943

ნ. ვაჟა-ფშაველას პორტრეტი,
1963

მ. უიარაღოს (კონდრატე თათა-
რაშვილის) პორტრეტი 1968

აკაკი
წერეთელი

10. აკაკი წერეთლის თხზულებათა 8 ტომეულის
შმუცტიტული „საიუბილეო თარიღი“, 1940.

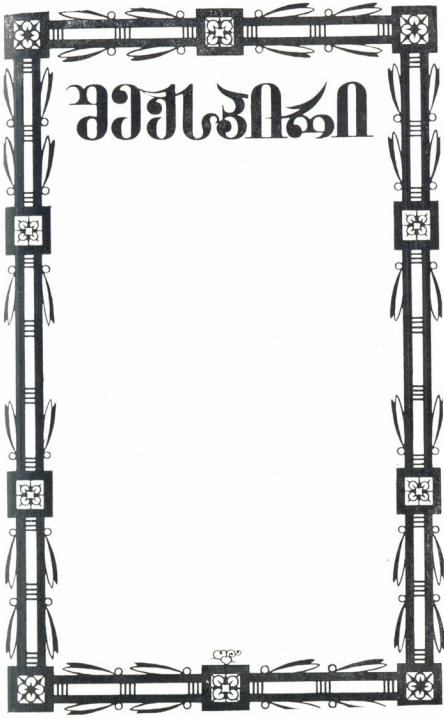
11. აკაკი წერეთლის თხზულებათა 8 ტომეულის საწყისი ასოები

12. აკაკი წერეთლის პორტრეტი

13—14. აკაკი წერეთლის თხზულებათა S ტომეულის თავსართები

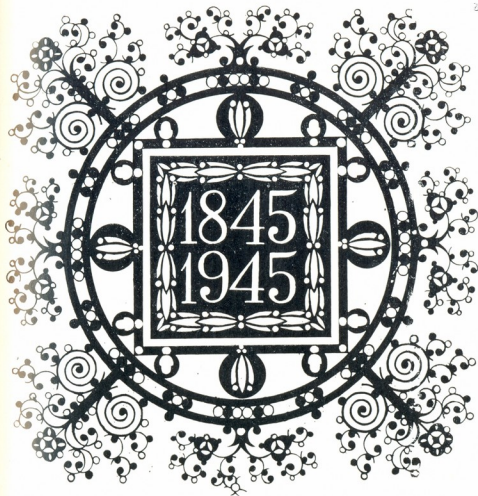

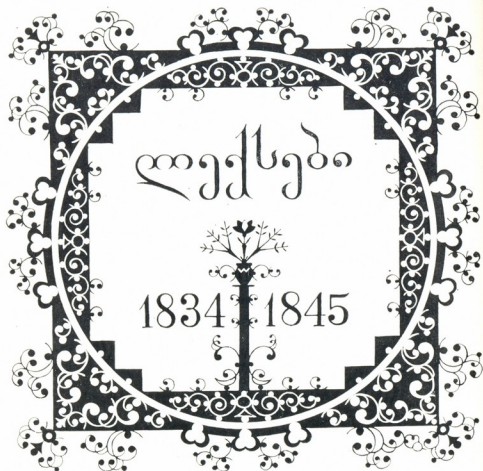

16. ქართული პერიოდის შემუშავებული

17. თავსართი

21. თავსართი და საწყისი ასო ლექსისათვის „მერანი“

სვაპილეონ

22. თავსართი და საწყისი ასო ლექსისათვის „ნაპოლეონ“

1841

ჩემთ მეგობართ

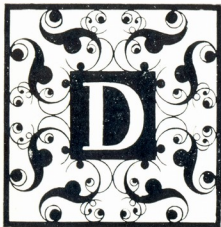
28. თავსართი და საწყისი ასო ლექსისათვის „ჩემთ მეგობართ“

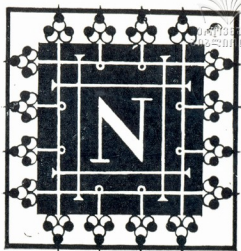
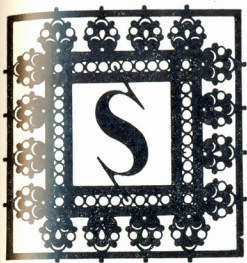

ქნიაზ ბარათაევის აზარფეშაზედ

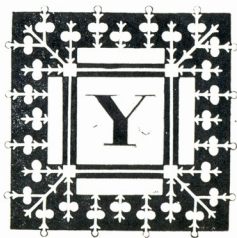
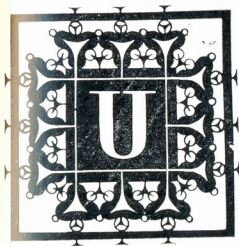

29. თავსართი და ბოლოსართი. საწყისი ასო ლექსისათვის
„ქნიაზ ბარათაევის აზარფეშაზედ“

0000000000
0000000000
0000000000

ჟ ქართული ჟ

ან : დამწერლობის : ლ

ბ კულების კ

ლ მისეღვით უღ

ტ კ ნ ბ ტ უ ღ ე მ

ხ ტ წ ჭ ს ჯ ჰ ე

ჟ ზ ლ ლუ ტ

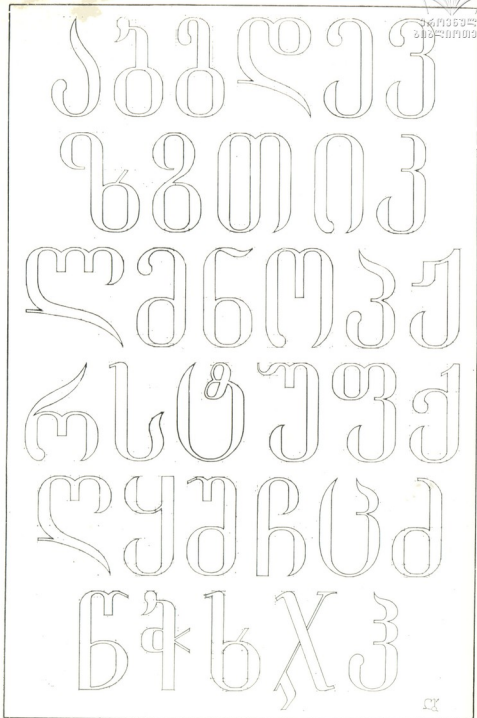

შ · ა ბ გ დ ე ვ ზ თ ი · ი
 კ ლ მ ნ ო პ ჟ რ ს ტ უ ფ
 ქ ლ ყ მ ხ ც ძ წ ტ ხ ჯ პ

შ · ა ბ გ დ ე ვ ზ თ ი · ი
 კ ლ მ ნ ო პ ჟ რ ს ტ უ ფ
 ქ ლ ყ მ ხ ც ძ წ ტ ხ ჯ პ
 ლ ხ · ც ძ ე კ ვ გ · უ ზ
 გ ზ ნ ც ძ ე უ ჯ ხ ტ ჯ გ

შ · ა ბ გ დ ე ვ ზ თ ი · ი
 კ ლ მ ნ ო პ ჟ რ ს ტ უ ფ
 ქ ლ ყ მ ხ ც ძ წ ტ ხ ჯ პ
 ლ ხ · ც ძ ე კ ვ გ · უ ზ
 გ ზ ნ ც ძ ე უ ჯ ხ ტ ჯ გ

შ · ა ბ გ დ ე ვ ზ თ ი · ი
 კ ლ მ ნ ო პ ჟ რ ს ტ უ ფ
 ქ ლ ყ მ ხ ც ძ წ ტ ხ ჯ პ
 ლ ხ · ც ძ ე კ ვ გ · უ ზ
 გ ზ ნ ც ძ ე უ ჯ ხ ტ ჯ გ

გზ : აბ : რმ
 გღეჳგთი
 კლმნოპჟ
 რსტუფქღ
 ყუმცძნჭხ
 ვზ : ჯკ : ზნ

37. ნორმალური პროპორციის ორ-
 ხაზოვანი აკადემიური შრიფტი
 შტრიხთა ნორმალური შეხამებით

აბგღეჳბთ
 იკლმნოპჟრ
 სტუფქღყშ
 ჩცძწჭხჯპ
 ჭ: ძსკმზფ: ე
 წხტცტუპნ

38. ოთხხაზოვანი სისტემის ნორ-
 მალური პროპორციის აკადემიუ-
 რი შრიფტი შტრიხთა კონტრას-
 ტული შეხამებით

გზ : ა ბ : რქ
 გღეჳგთი
 კლენოპქ
 რსტუფქღ
 ყმნბძწხ
 წბ : ჯპ : ჭნ

39. ტაბულა 2 (11)

აბგღევზთ
 იკლმნოპჟრ
 სტუფქღყმ
 ჩცძწჭხჯპ
 ბზერტუნ

40. ტაბულა 9 (1)

გზ : ა ბ : რჭ
 კღეჳგთი
 კლენოპქ
 რსტუფქღ
 ყმნბძწხ
 წბ : ჯპ : ჭბ

41. ტაბულა 6 (V1)

აბგღევზთ
 იკლმნოპჟრ
 სტუფქღყმ
 ჩცძწჭხჯპ
 ბზერტსნ

42. ტაბულა 15 (V11)

აბგღევბთ
იკლმნოპჟრ
სტუფქღყშ
ჩცძწჭხჯჰ
ბზჟრჭხნ

43. ტაბულა 13 (V)

აბგღევბთ
იკლმნოპჟრ
სტუფქღყშ
ჩცძწჭხჯჰ
ბზჟრჭხნ

44. ტაბულა 14 (VI)

აბგღევბთ
იკლმნოპჟრ
სტუფქღყშ
ჩცძწჭხჯჰ
ბზჟრტუნ

45. ტაბულა 26 (II)

ბზ : ა ბ : რჭ
გღევებთი
კლმნოპჟ
რსტუფქღ
ყშჩცძწჭხ
წბ : ჯჰ : ჰბ

46. ტაბულა 7 (VII)

ნნ	ქქ	ჭჭ	სს	ჟჟ	ყყ
წწ	რრ	ოო	ლლ	შშ	ჩჩ
ცც	თთ	ბბ	მმ	ეე	ვვ
ფფ	უუ	ჩჩ	ცც	ძძ	წწ
ჭჭ	მმ	ბბ	თთ	ქქ	ყყ
ღღ	წწ	ოო	ლლ	შშ	ჩჩ
ცც	რრ	ოო	ლლ	შშ	ჩჩ
ქქ	წწ	ბბ	თთ	ქქ	ყყ
ღღ	წწ	ბბ	თთ	ქქ	ყყ

ნნ	ქქ	ჭჭ	სს	ჟჟ	ყყ
წწ	ღღ	იი	წწ	პპ	ჴჴ
შშ	თთ	ბბ	მმ	ნნ	ღღ
ლლ	ცც	ჩჩ	ცც	კკ	ქქ
ნნ	მმ	ბბ	მმ	კკ	ქქ
ღღ	ღღ	იი	ღღ	ქქ	ქქ
იი	ჟჟ	ჭჭ	იი	ქქ	ქქ

ქ ი ზ III ჟ ა

ქ ი ზ III ჟ ა

1746-1750

ქ ი ზ III ჟ ა

ქ ი ზ III ჟ ა

ქ ი ზ III ჟ ა

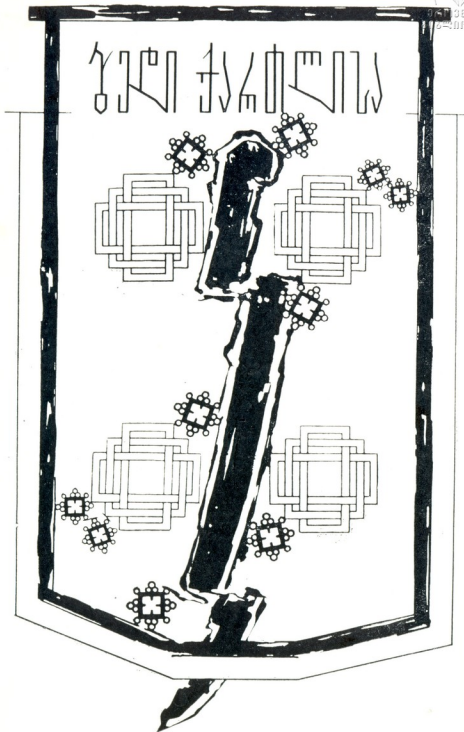

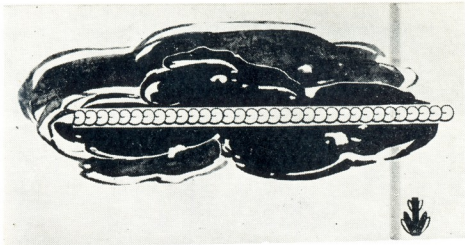
შალვა ლაღიანი

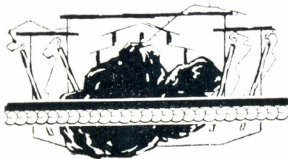
გიორგი
რუსი

საბჭოთა
მწერალი

ლმ

მე—მე. თავსართი და ბოლოსართი ნიგლოზ ბარათაშვილის ლექსისათვის
„ეპოქე ტაძარი“ 1968

მე. თავსართი ნიგლოზ ბარათაშვილის ლექსისათვის „ჩემს ვარსკვლავს“

ექსპრეს-ინფორმაციებს სამამულო და საზღვარგარეთის წარმოების მოწინავე გამოცდილების დასაწერად რეკომენდებული სიახლეებისა და რაციონალიზატორულ წინადადებათა შესახებ. ინსტიტუტის საინფორმაციო ბაზას წარმოადგენს სოფლის მეურნეობის მეცნიერების ცენტრალური სამეცნიერო ბიბლიოთეკა (ЦНХСБ), რომელიც აგრეთვე გამოსცემს ბიბლიოგრაფიულ ჟურნალებს ფონდში შემოსული სამამულო და საზღვარგარეთის ლიტერატურის შესახებ ცალ-ცალკე სარეკომენდაციო და რეტროსპექტულ ბიბლიოგრაფიებს.

ზემოაღნიშნული თემატიკის მიხედვით საინფორმაციო გამოცემებს მსოფლიო მიმდინარე ლიტერატურის შესახებ, აგრეთვე გამოსცემენ ინფორმაციის შესაბამისი დარგობრივი ინსტიტუტები. გარდა სამეცნიერო ლიტერატურისა (წიგნები, სახელმძღვანელოები, მონოგრაფიები, სტატიები და ა. შ.), მათში წარმოდგენილია მიმდინარე კვლევით სამუშაოთა შედეგები, გამოგონებები, რაციონალიზატორული წინადადებები, რეკომენდაციები და სხვ. ეს გამოცემებია: სსრკ სახაგრომრეწვის ს/კ და ტექნიკურ-ეკონომიკურ გამოკვლევათა ცენტრალური ინსტიტუტის რეფერატული კრებულები, ექსპრეს-ინფორმაციები და მიმოხილვითი ინფორმაციები, სოფლის მეურნეობის მომარაგების, სატრანსპორტო მომსახურების, საწარმო-ტექნიკური მომსახურების, რემონტის, მექანიზაცია-ელექტრიფიკაციის რეგულირების, რეკონსტრუქციისა და მშენებლობის, ეკონომიკის დარგებში. კვების მრეწველობის ინფორმაციის ს/კ და ტექნიკურ-ეკონომიკურ გამოკვლევათა ცენტრალური ინსტიტუტი გამოსცემს რეფერატულ კრებულებს, ექსპრეს-ინფორმაციებს და მიმოხილვით ინფორმაციებს მეღვინეობის, უალკოჰოლო სასმელების, თამბაქოს მრეწველობის და სხვა დარგებში.

80-იან წლებში მეცნიერების, ტექნიკისა და სახალხო მეურნეობის დარგებში დამუშავდა სამეურნეო-ტექნიკური პროგრესის კომპლექსური მიზნობრივი პროგრამა მიმდინარე და მომავალი პერიოდების მიხედვით და ინფორმაციის შესაბამისი ორგანოების მიერ ხორციელდება მათი ინფორმაციული უზრუნველყოფა. დარგების მიხედვით გამოდის მიმოხილვითი ხასიათის საინფორმაციო გამოცემები. მათ შორის საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭომ მიიღო სპეციალური დადგენილებები, რომლებიც მოიცავენ რესპუბლიკაში მიმდინარე ძირითად ეკონომიკურ, სოციალურ, ტე-

რიტორიულ და სამეცნიერო-ტექნიკური მიზნობრივ კომპლექსური პროგრამის ჩამონათვალს სასმელების, თამბაქოს მრეწველობის და სხვა დარგებში. აღნიშნული საინფორმაციო გამოცემები განკუთვნილია მეცნიერ-მუშაკების, წარმოება-დაწესებულებათა ხელმძღვანელი მუშაკებისა და წამყვანი სპეციალისტებისათვის.

ამგვარად, მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დაჩქარების მიზნით სპეციალისტები სისტემატურად და თანმიმდევრულად უნდა ეცნობოდნენ, თვალყურს ადევნებდნენ და სწავლობდნენ მეცნიერებისა და ტექნიკის სიახლეებს, პრაქტიკის მოწინავე გამოცდილებას, რომელთა შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურის შესწავლა შესაძლებელია მხოლოდ ინფორმაციის ზემოაღნიშნული ორგანოების გამოცემებში, ხოლო აღნიშნული გამოცემების გამოწერა შესაძლებელია „სოიუზპეჩატის“ სპეციალური კატალოგების — «Каталог изданий органов информации» — მეშვეობით.

სამეცნიერო-ტექნიკური ინფორმაციის სამსახური წარმოადგენს შემაერთებელ ხიდს სამეცნიერო ლიტერატურასა და სპეციალისტებს შორის, რომელთაც ევალებათ ინფორმაციის დაყვანა ცალკეულ მომხმარებელამდე. საბოლოო ჯამში სპეციალისტთა გააქტიურება ზელს შეუწყობს სიახლეთა დანერგვა-გამოყენებას მათ საქმიანობაში.

P. S. 1987 წლიდან „საკსახაგრომრეწვეში“ გაერთიანდა: სოფლის მეურნეობის სამეცნიერო-ტექნიკური ინფორმაციისა და ტექნიკურ-ეკონომიკურ გამოკვლევათა საკავშირო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი; აგრეთვე, სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის, მშენებლობის, კვების მრეწველობის, რძისა და ხორცის მრეწველობის ინფორმაციის დარგობრივი ინსტიტუტები, რომლებიც შესაბამისი დარგების მიხედვით გამოსცემენ საინფორმაციო და ბიბლიოგრაფიულ გამოცემებს.

ყაღით
და
ფუნჯით

ოცდაიმეტი საუკუნის წინათ ქმნილენ ქართულ ანბანს,
ხელნაწიანი განვლილ დროის მოგვითხრობენ გმირთა ამბავს
სუნთქვა ქველი წიგნებისა, მშვენიერი ქველი ენა,
სული ქართლის ცხოვრებისა, რუსთაველის აღმაფრენა!

გ ა ლ ა კ ტ ი ი ნ ი

თანამედროვე ქართული გრაფიკული სკოლის
ფუძემდებელი

თანამედროვე ქართული გრაფიკული სკოლის ფუძემდებლის—
ლადო გრიგოლიას მრავალმხრივი შემოქმედება დაუსრულებელი წყა-
როა ახალგაზრდა ქართველ გრაფიკოსთა თაობისათვის.

ამ სტატიაში შეუძლებელია ლადო გრიგოლიას პიროვნებასა
და შემოქმედებაზე ვრცელი საუბარი. ხელოვანის მხატვრული მემ-
კვიდრეობა იმდენად მრავალმხრივია, რომ ეს საკითხი ფუნდამენ-
ტურ კვლევასა და დეტალურ ანალიზს საჭიროებს.

ჩვენ შევეხებით მისი შემოქმედების მხოლოდ ერთ მხარეს,
სახელდობრ, ქართული გრაფიკული შრიფტის თანამედროვე ფორ-
მების შექმნის კანონებს, რომელთაც უდიდესი მნიშვნელობა აქვს
გრაფიკის ხელოვნებისათვის, კერძოდ, წიგნის გრაფიკისათვის.

ლადო გრიგოლია რომ დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა მრავალ-
ფეროვანი ქართული შრიფტების შექმნას, იქიდანაც ჩანს, რომ მის
ფუნდამენტურ ნაშრომს „ქართული აკადემიური შრიფტი და მისი
396 ვარიაციათა სისტემა“ და „მხატვრული შრიფტები და მისი შე-
ქმნის ხერხები“ წამძღვარებული აქვს ანატოლ ფრანსის ხატოვანი
გამოთქმა: „ერის სილამაზეს მე ვამტკიცებ ეროვნული აღფაბე-
ტი“. ეს ნაშრომი, ტაბულების უმდიდრეს კოლექციასთან და მხატ-
ვრული შრიფტების ნიმუშებთან ერთად, შეადგენს ქართული თა-
ნამედროვე შრიფტის გრაფიკული სახეების შექმნისა და კანონიზა-
ციის თეორიულ საფუძველს.

როგორც ცნობილია, ყველა სახის გრაფიკული შრიფტების
აგების კანონთა შექმნა, — ორხაზოვანი და ოთხხაზოვანი სისტე-
მების (მოღულის საფუძველზე) კანონიზება — ასეთი ყოვლისმომ-

ცველი მასშტაბებით, მიუხედავად ქართული საშრიფტო ხელოვნების განვითარებისა, დღემდე არავის უცდია.

საქართველოს სახალხო მხატვარი, შოთა რუსთაველის ლაურეატი, ხელოვნების დამსახურებული მოღვაწე ლადო გოლია ორმოც წელზე მეტ ხანს ასწავლიდა სამხატვრო აკადემიის სტუდენტებს წიგნის გრაფიკის, კომპოზიციის, პლაკატის, ლითოგრაფიისა და შრიფტის ხელოვნებას. მან დაგვიტოვა დიდი ოსტატობით შესრულებული მხატვრული ნაწარმოებები: პორტრეტები, ჩანახატები, სკულპტურული ნამუშევრები (ადრეული პერიოდისა); პლაკატები, მცირე ფორმის გრაფიკული ნამუშევრები — ექსლიბრისები, ემბლემები, საგამომცემლო მარკები, ოფიციალური გრაფიკისა და ორნამენტის ბრწყინვალე ნიმუშები, ასობით გაფორმებული წიგნი და მხატვრული შრიფტის უნიკალური კოლექცია, ნაშრომები: „აკადემიური შრიფტი“ და მისი 396 ვარიაციათა სისტემა“, „მხატვრული შრიფტი და მისი შექმნის ხერხები“, და „სასათაურო (კონსტრუირებული) შრიფტი“, აგრეთვე საპლაკატო, სასწავლო, ჩონჩხისებური, პოლიგრაფიული და ძველი ქართული დამწერლობის საფუძველზე შექმნილი შრიფტები.

განცვიფრებას იწვევს მხატვრის მიერ საკუთრივ ცალკეული გამოცემებისათვის შექმნილი შრიფტების ნაირგვარობა (შოთა რუსთაველი, ვაჟა-ფშაველა, ილია ჭავჭავაძე, ნიკოლოზ ბარათაშვილი, კონსტანტინე გამსახურდია და სხვები). მაგალითად, კონსტანტინე გამსახურდიას რომანის „დავით აღმაშენებლის“ სამი სხვადასხვა გამოცემის ყდა და ტიტული სამი სხვადასხვა ხასიათის შრიფტით არის შესრულებული.

ხანდახან მხატვარი ქმნიდა მისთვის უფრო საინტერესო, გამორჩეულ შრიფტს, ავსებდა ანბანს ამავე ხასიათის იმ ასო-ნიშნებით, რომლებიც ტაბულას აკლდა. მხატვრული შრიფტების ამ ტაბულებს, ჩვენ, პირველი გამოცემის მიხედვით, პირობითი სახელები შევარქვით: „აკაკი“, „ბარათაშვილი, 1945“, „ბარათაშვილი, 1968“, „გამსახურდია“, „ენციკლოპედია“ და სხვ.

მხატვრის არქივში შემონახულია ნიმუშები მთელი რიგი შრიფტებისა სრული ანბანის ცალკეული ტაბულების გრაფიკული, მხატვრული სახის შესაქმნელად, მოსამზადებელი სამუშაოც ჩატარებულია, მაგრამ, სამწუხაროდ, ამ შრიფტების შევსება და სრული ანბანური ტაბულების ჩამოყალიბება მხატვარმა ვეღარ მოასწო-

წიგნის მხატვრობის მთავარი და ძირეული კომპონენტის — თითოეული ასო-ნიშნის ხატის სილამაზე, ფორმების სინატიფე, პროპორციათა კანონიზება, ყველა ელემენტის ურთიერთ პარმონიული შერწყმა, მკითხველის გათვალისწინება, ადვილად წასაკითხი — აი, ის ძირითადი ღირსებები, რომლებიც განსაზღვრავენ ლალო გრიგოლიას შრიფტთა სრულყოფილებას.

მაგრამ წიგნის გაფორმების კომპონენტთა საერთო გადაწყვეტის, მთლიან ჩანაფიქრთან კავშირის გარეშე არ შეიძლება შრიფტების გრაფიკული და მეტრული ხასიათის განხილვა. შრიფტი განსაკუთრებულ ძღერადობას იძენს მხოლოდ ფურცლის კომპოზიციასთან, წიგნის მთლიან არქიტექტონიკასთან, ორნამენტთან, შტრიხთან ერთად.

წიგნის გაფორმებისას ყველაფერი მნიშვნელოვანია: წიგნის ხასიათი და ბუნება, მისი სიუჟეტი, ფაბულა, პოეზია და ბოლოს ეპოქა. უნდა მოიძებნოს ერთიანი, გამომსახველობითი და ზუსტი პასუხი იმ კითხვებზე, რომლებსაც წიგნი აღძრავს.

აღბათ ამიტომ იყო, რომ ყოველი ახალი ნაწარმოების გაფორმებისას მხატვარი ეძიებდა, ქმნიდა, აგებდა ახალი ხასიათის შრიფტს, მხატვრული ფორმის ახალ კომპოზიციას.

ლალო გრიგოლია, უპირველეს ყოვლისა, მოქანდაკე-კომპოზიტორია. მის ხელში გამოვლილ ფურცელზე ყველაფერი აწონდა-წონილი და გაანგარიშებულია, აგებულია არქიტექტურულად, მყარია, მცირე და დიდი დეტალები დახვეწილია და მიყვანილია სრულქმნილებამდე. ერთი წერტილის გადანაცვლებაც კი არ შეიძლება, უთუოდ დაირღვევა მთლიანობა, აღქმის პარმონიულობა.

„წინკარის“ — ყდის გავლით, სატიტულო ფურცელს — „შესასვლელ კარს“ მივადგებით, რომელიც ნაწარმოების სიღრმისეულ სანახებში შეგვიძღვება. სწორედ აქ იწყება მოძრაობა, ათვალიერებ „კარნიზებს“ — თავსართებს, შმუტტიტულების ფართო თაღებს — „სარკმლებს“ და ეს გახლავთ ლიტერატურული ქმნილების ხელახალი წაკითხვა, ახალი თვალთ დანახვა, გაოცება, აღტაცება — ერთი სიტყვით, ხელოვნების მაღლი.

ძნელია ლალო გრიგოლიას რთული და მრავალმხრივი, გონიერებით აღბეჭდილი შემოქმედებითი მემკვიდრეობიდან საუკეთესო წიგნის, საუკეთესო გადაწყვეტის, საუკეთესო ფურცლის გამოჩენვა.

გრაფიკული ინტერპრეტაციის ძალა აშკარად იგრძნობა თუნ-
დაც ერთ, აკაკი წერეთლის ნაწარმოებთა საიუბილეო მშენებლო-
ულის (1940—1948) გრაფიკული გაფორმების მაგალითზეც. ამ გა-
მოცემისათვის მხატვარმა შეასრულა ყდა, ორმხრივი ტიტული,
შმუცტიტულები, თავსართები, საწყისი ასოები, ბოლოსართები,
შავი, გეომეტრიული ფონის (რომბი, სწორკუთხედი) მკაცრი არ-
ქიტექტონიკა, თხელი ორნამენტული ხვეულიდან ორგანულად ამოზ-
რდილი მარგალიტებივით ელვარე თვლები, ორნამენტის მდიდარ
პლასტიკაში ჰარმონიულად ჩართული მრგვლოვანი ხასიათის
შრიფტი, ასო-ნიშნების აუტური — ყოველივე ეს პოეზიის ბრწყინ-
ვალე აკომპანიმენტი და ქართული გრაფიკული ხელოვნების
ერთ-ერთი ორიგინალური და წარუვალა მშვენიერებით აღბეჭ-
დილი ნიმუშია.

ნიკოლოზ ბარათაშვილის ნაწარმოებების ორც — 1945 და
1968 წლების — საიუბილეო გამოცემების მხატვრული გაფორმე-
ბა სულ ახალი ხასიათისაა, სავსებით განსხვავდება წინა ნამუშევ-
რებისაგან. უფრო მეტიც, სხვადასხვა დროს შესრულებული მხატ-
ვრული გაფორმება გადაწყვეტილია სხვადასხვა ხერხით. გრაფი-
კის ენაზე გაფორმებული თითოეული ლექსი დამთავრებული პოე-
ტური სტრიქონია, რაც დაკვირვებულ წაკითხვას მოითხოვს. მაგა-
ლითისათვის ავიღოთ 1945 წლის გამოცემაში „მერანის“ თავსარ-
თი და საწყისი ასო, სადაც გრაფიკული ორნამენტის მკაფიო, რიტ-
მული ელემენტი მიისწრაფვის უსასრულობაში; ანდა მოხდენილი
აზარფეშა, ყურძნის მტევანი, ხვეული, მღერადი რტო ლექსისათ-
ვის „ქნიაზ ბარათაშვილის აზარფეშაზედ“. ან სტატიკური, ჩაკეტილი,
გვირგვინივით მორთული და შუბივით მახვილი დაფნის რტო —
ორნამენტი ლექსისათვის „ნაპოლეონ“; ან საწყისი ასოები და
თავსართი ლექსისათვის „ჩემთ მეგობართ“, სადაც თავსართის ორ-
ნამენტის გამჭვირვალე, ნაზი ლირიკული მოტივი ერწყმის ასო
„ჭ“-ს (ჭაბუკი) ტემპერამენტთან მოხაზულობას და ქმნის „ქართუ-
ლის“ მოცეკვავე ჭაბუკის ასოციაციას (№№ 21, 22, 23, 24).

აქ არ შეგვიძლია არ აღვნიშნოთ, რომ ნიკოლოზ ბარათაშვი-
ლის პოეზიის ერთტომეულის 1945 წლის გამოცემის გაფორმება
დაბეჭდილია მკრთალი ცისფერით, პოლიგრაფიულადაც ცუდადაა
შესრულებული და იკარგება ორიგინალის ძალა და სილამაზე, რაც
ამახინჯებს მხატვრის საერთო ჩანაფიქრს. უნდა აღვნიშნოთ ისიც,

რომ ორიგინალები მხატვარმა შავ-თეთრით შეასრულა. ფერები კი, მხატვრის დროებით თბილისში არყოფნის გამო შეარჩია სტამბამ, ამიტომ, ზოგიერთი ხელოვნებათმცოდნის აზრი ამ გამოცემის ფერთა გამის შესახებ გასათვალისწინებელი არ არის.

ნიკოლოზ ბარათაშვილის პოეზიის ერთტომეულის 1968 წლის გამოცემა უფრო ვიზუალურადაა აგებული, ქარბობს ილუსტრაციულ ხასიათის ელემენტები, რომლებიც ერწყმიან არქიტექტურული ფორმის ორნამენტულ მოტივებს.

აი, თავსართზე გამოსახული ლურჯი და შავი ღრუბლები, გადაკვეთილი ორნამენტის ზოლით, რომელიც შეიქმნა ლექსისათვის „ცისა ფერს, ლურჯსა ფერს“, ანდა ჩანაფიქრი ლექსისათვის „ვპოვე ტაძარი“, ორ ხმელ ტოტს შორის მოქცეული ლამპარი თავსართზე, ბოლოსართზე კი ხეთა ტოტებს შორის გამომკრთალი ტაძრის კონტური, ჩამოღვენილი სანთლები და ფიალა, კარგად ეხამება ამ ლექსების განწყობილებას. „სულო ბოროტოს“ გაფორმებაში კი გადატეხილ ხის კოკს ჩამოჰკიდებიათ, ან ამ კოკზე სხედან სტილიზებული ღამურები, ბუქნაჭოტის მსგავსი ორნამენტის ელემენტები. თავისი ლაკონურობით გვანცვიფრებს თასი, დაბალი ფიალა, რომელიც დგას ორივე მხრიდან შავი ხაზებით გადაკვეთილ სიბრტყეზე (თავსართი) და საოცარი, თითქოსდა ნახაზამდე დაყვანილი კომპოზიციური გადაწყვეტა მაგიდისა და თასისა (ბოლოსართი), რომელიც ავსებს და კრავს ლექსის „ვლოცავ დღეს ჩემსას“ მთელ ფურცელს. ანდა ორმაგ ხაზობრივ ჩარჩოში ჩასმული გადატეხილი ხმალი მიმოხნეული მოციმციმე ვარსკვლავების ფონზე, პოემისათვის „ბედი ქართლისა“ (№№ 52, 55, 54, 51).

მხატვრის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ნაწარმოებია ინგლისურ ენაზე „ქართული პოეზიის ანთოლოგიის“ მხატვრული გაფორმება, რომელიც ორჯერ — 1948 და 1958 წელს იქნა გამოცემული. ორნამენტული კომპოზიციების მდიდრული, ტევადი, კლასიკურად ზუსტი, უნაკლო პლასტიკა, ცალკეული ელემენტების სილამაზე, ორნამენტებისა და შრიფტის შეხამება ამ გაფორმებას განსაკუთრებულ ადგილს ანიჭებს. განსხვავებული, მაგრამ ერთ საერთო ხასიათში გადაწყვეტილი გრაფიკული გაფორმება ორივე წიგნისათვის, ინგლისური საწყისი ასოები, თითქოს ვარიანტული, მაგრამ

მაინც ახალი, თავსართები ინგლისური შრიფტით, ცალკეულ, და-
მოუკიდებელ ნაწარმოებებად აღიქმებიან. ოთხკუთხედ ჩარჩოში ჩა-
კეტილი, ცალკე ტაბულაში შეკრებილი საწყისი ასოები — ეს მცირე
ორნამენტული სურათები კი — ხელოვნების ნაწარმოებია
(№ 25-33).

ჩვენ ნაწილობრივ შევვხებით რთულ და სერიოზულ თეზას, მაგ-
რამ შრიფტსა და წიგნის არქიტექტონიკაზე ლაპარაკისას შეუძლე-
ბელია გვერდი ავუაროთ ერთი შეხედვით უხილავ, ლიტერატურულ
ნაწარმოებთა პოეზიის ან პროზისა და გრაფიკის დუეტს. სახვითი
ხელოვნების საშუალებით საოცარი, ფაქიზი, გრიგოლიასეული „თა-
ნაავტორობა“, ლიტერატურულ-შემოქმედებით პროცესში მონაწი-
ლეობა, ნაწარმოების გრაფიკის ენაზე ამეტყველება, შეუმჩნეველი
და შეუფასებელი არ დარჩენილა მისა კოლეგებისა და მოწაფე-
ების მიერ.

მხატვრის არქივში დაცული მრავალი ესკიზი და ჩანახატი მა-
სალა ადასტურებს, რომ მისი ყოველი გრაფიკული ნაწარმოები,
დიდი თუ პატარა, მრავალგზისი ძიების, ფილტრაციის, შერჩევის
შედეგად იქმნებოდა.

თითოეულ გრაფიკულ ფურცელში შეიძლება ამოიკითხო მხატ-
ვრის „თანაავტორობა“, შექმნის თარიღის ზუსტად დადგენა და ლი-
ტერატურული ნაწარმოების თემა.

მკაცრი და თავისთავისადმი მომთხოვნი მხატვარი უდიდესი
სიფაქიზით ეკიდებოდა თითოეული ფურცლის კომპოზიციის, ყო-
ველი ორნამენტის მოტივის შექმნას, და ისევე, როგორც შრიფ-
ტის შექმნისას, ყოველთვის ეძიებდა ახალ სიტყვას, ახალ გადაწყ-
ვეტას.

ლადო გრიგოლიას შემოქმედებითად თავისთავადი ყოველი
ორნამენტი, ერთი შეხედვით „ამოსაცნობია“, მის ხელწერას აშ-
კარად ატყვია დროისა და ეპოქის ბეჭედი. სწორედ ამიტომაა იგი
ქართული საბჭოთა პერიოდის გრაფიკული ხელოვნების თანამედ-
როვე სკოლის ფუძემდებელი.

გრაფიკული ნაწარმოების ბეჭდვაც ხელოვნებაა, რაც ზედმი-
წევნით სიზუსტესა და გამჭრიახ თვალს საჭიროებს.

შტრიხისა და ხაზების სისქე, დაწოლის ძალა, შესაბამისი ფე-
რი, რაც მხატვარმა შემოქმედებით პროცესში იპოვა, რეპროდუცი-
რებისას (ვანსაკუთრებით დიდი შემცირებისას) ხშირად კარგავს

თავის გამომსახველობას, სილამაზეს, ზღასტიკურობას. ნახატის მეტისმეტად დაწვრილებული ხაზები კარგად არ აღიქმება, ამახინჩებს მხატვრის ჩანაფიქრს. პოლიგრაფიული წუნის ერთ-ერთი ასეთი შავალითია შალვა დადიანის „გიორგი რუსის“ 1946 წლის გამოცემის გარეკანი. მხატვრის მიერ შესრულებული საოცრად ლამაზი, პათიოსანი თვლებივით მოციმციმე ორნამენტული ჩარჩო მკითხველმა დეფორმირებული იხილა, თუმცა ამ შემთხვევაში ორიგინალისა და რეპროდუქციის ზომა იდენტური იყო.

აქ ცოტა უნდა გადავუხვიოთ ქრონოლოგიას და აღვნიშნოთ შემდეგი: შოთა რუსთაველის 750 წლისთავის საიუბილეო თარიღთან დაკავშირებით აღდგენილი იქნა მისი უკვდავი პოემის „ვეფხისტყაოსანის“ 1712 წლის ვახტანგისეული გამოცემა, რომელსაც ასევე საიუბილეო თარიღი — 250 წელი უსრულდებოდა. იგი დაბეჭდილი იყო იმ დროისათვის ყველაზე საუკეთესო ხელნაწერის კალიგრაფიის მიხედვით, სტამბის მიერ სპეციალურად შექმნილი ახალქართული (სამოქალაქო) შრიფტით, ორ ფერში. 1936—1937 წლებში აკადემიკოს აკაკი შანიძის რედაქციითა და ხელმძღვანელობით მომზადდა პირველნაბეჭდის აღდგენილი გამოცემა. ლაღო გრიგოლიამ დიდი მუშაობა გასწია „ვახტანგისეული“ შრიფტის, არშიების, ვინიეტისა და წიგნის სხვა საკაზმის აღსადგენად.

მოგვიანებით, 1941 წელს „ქართული წიგნის ბიბლიოგრაფიის“ პირველი ტომის გამოცემაზე მუშაობისას, ვახტანგ VI-ის სტამბის პირველნაბეჭდი წიგნების განყოფილებაში, მხატვარმა, ცდილობდა რა გამოეკვეთა იმ დროის სტილი, შერჩევით გამოიყენა წიგნის საკაზმის ცალკეული ორნამენტული და შრიფტული ელემენტები, რაც ტიპოური იყო ადრეული სტამბური გამოცემებისათვის, გადაამუშავა ეს ელემენტები და შექმნა ლაკონური, პლასტიკური, დამთავრებული, თანამედროვე გრაფიკული ოსტატობით შესრულებული ორნამენტული ციკლი. ეს ციკლი მოცემული თემის აკომპონიმენტია, ხაზს უსვამს მელოდიის სიმდიდრეს. არცერთ შემდგომ ნამუშევარებში მხატვარს ორნამენტის ამ ელემენტებს აღარ იყენებს და ზოგიერთი ხელოვნებათმცოდნის ცდა — დაუკავშიროს ლაღო გრიგოლიას შემოქმედება მარტოოდენ და ძირითადად ძველი ქართული ხელოვნების შესწავლას — მხატვრის მიმართ თქმული ცუდი კომპლიმენტია.

ხელოვნებაში ახალი ფორმების პოტენციური ძიება, დამკვიდრება და განვითარება ხალხის მარადიული გენიის თვისებაა. მრავალი თაობა მიღებული მემკვიდრეობიდან შერჩევით ამკვიდრებს და ცნობს მხოლოდ იმ მთავარ ნიშნებს, რომლებიც ორგანულად აყალიბებენ ეროვნულ ხასიათს, აზროვნების სფეროს, დროის სტილს.

ძველი ძეგლებისა და ძველი ხელოვნების ნიმუშების თანამედროვეობასთან ხელოვნური დაკავშირება — ეკლექტიკაა, თითქმის პლაგიატი და შექმნილ ნაწარმოებს მიანიცდამაინც დიდ პატივს ვერ დასდებს. აქედან უნდა დავასკვნათ, რომ ჭეშმარიტად ეროვნულ ხელოვნებად უნდა ვცნოთ იმ მხატვრის შემოქმედება, რომელიც დროის გასწრების ახალ ნიშნებს ატარებს, ისეთ ნიშნებს, რომლებიც ისევე აუცილებელია მომავალი თაობისათვის, როგორც ამ შემოქმედის თანამედროვეთათვის.

მშობლიურ ნიადაგზე აღმოცენებული, მშობლიური მიწაწყლით შთაგონებული და სამშობლოს ჭირისა თუ ლხინის გამზიარებელი მხატვარი — მიუხედავად იმისა, აქვს თუ არა მის ხელოვნებას წინა თაობებისათვის დამახასიათებელი, „ნაცნობი“ ნიშნები, აუცილებლად იქნება ეროვნული კულტურისა და ხელოვნების საგანძურთა შემავსებელი, გამამდიდრებელი. რაც უფრო ელვარე და თვითმყოფადია მხატვრის ნიჭი, მით უფრო ახლოს მივა ერის გულისგულთან მისი ნააზრვეი, მისი ხელოვნება.

მომავლისათვის დამახასიათებელი ხელოვნების ფორმათა შექმნა ლადო გრიგოლიას შემოქმედებაში ძალიან ადრე, ჯერ კიდევ სტუდენტობის წლებში გამოვლინდა. 1928 წელს მან შექმნა სკულპტურული ფიგურა „სამშობლო“ (გამომწვარი თიხა, ჭიქურით), მისი ხატოვნება, პლასტიკური გადაწყვეტა, თემის გააზრება საოცრად თანამედროვეა, მონუმენტურია, ლაკონურია და ქმნის ნათელ და ძლიერ, თითქმის ტრაგიკულ სახეს მრავალტანჯული დედამშობლოსი. რაოდენ დასანანია, რომ თავის დროზე ეს სკულპტურა არ გაითვალისწინეს ქალაქის ინტერაიერისათვის.

მოგვიანებით, 1934 წელს, მხატვარმა ეს მოტივი შეიტანა თავის ექსლიბრისში, იმავე წლის მაისში ლოს-ანჯელესში გამართულ წიგნის საერთაშორისო გამოფენაზე „Ex Libris Lado Grigolia“, საბჭოთა კავშირიდან წარდგენილი წიგნის ნიშნებიდან ამ ერთადერთმა ნამუშევარმა, მიიღო პრემია „Award of merit“. იმ დროისათვის

ეს იყო არა მარტო ახალგაზრდა მხატვრის, არამედ ქართული საბჭოთა სახვითი ხელოვნების დიდი გამარჯვებაც.

დრო და ეპოქა მოითხოვდა ხელოვნების ახალი, ცოცხალი და მობილური ფორმების დამკვიდრებას, წიგნის გრაფიკის, ბეჭდვის, შრიფტის ხელოვნებას. თბილისის სამხატვრო აკადემიას სჭირდებოდა სახელმძღვანელო თანამედროვე ქართული მხატვრული შრიფტისა და მისი შექმნის მეცნიერული კანონების სწავლებისათვის.

1933 წლის იანვარში სამხატვრო აკადემიის დირექციამ ლადო გრიგოლიას შესთავაზა „ქართული შრიფტების კურსის“ წაკითხვა გრაფიკის კათედრაზე, რომელსაც მაშინ გამოჩენილი პროფესორი ი. ა. შარლემანი ხელმძღვანელობდა. პრაქტიკულად, ამ დროიდან იწყება მხატვრის ფართო და ნაყოფიერი პედაგოგიური და საზოგადოებრივი მოღვაწეობა; ამავე დროიდან იწყება დიდი შრომა ქართული შრიფტის აგების ახალი კანონების დასახვეწად, დასამუშავებლად, წიგნისა თუ დაზგური გრაფიკის მალალმხატვრული ფორმების შესაქმნელად და შექმნილის ხელოვნებაში დასამკვიდრებლად.

საჭიროა გავიხსენოთ ზოგიერთი ეპიზოდი მხატვრის შემოქმედებითი ბიოგრაფიიდან.

ვლადიმერ (ლადო) დავითის ძე გრიგოლია დაიბადა 1903 წლის 28 (15) აგვისტოს აბაშის რაიონის სოფელ სეფიეთში. იქვე მიიღო დაწყებითი განათლება. შემდეგ სწავლობდა ბაქოს ქართულ სკოლაში (1913—1918), ქუთაისის რეალურ სასწავლებელში (1919—1921), ბათუმის ჰუმანიტარულ ტექნიკუმში (1921—1924). 1925 წელს შევიდა თბილისის სამხატვრო აკადემიაში სკულპტურის ფაკულტეტზე და ჩაირიცხა პროფ. იაკობ ნიკოლაძის კლასში.

სკულპტურის პროფესიით დიდი გატაცების მიუხედავად, ლადო გრიგოლია სერიოზულად მეცადინეობს გრაფიკის ფაკულტეტზეც. ესწრება პროფ. ე. ე. ლანსერეს, ი. ა. შარლემანის, ჰ. ვ. ჰრინვესკის ლექციებს და 1930 წელს, თითქმის ერთდროულად, ამთავრებს ორ ფაკულტეტს: სკულპტურისა (1930 წლის თებერვალში) და გრაფიკის (1930 წლის სექტემბერში).

ამ პერიოდისაა მისი სკულპტურული ნამუშევრები: „სამშობლო“, „მწუხარება“, „ბავანინი“, „ქალიშვილის თავი“, „მოხუცის თავი“ (შ. რუსთაველი), რომლებიც ტონირებული თიხითაა შესრულებული ან დაფარულია ჭიქურით, დიდი სკულპტურული ნამუშევ-

რები, რომლებიც არ ჩამოსხმულა, როგორცაა, მაგალითად, „კურიატიდი“ შადრევანის პროექტისათვის და სხვ. ძველმა ფორტებისმა თუ შემოგვინახეს.

გაოცებას იწვევს, ერთი შეხედვით, თითქოსდა უმნიშვნელო ფაქტი: მხატვრულად ბრწყინვალედ შესრულებულ საპლაკატო შრიფტის ტაბულაზე, რომელიც 1928 წელს არის შედგენილი (მესამე კურსის სტუდენტის მიერ), მოცემულია საპლაკატო შრიფტის აგების სრული სქემა სამ ვარიანტად და დართული აქვს შენიშვნა: „კონსტრუირებული შრიფტის აგების კანონთა საფუძველზე“.

საპლაკატო შრიფტი (1928 წ.)

მოგვიანებით, თითქმის ორმოცი წლის შემდეგ, თავისთავს მიმართ ძალზე მომთხოვნმა, უკვე დაოსტატებულმა მხატვარმა ძველი ნამუშევრების გადახედვისას ამ ტაბულაში შეტანილი ანბანის მხოლოდ 16 ასო-ნიშანი ჩაასწორა ფანქრით, ეს ჩასწორებებიც უმნიშვნელო იყო და უფრო ასო-ნიშანთა დაწერის ხასიათს ეხებოდა, ვიდრე მათ მხატვრულ ფორმას. ამჟამად მხატვრის არქივში შემონახული მასალებისა და დოკუმენტების მიხედვით შეიძლება დავასკვნათ, რომ ლადო გრიგოლიამ უკვე 30-იან წლებში გახწია დიდი შრომა და თითქმის ჩამოაყალიბა ის მკაცრი, დახვეწილი სისტემა ქართული კონსტრუირებული შრიფტის წმინდა გეომეტრიულ საფუძველზე აგებისა, რომელიც შემდგომში, მხატვრული შრიფტების უმდიდრესი კოლექციის შექმნის პროცესში მისთვის იქცა ძირითად საყრდენად, ერთგვარ „ჯადოსნურ ქვად“.

1931 წელს, სამხატვრო აკადემიის დამთავრების შემდეგ, ლადო გრიგოლიამ ერთი წელი იმუშავა საქართველოს მარმარილოს წარმოებაში სკულპტორ-კონსტრუქტორად. მხატვარი თავის ერთ-ერთ ადრეულ ავტობიოგრაფიულ ჩანაწერში აღნიშნავს: „ვაწარმოებდი სხვადასხვა ქართული ჯიშის მარმარილოს გამოცდას, თუ რომელი მარმარილო რისთვის იყო გამოსადეგი, ამის გამო, აგრეთვე მიხდებოდა ქანდაკებების შესრულება და გადატანა მარმარილოზე, საიდანაც მივიღე ქვაზე მუშაობის დიდ გამოცდილება, რომლის მსგავსი აკადემიაშიც არ მიმიღია; სხვათა შორის, ამავე წლიდან გრაფიკის ხაზით შემეძლო როგორც სახელმწიფო გამომცემლობაში, ისე სხვადასხვა გამომცემლობებში მემუშავა წიგნის მხატვრულ გრაფიკულ გაფორმებაზე და ჩემი ეკონომიური პირობებიც ბევრად უფრო კარგ მდგომარეობაში ჩამეყენებინა, მაგრამ მოქანდაკეობისაკენ გული უფრო მიწევდა და ვარჩიე, საქართველოს მარმარილოს წარმოებაში მუშაობა.“

მარმარილოს წარმოების დავალებით შესრულებული ქანდაკებები მიღებული იყო „საქართველოს რევოლუციონერ მხატვართა ასოციაციის“ (სარმა) გამოფენაზე და პრესის მიერ დადებითად იქნა აღნიშნული“.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ მისი სკულპტურა „ქვის მთლელი“ იმავე წლებში შეიძინა საქართველოს სამხატვრო გალერეამ. სამწუხრად, დღეს ამ სკულპტურის ადგილსამყოფელი, როგორც იმ პერიოდის ბევრი სხვა ნამუშევრისა, ცნობილი არ არის.

„მოვწყდი თუ არა მარმარილოს წარმოებას, — წერს შემდეგ მხატვარი, — ქანდაკებაზე მუშაობის პირობები ვეღარ შევქმენი და საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართული პალეონოგრაფიის განყოფილების მაშინდელი გამგის პავლე ინგოროყვას თხოვნით (1932 წელს) დავიწყე მუშაობა მხატვარ გრაფიკოსად იმავე განყოფილებაში, სადაც მომეცა შემთხვევა მთლიანად გავცნობოდი ქართული დამწერლობის ძეგლების საუკეთესო ნიმუშებს: დაწერილობას, ორნამენტს (ხელნაწერულს, მქედლურს, ქანდაკურს, ფრესკულს), ქართული წიგნის კამარებს, მინიატურებს და ხუროთმოძღვრულ ფორმებს“.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, 1933 წლიდან ლადო გრიგოლია მუშაობს პედაგოგად თბილისის სამხატვრო აკადემიის გრაფიკის ფაკულტეტზე.

ქართული შრიფტის კანონიზაციის პრობლემებზე მუშაობასთან ერთად, ამ და მომდევნო წლებს განეკუთვნება მხატვრის მიერ ფურცლების — საუკეთესო მხატვრული შრიფტების ტაბულების შექმნა („ხელნაწერი შრიფტი დამუშავებული ძველქართული დამწერლობის ძეგლების მიხედვით“, მხატვრული შრიფტი „კონტრასტული“ (ვარიაციებით), მხატვრული შრიფტი „მონოტონური“ (ვარიაციებით), „საპლაკატო შრიფტის“ რამდენიმე ტაბულა და ორიგინალური შრიფტები წიგნის გრაფიკიდან კონსტანტინე გამსახურდიას, ვახუშტის, სულხან-საბა ორბელიანის და სხვა ავტორთა ნაწარმოებებისათვის“).

განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს 1936—1937 წლებში შესრულებული შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსნის“ ორი საიუბილეო გამოცემის ვრცელი გრაფიკული (ორნამენტული და შრიფტული) გაფორმება (ლადო ქუთათელაძის თანაავტორობით). ამათგან ერთი გამოსცა თბილისის სახელმწიფო გამომცემლობამ, მეორე — „დეტგიზმა“ (მოსკოვო-ლენინგრადი).

ამ ორი გამოცემიდან პირველში გამოყენებულია ტექსტის ორნამენტული თავსართები, ოთხხაზოვანი შრიფტი დამწერლობის ძველი ძეგლების სტილში, თავსართები, ულამაზეს კომპოზიციებში გადაწყვეტილი სპირალისებური ორნამენტი. სამწუხაროდ, მხატვრული გაფორმება ბეჭდვის დროს, ტექნიკური მიზეზების გამო რეპროდუცირებულ იქნა ლითოგრაფიული ანაბეჭდებიდან და ამიტო-

მაც არსებითად განსხვავდება ორიგინალისაგან (ორიგინალები ამ
ქამად იმყოფება ლ. ქუთათელაძის არქივში).

მხატვრული შრიფტები, რომლითაც გაფორმებულია წიგნები:
უ. შექსპირის „რომეო და ჯულიეტა“, ფ. შილერის „ტრაგედი-
ები“, ნიკო ლორთქიფანიძის „რჩეული“, „ქართული პერიოდიკა“
და ორმოციანი წლების მთელი რიგი სხვა გამოცემები, მიუხედა-
ვად ასოთა მოხაზულობის სხვადასხვაობისა, კლასიკურად დახვეწი-
ლია, ზოგჯერ ამ შრიფტებს საზეიმო ელფერიც დაჰკრავს, ზოგე-
რთ შრიფტში შკაფიოდაა გამოხატული ასო-ნიშანთა წერტილოვა-
ნი დაბოლოება.

ამ ხასიათის შრიფტებს მხატვარი შემდეგ იშვიათად იყენებდა.
წიგნების გასაფორმებლად. იგი მუდამ ახალი მხატვრული ფორ-
მებისა და კომპოზიციური გადაწყვეტის ძიებაში იყო.

ამავე წლებს განეკუთვნება ლადო გრიგოლიას ინტენსიური
მუშაობა უმნიშვნელოვანეს ნაშრომზე — ქართული აკადემიური
შრიფტის გარნიტურის ვარიაციათა სისტემის დამუშავებაზე, ამ
შრიფტის ყველა სახის დადგენასა და მისთვის საბოლოო გრაფი-
კული ფორმის მიცემაზე.

მაგრამ დაუბრუნდეთ ძირითად დებულებებს...

ტრადიციული ქართული დამწერლობის ისტორიულად ჩამო-
ყალიბებულ სახეს ახასიათებს ასო-ნიშანთა კალიგრაფიული მოხა-
ზულობა. დასაწყისში სწორედ ეს წანამძღვრები დაედო საფუძ-
ვლად კონსტრუირებული შრიფტის შექმნას, რომელიც დამუშავდა
აგების გეომეტრიულ პრინციპებზე დაყრდნობით, მოდულირების
სისტემით, ხოლო შემდეგ ფართო განვითარება ჰპოვა ყველა თა-
ნამედროვე სახის ქართული გრაფიკული შრიფტის დადგენისას.

ლადო გრიგოლიას მიერ შექმნილი, ორხაზოვანი სისტემით აგე-
ბული კონსტრუირებული (სასათაურო) შრიფტი, 1933 წლიდან კი
უკვე საკუთარი სახელით ცნობილი „აკადემიური შრიფტი“, საფუძ-
ვლად დაედო თბილისის სამხატვრო აკადემიის გრაფიკის ფაკულ-
ტეტზე შრიფტის ხელოვნების სწავლებას. ამ შრიფტის აგების კა-
ნონები საშუალებას იძლევა პრაქტიკულად ადვილად, მოდულის მი-
ხედვით და ასო-ნიშანთა მოცემული სიმაღლისა და სისქის გათვა-
ლისწინებით, ასო-ნიშანთა პროპორციების დადგენისა.

ცნობილია, რომ „აკადემიურ შრიფტად“ ჩაითვლება ის შრიფ-
ტი, რომლის აგების კანონები ემსახურება მისივე ძირითადი ფორ-

მების შექმნას, რომელსაც დამთავრებული, თავისთავადი მოხაზულობა აქვს. კონსტრუირებული შრიფტი სავსებით პასუხობდა ამ მოთხოვნებს.

მაგრამ ოთხხაზოვანი მოხაზულობის სისტემის შრიფტის შექმნის აუცილებლობამ (ასეთი მოხაზულობის შრიფტი დამახასიათებელია ძველქართული დამწერლობისთვისაც და ამასთანავე კარვად პასუხობს თანამედროვე კურსივის მოთხოვნებსაც), მხატვარი აიძულა ჩაეტარებინა შემდგომი ძიებანი.

ამ ამოცანის გადაწყვეტაზე მუშაობის წლებში, ფორმათა დამუშავებამ, ცალკეული ასო-ნიშნების ზუსტი საზღვრების დადგენამ, რაც განსაზღვრავდა მცირე დეტალების საწყის და ბოლო წერტილებს, ხატვის პრინციპმა (ეს პრინციპი დამახასიათებელია თითქმის ყველა ლათინური და სლავური შრიფტისათვის) ლადო გრიგოლიას შესაძლებლობა მისცა შეექმნა ის უნიკალური და ორიგინალური „აკადემიური შრიფტისა და მის ვარიაციათა აგების“ სისტემა, რის წყალობითაც ქართულმა შრიფტმა შეიძინა თანამედროვე მდიდრული ფორმა.

ტრაქტატში შრიფტების შესახებ ლადო გრიგოლია აღნიშნავს: „თუ მხედველობაში მივიღებთ, რომ ქართული დამწერლობის ბრწყინვალე ძეგლებს ამ მოთხოვნის მხრივ პროპორციათა არავითარი საერთო საზომი არ გააჩნიათ, ნათელი გახდება, თუ რა დიდი ამოცანა იდგა ქართული ბეჭდური შრიფტის წინაშე. პროპორციათა დაზუსტება, როგორც სიმალღებების, სტრიქონის სტრიქონთან დაახლოების, ისე ასოთა ნიშნების სიგანის პროპორციათა დადგენა პირველად სცადეს მე-19 საუკუნის 40-იან წლებში რუსეთის (სანკტ-პეტერბურგის) მეცნიერებათა აკადემიის მიერ შემოღებულ ქართულ ბეჭდურ აკადემიურ შრიფტში, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ასოთა ნიშნები სიგანის მხრივ მაინც 18 ჯგუფად იყოფოდა.

თუ სიმალღის შემცირებას მხედველობაში არ მივიღებთ, ასეთივე მდგომარეობაა პროპორციების მხრივ მთელ რიგ ბეჭდურ შრიფტებში და დღეს ყველაზე უფრო მიღებულ ქართულ ბეჭდურ „ვენურ“ შრიფტშიც“.

მაგრამ, ვიდრე დაწვრილებით შევეხებოდეთ „აკადემიურ შრიფტსა და მის 396 ვარიაციათა სისტემას“, აგრეთვე მეცნიერულ ნაშრომს „ქართული შრიფტის აგების კანონების შესახებ“, ვისარგებ-

ლოთ ზოგიერთი საყოველთაოდ მიღებული დებულებითა და ისტორიული ფაქტებით.

როგორც ცნობილია, შრიფტის პროპორციების საკითხებზე წარსულში მუშაობდნენ გამოჩენილი მხატვრები: პაჩოლი, დიურერი, ტორი და სხვ. ისინი ცდილობდნენ დაედგინათ ასო-ნიშანთა აგების მეტრული კანონზომიერებანი. მაგალითად, დიურერი შრიფტის ასაგებად იყენებდა კვადრატს. ასო-ნიშანთა ძირითადი შტრიხების სიგანეს ერთ შემთხვევაში განსაზღვრავდა კვადრატის 1/10-ით, სხვა შემთხვევაში 1/9-ით, ხოლო წვრილი შრიფტის სიგანეს — ძირითადი შრიფტის სიგანის 1/3-ით.

შრიფტის ნახატი, როგორც გრაფიკული ხელოვნების საგანი, თავისი ისტორიული განვითარების მანძილზე სტილურ ცვლილებებს განიცდის. შრიფტის აგებისას აუცილებელია ანბანის ყველა ასოს შორის მოინახოს ურთიერთკავშირი.

ანბანი უნდა წარმოადგენდეს ერთიან გრაფიკულ და რიტმულ სისტემას.

მეტრული ურთიერთკავშირი გულისხმობს შრიფტში ყველა ასოსათვის ძირითადი და შემაერთებელი შტრიხებისა და სხვა ელემენტების, სიმაღლისა და სიგანის საერთო საზომი ერთეულის არსებობას.

გრაფიკული ურთიერთკავშირი ასობს შორის გამოვლინდება საერთო ნახატში რქისებურ, წვეთისებურ, წერტილოვან ელემენტებში, ერთი ელემენტის მეორესთან შეერთების ფორმაში და სხვ.

რიტმული ერთიანობა შრიფტში, გრაფიკული ურთიერთკავშირის გარდა, დამოკიდებულია მთელ რიგ ფაქტორებზე, მათ განეკუთვნება შრიფტის აგების საერთო პრინციპი (სხვადასხვა სიგანისა და ერთი სიგანის ასობის) — დახრის ხასიათი, მშვიდი (სიმეტრიული) ფორმის ასოთა მონაცვლეობა დინამიკურთან (ასიმეტრიულთან), ძირითადი და შემაერთებელი შტრიხების, ასობის, ხარვეზების და სხვა მონაცვლეობა.

სივრცობრივი ურთიერთკავშირი შრიფტში გულისხმობს ასობის ერთნაირ შეფარდებებს, მთელი ანბანის ერთიან სივრცობრივ წყობას, ტექსტის ანაწყობის მხედველობით-ობტიკურ აღქმას.

სწორკუთხედის სიმაღლისა და სიგანის ურთიერთშეფარდება, სადაც უნდა ჩაიხატოს ასო-ნიშანი, ძირითადად განისაზღვრება

პროპორციებით, რომლებიც მიღებულია მოცემული შრიფტისათვის. ასო-ნიშნის ძირითადი და შემაერთებელი ხაზების სისქე დასაზღვრავს შრიფტის კონტრასტულობა.

ამრიგად, რა არის აკადემიური შრიფტის ვარიაციის სისტემა, მისი დანიშნულება და შესაძლებლობანი?

პირველ ყოვლისა ისმება კითხვა: რატომ მაინცდამაინც 396 ვარიაციაა და არც მეტი, არც ნაკლები?

გავარჩიოთ ვარიაციათა სისტემის აგებების ძირითადი სქემა.

აკადემიური შრიფტის ვარიაციათა სისტემის ს ქ ე მ ა			
ნორმალური სიგანის სწორი 48	ვიწრო სწორი 48	განიერი სწორი 48	-2x8
დახრილი 48	დახრილი 48	დახრილი 48	
ნორმალური სიგანის სწორი 18	ვიწრო სიგანის სწორი 18	განიერი სიგანის სწორი 18	-108
დახრილი 18	დახრილი 18	დახრილი 18	
სულ: 396 ტაბულა			

მაგალითისათვის ავიღოთ ნორმალური პროპორციების აკადემიური შრიფტი ვერტიკალური და ჰორიზონტალური შტრიხების სისქის ნორმალური შეხამებით № 36.

ორხაზოვანი სისტემის შრიფტი ძირითადი პროპორციების ნორმალური სისქის შტრიხთა ნორმალური შეხამებით წარმოდგენილია 8 სახის შრიფტის ტაბულით:

1. ნორმალური სისქისა და შტრიხთა ნორმალური შეხამებით.
№ 37.

2. ნორმალური სისქისა და შტრიხთა კონტრასტული შენა-
მებით. № 39.

3. ნორმალური სისქისა და შტრიხთა მონოტონური შენაშე-
ბით.

4. წვრილი სისქისა და შტრიხთა ნორმალური შენამებით.

5. წვრილი სისქისა და შტრიხთა კონტრასტული შენამებით.

6. სქელი სისქისა და შტრიხთა ნორმალური შენამებით.

7. სქელი სისქისა და შტრიხთა კონტრასტული შენამებით.

8. სქელი სისქისა და შტრიხთა მონოტონური შენამებით.

ამრიგად, ნორმალური სიგანის ორხაზოვანი სისტემის შრიფტის ასაგებად მივიღეთ გრაფიკული შრიფტის ძირითადი პროპორციის რვა სხვადასხვა სახე.

სქემის ანალოგიური გამოყენება შეიძლება ოთხხაზოვანი სისტემის აკადემიური შრიფტის აგების რვა შემდგომი სახის ტაბულის მისაღებად.

ამგვარად, მივიღეთ აკადემიური შრიფტის დაწერის ორხაზოვანი (სასათაურო) და ოთხხაზოვანი (სასტრიქონო) სისტემის ძირითადი პროპორციის შრიფტები (16 ვარიაცია): ნორმალური, კონტრასტული, მონოტონური, წვრილი, სქელი და ა. შ. შტრიხთა შენამების ორივე სისტემის დაწერისათვის შემდგომ ვარიაციებს იძლევა ახალი პროპორციის შრიფტები: მაღალი, დაბალი, განიერი, ვიწრო, სწორი, დახრილი.

მდიდარი გარნიტურა, აგების სისადავე და დახვეწილობა ემყარება მკაცრ მოდულურ სისტემას.

აკადემიური შრიფტის აგებისას საერთო ზომის ერთეული — მოდული — ძირითადი ზომის ერთეული (ძირითადი ზ/ე), რომელიც უდრის ასო-ნიშნის სიმაღლის $1/8$ -ს, მცირე ზომის ერთეული (მცირე ზ/ე) უდრის ძირითადი ზომის ერთეულის ნახევარს და წარმოადგენს დამხმარე ერთეულს.

ამ ორი ზომის ერთეულით — ძირითადითა და მცირეთი — დადგინდება ქართული აკადემიური შრიფტის ორივე სისტემის დაწერის ყველა პროპორციის სიდიდე.

სიგანის მიხედვით შრიფტის ასო-ნიშნები იყოფა ოთხ ჯგუფად. გამონაკლისია ასო „ლ“, რომელიც ცალკე, მეხუთე ჯგუფს შეადგენს.

I ჯგუფის (19) ასო-ნიშნები სიგანის მიხედვით უდრის 4 ზომის ერთეულს, ე. ი. ასო-ნიშნის სიმაღლის ნახევარს.

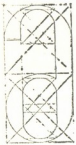
II ჯგუფის (5) ასო-ნიშნები სიგანის მიხედვით უდრის 5 ზომის ერთეულს.

III ჯგუფის (5) ასო-ნიშნები სიგანის მიხედვით უდრის 6 ზომის ერთეულს.

IV ჯგუფის (3) ასო-ნიშნები სიგანის მიხედვით უდრის 6^{1/2} ზომის ერთეულს.

V ჯგუფი (1) „ლ“ სისქის მიხედვით უდრის 8 ზომის ერთეულს და იწერება კვადრატში.

ორხაზოვანი სისტემის (სასათაურო) შრიფტის აგებისას ანბანის ყველა ასო-ნიშანი, აგების ძირითადი კანონის თანახმად, უნდა ჩაიწეროს ორ პარალელურ ხაზს შორის. ამისათვის სწორკუთხედში, რომელიც ორი კვადრატისაგან შედგება, მოდულის სისტემის მიხედვით, ასო „მ“ ჩაიწერება როგორც ნიშანდობლივი ძირითადი მოყვანილობის მატარებელი, რადგანაც იგი ასაგებ მოედანში იწერება მთლიანად.

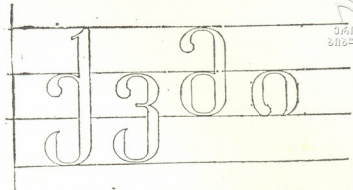

ოთხხაზოვანი (სასტრიქონო) სისტემის შრიფტის აგებისას ანბანის ასო-ნიშნები მათი დაწერის ისტორიულად ჩამოყალიბებული ხასიათის თანახმად, განლაგდება ოთხ პარალელურ ხაზს შორის. ასო-ნიშანთა მთავარი ნაწილი განლაგდება ორ „საშუალო ხაზს“ შორის.

დაწერის მოდულური სისტემის თანახმად, ანბანის ყველა ასო ჩაიწერება სამი კვადრატისაგან შედგენილ სწორკუთხედში.

ოთხხაზოვანი სისტემის ასოთა დაწერის ყველა ნიშანდობლივი ასო-ნიშანია „ქ“, რომელიც სწორკუთხედის სამივე კვადრატს იკავებს.

ლადო გრიგოლიას ხელნაწერის „მხატვრული შრიფტები და“

„ათი აგების ხერხების“ მეორე განყოფილება — „აკადემიური შრიფტი“ შესაქლებლობას იძლევა პრაქტიკულად მოდულის სისტემისა და აკადემიური შრიფტის დაწერის ოთხხაზოვანი სისტემის აგების კანონების მიხედვით, შეიქმნას უამრავი ვარიაციის (მაგალითად, ასო „მ“ წარმოდგენილია 60-ზე მეტი ვარიანტით), ანბანის საშრიფტო ტაბულების ყოველგვარი პროპორციების მხატვრული ფორმები ძველი ქართული შრიფტების — ასომთავრულის, ნუსხა-ხუცურის და მხედრულის ჩათვლით.

უნდა აღინიშნოს, რომ ზემოთ დასახელებული მასალა — „მხატვრული შრიფტები და მათი აგების ხერხები“, რომელიც ლადო გრიგოლიამ დაამუშავა როგორც თბილისის სამხატვრო აკადემიის სტუდენტთა სახელმძღვანელო, შედიოდა მისი ლექციების კურსში.

ამჟამად იგი, თავისი საწყისი მონაცემებით, საუკეთესო რეკომენდაციას წარმოადგენს დამოუკიდებელი შემოქმედებითი მუშაობისათვის. ამ ნაშრომის გამოყენებით შეიძლება შეიქმნას სხვადასხვა გრაფიკული შრიფტების მრავალი ციკლი.

ლადო გრიგოლიამ ჯერ კიდევ 1950—1956 წლებში შექმნა შრიფტი, რომელშიც გათვალისწინებულია თანამედროვე ბეჭდვის ყველა მოთხოვნა: კომპაქტურობა, ნატიფი ფორმები, ადვილად საკითხავი, მხედველობით-ოპტიკური აღქმის სიადვილე. (№ 35 ტაბულაზე წარმოდგენილია ამ შრიფტის ოთხი სხვადასხვა ზომა), მაგრამ გაურკვეველი მიზეზების გამო იგი უკვე ოცდაათ წელზე მეტია დევს არქივში, იმ დროს როდესაც ქართული პოლიგრაფიული შრიფტის გარნიტური ძალზე ღარიბია და მოითხოვს სრულყოფასა და შევსებას.

ლადო გრიგოლიას შრიფტების გრაფიკული და მეტრული აღწერა
ლიზი გვიჩვენებს, თუ როგორი ჭეშმარიტად გლობალური ამოცანა-
გადაჭრა მხატვარმა თანამედროვე გრაფიკულ ხელოვნებაში ასო-
ნიშანთა სტრუქტურის სრულყოფის, აგების, ძირითადი კანონების
ჩამოყალიბების (ერთიანი მოდული) და უმდიდრეს მხატვრულ ფორ-
მათა გამოვლენით.

ჩვენ გამოსაცემად მოვამზადეთ და გამომცემლობა „ხელოვნებას“ ჩავაბარეთ ლადო გრიგოლიას ორი წიგნი: „დაზგური და წიგნის გრაფიკა. სკულპტურა“ და „ქართული შრიფტის ხელოვნება“. წიგნებში შევიდა გრაფიკის, წიგნის გაფორმების საუკეთესო ნიმუშები, პორტრეტები, ჩანახატები, პლაკატები და მეცნიერული ნაშრომი „შრიფტების აგების კანონების შესახებ“, აკადემიური შრიფტის მრავალი ტაბულა ანბანის ყველა ასო-ნიშნის აგებით, კონსტრუირებული, სასწავლო. ჩონჩხური, საპლაკატო შრიფტები. სამწუხაროდ, ამ წიგნების გამოცემა დღემდე ჭიანჭურდება.

ლადო გრიგოლია მოწოდებით პედაგოგი იყო, სძულდა სიტყუე და მოჩვენებითობა ხელოვნებაშიც და ცხოვრებაშიც, ჰქონდა დახვეწილი გემოვნება. კოლეგები და მოწაფეები პატივს სცემდნენ მის პრინციპულობას, თანმიმდევრულობას, ძიების დაუოკებელ წყურვილს. იგი იყო გულისხმიერი, მგრძნობიარე, რაღაც განუსაზღვრელი სიკეთით სავსე, ძლიერ ემოციური და ამავე დროს დინჯი და თავშეკავებული. ყოველ მოწაფეში ეძიებდა ტალანტის მარცვალს, თავისთავადობას. ახალგაზრდა მხატვარს აიძულებდა ერწმუნა თავისი მომავალი წარმატებანი. მისი სახლის კარი მუდამ ღია იყო ყველასათვის, ვისაც ძიების და შემოქმედებითი დაოსტატების გზაზე კეთილი რჩევა დასჭირდებოდა.

მსოფლიოს
მეჩილი
ანეგნე

წიგნთა სიბრძნე ისწავლე აღრმე,
რადგან როდესაც ცოდნა დაგჭირდებ-
ა, მისი მყისვე შოვნა შეუძლები-
ლია.

სიბრძნე და სწავლა ფილოსოფოსთა

ჟურარ გარიტი

ლუვენის უნივერსიტეტის პროფესორი, ბელგიის სამეფო აკადემიის წევრი, აღმოსავლეთმცოდნეობის ჟურნალ „მუზეონის“ დირექტორი — ჟურარ გარიტი წლების განმავლობაში დაუღალავ მეცნიერულ მუშაობას ეწევა ქართული ენისა და ლიტერატურის კვლევისა და პოპულარიზაციისათვის. იგი შესანიშნავად ფლობს და იცნობს არა მარტო ძველ ქართულ ენასა და ლიტერატურას, არამედ ახალსაც. ქართული ენის ცოდნა მკვლევარს ეხმარება ქართული ლიტერატურის ძეგლების ღრმად შესწავლასა და მათ შესახებ გამოკვლევების გამოქვეყნებაში.

1. გარიტი დაიბადა 1914 წელს. 1926—1931 წლებში სწავლობდა ლუვერის პროვინციის კოლეჯში, სადაც უცხო ენების შესწავლის დიდი ნიჭი გამოავლინა — წარმატებით დაეუფლა ბერძნულს, ლათინურს, არაბულს, გერმანულს, ინგლისურს, 1932 წელს შევიდა ლუვენის უნივერსიტეტში და დაასრულა 1936 წელს.

გარიტი, ჯერ კიდევ უნივერსიტეტში სწავლის პერიოდში შეუდგა მეცნიერულ კვლევას კლასიკური ფილოლოგიის დარგში.

მეორე მსოფლიო ომის დამთავრების შემდეგ, რომელშიც იგი მონაწილეობდა, გარიტიმ გააგრძელა მეცნიერული მუშაობა ბელგიასა და რომში, კერძოდ, ვატიკანის სამეცნიერო ბიბლიოთეკაში. 1945 წელს გარიტი დოცენტი გახდა, ხოლო 1950 წელს პროფესორი. ორმოციანი წლების დასასრულს იგი ბიზანტიური და ბერძნული ფილოლოგიის საკითხებზე ლექციების წასაკითხად ლუვენის უნივერსიტეტში მიიწვია მისმა რექტორმა პროფ. ვაიენბერგმა.

ჟ. გარიტი 1950 წლის 26 თებერვლიდან 11 მაისამდე ამერიკელ მეცნიერებთან ერთად იმყოფებოდა სინას მთაზე, სადაც წმინ-

და ეკატერინეს მონასტერში გადაიღო ქართული ხელნაწერების მიკროფილმი.

მკვლევარმა 75 დღის განმავლობაში უდიდესი სამუშაო შეასრულა. შეისწავლა აღმოსავლური ფონდები, და განსაკუთრებული გულმოდგინებით მეცხრე-მეთერთმეტე საუკუნეებით დათარიღებული 85 ქართული ხელნაწერი. აღწერა ისინი, თარგმნა ფრანგულ-ლათინურ ენებზე და გამოსცა კომენტარებით, რომლებმაც მთელი მსოფლიოს მეცნიერები დააინტერესა. საზღვარგარეთის ქართველოლოგები, კავკასიოლოგები, პატროლოგები და ბიზანტიოლოგები მის ნაშრომებს იყენებენ სამეცნიერო მუშაობაში.

1955 წელს გარიტმა ქ. ლუვენში ცალკე წიგნად გამოსცა წმინდა ანტონის ეპისტოლეთა ქართული ვერსია და ფრაგმენტები კოპტური ენიდან. მან წინასიტყვაობაში აღნიშნა, რომ წმინდა ანტონის ეპისტოლეთა ქართული ტექსტი ცნობილი გახდა მას შემდეგ, რაც ალ. ცაგარელმა 1888 წელს გამოაქვეყნა ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, და იქვე მიუთითა წმინდა ანტონის 7 ეპისტოლეზე, რომელთაგან პირველი მთლიანად დაზიანებული ყოფილა. ამასთან დაკავშირებით, მკვლევარი გადმოგვცემს საგულისხმო ცნობას: „სინას მთის მონასტერში ყოფნისას ჩვენ მივაკვლიეთ და გამოვიკვლიეთ ალ. ცაგარელის მიერ აღწერილი ხელნაწერი № 80, რომელიც დღეს წმინდა ეკატერინეს მონასტრის ბიბლიოთეკის ქართულ ფონდში 35 ნომრითაა გატარებული. ჩვენ აღმოვაჩინეთ ანტონის ორი ეპისტოლეს ტექსტი სინას მთის მეორე ხელნაწერში. ეს გახლავთ დღემდე უცნობი ქართული ხელნაწერი № 25“¹.

უურნალ „ლა ნუველ კლიოში“ (ტომი 7-8-9) 1956 წელს გამოქვეყნებულ სტატიაში „სინას ქართული ხელნაწერები“, რომელიც გამოჩენილი ფრანგი მეცნიერის ანრი გრეგუარის სინას მთაზე მოგზაურობის 60 წლისთავს მიუძღვნა, გარიტი აღნიშნავს, რომ ბერძნული, არაბული და სირიული ტექსტების ხელნაწერები ინგლისელი და გერმანელი მეცნიერების მიერ მეცხრამეტე საუკუნის ბოლო წლებში ძალიან მოკლედ და ცუდად იყო აღწერილი. ეს ხარვეზი გამოასწორა ანრი გრეგუარმა, მან აღმოაჩინა ბერძნული ხელნაწერის შესანიშნავი ტექსტი. „რაც შეეხება ქართულ ხელნაწერთა

¹ Lettres de S. Antoine, version georgienne et fragments coptes, éditée par Gérard Garitte, Louvain, Imprimerie Orientaliste, 1955.

ტექსტებს, — წერს გარიტი, — ისინი დასავლეთის მეცნიერთა მიერ უყუარადღებოდ იყო დატოვებული“.

მკვლევარი განსაკუთრებით მოიხსენიებს სინას მთის ქართულ ხელნაწერთა ორ კატალოგს, რომელიც შედგენილია ნ. მარისა და ივ. ჯავახიშვილის მიერ. იგი წერს: „ამ ორი კატალოგის შესახებ მე მხოლოდ აკაკი შანიძის მეშვეობით გავიგე. მეცნიერმა დიდი პატივი დამდო და ერთი ეგზემპლარი გამომიგზავნა. სამწუხაროდ, ხელნაწერთა ამ კატალოგებს ვერ იყენებენ მეცნიერები, რომელთაც ქართული არ იციან“.

ჟ. გარიტი იუნესკოს დაავლებით, 1957 წელს მონაწილეობდა სუეცის ექსპედიციაში, რათა გავეგო, რა მდგომარეობა იყო მონასტრებსა და ბიბლიოთეკებში ისრაელთა ოკუპაციის შემდეგ. ამ ორი ექსპედიციის შედეგად ჟ. გარიტმა ჩამოიტანა ძვირფასი ფოტოსურათები და დოკუმენტები. გამოსცა სინას მთის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ქართულ ტექსტს დაურთო ლათინური თარგმანი და ამით ქართული ხელნაწერები მისაწვდომი გახდა არა მარტო ქართველებისათვის, არამედ ბიზანტიოლოგებისა და პატროლოგებისათვის, რომელთაც ქართული ენა არ იციან.

1958 წელს გარიტმა გამოაქვეყნა ნაშრომი მიქელ თარხნიშვილზე, სადაც წერს: „მიქელ თარხნიშვილი იყო პირველი მეცნიერი, რომელმაც დასავლეთ ევროპის მკვლევარებს გააცნო მათთვის ნაკლებად ცნობილი ქართული ლიტერატურა. ქართველმა მეცნიერმა გერმანულ ენაზე დაწერა წიგნი „ქართული სასულიერო მწერლობის ისტორია“, რომელიც გამოვიდა ვატიკანში 1956 წელს. ეს იყო პირველი ვრცელი ნაშრომი, დაწერილი დასავლეთ ევროპის ერთ-ერთ ენაზე ქართული სასულიერო ლიტერატურის საკითხებ-

ჟერარ გარიტი

ზე. ამ წიგნმა როგორც სპეციალისტების, ისე არასპეციალისტების მხრივ დიდი ინტერესი აღძრა“².

1958 წელს გარიტმა გამოსცა ფუნდამენტური ნაშრომი, „პალესტინური ქართული კალენდარი სინური ხელნაწერის № 34-ის მიხედვით“. კალენდრის ტექსტი თარგმნა ფრანგულ ენაზე, დაურთო ვრცელი გამოკვლევა და წინასიტყვაობა, რომლებიც უცხოელ მკითხველებს უხსნის ქართული კალენდრის რაობას: „წინამდებარე ქართული კალენდარი, — წერს იგი, — წარმოადგენს კომენტირებულ გამოცემას. იგი უნიკალური ძეგლია თავისი მოცულობით, სიძველითა და შინაარსით.“

კალენდარი შეიცავს 1100-ზე მეტ წმინდანთა ხსოვნის ღირსსახსოვარ დღეს, რაც განაწილებულია ყველა თვეზე, პირველი იანვრიდან 31 დეკემბრამდე... კალენდარი დაიწერა პალესტინაში მეთათე საუკუნეში და გვაწვდის უძვირფასეს ცნობებს დადგენილი დღესასწაულების შესახებ... კალენდარში ცოცხლადაა შემონახული ადგილობრივი ლიტერატურული ცხოვრების ყველა ელემენტი“³.

ჟერარ გარიტის მეცნიერულმა მოღვაწეობამ, არა მარტო უცხოელი მეცნიერების ყურადღება მიიპყრო, არამედ ბელგიის მეფისაც. 1959 წელს წიგნისათვის „პალესტინური ქართული კალენდარი“ გარიტს ფრანკის პრემია მიანიჭეს. როგორც ცნობილია, ამ პრემიით ბელგიაში აჯილდოებენ აღმოსავლეთის ძველი ქრისტიანული ლტერატურის ყველაზე დიდ მცოდნეებს. პრემია მეცნიერს პირადად გადასცა მეფე ბოლდუენმა.

ამ დიდ მოვლენას გამოეხმაურა „რევიუ დე კარტველოლოგიის“ რედაქტორი პროფ. კ. სალია. მან ჟურნალის 1959 წლის მეექვსე-მეშვიდე ტომში გამოაქვეყნა წერილი „ჟერარ გარიტი — ფრანკის პრემიის ლაურეატი“, რომელშიც წერს: „ჟერარ გარიტმა უდიდესი სამსახური გაუწია ქართულ მწერლობას. პროფესორი დაუღალავად, განსაკუთრებული სიყვარულით, ზუსტი მეცნიერული მეთოდებითა და პუნქტუალობით ეწევა მეცნიერულ მუშაობას;

² ე. გარიტი, „მიქელ თარხნიშვილი“, „რევიუ დე კარტველოლოგი“, ტ. 30-31, 1958 წ.

³ Le Calendrier Palestino-Georgienne du Sinaiticus 34 (x siècle), édité traduit et comenté à l'Université de Louvain, Société des Bollandistes, Bruxelles, 1958, pp. 5-485.

მტვერს აცლის დღემდე უცნობ ხელნაწერებს, აცნობს მათ უცხო-
ელ ხალხს და ამით დიდი წვლილი შეაქვს ქართული კულტურის
პრობლემების შესწავლის საქმეში“.

ჟ. გარიტი თავის ნაშრომებში აშუქებს ბიზანტიური, არაბუ-
ლი, ქართული და სომხური ლიტერატურის რიგ საკითხებს. იგი
ამკლავებს საკვლევი ობიექტის დიდ ცოდნასა და ერუდიციას.
დიდია მისი დამსახურება აღნიშნულ დარგებში, მან ქრისტიანული
აღმოსავლეთის სპეციალისტებს შორის საპატიო ადგილი დაიჭირა.

ჟ. გარიტმა დიდი შრომა გასწია აკად. კორნელი კეკელიძის
სამეცნიერო შრომების ბიბლიოგრაფიის შედგენისა და გამოცემის
საქმეში. იგი დალაგებულია ქრონოლოგიურად 1905 წლიდან 1962
წლამდე, წამძღვარებული აქვს მოკლე წინასიტყვაობა, რომელ-
შიც გადმოცემულია ქართველი მეცნიერის მოღვაწეობის მთავარი
იომენტები. გარიტი წერს: „1962 წლის 7 ივნისს 83 წლის ასაკში
გარდაიცვალა კორნელი სამსონის ძე კეკელიძე, თბილისის უნი-
ვერსიტეტის პროფესორი, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის
წევრი. კორნელი კეკელიძე იყო ქართველ მეცნიერთა შორის ერთ-
ერთი იშვიათი მეცნიერი, რომლის სახელი კარგად არის ცნობილი
დასავლეთ ევროპის პატროლოგების, ლიტურგისტების და აგიოგ-
რაფებისათვის. იგი იყო თანამედროვე ქართული ფილოლოგიის
ფუძემდებელი: თავისი ხანგრძლივი მოღვაწეობის მანძილზე (მისი
პირველი ნაშრომი 1905 წელს გამოქვეყნდა) მეცნიერმა გამოაქ-
ვეყნა მრავალი გამოკვლევა და ტექსტი, რომლებიც ქართული ლი-
ტერატურის სპეციალისტთა ყურადღებას იპყრობს“⁴.

საქმიანი მეცნიერული კონტაქტები ჰქონდა ბელგიელ მეცნი-
ერს ილია აბულაძესთან. აწ განსვენებული ქართველი პროფესორის
ხსოვნის უკვდავსაყოფად მკვლევარმა გამოსცა მისი ნაშრომების
ბიბლიოგრაფია შესავალი წერილით: „ჩვენ ვიფიქრეთ, რომ ყვე-
ლაზე უკეთესი პატივისცემა პროფ. ი. აბულაძის ხსოვნის უკვდავ-
საყოფად იქნებოდა მისი მეცნიერული შრომების ბიბლიოგრაფიის
გამოქვეყნება ფრანგულ ენაზე და მისი მიწოდება დასავლეთ ევ-
როპის მკვლევარებისათვის. თუ ეს ჩვენი გეგმა კარგად განვახორ-
ციელებთ, ამას უნდა ვუმაღლოდეთ ილია აბულაძის გამოჩენილი

⁴ Gérard Garitte, «Bibliographie de K. Kekelidze», «Le Museon», tome 56,
Louvain, 1963, p. 443.

თანამშრომლის ქალბატონ ელენე მეტრეველის მუშაობას. ქალბატონი ელენე მეტრეველი დღეს აგრძელებს აბულაძის ^{ქალბატონ} საქმეს, ხელმძღვანელობს ხელნაწერთა ინსტიტუტს; მან მისთვის ჩვეული თავაზიანობით გამოგვიგზავნა განსვენებული პროფესორის ბიოგრაფიული ცნობები, ნაშრომების ბიბლიოგრაფია, გარდა ამისა, ილია აბულაძის 24 პუბლიკაცია, რომელიც ჩვენ არ გავვაჩნდა. სხვა ნაშრომების უმრავლესობა ჩვენმა დატირებულმა კოლეგამ სიცოცხლეში გამოგვიგზავნა⁵.

გარდა ამისა, ბელგიელმა მკვლევარმა „რევიუ დე კარტველოლოჟის“ 1960 წლის 26-ე ტომში გამოაქვეყნა სტატია „ილია აბულაძის ხსოვნას“.

ნაშრომის პირველ ნაწილში ავტორი უცხოელ მკითხველებს ქართველი მეცნიერის ბიოგრაფიას აცნობს.

„თავისი სამეცნიერო მოღვაწეობის განმავლობაში, — წერს ავტორი გარიტი, — ილია აბულაძემ შექმნა მრავალი საყურადღებო მეცნიერული ნაშრომი“.

ბელგიელი ქართველოლოგი დიდ ადგილს უთმობს ილია აბულაძის სადოქტორო დისერტაციის ანალიზს, რომელიც 1944 წელს აკაკი შანიძის რედაქციით ცალკე წიგნად გამოქვეყნდა. განსაკუთრებით მოიხსენიებს იმ ნაშრომებს, რომლებმაც ილია აბულაძის საზღვარგარეთის სამეცნიერო წრეებში მოუხვეჭა სახელი.

ავტორი ყურადღებას ამახვილებს მეცნიერის მუშაობაზე ძველ ქართულ ტექსტებზე და მის მიერ შედგენილ პალეოგრაფიულ ალბომზე, რომელიც 1949 წელს გამოვიდა.

სტატიის ბოლოს გარიტი აკეთებს მეტად საყურადღებო დასკვნებს: „პროფესორ ილია აბულაძის ნაშრომებს, — წერს იგი, — აქვს დიდი მეცნიერული ღირებულება. ისინი გამოირჩევა დიდი ობიექტურობით, ფილოლოგიური და პალეოგრაფიული კვლევის დიდი უნარით, ლინგვისტური სიზუსტით, უნაკლო ერუდიციით და კრიტიკული აზრის გამჭრიახობითა და სიღრმით... დიდია ილია აბულაძის დამსახურება. მეცნიერმა ძველი ქართული ლიტერატურის მნიშვნელოვანი ძეგლები მისაწვდომი გახადა ამ დარგში მომუშავე ბევრი უცხოელი მკვლევარისათვის, რის გამოც ისინი ძალიან

⁵ «Bibliographie d'Ylia Abouladzé», «Le Mouséoné», 1969, Louvain, tome 82, p. 408.

მადლიერნი არიან. პროფესორ ილია აბულაძის მეცნიერულ ნაშრომებს მაღალი შეფასება მისცეს სპეციალისტებმა არა მარტო ვის ქვეყანაში, არამედ საზღვარგარეთაც.

1966 წელს ლონდონში გამოვიდა ქართული „ბალავარიანის“ ინგლისური თარგმანი, რომელიც ჩვენმა კოლეგამ დ. ლანგმა შეასრულა. მან თარგმანს წარუმძღვარა ილია აბულაძის მიერ დაწერილი შესავალი წერილი. ჩვენს გულში დიდხანს დარჩება პროფესორ ილია აბულაძის ნათელი ხსოვნა. მან ბევრი მეცნიერი შთააგონა, დაუტოვა მათ მრავალი ნაშრომი და ხელნაწერთა ფოტოპირები. ჩვენ ქედს ვიხრით დიდი მეცნიერის ცხედრის წინაშე, მისი სამშობლოს, მისი თანამშრომლებისა და მეგობრების წინაშე“⁶.

პროფ. ილია აბულაძის არქივში (ხელნაწერთა ინსტიტუტში) დაცულია გარიტის წერილები.

1956 წლის 29 ოქტომბრის წერილში ვკითხულობთ: „24 ოქტომბერს გამოგიგზავნეთ სინას ქართულ ხელნაწერთა კატალოგის ერთი ეგზემპლარი, რომელიც დაიბეჭდა „კორპუს სკრიპტორუმ ორიენტალიუმში“ და აგრეთვე სტატია საეკლესიო ჟურნალში. ვთარგმნე ქართული ფრაგმენტი თომას სახარებისა, რომელიც 1941 წელს აკაკი შანიძემ გამოაქვეყნა.

მადლობას გიძღვნი თქვენი ა/წ 21 ივლისის წერილისათვის. დიდი სიხარულით გავიგე, რომ ამზადებთ „სიბრძნე ბალავარიანის“ ახალ გამოცემას, ვისურვებ, რომ ეს ნაშრომი მალე გამოქვეყნდეს.

დიდი მადლობელი ვიქნები, თუ მომაწვდით თქვენს წერილებს, რომლებიც დაიბეჭდა „ენის, ისტორიისა და მატერიალური კულტურის ინსტიტუტის მოამბეში“ და აგრეთვე გთხოვთ სხვა სტატიებს, თუ გაქვთ ცალკე ამობეჭდილი. ჩემს თავს ნებას ვაძლევ ამ წერილს თან დაფურთო თქვენი სხვა სტატიების სია, რომელთა არსებობის შესახებ ვიცი. აგრეთვე მაინტერესებს ბატონ კორნელი კეკელიძის სტატია იოანე ზოსიმეს კალენდრის გამოცემის შესახებ. იგი დაიბეჭდა „თბილისის უნივერსიტეტის შრომებში“.

დიდი სიამოვნებით მივიღებდი აგრეთვე თქვენს სტატიებსაც,

⁶ სერგო თურნავა, „ბელგიელი მეცნიერის ნაშრომი ილია აბულაძეზე“, გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, 1970 წ., 31 იანვარი.

რომელთა არსებობაზე არაფერი ვიცი. ჩემ მხრივ გამოგზავნილ
ჟველაფერს, რაც გამაჩნია, რამდენიღე კვირაში მიიღებოდა ჩემს
ნაშრომს მარტინიუს ბერის ქადაგების შესახებ“.

1962 წლის 25 თებერვლის წერილში გარიტი წერს: „მე უკვე
მივიღე თქვენი 8 თებერვლის წერილი და ამანათი... დიდ მადლო-
ბას მოგახსენებთ თქვენი ინსტიტუტის შესანიშნავი შრომების გა-
მოგზავნისათვის. ამავე დროს ვიმედოვნებ, რომ თქვენც მიიღეთ
ჩემს მიერ გამოგზავნილი წიგნები, სახელდობრ: ყურნალ „მუზე-
ონში“ დაბეჭდილი სტატია, რომელშიც გაანალიზებულია 1961
წლამდე გამოსული თქვენი ინსტიტუტის შრომები“.

1962 წლის 9 ნოემბრის წერილში ვკითხულობთ: „დიდი სია-
მოვნებით მივიღე წიგნები, რომლებიც გამოგზავნიათ. სახელ-
დობრ, ლევან მენაბდის წიგნი „ძველი ქართული მწერლობის კე-
რები“, რომელიც ჩემთვის ძალიან საინტერესოა“.

1962 წლის 30 ნოემბრის წერილში ბელგიელი მეცნიერი მად-
ლობას უხდის პროფ. ი. აბულაძეს იმისათვის, რომ მან მიაწოდა
ზუსტი ცნობები იპოლიტე რომაელის თხზულების „დავითისა და
გოლიათის“ შესახებ.

1964 წლის 27 მარტის წერილში ნათქვამია: „დიდი სიამოვნ-
ებით მივიღეთ წიგნები, რომლებიც ახლა გამოგზავნიათ. სახელ-
დობრ: ხელნაწერთა ინსტიტუტის „მოამბე“, ტომი მეხუთე, „ქარ-
თველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები“, ანტონ კიზირიას წიგნი
„მარტივი წინადადების შედგენილობა ძველ ქართულში“. ს. ყაუხ-
ჩიშვილის „ბიზანტიური ლიტერატურის ისტორია“, რისთვისაც
დიდ მადლობას მოგახსენებთ. ამ ნაშრომებს ჩემთვის დიდი მნიშ-
ვნელობა აქვს და დიდი სარგებლის მოტანა შეუძლია. მე ბედნიერი
ვარ, რომ თქვენი მეშვეობით ვიგებ ასეთი კარგი წიგნების არსე-
ბობას და ვლებულობ კიდევ“.

ყურადღებას იქცევს აგრეთვე 1966 წლის 6 იანვრის წერილი,
რომელშიც ე. გარიტი გადმოსცემს თავის შთაბეჭდილებებს სა-
ქართველოში ყოფნის შესახებ.

„მე დიდი სიამოვნებით მივიღე თქვენს მიერ გამოგზავნილი
საუკეთესო ნაშრომები, როგორცაა: საბა-სულხან ორბელიანის
მეოთხე ტომი, კრებული „შოთა რუსთაველი“ და „ისტორიულ-
ფილოლოგიური ძიებანი“ თქვენი ინსტიტუტის მიერ გამოქვეყნე-
ბული... მე და ჩემს მეუღლეს არასოდეს დაგვაფიწყდება საქართვე-

ლოში გატარებული დღეები, განსაკუთრებით 27 ოქტომბერი, როდესაც თქვენ ხელნაწერთა ინსტიტუტში გულითადი შეხვედრა მოგვიწვევთ. ეს ჩვენთვის ძვირფასი იყო. კიდევ ერთხელ გულითად მადლობას მოგახსენებთ.

სწორედ დღეს მივიღე ვახტანგ ბერიძისაგან ჩვენი ჯგუფის მშვენიერი ფოტო, რომელიც გადავიღეთ თქვენი ინსტიტუტის კიბეზე. ამ სურათში თქვენ ძალიან კარგად ხართ გამოსული და აგრეთვე თქვენი თანამშრომლები. ჩვენთვის ეს განსაკუთრებით ძვირფასი სუვენირია...

ამავე დროს წერილს ვწერ ქალბატონ ელენე მეტრეველს, ასევე დაუფიწყარია ჩვენთვის მასთან შეხვედრა. ქალბატონმა ელენემ მიჩვენა თავისი ნაშრომი, რომელსაც გამოსაცემად ამზადებს. მე მასვე ვთხოვ, თუ შესაძლებელია, გამომიგზავნოს მიკროფილმი „წმინდა მართას ცხოვრებისა“. როგორც თბილისში ჩემი ყოფნისას გითხარით, ვთარგმნე „წმინდა მართას ცხოვრება“ და გამოსაცემად ვამზადებ.

გისურვებთ ჯანმრთელობას, ნაყოფიერ მუშაობას როგორც თქვენ, ისე თქვენი ინსტიტუტის სხვა თანამშრომლებს“.

საინტერესოა ბოლო წერილი, რომელიც დათარიღებულია 1968 წლის 15 იანვრით. „ბატონო დირექტორო და კოლეგავ, ჩემს თავს ვაძლევ უფლებას, ერთხელ კიდევ შეგაწუხოთ. გთხოვთ, გამომიგზავნოთ ხელნაწერთა ინსტიტუტის ხელნაწერების მიკროფილმები. გაცნობებთ, რომ მალე გამოგიგზავნით წმინდა მართას ცხოვრების ქართული ვერსიის ლათინურ თარგმანს, რომელიც ჩემს მიერ არის შესრულებული“.

ასეთივე დიდ ინტერესს იჩენს ყერარ გარიტი აკაკი შანიძის მიმართაც. მან ფრანგულ ენაზე შეადგინა და გამოსცა ქართველი მეცნიერის ნაშრომების ბიბლიოგრაფია და დაურთო შესავალი წერილი. ამის შემდეგ კიდევ გამოაქვეყნა ვრცელი ნაშრომი „აკაკი შანიძე—ქართველოლოგიის მამამთავარი“, რომელიც დაიბეჭდა „რევით დე კარტველოლოჟის“ 1968 წლის 25-ე ტომში.

შესავალ ნაწილში მეცნიერი მოკლედ გადმოსცემს აკაკი შანიძის ბიოგრაფიას.

მკვლევარი დიდ ადგილს უთმობს ქართველი მეცნიერის შრომების ანალიზს, რომელთაც იგი ხუთი ათეული წლის განმავლობაში

აქვეყნებდა. ავტორი ხაზს უსვამს აკაკი შანიძის დამსახურებას და წერს: „აკაკი შანიძემ ნახევარი საუკუნის მეცნიერული პროცესში დიდი სახელი მოიხვეჭა ენათმეცნიერებისა და ქართული ფილოლოგიის ყველა დარგში. გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ აკაკი შანიძე არის პიონერი ენათმეცნიერებისა და ფილოლოგიის ბევრ დარგში. იგი ერთნაირად ძლიერია ისეთ დარგებში, როგორცაა თანამედროვე ქართული ენათმეცნიერება, ძველი ქართული ტექსტების გამოკვლევა და გამოცემა, პალეოგრაფია და ეპიგრაფია, ენის ეტიმოლოგია და ისტორია, ქართული და ქართველური დიალექტოლოგია (ლაზ-მეგრული და სვანური), ლექსიკოგრაფია, სალიტერატურო ქართულის დადგენა, რუსთველოლოგია, ალბანოლოგია, პოპულარული ლიტერატურა და ფოლკლორი, ქართული ენისა და ლიტერატურის პედაგოგია“⁷.

განსაკუთრებით მაღალ შეფასებას აძლევს გარიტი ისეთ ფუნდამენტურ ნაშრომებს, როგორცაა „სუბიექტური პრეფიქსი მეორე პირისა და ობიექტური პრეფიქსი მესამე პირის ქართულ ზმნებში“, „ქართული ენის გრამატიკა“ და „ქართული გრამატიკის საფუძვლები“.

„აკაკი შანიძე — განაგრძობს ბელგიელი მეცნიერი, — არის თანამედროვე ქართული ენის მეცნიერული გრამატიკის მამამთავარი. მისი „ქართული ენის გრამატიკა“ და „ქართული გრამატიკის საფუძვლები“ არის და დიდხანს დარჩება მეცნიერული კვლევის აუცილებელ ბაზად. მისი მრავალი მეცნიერული ნაშრომი დიდი ორიგინალობით ხასიათდება. მათში წამოყენებული დებულებები სცილდება ქართველოლოგიის დარგს და ზოგად ენათმეცნიერებაზე ვრცელდება. ერთი ასეთი ნაშრომი ითარგმნა ფრანგულ ენაზე, გამოქვეყნდა პარიზის საენათმეცნიერო საზოგადოების „მოამბეში“ (1963 წ. ტ. 58, გვ. 1-27) და ფრანგი მეცნიერების ბრწყინვალე შეფასება დაიმსახურა“.

უერარ გარიტი აღნიშნავს, რომ „აკაკი შანიძე განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს ქართული ზმნის შესწავლის საკითხს. ზმნის კატეგორიების ირგვლივ მან შეიმუშავა ორიგინალური თეორია და ახალი ტერმინოლოგია, რომლებიც ქართულ ენათმეცნიერ-

⁷ Gérard Garitte, «Akaki Chanidzé, maître de la Kartvélogie», «Revue de Kartvélogie», vol. XXV, Paris, 1968, pp. 46-50.

რებაში დაუყოვნებლივ მიიღეს... საკვირველი ინტუიციისა და შორს-
მჭვრეტელობის მეშვეობით აკაკი შანიძემ საესეებით განაახლა მეცნიერების
ნიერების რამდენიმე საკვლევი დარგი*.

უცხოელი მკვლევარი განსაკუთრებით აღნიშნავს, რომ აკა-
დემიკოს აკაკი შანიძის გამოკვლევები ემყარება ზუსტ ფილოლოგი-
ურ მეთოდებს. მკვლევარი მსჯელობს აგრეთვე აკაკი შანიძის ხელ-
მძღვანელობით გამოცემულ ნაშრომთა სერიებზე, როგორცაა
„ძველი ქართული ენის ძეგლები“ და „ძველი ქართული ენის კა-
თედრის შრომები“. ვრცლად იხილავს პროფ. ივანე იმნაიშვილის
ნაშრომებს: „სახელთა ბრუნება და ბრუნვათა ფუნქციები ძველ
ქართულში“, „ქართული ოთხთავის სიმფონია-ლექსიკონი“. მაღალ
შეფასებას აძლევს ორივე ნაშრომს, მაგრამ განსაკუთრებულ ყუ-
რადღებას აქცევს სიმფონია-ლექსიკონს და წერს: „ჩვენ პირველ
პლანზე წამოვწევთ „ქართული ოთხთავის სიმფონია-ლექსიკონს“.
ამ ლექსიკონში წარმოდგენილია ყველა სიტყვა. ყველა შემთხვე-
ვაში მოყვანილია კონტექსტი და თუ საჭიროა, ვარიანტებიც. ეს
„სიმფონია“ დიდ დახმარებას გვიწევს კლასიკური ლექსიკონის მეცნი-
ერული შესწავლისათვის“. თავის წერილში „ქართული ფსალმუნის
კრიტიკული გამოცემა“, რომელიც დაიბეჭდა „რევით დე კარტ-
ველოლოჟის“ 1961 წლის 36-37-ე ტომში (გვ. 19-20) მკვლევარი
მოიხსენიებს მზექალა შანიძის მიერ გამოცემულ წიგნს „ფსალმუ-
ნის ძველი ქართული რედაქციები მეათე-მეთერთმეტე საუკუნეთა
ხელნაწერების მიხედვით“. იგი წერს: „ქალბატონ მზექალა შანიძის
ამ მშვენიერ გამოკვლევას დიდი წვლილი შეაქვს ქართული ენისა
და ლიტერატურის შესწავლის საქმეში. ტექსტებში აშკარად ჩანს
ქართველი მკვლევარის მეცნიერული კვლევის უნარი. ეს არის
ფსალმუნის ძველი ქართული თარგმანების პირველი კრიტიკული
გამოცემა“.

პარიზელი პროფესორი კალისტრატე სალია* თავის წერილში
„ჟერარ გარიტი ფრანკის პრემიის ლაურეატი“, გადმოგვცემს ერთ
საინტერესო ინტერვიუს, რომელიც ჰქონია ჟერარ გარიტს ფრანგ
ჟურნალისტ შარლ იდევალთან.

ჟურნალისტ შარლ იდევალთან ინტერვიუში შეკითხვაზე —

* პროფ. კალისტრატე სალია 1986 წლის 27 ივლისს გარდაიცვალა პარიზში.
გაზეთმა „კომუნისტმა“ გამოაქვეყნა ნეკროლოგი. ავტორის შენიშვნა.

რატომ არის რომ თქვენ, ბელგიელს კარგად გიცნობენ თბილისში? — გარიტმა უბასუხა:

„თბილისში მე იმიტომ მიცნობენ, რომ მჭიდრო კავშირი მაქვს ქართულ კულტურასთან, ფრანგულ ენაზე ვთარგმნი ქართული ლიტერატურის ძეგლებს და ვწერ მათზე გამოკვლევებს.

— თქვენ საქართველოში ხართ დაბადებული თუ ზემო ეგვიპტეში?

— არა, საქართველოში არ დავბადებულვარ, მე დავიბადე უდენტ გოგენიეში, ლუვიერის ახლოს (ბელგია) 1914 წელს. სამი წელია, რაც მშობლები აღარ მყავს, ისინი წარმოშობით დე ბრენლო კონტედან იყვნენ. ჩემს მშობლებს ჰყავდათ ათი შვილი, მე მეოთხე ვარ. ვსწავლობდი ლუვიერის წმინდა ჟოზეფეს ინსტიტუტში, ლუვენში კი კლასიკურ ფილოლოგიას. 1939 წელს გამგზავნეს რომში, სადაც ვმუშაობდი ბელგიის ისტორიის ინსტიტუტსა და აკადემიაში. აქ 6 წელიწადს დავყავი. არმიიდან განთავისუფლების შემდეგ, 1942 წელს კვლავ დავბრუნდი რომში და გავაგრძელე ჩემი მეცნიერული მუშაობა ემგვაეს ხელმძღვანელობით ბელგიის ისტორიის ინსტიტუტში.

ვატიკანის ბიბლიოთეკა მთელ ჩემს ცხოვრებაში მეორე სკოლა იყო. აქ ვმუშაობდი მეცნიერი თანამშრომლის თანამდებობაზე აწ განსვენებული, კარდინალ მერკატის ხელმძღვანელობით. იგი 93 წლის ასაკში გარდაიცვალა. მან ბევრი რამ გააკეთა ვატიკანში აღმოსავლური ლიტერატურის შესწავლის საქმეში. ამ კეთილშობილი ადამიანის შუამდგომლობით მოვხვდი ლუვენის უნივერსიტეტში კოპტური ენისა და ლიტერატურის პროფესორთან, გამოჩენილ ელინისტთან, ბატონ ლეფორთან, რომელმაც ქრისტიანული აღმოსავლეთის კარები გამიღო.

ამჟამად, მუშაობას ვაგრძელებ ლუვენის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტში, სადაც 1946 წლიდან პროფესორი ვარ, ვმუშაობ ეტიენ ლამოტის (მოწაფე გამოჩენილი მეცნიერის ვალე-პუსენისა) და ბატონ ბ. დრაგეს გვერდით. აღნიშნული მეცნიერები არიან ასურულის თვალსაჩინო სპეციალისტები. მე მათი დახმარებით შევისწავლე რუსული და ქართული. ხომ არ ისურვებთ, ამის მაგალითი რომ მოგიყვანოთ? აი, წერილი, რომელიც დაწერილია ქართულად. ჩემი საბჭოთა კოლეგები თბილისის უნივერსი-

ტეტიდან მთელი გულით მოხოვენ, რათა ვეწვიო მათ და მეც მადლობის გრძნობით ვუგზავნი პასუხს“⁹.

1960 წლის 26 იანვარს ლუვენის უნივერსიტეტის სხდომათა დარბაზში გაიმართა გარიტის 45 წლისთავისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო სესია. მოხსენებით გამოვიდა ინსტიტუტის პრეზიდენტი ეტიენ ლამოტი, რომელმაც ვრცლად დაახასიათა პროფ. ჟერარ გარიტის ცხოვრება და მეცნიერული მოღვაწეობა: „მე არ შევეცდები ჟერარ გარიტის ქებას. ეს მიზანშეწონილი არ იქნებოდა. მე მხოლოდ ავალაპარაკებ ფაქტებს, რომლებიც თავისთავად საკმაოდ მჭერმეტყველია. ჟერარ გარიტს წარმატებებისათვის პროტექციისა და ინტრიგების შედეგად არ მიუღწევია, არამედ თავისი დაძაბული, ენერგიული მუშაობით. ჟერარ გარიტი მოვიდა ლუვენის უნივერსიტეტში სწავლისათვის და ისწავლა კიდევც. მან ღრმად შეისწავლა ბერძნული ენა, რომ ფართოდ გაეღო ანტიკური სამყაროს კარები საერთოდ და ქრისტიანული აღმოსავლეთისა კერძოდ. ბატონ მ. ლეფორის ხელმძღვანელობით, 20 წლის განმავლობაში მთელი მგზნებარებით სწავლობდა ეგვიპტის ქრისტიანთა კობტურ ენას. ეჭვს გარეშეა, რომ ჟერარ გარიტი შეჯდა ჯოჯოხეთის ცხენზე, რომელსაც მეცნიერი ეგვიპტელ ქრისტიანთა კობტური ენიდან — არაბულამდე, არაბულიდან სირიულამდე, სირიულიდან სომხურამდე და სომხურიდან ქართულამდე უნდა მიეყვანა. ჟერარ გარიტი თავის მეცნიერულ მუშაობაში ყოველთვის იყენებდა და იყენებს მეცნიერულ პრინციპებს. მან გამოიჩინა დიდი ენერგია, შეისწავლა ინდო-ევროპული და კავკასიური ენები და ამასთან ერთად მკვდარი ენები“.

ქართველი მეცნიერები: აკაკი შანიძე, ივანე იმნაიშვილი, არნოლდ ჩიქობავა, ალექსანდრე ბარამიძე, ზურაბ ჭუმბურიძე, ივანე ჭავჭავაძე, ივანე ლოლაშვილი¹⁰, მზექალა შანიძე, სოლომონ ყუბანიევიშვილი, მიხეილ ჩიქოვანი, ვახტანგ იმნაიშვილი და სხვანი, პროფ. გარიტის მეცნიერულ მოღვაწეობას მაღალ შეფასებას აძლევენ.

ჟერარ გარიტი ზედმიწევნით გულისხმიერი მეგობარია. უყუ-

⁹ კ. სალია, „ჟერარ გარიტი ფრანკის პრემიის ლაურეატი“, „რევუ დე კარტველოლოჟი“, ტ. VI-VII, 1959, პარიზი.

¹⁰ Etienne Lamotte, „Gérard Garitte“, Orbis. Bulletin international de Documentation linguistique, tome IX, 1, 1960.

რადღებოდ არ ტოვებს ჩვენს წერილებს, გვიგზავნის საქართველოს რომებს. ერთ-ერთ წერილში, რომელიც დათარიღებულია 1970 წლის 23 ივლისით, ბელგიელი პროფესორი გვწერს: „ჩემო ძვირფასო კოლეგავ, მე ძალიან დავაგვიანე პასუხი თქვენს სასიამოვნო წერილზე, რომელშიც მთხოვთ გამოგიგზავნოთ ზოგიერთი ჩემი ნაშრომი. ვთხოვთ, მაბატიოთ პასუხის დავგიანებისათვის, რადგან ეს გამოწვეული იყო ჩემგან დამოუკიდებელი გარემოებით, სახელდობრ, მოუცლევლობით, აკადემიური წლის დამთავრებასთან დაკავშირებით. ბოლოს მოვიცალე, მოვძებნე თქვენთვის ცალკე წიგნებად გამოცემული ნაშრომები და გამოგიგზავნეთ სამი ამანათით, პირველში მოთავსებულია სხვადასხვა სტატია (ჟურნალებში გამოქვეყნებული), მეორეში — ჩემი პალესტინური ქართული კალენდარი, მესამეში — „წმინდა მართას ცხოვრება, ქართული ტექსტები და თარგმანი“. ვისურვებ, რომ მალე მიიღოთ. მე, სამწუხაროდ, ვერ შევძელი თქვენს სიაში აღნიშნული ყველა ნაშრომის გამოგზავნა, რადგან არც ერთი ეგზემპლარი არ გამაჩნია. ვფიქრობ, თქვენ შეგიძლიათ ამ ნაშრომების ნახვა კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტში, სადაც, ჩემი აზრით, ყველა ნაშრომი ვაგზავნილი უნდა მქონდეს. სახელდობრ, ეს გახლავთ ქართული ფილოლოგიის საკითხებზე დაწერილი ნაშრომები.

რაც შეეხება ჩემს ფოტოსურათს, რომელსაც მთხოვთ, ამჟამად ხელთ არ მაქვს, მაგრამ მალე მექნება და გამოგიგზავნით.

მივიღე თქვენი მშვენიერი წიგნი, რომელიც პროფესორ რენე ლაფონზე დაგიწერიათ, მან მე ძალიან დამაინტერესა. დიდი სიამოვნებით წავიკითხავ თქვენს ნაშრომებს. მე მადლობას მოგახსენებთ ასეთი კარგი წიგნის დაწერისათვის.

ძვირფასო კოლეგავ, ერთხელ კიდევ მიიღეთ ჩემი გულწრფელი სალამი და გულითადი მადლობა“.

ჟერარ გარიტი მსოფლიო მნიშვნელობის მეცნიერია, რომელმაც თავისი უმნიშვნელოვანესი გამოკვლევებითა და თარგმანებით დიდი წვლილი შეიტანა ფილოლოგიურ მეცნიერებაში. თავისი შრომებით მას თვალსაჩინო წვლილი შეაქვს ბელგიელი და ქართველი ხალხების მეგობრული ურთიერთობის განმტკიცებაში. დიდია მისი დამსახურება ქართული კულტურის წინაშე.

ქივიანი

მერქნის ბიბლიოთეკა

გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის ერთ-ერთი სასწავლო დაწესებულების საცავში შემოჩნა დღეისათვის საკმაოდ იშვიათი ნაკრები, ეგრეთ წოდებული „მერქნის ბიბლიოთეკა“. ასეთი ბიბლიოთეკები დიდი პოპულარობით სარგებლობდნენ XVIII საუკუნის გერმანულ პრინციპობათა შორის. წიგნი არის რომელიმე ხისგან დამზადებული ზარღახვა, უდავც იმავე ხის ქიმიკისგან არის დამზადებული. მასზე იჭრის ფირი საღებავით წერია წიგნის სახელწოდება. წიგნი ჩაწყობილია გამხმარი ფოთლები, ნაყოფი, თესლი და ხის ფესვები. აქვე წაიკითხავთ მათ მოკლე ბოტანიკურ აღწერილობას.

ვეფხისტყაოსნის პარიჟული ხელნაწერი

აპოლოგია ვეფხისტყაოსნის გადამწერის —
„ყაზანთ ბეჟოას ქალის ალასი“

„შინდობა მითხრას მი...“
ალას მინაწერი

პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ერთ-ერთ თაროზე, ძველ ფოლიანტთა შორის, დევს ქართული ხელნაწერი — 1702 წლით დათარიღებული ვეფხისტყაოსანი¹, რომელსაც აქვს მინაწერი: „დაიწერა შამახი[ა]ს...“

საქართველოში მისი ფოტოპირი გვაქვს მხოლოდ.

ვეფხისტყაოსნის ჩვენამდე მოღწეულ, ოდესღაც კი მეფეთა, „აზნაურთა და უაზნოთა“ კუთვნილ მდიდრულ თუ უბრალო, მონატრულ თუ სადა, სრულ თუ ხარვეზიან, მაგრამ თანაბრად მნიშვნელოვან და ძვირფას ხელნაწერებს, მსგავსად ადამიანებისა, თავისი ბედი და გზები აქვთ. მათი მნიშვნელობა ქართული კულტურისთვის მარტოდენ წმინდა ფილოლოგიური თუ ხელოვნებათმცოდნეობითი ინტერესებით არ ამოიწურება. გამოჩენილი საბჭოთა არაბისტის — აკად. ი. ი. კრაჩკოვსკის მოგონებათა წიგნში — „არაბულ ხელნაწერებზე მუშაობისას“ არის მშვენიერი და ბრძნული სიტყვები: „ხელნაწერთა შორის ცხოვრება ისევე საინტერესოა, როგორც ადამიანთა შორის“. ვისაც ხელნაწერებზე უმუშავია, იცის — უტყვი ხელნაწერის მიღმა თანდათან ცოცხლდება ადამიანი — მისი გადამწერი, მფლობელი თუ წამკითხველი თავისი ხასიათით, თავისე-

¹ ხელნაწერის შიფრია P₁₀, შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის მიერ შემოღებული ლიტერატურული აღნიშვნით X.

ბებით, მიდრეკილებებით, შესაძლებლობებით. ყოველ ხელნაწერს თავისი დროის და „სტატუსის“ დამლა ატყვია.

ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერთა „ოქროს ფონდის“ — XVII საუკუნის პროფესიონალ კალიგრაფთა ნატიფი, დახვეწილი ხელით შესრულებულ ნუსხათა ფონზე „პარიზული ხელნაწერი“ უცნაურ კონტრასტს წარმოადგენს — თითქოს გაუწაფავი ხელი, მიჯრით მიწყობილი უთანაბრო ასოები, აშკარა ცდა ნაწერის დედანთან მიმსგავსებისა და ცალკეულ ასოთა „გალამაზებისა“, უნებლიე ცდომილებანი მართლწერისა ისეთ შთაბეჭდილებას ქმნის, თითქოს მისმა გადამწერმა ქართული წერა-კითხვა საგანგებოდ ვეფხისტყაოსნის გადასაწერად ისწავლა.

პარიზული ხელნაწერის პირველივე გვერდზე ვილაცას აღრევე მიუწერია: „დიად. ცუდი. ვეფხის. ტყაოსანია“.

ალბათ, სწორედ ეს საბედისწერო შეფასება გახდა მიზეზი, რომ შამახიაში² გადაწერილი ვეფხისტყაოსანი თავის სამშობლოში — საქართველოში — ველარასოდეს მოხვდა; მაგრამ ამავე წარწერას არ შეუშლია ხელი პარიზის სამეფო (შემდგომში — ნაციონალური) ბიბლიოთეკის მესვეურთათვის მის შექმნაში. XIX საუკუნის 20-იანი წლებისათვის იგი უკვე ევროპის ამ ერთ-ერთი უდიდესი წიგნთსაცავის საკუთრება იყო.

ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერულ მემკვიდრეობაში, რამდენადაც ვიცით, პარიზული ხელნაწერი ერთადერთია, რომელიც ქალმა გადაწერა. იგი სომეხი ერის შვილია — „ყაზანთ ბეჟოას ქალი ალა“.

როგორც უკვე ვთქვით, ამ ნუსხის გადამწერი პროფესიონალი კალიგრაფი არ არის, როგორც ჩანს, ქართული ენა ცუდად იცის, მეტად გულმოდგინეა, მაგრამ მართლწერაში ხშირად შეცდომები მოსდის. ძირითადად ეს შეცდომა ხმოვანთა — განსაკუთრებით კი ა-ნის — მეტ-ნაკლებობაა: სიტყვაში ამ ასოს ან იქ წერს, სადაც ზედმეტია, ან იქ აკლებს, სადაც აუცილებელია. სხვათაშორის, ამგვარივე შეცდომას ძალიან ხშირად უშვებს ვეფხისტყაოსნის უძველესთარიდიანი — 1649 წლის ნუსხის გადამწერი მამუკა თავაქალაშვილიც — იმერეთის მეფის მდივანი. პარადოქსია, მაგრამ ფაქტია!

² თანამედროვე გამოთქმით — „შემახა“: აზერბაიჯანის სსრ შემახის რაიონის ცენტრი.

ხელნაწერის ერთ-ერთ ბოლო ფურცელზე მინაწერია:
„ესე: ლექსი: ალამა:3 გარდმოწერა: რომ: არის: ბეეოასკაქალი“
ქალი“.

და: ესე: წიგნი: არის: სამასი: რვა: არის: დაიწერა: შემახის:
წიგნი: იანვარის: იე: გასულას: ქკს: ტუ“⁴.

ასე ვიტყობთ, რომ ალა „ყაზანთ ბეეოას ქალი“ ყოფილა. გა-
დამწერის სახელი მეტად თანამედროვედ უდერს, მაგრამ ირკვევა,
რომ ძველია. ალა ნიშნავს „გაცვლილს“, მისი ხსენება 26 მარ-
ტსაა⁵. გამოთქმა „ყაზანთ ბეეოას ქალი“ გულისხმობს, რომ ბე-
ეოას ალას მამის სახელია, ყაზანთ ანუ ყაზაანთ კი — მისი
გვარის მაჩვენებელი (შდრ.: „ოთარაანთ“). საგულისხმოა, რომ გვა-
რის წარმოება ქართული ტიპისაა.

ხელნაწერის 112-ე ფურცლის მეორე გვერდზე, ქვედა არშის
შუაში ჩვენთვის მრავალმხრივ საყურადღებო მინაწერია: „მე-
იოანემ. სარდლის. შვილმა. ვნახე. მინდა. მეყიდა. და. აღარ. იყი-
დე. 1723“, ხოლო მომდევნო გვერდზე კვლავ ქვედა არშის შუ-
აში ასოჩართვით მიწერილია სახელი „იოანე“, „ე“ ასოში ჩაწერი-
ლია რიცხვი „23“ (ალბათ 1723 წელი).

საინტერესოა, რატომ მიაწერა „სარდლის შვილმა“ იოანემ ეს
სიტყვები ნუსხას? იქნებ იმ უცნაური წინათგრძნობის ძალით, რომ
მხოლოდ ამ მინაწერით შემორჩებოდა მისი სახელი ისტორიას?
მის ლაკონიურ წინადადებაში არ ჩანს, რატომ „აღარ იყიდა“ შა-
მახური ვეფხისტყაოსანი, მაგრამ მიზეზის ახსნა ძნელი არ არის:
ხელნაწერის გარეგნული სახე და ხელწერა ვერ მოხიბლავდა პო-
ტენციურ მყიდველს. რომელსაც ხელოვანი კალიგრაფების დაოს-

3 ზოგიერთმა მკვლევარმა შეცდომით „ლ“ ასო „ღ“-დ მიიჩნია და ამოი-
კითხა „ალა“³, მაგრამ საკმარისია ხელნაწერში ვნახოთ „ალ“ ასოთა გადაბმა
(მაგ. სიტყვებში „მარგალიტი“, „მტირალი“), რომ ცხადი გახდეს ნამდვილი
წყობილება.

4 ალას ხელწერამ კვლავ გაუგებრობა გამოიწვია: ფრანგული კატალოგიზ
შემდგენელს ქორონიკონის გაშიფვრისას „ე“ ასო „ზ“-დ მიუჩნევია და ხელნა-
წერი შესაბამისად 1619 წლით დაუთარიღებია. იხ. ექვთიმე თაყაიშვილი, რჩე-
ული ნაშრომები, ტ. I, თბილისი, 1968, გვ. 48.

5 საქართველოს ეკლესიის კალენდარი, 1977, გვ. 410.

ტატებული ხელით შესრულებული ულამაზესი ქართული ხელნაწერები უნახავს.

„ღარიბი ვინმე, შემსწრობი ვარ უბედოსა ბედისა...“

* * *

არ ვიცი თუ რომელი უმათავრესი რამ:

პირველი, როგორ მოხვდა შამახიაში ვეფხისტყაოსნის «ს ხელნაწერი (თუ მისი ადრინდელი დედანი), რომლიდანაც ალამ თავისი ნუსხა გადაწერა. პარიზული ვეფხისტყაოსანი ტექსტის სისტემით ეგრეთწოდებულ სამეფოსახლის რედაქციას განეკუთვნება. იქნებ შამახიას სამსახურში მყოფ ქართველ დიდგვაროვანთა ოჯახს ჰქონდა თან წაღებული საგვარეულო განძად შერაცხული ვეფხისტყაოსანი ან რომელიმე ქართველ ასულს გაატანეს იგი მზითევში, იმ უცხო მხარეს, „სულთა დგმად და ჭირთა თმენად“? არაქართველთაგან კი ვის უნდა ჰქონოდა ვეფხისტყაოსანი შამახიაში? ან როგორ მოხვდა იგი „ყაზანთ ბეუოას ქალის“ ხელში? ნუთუ იქ მხოლოდ ორად-ორი ხელნაწერი — ალასეული ვეფხისტყაოსანი და მისი დედანი არსებობდა? და უნებლიეთ იბადება ფანტასტიკური აზრი: იქნებ შამახიაში ან მის რაიონში, რომელიმე ბიბლიოთეკაში ან ოჯახში არსებობს ვეფხისტყაოსნის ძველი ნუსხა (თუნდაც ფურცლები!) და ჩვენ არ ვიცი თუ მაგრამ წარმოუდგენელი არაფერია: განა სულ ამ ოციოდე წლის წინ არ იბოვა ქართული ლიტერატურის დაუღალავმა მკვლევარმა — პროფესორმა ილია აბულაძემ ახალციხეში ვეფხისტყაოსნის ერთ-ერთი უძველესი ხელნაწერის ფურცლები, რომლებიც მეცნიერულ მიმოქცევაში „ახალციხური ვეფხისტყაოსნის“ სახელით შევიდა?

მეორე. მცირე ხნით მაინც დაუბრუნდა თუ არა შამახიაში გადაწერილი ვეფხისტყაოსანი თავის სამშობლოს? — რამდენადაც ამ ტიპის ნუსხას საქართველოში არავითარი კვალი არ დაუტოვებია, უნდა ვივარაუდოთ, რომ არა.

რატომ დაიწუნე ალას გადაწერილი ვეფხისტყაოსანი, იოანე „სარდლის“ შვილი?“

„ბედი აზომ თურე მიკვეთს...“

აღბათ იმიტომ, რომ ამ ხელნაწერს წინ დიდი და გრძელი გზა
ვლო.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

„ჩემი გზა კიდევანია...“

* * *

ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერთა ისტორია ქართული კულტურის ისტორიის ნაწილიც არის: თუ მათ თავგადასავალს ყურადღებით მივადევნებთ თვალს, კულტურულ ურთიერთობათა მეტად საინტერესო და მეტყველ ფაქტთა მოწმე გავხდებით.

ქართული ხელნაწერების პროფესიონალ გადამწერთა შორის ეროვნებით სომეხ კალიგრაფთა სახელებს არაიშვიათად შეხვდებით, მაგრამ ამჯერად ეს არ მაქვს მხედველობაში. მე გაცილებით უფრო მნიშვნელოვან გარემოებას ვგულისხმობ: ჩანს, სომეხი ერის გარკვეული წრეებისათვის ვეფხისტყაოსანი მათი სულიერი საზრდოს ნაწილს შეადგენდა. ეს ლიტონი სიტყვები არ არის, და ამას XVII საუკუნის ცნობილი კალიგრაფის ბაღდასარაშვილის — „მუშრიბ აღმურაანთ გასპარას“ მიერ ვეფხისტყაოსნის ყველაზე ვრცელ ნუსხაზე (H 757) მიწერილი ანდერძით დავასაბუთებ: „შეცაუწყოდით, უფალნო ჩემნო, რომელ ჟამსა, ოდეს ამ ვეფხისტყაოსანსა ვსწერდი მე, აღმურაანთ ბაღდასარაშვილმა, მუშრიბი გასპარამა, მაშინ ღმერთმან წყალობა მიყო და დაიბადა ჩემი უმაწვილი დავით, ენკენისთვის კგ, ქკს ტნთ (1661 წ.), შაბათს, კვირაძალს, და მაშინვე აღვითქვი მისთვის ეს ვეფხისტყაოსანი“ (ხაზი ჩემია — ც. კ.). ასე რჩება შეილს მამისგან — სომეხი კალიგრაფისგან — წყობილი მარგალიტის დარი ქართული ასოებით დაწერილი ვეფხისტყაოსანი, არა „ოქროს ფასად“ ნაყიდი, არამედ უსასრულო თვეების მანძილზე ყოველდღიური შრომით და ჯაფით გასრულებული ძღვენი „ვერ-დანადები ფასისა“.

მინაწერთვე ვიტყობთ, რომ XVII საუკუნით დათარიღებულ ვეფხისტყაოსნის ე. წ. გურგენასეული ხელნაწერიც მის მფლობელს საგანგებოდ გადაუწერინებია, რათა შეილისთვის ეანდერძა. აქ საგანგებო ყურადღებას ის იპყრობს, რომ საქართველოში გადაწერილი ეს ხელნაწერი შემდგომ სომხეთში იპოვეს და იგი 1946 წელს სომხეთის სსრ მთავრობამ ქართველ ხალხს უძღვნა საჩუქრად.

ამგვარი შინაგანი სწრაფვა ქართველი ერის სულიერი განდი-
სადმი სომეხი ერის ამ წარმომადგენელთა შინაგანი კულტურული^{განვითარების}
ზომიც არის. ჩანს, ვეფხისტყაოსანი საუკუნეთა მიღმა სომეხი ერის
წარმომადგენელთათვისაც ახლობელი, და, უფრო მეტიც — საჭი-
რო იყო. ეს ქართველი და სომეხი ერის კულტურული ურთიერ-
თობის ერთ-ერთი საგულისხმო ფურცელია, ისტორიული მასალით
წარმოჩენილი და დამოწმებული. ფაქტია, რომ ვეფხისტყაოსნის
არაქართველ დამფასებელთაგან პირველნი სომეხი ერის წარ-
მომადგენელნი იყვნენ.

ამ საზომით და ამ თვალთახედვით უნდა მივუდგეთ „ყაზანთ
ბეჟოას ქალის ალას“ გადაწერილ ნუსხასაც. მეექვსემა, რომ ალას
გაყიდვის მიზნით გადაეწეროს ვეფხისტყაოსანი. იგი საკუთარი, სუ-
ბიექტური განწყობით გადაწერილ ხელნაწერს უფრო ჰგავს. მისი
გარეგნული სახე, ერთგვარად დაუდევარი ხელწერა, გადაჩხანნილი
და ძელნით დათხვრილი ფურცლები უფრო იმას გვაფიქრებინებს,
რომ „ყაზანთ ბეჟოას ქალს“ ეს ვეფხისტყაოსანი თავისთვის უნ-
დოდა. ამასვე უნდა მოწმობდეს წიგნად აკინძული ხელნაწერის ბო-
ლო თავისუფალ ფურცლებზე იმ დროს პოპულარული მთვარის
პოროსკოპის — „სამთვარიოს“, და, რაც მთავარია, ქართული
სატრფიალო — ალბათ, განწყობილებისმიერი — ლექსების მიწე-
რაც.

* * *

სამწუხაროდ, ოდესღაც წიგნზე მიწერილი ბედითი სიტყვები
„დიად ცუდი ვეფხისტყაოსანია“ პარიზული ნუსხის ზოგიერთ სა-
მეცნიერო შეფასებათა რეფერენდაც იქცა, მაგრამ ცხადია, არ შე-
იძლება „უციცი“ ვუწოდოთ იმ პიროვნებას, რომელმაც ვეფხის-
ტყაოსნის გადაწერა განიზრახა და აღასრულა კიდევ, პიროვნებას,
რომელსაც სწამდა, რომ კეთილი საქმე გააკეთა, და მისი ნაშრომ-
ნაჯაფი სხვასაც გამოადგებოდა — „ვინცა გადაწეროს, შენდობა
მითხრას მე“...

⁶ აქ და შემდგომ გადაწერის მიერ მინაწერებში დაშვებული შეცდომები
შესაძლებლობათა ფარგლებში გასწორებულია („გამოასწერას“ resp გად-
წეროს).

შევუნდოთ ალას ქართული ენის უნებლიე დამახინჯება ცუდად წერდა, მაგრამ დაწერილი კი კარგად ესმოდა. მან ხომ თვითონაც არ იცოდა და არც შეიძლება სცოდნოდა, რა კეთილად აუხტეს ანდერძი, და რუსთველოლოგიური მეცნიერების გარიყრაუზე რადიდი და საკრძალავი სახელები დაუკავშირდა მის ხელნაწერს.

საიდან უნდა სცოდნოდა ალას, რომ მისეული ვეფხისტყაოსანი ერთი საუკუნის შემდეგ აზიის პროვინციული შამახიიდან კულტურული მსოფლიოს ცენტრში — „ყოველსა ქვეყანასა ზედა სიბრძნითა განთქმულსა და ყოვლითურთ სიბრძნის მოყვარესა ერსა შორის ფრანციისასა“⁷ მოხვდებოდა და მისი სატახტო ქალაქის — პარიზის სამეფო ბიბლიოთეკაში დაიდებდა სამუდამო ბინას?

„სადაურსა სად წაიყვან...“

საიდან უნდა სცოდნოდა ალას, რომ რუსთველოლოგიური მეცნიერების მესაძირკვლე, საქართველოს მეფის ძე — აკადემიკოსი თეიმურაზ ბაგრატიონი თავისი ფრანგი მეგობრის — მარი ბროსესადმი მიწერილ წერილში შამახიაში გადაწერილ ვეფხისტყაოსანს მოიხსენიებდა, რომელიც „ბიბლიოტიკასა შინა სამეფოსა პარიჟსა შინა ყოფილ არს დაცულ“⁸

საიდან უნდა სცოდნოდა ალას, რომ 1828 წელს პირველი უცხოელი ქართველოლოგი, „სიბრძნითა და მეცნიერებით აღსავსე“ აკადემიკოსი მარი ბროსე გადაწერდა მის მიერ შამახიაში გულ-

⁷ თეიმურაზ ბაგრატიონის წერილები აკად. მ. ბროსესადმი, თბილისი, 1964, გვ. 7.

⁸ იქვე, თეიმურაზ ბაგრატიონისათვის საყურადღებო იყო ვეფხისტყაოსნის ყოველი ხელნაწერი. ალას გადაწერილ ნუსხას ინტერპოლატორთა მიერ შეთხზული დასასრული ერთვის, რომელიც 13 თავისგან შედგება: „სტინი ესე პარიჟის ხელნაწერშია იპოვებინა“ — წერდა მარი ბროსე ვეფხისტყაოსნის 1841 წლის გამოცემის წინასიტყვაობაში (გვ. XIV). თეიმურაზ ბაგრატიონი ამ გაგრძელებათა ავტორად ნანუჩა ციციშვილს მიიჩნევდა. საჯულისხმოა მისი შესანიშნავი სიტყვები რუსთველის პოემის ჭეშმარიტი მოცულობის შესახებ: „ეს ზემო ათცამეტი პუნქტი რუსთველისაგან არ არის თქმული და არც ვეფხისტყაოსნისა არის, ტყუილი არის და ცუდი ლექსებიც არის... რაც რუსთაველს დაუწერია ვეფხისტყაოსნისად, ისი კმარა. იმას სხვა დამატებული არა ეპირება რა“. იხ. გურამ შარაძე, თეიმურაზ ბაგრატიონი და ვეფხისტყაოსნის 1841 წლის გამოცემა კრებულში „თბილისის უნივერსიტეტი შოთა რუსთაველს“, 1966, გვ. 271—272.

მოდგინედ გადაუხსულ ვეფხისტყაოსანს და მას „პარიულ ხელნაწერს“ დაარქმევდა?

საიდან უნდა სცოდნოდა ალას, რომ აკადემიკოსი მარი ბროსე მისი ხელნაწერიდან საკუთარი ხელით გადაღებულ ასლს პეტერბურგში⁹ თან წაიღებდა და ამრიგად მისი ნაღვლი რუსეთის იმდროინდელ სატახტო ქალაქშიც მოხვდებოდა?

შამახია — პარიზი — პეტერბურგი...

უცნაურ არიან გზანი შენნი, ხელნაწერო...

შემდგომში კი პარიზულ ხელნაწერს წილად ერგო ისეთ დიდ მამულიშვილთა ყურადღება, როგორნიც იყვნენ პროფესორი ალექსანდრე ხახანაშვილი¹⁰ და ქართული კულტურის რაინდი ექვთიმე თაყაიშვილი¹¹.

ალას შეეძლო ეთქვა: „ბედი ღმრთისაგან მიჯობსლა ამას რომელი...“

* * *

ის ხელნაწერი, რომლიდანაც ალამ პირი გადაიღო, ჩანს, მეტად ძველი უნდა ყოფილიყო, რადგან პირველი ფურცელი აკლდა. პარიზულა ხელნაწერი ვეფხისტყაოსნის მეცხრე სტროფით იწყება, წინ კი სათაური აქვს წამძღვარებული: „ქ. დასაწყისი პირველი ანბავი სპარსული რუსთველისგან ქართულთ ნათარგმნები რომელსან ვეფხისტყაოსნად უხმობენ ტარიელის და ნესტან-დარეჯნის მიჯნურობან“ (Sic). მაშასადამე, ხელნაწერს თავიდანვე ჰკლებია პროლოგის პირველი 8 სტროფი. საერთოდ, ძნელია დავასახელოთ ვეფხისტყაოსნის სხვა, ჩვენამდე დაუზიანებლად მოღწეული ხელნაწე-

⁹ ეს ასლი (საფონდო ნომერი K₂₃) დაცულია აზიის ხალხთა ინსტიტუტის ლენინგრადის განყოფილების ქართულ ხელნაწერთა ფონდში. იხ. გ. შარაძე, დასახ. წერილი.

¹⁰ ა. ხახანაშვილი, შოთა რუსთაველის პოემის გაგრძელება, ვახ. ივერია, 1895, 30 სექტემბერი, № 209, გვ. 3-4; პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები, ჟურნ. მოამბე, 1898, იანვარი, № 1, გვ. 1-20; გ. შარაძის ცნობით, რისთვისაც უღრმეს მადლობას მოვახსენებ, პარიზული ხელნაწერის აღწერილობა აქვს უცხოელ არმენოლოგ Macler-საც.

¹¹ ექვთიმე თაყაიშვილი, რჩეული ნაწერები, ტომი I, თბილისი, 1968, გვ. 47-49.

რი, რომ ასეთი რაოდენობით აკლდეს ძირითადი ტექსტის სტროფები: პარიზულ ხელნაწერში, პროლოგის 8 სტროფის გარდა, არის რუსთაველის ტექსტის 27 სტროფი: 63 (46), 75 (56), 175 (118) — 183 (124), 222 (155), 245 (174), 270 (193), 278 (197), 290 (207), 335 (244), 435 (319) — 438 (233), 549 (413) 601 (459), 620 (478), 666 (521)—669 (524), 1541 (1351)¹². ინტერესმოკლებული არ უნდა იყოს ის გარემოება, რომ ეს სტროფები ხელნაწერს ძირითადად პირველი 700 სტროფის ფარგლებში აკლია (სულ ხელნაწერში 1962 სტროფია). იქნებ ეს იმის ბრალია, რომ ალა პროფესიონალი ვადაშვილი არ არის და, გულმოდგინების მიუხედავად, გამორჩება ხოლმე რომელიმე? მაგრამ ყველა სტროფის შესახებ ამის თქმა არ შეიძლება.

ალასეულ ვეფხისტყაოსანში არ არის სტროფები:

245 (174) — დარბოდეს და სხვაგნით სხვათა მოამბეთა მოასხმიდეს...

270 (193) — მთით ჩამოვიდა აეთანდილ, გავლნა წყალნი და ტყენია...

309 (222) — ყმამან უთხრა: „ღაო ასმათ, ხიდნი ზღვასა ჩავვიცვივდეს...“.

მაგრამ შემთხვევითი არ უნდა იყოს, რომ იგივე სტროფები არ არის პოემის მთელ რიგ ხელნაწერებში, მთავარი კი ის არის, რომ ეს ხელნაწერები ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერული ტრადიციის ე. წ. „მოკლე რედაქციას“ განეკუთვნებიან: ესაა თავაქალაშვილისეული, ბებურიშვილისეული, გურგენასეული, თარხან-მოურავისეული, რედაქტირებული, ქუთაისური, მზეხათუნისეული ხელნაწერები. ეს ფაქტი იმ მნიშვნელოვან გარემოებაზე მიუთითებს, რომ პარიზულ და ე. წ. „მოკლე რედაქციის“ შემცველ ნუსხებს შედგენილობის (არა სტილის!) მხრივ რომელიღაც შორეული პროტოგრაფი აკავშირებთ. ამრიგად, ეს სამი სტროფი პარიზულ ხელნაწერს შემთხვევით კი არ აკლია, არამედ მისი შედგენილობის თავისებური რედაქციული წარმომავლობის გამო.

13 სტროფი (46, 56, 155, 197, 207, 244, 413, 459, 478, 1350

¹² პირველი ნომერი ვეფხისტყაოსნის ვრცელი გამოცემისაა (ვეფხისტყაოსანი. ჩანართით და დანართი ტექსტებით, თბილისი, 1956), ხოლო მეორე — ვეფხისტყაოსნის 1957 წლის გამოცემისა.

საიუბილეო გამოცემით), ჩანს, შემთხვევით გამორჩა ალას; ყოველ შემთხვევაში, ამჯერად სხვა ვარაუდისთვის საფუძველი ვერაშენდება. ბობს, მაგრამ მომავალმა კვლევა-ძიებამ, სავსებით შესაძლებელია, რომ ამ სტროფთა დაკლებაში რაღაც კანონზომიერებას მიაგნოს და მიზეზიც ახსნას.

ტექსტოლოგიური თვალსაზრისით გაცილებით უფრო საყურადღებოა ის ფაქტი, რომ ალას გადაწერისას სამ ადგილას თანამიმდევარი სტროფები აქვს გამოტოვებული, ამასთან ალასეული პაგინაციის მიხედვით ხელნაწერს ფურცლები არ აკლია.

ა. ხელნაწერის მე-17 ფურცელზე (ალას პაგინაციით „ივ“), მის ორ გვერდზე მოთავსებულ სტროფებს შორის¹³ ხელნაწერს აკლია ვეფხისტყაოსნის ტექსტის 7 თანამიმდევარი სტროფი, მაგრამ თუ ერთ ჩანართსაც დავუმატებთ (A 177 — „მეფე აღდგა, მუხლმოყრილმან შემოქმედსა თაყვანი-სცა“), რომელიც რედაქციულად პარიზულშიაც უნდა ყოფილიყო, შევიღებთ 8 სტროფს:

175 (118) — მეფე ბრძანებს: „მართალ იყო ასული და ჩემი ძეო“.

176 (119) — ესე თქვა და სიხარულით თამაშობდა აღიიდა.

178 (120) — ავთანდილ ჯდა მარტო საწოლს, ეცვა ოდენ მართ პერანგი.

180 (121) — ავთანდილს მიჰხვდა მოსმენა საქმისა სანატრელისა.

181 (122) — ავთანდილ ლალი, უკადრი მივა, არვისგან პრცხვენოდა.

182 (123) — გაძრცვილსა ტანსა ემოსნეს ყარყუმნი უსაპირონი.

183 (124) — დაღრეჯით იყო მჯდომარე ძოწეულისა რიდითა.

საყურადღებოა, რომ ჩამოთვლილი სტროფები ზუსტად ამგვარი განლაგებით არის ვეფხისტყაოსნის პოლიევქტ კარბელაშვილისეული ხელნაწერის (H 2610) მე-14 ფურცელზე.

ბ. ხელნაწერის 43-ე და 44-ე (ალასეული პაგინაცია ფოტოპირში არ ჩანს) ფურცლებს აკლია ძირითადი ტექსტის სამი სტროფი (და სავარაუდოა, ჩანართი A 437):

¹³ გვერდი „ივ“ recto 171, 172 (115), 175 (116), 174 (117); გვერდი „ივ“ verso 184 (125), 185 (126), 186 (127), 187 (128).

435 (319) — მეფემან და დედოფალმან მიმიყვანეს შვილად

მათად.

436 (320) -- ასმათ, მითხრობდი, რაცა სცა ჩემგან ამბობ

ცილისა.

A 437 — ნადიმსა შიგან მოყმენი სიცილით მომეგებთან.

438 (322) — მე ხუთისა წლისა ვიყავ, დაორსულდა დედო-

ფალი.

სტროფთა ამ განლაგების აღდგენის უფლებას გვაძლევს აღმუ-
რანთ შეორე (Q 779) ხელნაწერი, რომელშიც ეს სტროფები
28 recto გვერდზეა. საერთოდ, უნდა ითქვას, რომ ამ და მომ-
დევნო სტროფებთან დაკავშირებით ხელნაწერებში თავიდანვე რა-
ღაც გაუგებრობა მომხდარა, 435 (319)—441 (324) სტროფთა თანა-
მიმდევრობა უმეტესობაში დარღვეულია, ხოლო 436 (320) სტრო-
ფი არ არის კიდევ სამ ხელნაწერში (ერთ-ერთ უძველეს ხელნა-
წერში A 363-ში, რედაქტირებულში, მზეხათუნისეულში).

გ. პარიზული ხელნაწერის 70 და 71 გვერდებს შორის გა-
მორჩენილია ძირითადი ტექსტის 4 სტროფი:

666 (521) — იყო არ ნათლად ნათელი...

667 (522) — ქვე წვა, ვით კლდისა ნაპრალსა...

668 (523) — მიბრძანა: „მიკვირს, რად მოხველ...“

669 (524) — ვთქვი, „პასუხსა ვერას გკადრებ...“

ამ სტროფების გამოტოვება ალას შეუძენიველი არ დარჩენია,
რადგან 71-ე გვერდზე, ზემოთ, არშიაზე წაუწერია: „აქა დაიწე-
როს“; ჩანს, გამორჩენილი სტროფების ჩაწერას აპირებდა, თუმცა,
რატომღაც აღარ ჩაუწერია.

იმის ფორმალური კონსტატაციის გარდა, რომ პარიზულ ხელ-
ნაწერს აკლია ესა თუ ის სტროფი, ტექსტოლოგისთვის არის თუ
არა რაიმე საყურადღებო ამ ფაქტში? შეიძლება თუ არა დავინახოთ
მასში რაიმე სხვა, რაც უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე მხოლოდ
და მხოლოდ ლაკუნათა სტატისტიკური აღნუსხვა?

დიად, მთავარი ის არის, რომ ეს ფაქტი გაცილებით უფრო
მნიშვნელოვანია, ვიდრე შეიძლება ერთი შეხედვით ჩანდეს —
მისი მნიშვნელობა, უპირველეს ყოვლისა, მდგომარეობს იმ ხელ-
ნაწერზე მინიშნებაში, საიდანაც ალა ტექსტს იწერდა. ამ თანამიმ-
დევარ სტროფთა უნებლიე გამოტოვებაში პარიზული ნუსხის პრო-
ტოგრაფის — ე. ი. უშუალო დედანის — ნაკვალევი ჩანს: იმის

მიხედვით, რომ ერთგან 8 სტროფია გამოტოვებული, ორგან კი ოთხ-ოთხი, დაბეჭილებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ჰელნაწერის პროტოგრაფშიც თითოეულ გვერდზე 4 სტროფი იყო მოთავსებული. ამგვარი მონაცემები და ჰელნაწერის სხვა ნუსხებთან შეჯერება საფუძველია ვეფხისტყაოსნის ცალკეულ რედაქციასთან არქეტიპების რეკონსტრუქციისთვის, მათი ურთიერთშეჯერება კი უკვე მყარ ნიადაგს შექმნის ვეფხისტყაოსნის სავარაუდო დედნის რესტავრაციისთვის.

ვეფხისტყაოსნის ჰელნაწერულ ტრადიციაში ფურცლის ერთ გვერდზე — შესაბამისად კი ფურცელზე — სტროფთა გარკვეული რაოდენობის მოთავსებას თავისი ტრადიცია აქვს: პოემის უძველეს ჰელნაწერებში თითო გვერდზე უმეტესწილად 4, უფრო იშვიათად — 5 სტროფია დაწერილი, ყოველი გადახვევა ამ წესიდან — ვთქვათ, ერთ გვერდზე 6 სტროფის მოთავსება — იმ გამონაკლისად უნდა ჩაითვალოს, რომელიც წესს ადასტურებს¹⁴. ოთხეულითა და ხუთეულით ნაწერ ჰელნაწერთა შორის უმეტესობა ოთხეულითაა ნაწერი¹⁵ და სწორედ ეს უნდა იყოს არქეტიპის დამახასიათებელი ნიშანი. ძველ ჰელნაწერთა გადათვალთვლებისას არ შეიძლება ჩვენი ყურადღება არ მიიქციოს იმან, რომ დიდი ფორმატის ფურცელზე საგანგებოდ კეთდება დიდი ხელოვნებით შესრულებული მართკუხა ჩარჩო საგანგებოდ ოთხი სტროფისთვის (H 54—გიორგი მეთერთმეტისეული, H 2074 — ე. წ. საგარეო საქმეთა სამინისტროს არქივიდან), მაშინ, როდესაც ფურცელი საშუალებას იძლეოდა ერთ გვერდზე 5 სტროფი მოთავსებულიყო და ბორდიურისთვისაც საკმაო ადგილი დარჩენილიყო. ალბათ, ესეც ტრადიციის უტყვი მოწმეა.

პროტოგრაფის ფორმალური მხარის დაცვა გადამწერთათვის უმნიშვნელო ფაქტორი ვერ იქნებოდა — სწორედ ამ ფორმის მკაცრი დაცვა დააზღვევდა გადამწერს ისეთი ცდომილებისგან, როგორიცაა სტროფის გამოტოვება. ეს თითქოს გარეგნული და მეორეხარისხოვანი მხარე სინამდვილეში მეტად ფასეული მინიშ-

¹⁴ გვიანდელ ჰელნაწერებში ერთ გვერდზე უკვე 6 ან 7 სტროფია მოთავსებული; ექვსსტროფიანი გვერდის ტრადიცია ვახტანგისეული გამოცემიდან უნდა მოდიოდეს.

¹⁵ უძველეს 25 ჰელნაწერში მხოლოდ რვა არის ხუთეულით ნაწერი.

ნება ტექსტოლოგისთვის, განსაკუთრებით კი მისთვის, ვინც რომელიმე ხელნაწერისა თუ რედაქციის პროტოგრაფის აღდგენას ნიზრახავს.

საფიქრებელია, რომ ვეფხისტყაოსნის უძველესი ხელნაწერები სწორედ ოთხეულით იყო ნაწერი და ხუთეულით გადაწერას გლოსათა სახით დართული ჩანართი სტროფების პოემის ტექსტში შეტანამ დაუდრო დასაბამი.

პარიზული ხელნაწერი სტროფული შედგენილობის თვალსაზრისითაც მეტად თავისებურია. სტროფულ შედგენილობაში ივულისხმება ვეფხისტყაოსნის უძველეს ხელნაწერთა ის რეალური სახე, რომლითაც მათ ჩვენამდე მოაღწიეს, მათი ეს სახე კი, თანამედროვე ტექსტოლოგიური ტერმინოლოგია რომ მოვიხმოთ, „ავტორის ნების“ ხელყოფის კლასიკური ნიმუშია, მაგრამ, ჩანს, ასეთია ჭეშმარიტად სახალხო წიგნის ბედი: რუსთაველის მზიური გენიის ორბიტაში მოქცეულმა მკითხველებმა პოემისადმი თავისი ემოციურ-ინტელექტუალური დამოკიდებულება კვლავ რუსთაველური შაირით გამოხატეს: ვეფხისტყაოსნის ვარიანტები, ისევე, როგორც მისი ჩანართი და დანართი სტროფები — პოემის პირველი კომენტარია.

სტროფთა ერთი დიდი ფენის გარდა, რომლებიც განფენილია ყველა რედაქციაში, თითოეულ რედაქციას აქვს მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი ინტერპოლაციები — ესაა მათი შედგენილობის ძირითადი განმასხვავებელი თვისება. ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერები სტილისტური და სტროფული შედგენილობის მხოლოდ მათთვის დამახასიათებელი თვისებებით რამდენიმე რედაქციას ქმნიან. გარკვეულ რედაქციაში შემავალი ხელნაწერი მკაცრად ემორჩილება ამ რედაქციის „კანონს“: ე. წ. სამეფო კარის რედაქციისთვის დამახასიათებელი ჩანართები (მაგ., ფარსადან-სარიდანის ნადირობა) არც ერთ სხვა რედაქციაში არ გვხვდება; ასევე, მზეხათუნისეული რედაქციისთვის დამახასიათებელი ლირიკული პასაჟი („რალა ივი სიცოცხლე“...) მხოლოდ მასში შემავალ ხელნაწერებშია და ა. შ. ყოველივე ამის მიზეზი, რა თქმა უნდა, ხელნაწერთა ისტორიულად განპირობებულ „ნათესაობას“ და „მემკვიდრეობითობაში“ უნდა ვეძიოთ.

ამ მკაცრ კანონზომიერებაში ერთადერთ გამონაკლისს პარი-

ზული ხელნაწერი წარმოადგენს: იგი შედგენილობით შეუდარებლად მოკლეა, ვიდრე სამეფო სახლის რედაქციის რომელიმე ნაწერი, მაგრამ ამავე დროს მასში თავმოყრილია სხვადასხვა რედაქციებისთვის დამახასიათებელი ჩანართების ნაწილი. როგორ და რატომ მოხდა ასე, მომავალმა კვლევა-ძიებამ უნდა გაარკვიოს, ოღონდ ვარაუდის სახით შეიძლება დავუშვათ, რომ აღასკული ხელნაწერის საგულვებელი პროტოგრაფი (თუ პროტოგრაფის რომელიმე პროტოგრაფი აღმავალი ხაზით) საქართველოდან ძალიან ადრე იქნა გატანილი და ამიტომაც შემდგომში შექმნილი ინტერპოლაციები მასში აღარ შესულა. ეს რომ ასე უნდა იყოს, მოვიყვან ერთ მაგალითს: პარიზულ ხელნაწერში, პოემის დამასრულებელი სტროფების შემდეგ, თავისუფალ ფურცლებზე (248 recto) შუა ადგილას მიწერილია ცნობილი ჩანართი: „გამზრდელი, ცეცხლი შედების, ლახვრით ვარ მე დახეული“ (A 998), რომელიც ბებურიშვილისა და ქუთაისური რედაქციების ნუსხებსა და თავაქალაშვილისეულ ხელნაწერში გვხვდება მხოლოდ. საიდან გადმოწერა იგი ალამ, ან რატომ მოათავსა ბოლო ფურცელზე და არა იქ, თუნდაც გლოსის სახით, სადაც იგი შინაარსით უდგება? ამ კითხვას პასუხი უნდა გაეცეს; ერთი კი ცხადია — ამ სტროფის მიხედვით შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ შამახიაში ზემოთ დასახელებულ რედაქციათა რომელიმეც ნუსხის ადექვატური ხელნაწერი უნდა ყოფილიყო. ჩანს, იქ ვეფხისტყაოსნის ორი სხვადასხვა ხელნაწერული ტრადიცია შეხვდა ერთმანეთს, ეს კი თავისთავად საყურადღებო ისტორიული ფაქტია.

ტექსტის შედგენილობის მიხედვით შეიძლება დავუშვათ ჰიპოთეზა, რომ პარიზული ნუსხა ს ა მ ე ფ ო ს ა ხ ლ ი ს რედაქციის არქეტების ნიშნების შემცველი ხელნაწერია, ეს კი ისეთი მნიშვნელობის ფაქტია, რომლის საფუძველზეც შორს მიმავალი ვარაუდების და წინასწარი დასკვნების გაკეთება შეგვიძლია.

ხელნაწერთა მიხედვით მათი პროტოგრაფის, ხოლო სხვადასხვა რედაქციის პროტოგრაფთა მიხედვით აღმავალი ხაზით საგულვებელი დედნის რეკონსტრუქცია ტექსტოლოგიური მეცნიერების განვითარების დღევანდელ დონეზე უტოპიად აღარ ითვლება და ოდნავი ეჭვიც კი არ მეპარება, რომ ადრე თუ გვიან არათუ ვეფხისტყაოსნის ინტერპოლაციათაგან განთავისუფლებული პროტოგრაფის, არამედ დედნის რესტავრაციაც კი სავსებით რეალუ-

რია, მაგრამ ასეთი სამუშაო, უაღრესად რთული და შრომატევადი ფილოლოგიური მეცნიერების საფუძვლიან ცოდნასთან ერთად — როგორც აუცილებელ პირობას — საქმის უსაზღვრო სიყვარულსა და თავდადებასაც გულისხმობს; უფრო მეტიც — ჭეშმარიტი ენათუზიანობის გარეშე ამგვარ საქმეს — რუსთაველოლოგიური ტექსტოლოგიის „საჩილდაო ქვას“ — ვერავინ მოერევა.

ამ უძნელეს და ამასთან უკეთილშობილეს საქმეში პარიზულ ხელნაწერს სრულიად განსაკუთრებული მნიშვნელობა ექნება.

* * *

ვეფხისტყაოსნის პარიზული ხელნაწერი პარადოქსული ხელნაწერია¹⁶: იგი სინამდვილეში არასოდეს არ არის ის, რაც შეიძლება პირველი შთაბეჭდილებით გვეგონოს: იგი იმ იშვიათ და ალოგიკურ გამონაკლისს წარმოადგენს, როდესაც ნაკლად შერაცხული თვისება — ღირსებაა, და ადამიანთა შესახებ არსებული აფორისტული გამოთქმა: „ადამიანთა ნაკლი მათივე ღირსებების გაგრძელება“ მის მიმართ შებრუნებით უნდა ითქვას: მისი ღირსება მისივე ნაკლთა გაგრძელებაა.

რა ნაკლს ვგულისხმობთ? მაგალითად, ალას შეუძლია სტრიქონი „გამოემართა ავთანდილ მოყმე მხნე, ლალად მ ა ვ ა ლ ი“ (147) ვადაწეროს ასე: „გამოემართა ავთანდილ მოყმე მხნე, ლალად მ ა მ ა ლ ი“, ანდა სიტყვაში „ყ ვ ე ლ ა ი“ ბოლო ორ ასოს ადგილები შეუწაცვლოს და სტრიქონი „ავთანდილს უძღვნა ყ ვ ე ლ ა ი არა სიტყვითა წბილითა“ (1467) კუროიზად აქციოს: გამოვა, თითქოს ფრიდონმა „ავთანდილს უძღვნა ყ ვ ე ლ ი ა არა სიტყვითა წბილითა“. გავიღიმოთ, მაგრამ ნუ დავეცინებთ ალას — ამ შეცდომებშიც იგი გულწრფელი იყო და ამგვარი შეცდომები

16 ს. ცაიშვილი, ვეფხისტყაოსნის ძველი რედაქციები, თბილისი, 1963, გვ. 42, 61-62, 126; ც. კარბელაშვილი, ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერთა კლასიფიკაციის ზოგიერთი საკითხი; წიგნში: „შოთა რუსთველი, საიუბილეო კრებული“, თბილისი, მეცნიერება, 1966, გვ. 339-350 სარგის ცაიშვილი, ვეფხისტყაოსნის ტექსტის ისტორია, თბილისი, 1970, ტ. I, გვ. 205-206; 266-267 და სხვ., ტ. II, გვ. 76-77; მ. კარბელაშვილი, ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერთა ისტორიული კლასიფიკაციისათვის, თბილისი, 1977, გვ. 46-48, 52-53.

მისი ნაკლი კი არა, უდიდესი ღირსებაა: კლასიკურ ტექსტოლოგია ყველაზე სანდოდ სწორედ იმ ხელნაწერებს, რომელნიც უბირ გადამწერთ ეკუთვნით, გადამწერთ, რომელნიც ტექსტს ზუსტად იწერენ და თავის პიროვნულ თვისებათა გამო არც არაფერს უმატებენ და არც არაფერს აკლებენ — რაც მთავარია, ტექსტში არაფერს ცვლიან, არ „უსწორებენ“ ავტორს; მათ მიერ დაშვებული შეუფხვებელი შეცდომების მიხვედრა და გამართება-გასწორება კი ტექსტოლოგისთვის დიდ სიძნელეს არ წარმოადგენს. ეს არის ალას ის ღირსება, რომელიც მისი ნაკლის — ქართულ ენაში გაუწაფაობის — გაგრძელებაა, ესაა ის დაუფასებელი, უძვირფასესი ღირსება გადამწერისა, რომლის შესახებაც ერთმა ცნობილმა ტექსტოლოგმა თქვა: „კუთხეულ არიან უვიცნი გადამწერნი!“

პარიზული ზელნაწერი ე. წ. სამეფო სახლის რედაქციას ეკუთვნის ვეფხისტყაოსნის ოთხ საუკეთესო ხელნაწერთან ერთად. ესენია: პომეის ე. წ. აღმშრატონ ორი ხელნაწერი (H 757 და Q 779), ბეგთაბეგის (H 54) და H 2074 ხელნაწერი. როგორც აკად. აკაკი შანიძე ფიქრობს, ეს ხელნაწერები ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერთა საუკეთესო ტრადიციებს განასახიერებენ. ამ რედაქციის მთავარი ღირსება ისაა, რომ მიუხედავად ჩანართ-დანართით უაღრესად გავრცობილი შედგენილობისა, მისი გადამწერნი თვით ტექსტში არ ერევიან, დედნის ზუსტ პირს იღებენ და ამის წყალობით ჩვენამდე ავტორისეული ტექსტის ყველაზე დაახლოებული ასლი მოაქვთ. სწორედ ეს რედაქცია დაედო საფუძვლად აკადემიკოსების — აკაკი შანიძისა და ალექსანდრე ბარამიძის რედაქციით ვეფხისტყაოსნის 1966 წელს გამოცემულ მეცნიერულ-კრიტიკულ ტექსტს, რომელსაც პომეის ხელნაწერთა ვარიანტები ახლავს.

ხუთივე ზემოთ ჩამოთვლილი ხელნაწერის მაქსიმალური ტექსტობრივი სიახლოვე მათთვის საერთო არქეტიპის არსებობას გულისხმობს, მაგრამ სამეფო სახლის რედაქციაში შემავალ ხელნაწერებში სრულიად განსაკუთრებული ვითარება გვაქვს: თუმცა პარიზული ხელნაწერი ტექსტის სტილისტური სახით სრულიად იდენტურია სხვა ხელნაწერებისა, თავისი შედგენილობით მკვეთრად განსხვავდება მათგან — იგი გაცილებით მოკლეა, ვიდრე ამ

რედაქციის რომელიმე ხელნაწერი. პარიზული ხელნაწერის თავი-
 სებური სტრუქტურა იმ ვარაუდს აღძრავს, რომ პარიზული ხელ-
 ნაწერი სამეფო სახლის რედაქციის არქეტაიპის ნიშნების შემცველი
 ხელნაწერია.

ალას მიერ შემახიაში გადაწერილი ვეფხისტყაოსნის ჰეშმა-
 რიტი ღირსების შეცნობა და რუსთველოლოგიისთვის მისი მნიშ-
 ვნელობის დადგენა ჯერ კიდევ წინაა.

* * *

ვეფხისტყაოსნის ამ ხელნაწერის პროტოგრაფი რომ მთლიანად
 ქართულ გარემოშია შექმნილი, მოწმობს ერთი საინტერესო დე-
 ტალიც: წიგნად აკინძული პარიზული ხელნაწერის ბოლო ფურც-
 ლებზე „სამთავროს“ შემდეგ ერთი გვერდი (256 Y) სამედიცინო
 ხასიათის ტექსტს უკავია — ესაა რჩევა „მკლავის გახსნის“, ანუ,
 დღევანდელი ტერმინოლოგიით, სისხლის გამოშვებისთვის შესა-
 ფერის თუ შეუფერებელ დღეთა შესახებ, რომელშიც მეტად სა-
 ყურადღებო ტერმინი გვხვდება: „საქაშვეთო“ (სენი):

„ქ. მკლავისა გახსნისა, მართალი და ჰეშმარიტი.

(ა) მთვარესა კარგია; (ბ) (გ) (დ) (ე) (ვ) (ზ) არ ვარგა, გუ-
 ნებაზედ სმელად ამყოფებს, ვინცა ღვინოს სვამს, იმისთვის არ
 ვარგა; (ზ) ათრთოლდების; (თ) სამჯერ ფერს უცვლის; (ი) საშვალო
 არის; (ია) კარგია; (იბ) კარგია; (იგ) კარგია; (იდ) საქაშვეთო დაე-
 მართების; (იე) კარგია სიმრთელისთვის: წამლად ეყოფის; (ივ)
 კარგია სიმრთელისთვის; (იზ) (ი) კარგია; (ით) კარგია; (კა) კარგია
 გულის სიმართლისთვის; (კაა) კარგია სიმრთელისა და გულის ბნდე-
 ბისთვის; (კბ) კარგია, ჰკვასა[?] მოუმატებს; (კგ) (კდ) კარგია სიმ-
 რთელისთვის; (კე) არ ვარგა; (კვ) დაბნდების; (კზ) ანაზდათ სიკვდი-
 ლისა საფათერაკო არის; (კ) (კთ) (ლ) არ ვარგა; ერთობ არ ეჭირე-
 ზის.“

გადაწერაში ალასთვის ჩვეული შეცდომებია დაშვებული, თუმც
 გაცილებით მეტი, ვიდრე ვეფხისტყაოსნის ტექსტში. ისიც ჩანს,
 რომ ალამ ვერ ამოიკითხა სიტყვა „სიმრთელე“ (ჯანმრთელობა) ან
 ვერ გაიგო მისი მნიშვნელობა და თავისთვის ნაცნობი სიტყვით —
 „სიმართლით“ შეცვალა (ან იქნებ ასე გამოთქვამდა „სიმრთელეს“,

მნიშვნელობა კი ესმოდა?); ტექსტში ყველგან, სადაც „სემპრატორი“ წერია, „სიმრთელე“ უნდა იყოს.

ჩანს, „მკლავის გახსნა“ ანუ, ვეფხისტყაოსნის ტერმინოლოგიით, „ხელის გახსნა“ და „სისხლის დინება“ წინათ უებარ სამკურნალო საშუალებად იყო მიჩნეული: „ხელი გავიხსენ, დამიწყო მოჯობინება“...

მაგრამ ჩვენთვის ის უფრო საინტერესოა, რაც მთვარის მეთოთხმეტე (იდ) დღესთან არის დაკავშირებული; „მკლავის გახსნის“ „მართალი და ჭეშმარიტი“ რეკომენდაციით, ვინც ამ დღეს სისხლს გამოიღებს, „საქაშვეთო“ სენი დაემართება. „საქაშვეთომ“ არ შეიძლება არ გაგვახსენოს ქაშუეთის ეკლესია თბილისის ცენტრში, რომლის სახელის ახსნა თავისებური განმარტებით სცადა ხალხმა, მაგრამ „საქაშუეთო“ სენი უფლებას ვვაძლევს სხვა თვალსაზრისით შევხედოთ ამ სახელის წარმოშობას. სულხან-საბა ორბელიანის განმარტებით „ქაშუეთი“ არის „ხორცის დარღვევა წყლულებითა“. დიდი ქართველი მედიკოსი ზაზა ფანასკერტელიციციშვილი თავის სამედიცინო ტრაქტატში „სამკურნალო წიგნი კარაბადინი“ ასახელებს ამ სენს: ნაზლა „თუ გულშიგან ჩავიდეს გული დაუსუსტის და სლოკინი და ქაშუეთისა დაემართოს“¹⁷; აქვე ნახსენებია „ქაშუეთის წყალი“, როგორც სამკურნალო საშუალება: „ანუ შუასუი: სიქორაგი ერთი ქაშუეთის წყალი“¹⁸. ბუნებრივია ეიკითხოთ, იქნებ „ქაშუეთის წყალი“ გადამწერისეული კალმისმიერი ლაფსუსია და უნდა ყოფილიყო „ქაშუეთის წყალი“? თუ ეს ვარაუდი დასაშვებია, მაშინ შეიძლება კავშირი დავინახოთ ამ სენსა, მის სამკურნალო საშუალებასა და თბილისის ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი ეკლესიის — ქაშუეთის სახელწოდებას შორის. სახელწოდება „ქაშუეთი“ ხომ არ მომდინარეობს იმ სამკურნალო წყლის სახელიდან, რომელიც, შესაძლებელია, ამ ეკლესიის მიდამოებში მოედინებოდა ოდესღაც? მეორე მხრივ, რელიგიის ისტორიაში ცნობილი და აღიარებული დებულებათა, რომ ნაყოფიერების ყველა

¹⁷ ზაზა ფანასკერტელიციციშვილი — სამკურნალო წიგნი კარაბადინი, თბილისი, 1978, გვ. 266.

¹⁸ იქვე, გვ. 5321. რას ნიშნავს „ქაშუეთის წყალი“, განმარტებული არ არის. ამ თვალსაზრისით შდრ. გიორგი ლეონიძე, „ჩვენი დედაქალაქის წარსულიდან“; ლიტერატურული გაზეთი, 25. I, 1957, № 4, გვ. 3-4.

ღვთაება ამავე დროს მკურნალიც არის: მაგალითად, ქართულ წარმართულ პანთეონში — ნანა¹⁹, ქრისტიანულ რელიგიაში — იესო ქრისტე. ამ ზოგად დებულებათა ასპექტში იქნებ სავარაუდოა, რომ ქაშუეთის ადგილას ადრევე არსებობდა სამლოცველო სამკურნალო წყლის „მაგიური“ ძალის მფარველი და მფლობელი ღვთაებისა, რომლის ადგილზეც შემდგომ ქრისტიანული ეკლესია აშენდა, სახელი კი ძველი დარჩა. როგორც რელიგიის, ისე არქიტექტურის ისტორია მოწმობს, რომ ღვთაების ადგილი არასოდეს არ რჩება „ვაკანტური“ — ძველი, დამხობილი ღვთაების ადგილს მაშინვე ახალი იკავებს და, შესაბამისად, მის სამყოფელსაც ეპატრონება. ანალოგიისთვის დავასახელებთ ათენის აკროპოლის ტაძარს — ერეხთეიონს, რომელიც ადრე ნაყოფიერების ხოთნური ღვთაების, წმინდა გველის — ერიხთონიოსის სამლოცველო იყო; შემდგომ იმავე ადგილზე ათინას და პოსეიდონის ტაძარი ააგეს, სახელი კი ძველი შერჩა²⁰.

ამგვარი ფიქრები მომგვარა ალას გადაწერილმა „მკლავის გახსნის“ რეკომენდაციებმა და „საქაშვეთომ“. ალბათ, როდესაც ეს სამედიცინო რჩევები იწერებოდა ისიც იცოდნენ, რას ნიშნავს „ქაშუეთის წყალი“...

* * *

ვეფხისტყაოსნის ტექსტი 247-ე ფურცელზე მთავრდება, 249-ე ფურცლის verso გვერდი კი მთლიანად უკავია ალას მინა-

¹⁹ В. В. Бардавелидзе. Древнейшие религиозные верования и обрядовое графическое искусство грузинских племен, Тбилиси, 1957, с. 81-85.

²⁰ Всеобщая история Архитектуры, т. 2, М., 1973, გვ. 224; Н. И. Брунов, Парфенон и Эрехтейон, М., 1973, გვ. 118. ამ ორი სხვადასხვა ეპოქის კულტის შერწყმას ისიც მოწმობს, რომ ათინას ერთ-ერთი ატრიბუტი — გველია, ღვთაების ატრიბუტი კი, ისევე, როგორც მისი ეპითეტი, ყოველთვის ღვთაებაზე უფრო ძველია და მის ადრინდელ სტადიალურ სახეს წარმოადგენს. იგივე იტქმის პოსეიდონის შესახებ: ერეხთევის კულტი შეერწყო მის კულტს, რასაც ყველაზე ცხადად მისი ერთ-ერთი ეპითეტი — „პოსეიდონ ერეხთევისი“ მოწმობს. იხ. Мифологический словарь, Л., 1961, გვ. 281; მითოლოგიური ლექსიკონი, თბილისი, 1972, გვ. 111. (შდრ. სახელწოდება „ქაშუეთის წმინდა გიორგი“).

წერს, რომლის ბიბლიოგრაფიული ხასიათის ცნობები ვეცნა, ვიყვანე, სრული სახით კი ასეთია:

ესე ლექსი ალამა გარდმოწერა რომ არის ბეჟოას ქალი, ცოდვისგან ვიტანჯვი, მიშველეთ ვინც ხართ სამოთხის²¹ შვილია; ადრე წავიდეთ სამოთხეს, შემოვიხვეწით მარიამის შვილია, და ცოდვისგან მალ ნუ მამკლავს, ვიაჯი, თუ თვის დედის შვილია.

ვახსენოთ დამბადებელი ღმერთი არსისგან ქებული, წამის ხანს შექმნა ქვეყანა, არვისგან დაწუნებული, ადამ და იევა დაბადა, კაცთაგან შედარებული და ანგელოზთ დასი შეამკო, ეშმაკი შექმნა ვნებული.

და ესე წიგნი არის სამასი რვა არის დაიწერა შამახი(ა)ს წიგნი იანვარის იე (15) გასულს ქეს ტუ* (1312+390=1702 წ.).

ხელნაწერს მეორე მინაწერიც აქვს, რომელიც შემდეგ მელნით საგანგებოდ არის წაშლილი; ფოტოპირში მისი ამოკითხვა შეუძლებელია, დედანში კი გაურჩევიათ: „ქ. მე; ცოდვილი: ყაზნანთ: ბეჟოას: ქალმა: დამიწერია: ვეფხისტყაოსანი: ვინა: გამოასწერას: შენდობა: მითხრას: მე“²²;

მაგრამ მთავარი ის არის, რომ ალას ეს მინაწერი ერთგვარ კრიპტოგრამას ჰგავს: შემთხვევითი არ უნდა იყოს, რომ ეს თორმეტსიტყვიანი ტექსტი ჩვეულებრივ სტრიქონებად კი არ არის დაწერილი, არამედ ფურცლის შუაში ტოლგვერდა სამკუთხედის ფორმით: სამკუთხედი მთლიანად მელნითაა დაფარული, მაგრამ ფოტოპირშიც გაირჩევა რამდენიმე ასო — „გ; თხ; რას: მე“, რომელთა მიხედვით შეიძლება აღვადგინოთ სამკუთხედის ფუძეში მოთავსებული ბოლო ორი სტრიქონი: ბოლოსწინა სრული სტრიქო-

²¹ ეს სიტყვა, რომელიც ძალზე ცხადად იკითხება, ზოგიერთ მკვლევარს რატომღაც შეცდომით ამოუკითხავს, როგორც „სომხის“ და ასე დაუბეჭდავს.

²² ექვთიმე თაყაიშვილი, რჩეული ნაშრომები, ტომი I, თბილისი, 1968, გვ. 48. „გამოასწერას“ კალმისმიერი ცდომილებაა, იგულისხმება: „გადაწეროს“. ალა, ჩანს, იმედოვნებდა, რომ მისი „დაწერილი“ ვეფხისტყაოსნიდანაც გადაიღებდნენ პირს; მრავლისმთქმელი დეტალია. იქნებ ისიც სავარაუდოა, რომ მსგავსი შინაარსის ტექსტი ეწერა „გოლგოთის ჯვრის“ ფუძე სამკუთხედში თვით პარიზული ხელნაწერის პროტოგრაფში.

ნია: „გ [ამოასწერას შენდობა მი]თხ“; ბოლო არასრული სტრიქონი
„რ ა ს: მ ე“.

რატომ აქვს მინაწერს ამგვარი გეომეტრიული სახე, ან რატომ არის შემდეგ თვით ალას მიერვე წაშლილი, ჯერჯერობით გაურკვეველია, მაგრამ აქ საყურადღებო სხვა რამაა: ეს უბრალო სამკუთხედი კი არ არის, არამედ ეგრეთწოდებული „გოლგოთის ჯვარი“, ზუსტად იმ ფორმისა, რომელიც ამ ბოლო ხანს აღმოჩნდა ციხისუბანში — 1103 წელს ქვაზე ამოკვეთილი წარწერა — ლექსის დასაწყისში²³, როგორც ქ რ ი ს ტ ე სიტყვის პირველი ასო, და დასტურდება ქვის ფილაზე წარწერის მარცხნივ კიდევ ორ ადგილას. ქვაზე ამოკვეთილ სამკუთხედზე აღმართული ჯვრისგან განსხვავებით პარიზულ ხელნაწერში სამკუთხედის წვეროსა და ჯვრის გასწვრივ — მარცხნივ და მარჯვნივ ერთი-ორი სანტიმეტრის დაცილებით ერთ მხარეს მაცქერალი ორი ჯიღოსანი ფრინველი (ფარშევანგი?) არის მიხატული.

ციხისუბნის „ასვათის წარწერის“ მკვლევარი ვ. სოლოგავა ვარაუდობს, რომ ქვაზე სამგან ამოკვეთილი „გოლგოთის ჯვარი“, შესაძლებელია, პერალდიკური ნიშანი იყოს — ამ პიპოთეზისთვის პარიზული ხელნაწერის ჯვარს სრულიად განსაკუთრებული მნიშვნელობა ექნება და სხვა მრავალ საკითხთან ერთად იქნებ ალას მიერ შამახიაში დედნად გამოყენებული ვეფხისტყაოსნის საგვარეულო კუთვნილების საკითხიც გაირკვეს: დაბეჭდვებით შეიძლება ითქვას, რომ ეს ჯვარი ალას ფანტაზიის ნაყოფი არაა და იგი პოემის იმ ხელნაწერიდან გადაიღო, რომლიდანაც ტექსტი გადაწერა.

ამრიგად, პარიზული ხელნაწერის თითქოს შემთხვევითი „გოლგოთის ჯვარი“ მრავალგვარ ფიქრებს აღძრავს.

ზემოთმოყვანილი გალექსილი *prodomosua*-ც, საეჭვოა, ალას შეთხზული იყოს. საფიქრებელია, რომ პროტოგრაფსაც ჰქონდა ასეთივე მინაწერი, რომელშიც ალამ გადაწერისას შესაფერის ადგილას თავისი სახელი ჩასვა და ვეფხისტყაოსნის გადაწერის თარიღი აღნიშნა. „ცოდვისგან ტანჯვა“, „ადრე სამოთხეს წასვლის“ ნატვრა და იქვე გულუბრყვილო ვედრება — „ცოდვისგან მალ ნუ მამ-

²³ ვ ა ლ ე რ ი ს ი ლ ო გ ა ვ ა, რუსთაველის ეპოქის ეპიგრაფიკულ ლექსი, გაზ. „ლიტერატურული საქართველო“, 16 ნოემბერი, 1984, № 47 (2332), გვ. 10-11.

კლავს“ — რაღაც შტამბად ქცეული ფორმულის განმეორებით —
რო ჰგავს, ვიდრე ალას „სულის ძახილს“.

ეს რომ მართლაც ასე უნდა იყოს, მოწმობს ხელნაწერის ბოლო ფურცლებზე გადაწერილი ქართული სატრფიალო ლექსები — ვფიქრობ, ისინი უფრო ამჟღავნებენ ალას შინაგან რომანტიკულ სულისკვეთებას.

* * *

მაგრამ ალას გადაწერილი ვეფხისტყაოსანი კიდევ სხვა მხრივაც არის საინტერესო — სავსებით მოსალოდნელია, რომ ამ ნუსხამ ფოლკლორისტთა ყურადღებაც მიიპყროს.

პარიზული ხელნაწერის ბოლო ფურცლებზე „სამთვარიოს“ გარდა სხვადასხვა ლექსებიც არის მიწერილი, და, შესაძლებელია, რომ ეს ყველასი თუ არა, ზოგიერთი მათგანის პირველი წერილობითი ფიქსაცია იყოს. ლექსები სატრფიალო ხასიათისაა: ჩაწერილ ტექსტში ვაცილებით მეტი ორთოგრაფიული და შინაარსობრივი შეცდომებია, ვიდრე ვეფხისტყაოსნისაში; ამიტომ, აქ ორი ვარაუდია შესაძლებელი: შეცდომათა სიმრავლე ან იმით შეიძლება აიხსნას, რომ ვეფხისტყაოსნის ტექსტისგან განსხვავებით, რომელიც კალიგრაფიული ხელითაა შესრულებული და ამიტომ ადვილად გასარჩევი, ეს ლექსები ვაკრული ხელითაა ჩაწერილი და ალას გარჩევა უჭირს, ანდა ალა მათ ზეპირად წერს (თუ სხვა უკარანახებს?); ამ შემთხვევაში ცხადია მისი ქართული გარემოცვა და მისი ლტოლვა ამ გარემოსადმი. ფურცლებზე ორგან მინაწერი თითქოს სხვა ხელით უნდა იყოს შესრულებული, ორივე ხალხური ლექსების ფრაგმენტებს ჰგავს: „ქ. შენ რომ ხისა კუკურაში მალლა ბუდე ავიგია, ორგულობა გამოგიჩნდა, ჩემთვის გული ავიგია“ (247) და „შენ ჩემო საგონებელო, ამამყოველიო დღეთაო, შენ[?] მდილო [?] მასკელავო მანათობელო ბნელთაო“ (248 V). ამ ორი (იქნებ შემდეგდროინდელი?) მინაწერის გარდა სხვა ლექსები ალას ხელითაა ჩაწერილი; ერთი ლექსი ქალაქური — მაჯამური — პოეზიის ნიშნით უნდა იყოს, მაგრამ რაღაც არეულია:

შენ წახვედი, მე გამიშვი სიღარიბის კარზედა...

ხელნაწერის ბოლო სამ გვერდზე (257 V, 258 V) 12 ერთმანეთ-

თან დაუკავშირებელი (თუ არ ჩავთვლით, რომ მათ ერთი თემა — სიყვარული — აკავშირებთ) სტროფია დაწერილი. ამათგან მე მხოლოდ ერთზე შევჩერდები, რომელიც ხალხურ ლექსად არის მიჩნეული:

ეს სოფელი მისთვის მინდა, შენ გიჭურბო, ჩემო მზეო,
 რა გქნა, ფთენი არ მასხია, გარდმოფრინდე მანდით მეო,
 სადაც იყო, იქ მოვიდე, ჩემო თვალის სინათლეო,
 და გულის ჰირი უკუმყროდეს, ოდეს ვიჯდე, ჩემო მზეო“ 24.

ეს ლექსი განსაკუთრებით იმიტომ გამოვარჩიე, რომ მას თავისი ლიტერატურული ისტორია აქვს: ამ ლექსს, დიდი ილიას ნებით, ოთარაანთ ქვრივის გიორგი მღეროდა კესოს ბალში მუშაობისას: „როცა ბალში ჰმუშაობდა და ქეიფზე მოვიდოდა, სულ ერთსა და იმავე სიმღერას ჰლილინებდა ხოლმე ხმადაბლა: „ეს სოფელი მიტომ მინდა, შენ გიყურო, ჩემო მზეო“, თითქოს სხვა აღარა იცოდა რა, თითქოს სხვა არაფერი ენატრებოდა, არაფერი ეხარბებოდა ამ დედამიწის ზურგზე“ 25.

სად, როგორ, ვისგან გაიგო ეს ლექსი ალამ, ვერასოდეს შევიტყობთ, მაგრამ მისი პირველი ჩანაწერი კი მას ეკუთვნის.

„წიგნსა სწერდი ჩემ მაგიერ, უფასოსა ძღვენსა სძღვნობდი“... ჩემს წარმოდგენაში ავთანდილის ამ სიტყვებით თავად რუსთაველი მიმართავს ვეფხისტყაოსნის მომავალ გადამწერს, მერმინდელ თაობათათვის მისი „უფასო ძღვენის“ მომღებთ.

ერთ-ერთი მათგანი — „ყაზანთ ბეყოას ქალი ალაა“. ძნელია მისი ღვაწლის ჯეროვანი შეფასება: რა ნატიფი ბუნება უნდა ჰქონოდა ალას, რომ ოდითგანვე ევას მოდგმისთვის განწესებული და დამამშვენებელი ხელსაქმის — რთვის, ქსოვის, ქარგვის ნაცვლად კალამი აეღო ხელში და თვეების მანძილზე ვეფხისტყაოსნის ჯადოსნური სტრიქონები ეწერა.

შამახიაში ალბათ ბევრმა იდედოფლა, მაგრამ რომელი დედოფ-

24 შღრ. ქართული ხალხური პოეზია, VI, სატრფიალო ლექსები, თბილისი, 1978, № 464, აგრეთვე შენიშვნები.
 25 ილია ჭავჭავაძე, რჩეული, ტ. VII, 1960, გვ. 340.

ლის ნაღვაწი შეედრება შენს ნამუშაჲს, გონიერო და მკვლარო
„ყაზანთ ბეჟოას ქალო“! დედოფლებმა იდედოფლეს და უკვალოდ
გაქრნენ ამ „მიწყვი მბრუნავ“ წუთისოფელში, შენ კი „დაშვერ,
ვითა წესია საურავ-გარდახდილისა“ და დაიცავი შენი თავი ყოველი
არსის უწყალო მტრის — განადგურებისა და დავიწყებისგან.

კურთხეულიმცაა შენი სახელი, ალა!

P. S. რა უსამართლოა პარიზულ ხელნაწერზე ვიღაც უმეცარის
მიერ მიწერილი სიტყვები: „დიად. ცუდი. ვეფხისტყაოსანია“.
ფოტოპირს ყდაზე წავაწერე: „დიად. კარგი. ვეფხისტყაოსანია“.

**„ქილილა და დამანას“ ლექსების ვახტანგისეული
თარგმანები**

„ქილილა და დამანას“ მსოფლიოში საყოველთაოდ ცნობილი, ბოპულარული თხზულებაა, რომელიც თითქმის ყველა ცივილიზებული ერის ენაზეა თარგმნილი და გამოცემული. ამ იგავ-არაკთა კრებულში ნართაულად, უდიდესი ოსტატობითაა დახატული. ადამიანთა მრავალფეროვანი, სისხლსავე ცხოვრება, იშვიათი მახვილსიტყვაობითაა მოცემული უამრავი სიბრძნე, შეგონება და სწავლა...

ვიდრე ეს ბრწყინვალე ნაწარმოები სრულყოფილ სახეს მიიღებდა, ვრცელი და ხანგრძლივი. გზა განვლო. თავდაპირველად ხალხური სიტყვიერების ნიადაგზე ჩამოყალიბდა ინდოეთში, VI საუკუნეში. გადაღებულ იქნა საშუალ სპარსულზე (ფალაურზე). აქედან ამავე საუკუნეში ითარგმნა სირიულად, VIII საუკუნეში — არაბულად, ხოლო ამ უკანასკნელიდან — ახალ სპარსულად. X-XI საუკუნეებში ახალ სპარსულ ენაზე იგი მრავალ პოეტურ და პროზაულ ვერსიად დამუშავდა. განსაკუთრებული მოწონება და გავრცელება ზედა წილად XV საუკუნის ბოლოს ვაიზ ქაშიფის მიერ დაწერილ ვერსიას, რომელიც „ანვარე სოჰაილის“ სახელით არის ცნობილი, რაც ნიშნავს მნათობ თავთირს (ვარსკვლავს). აქედან იღებს სათავეს ქართული თარგმანებიც.

„ქილილა და დამანას“ ქართულ ენაზე გადმოღებასაც რთული ისტორია აქვს, რომლის ამოხსნა და საბოლოო გარკვევა ალ. ბარამიძის სახელთან არის დაკავშირებული. ვახტანგ მეექვსის ცნობით, რომელსაც თანამედროვე მკვლევარებიც იზიარებენ, ეს თხზულება ჩვენში უნდა ეთარგმნათ თამარის ეპოქაში, მაგრამ ტექსტს ჩვენს დრომდე არ მოუღწევია. XVI საუკუნეში კვლავ დაისვა საკითხი, ქართველ კაცს შესაძლებლობა ჰქონოდა მშობლიურ ენაზე ზიარებოდა ამ შესანიშნავი მხატვრული ქმნილების სიბრძნესა და სილამაზეს. თარგმნას შეუდგა კახეთის მეფე დავითი, თეიმურაზ

პირველის მამა, რომელმაც თხზულების მხოლოდ ერთ ნაწილს, „კუსა და მორიელის“ არაკამდე გასრულება შესძლო. ამის შემდეგ ამ საქმეს მისთვის დამახასიათებელი ენერგიულობითა და გატაცებით ხელი მოჰკიდა ვახტანგ მეექვსემ და ბოლომდეც მიიყვანა. მას ჯერ ვინმე სპარსელისა და შემდეგ ასევე ჩვენთვის უცნობი სომეხისათვის დაუვალებია, გაეგრძელებინა დავითის დაწყებული სამუშაო, რომლებმაც დავალება შეასრულეს, მაგრამ მეფე-პოეტს მათი ნახელავი არ მოსწონებია. ვახტანგს არც დავითისეული ტექსტი აკმაყოფილებდა. ამიტომ იყო, რომ მოგვიანებით მან თვითონ თარგმნა ეს ვეებერთელა თხზულება თავიდან ბოლომდე. პირწმინდად და ზედმიწევნით გაჰყვა დედანს და შექმნა არა იმდენად მხატვრული, რამდენადაც ზუსტი პეკარედული თარგმანი.

ხრულყოფილი მხატვრული ტექსტის მისაღებად თვითონ მოუცლელმა ვახტანგმა თავისი თარგმანი სარედაქციოდ ჯერ ონანა მდივანს გადასცა და მერე სულხან-საბა ორბელიანს. ონანა თხზულების მხოლოდ ნაწილს შეეხო, სულხან-საბამ კი მთელი ტექსტი ძირფესვიანად გადაამუშავა და ვახტანგისეული პეკარედის საფუძველზე შექმნა ახალი, მაღალმხატვრული თარგმანი, რომელმაც საბოლოოდ, ვახტანგისავე დასტურით, კანონიკური სახე მიიღო; ეს ტექსტი გამარტივების მიზნით შეამოკლა და თავისებურად გამართა, არსებითად კი დაამახინჯა, მეღივზად ბებუდოვმა. სულხან-საბასეული თარგმანი მრავალ ცალად არის გადანუსხული, მაშინ როდესაც დანარჩენი თარგმანები ერთი ან ორი ხელნაწერის სახით მოიპოვება. ასეთივე მდგომარეობაა გამოცემების მხრივაც: სულხან-საბა ორბელიანისეული ვერსია ოთხჯერ არის გამოცემული. პირველად იგი ილ. ჭყონიამ დაბეჭდა 1886 წელს, მეორედ — ალ. ბარამიძემ და პ. ინგოროყვამ 1949 წელს (შემოკლებით), მესამედ — ალ. ბარამიძემ და ელ. მეტრეველმა 1962 წელს და ბოლოს — მ. თოდუამ 1975 წელს. დანარჩენი თარგმანები, გარდა ზოგიერთი ნაწილისა, გამოუქვეყნებელია. არადა, მათი ლიტერატურული და ისტორიული მნიშვნელობა იმდენად დიდია, რომ ღირსნი არიან დღის სინათლის ხილვისა. ეს განსაკუთრებით ვახტანგისეულ თარგმანზე ითქმის.

ვახტანგ მეექვსე „ქილილა და დამინას“ ქართულ ენაზე დამუშავებისას მუდამ შეუწელებელ ყურადღებას აქცევდა ლექსების

პოეტურად გადმოღების საკითხს. როგორც ცნობილია, სპარსული დედანი ე. წ. ლექსების შიგ ჩართვის წესით არის დაწერილი: პროზაულ ტექსტს სისტემატურად მიჰყვება ლექსები, რომლებშიაც უმეტესად შეგონება-აფორიზმების სახით განზოგადებულად გამეორებულია არაკებში პროზით მოთხრობილი ამბები. დავითისა და უცნობი პირების მიერ ნათარგმნ ტექსტებში ლექსების დიდი ნაწილი გამოტოვებულია, ხოლო რაც გადმოღებულია, გაწყობილია არა ლექსებად, არამედ პროზად.

როდესაც ვახტანგმა ხელი მოჰკიდა ამ თარგმანების სრულყოფას, ჯერ პროზაულად გადმოღებული ლექსების ლექსებადვე გამართვა დაიწყო. მეფე-პოეტის მიერ ამ თხზულებაზე გაწეული აღრინდელი ნამუშევარი შემონახულია დ. ჩუბინაშვილის ნაქონ, კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტში დაცულ S 3177 ხელნაწერში. ეს ნუსხა პირველად აღწერა, მასში მოთავსებული ლექსების ხელი გააკრვია, ამ ხელისა და ლექსების ვახტანგისადმი კუთვნილება დაადგინა ე. თაყაიშვილმა¹, რომელმაც ნაწილი ლექსებისა იქვე დაბეჭდა (გვ. 322-345). ამავე ლექსებს განიხილავებს ალ. ბარამიძე, მ. თოდუა და სხვები.

ამ ხელნაწერში ვახტანგს არსიებზე და ტექსტშიაც ჩაწერილი აქვს მის მიერ ლექსად გაწყობილი სტროფები. დავიმოწმით რამდენიმე ნიმუში:

ქართულ პროზაულ თარგმანში არის: „რომელი რტო შენის ხელით აღმალლდეს, მას ნუ დაამტვრევ შენივე ხელით, — შენი უკადრისობაა“ (გვ. 166).

ვახტანგი ლექსავს:

„რაც შტო შენით რომ ამალლდეს, ნაყოფთ მქონედ აღმართოს,
ნუ დაამსხვრევს ხელი შენი, რაცა გინდ[ა] დაგემართოს!
საზრახავ[ა]დ გაუხდების, ვინც ეს ასრე წარიმართოს,
და აუგი და მოყივნება ერთმანეთსა მიუმართოს!“

¹ Е. Такаишвили, Описание рукописей «Общества распространения грамотности среди грузинского населения», т. 1, Тб., 1902—1904, с. 302-347. შემოკლებით გადაბეჭდილია მისივე „რჩეული ნაშრომების“ პირველ ტომში (თბ., 1968, გვ. 120-136).

პროზაული თარგმანი: „რომელმაც იმხიარულოს სხვათაგანს საქმეზედან, მას მინდობა არა აქვს, გვარად და მოდგმით სჭირს ზნე ეს“ (გვ. 177).

ვახტანგი ორსტრიქონიან ლექსად მართავს:

„ვინც იხარებდეს სხვის ავზე, იმას მიენდოს სხვა ვინა?
ზნეთა სჭირს, გვარად ეს მოსდგამს, ნეტამცა დამაწვევინა!“

პროზაული თარგმანი:

„თუ ჰკუთ საქმე არ გარიგდეს, გივობა გამოიჩინო“.

(გვ. 178).

ვახტანგის გალექსილი:

„რა არ იქნას საქმე ჰკვითა, ხელობითა შენიცადე!“

და ა. შ.

როდესაც ვახტანგმა აღნიშნული პროზაული თარგმანები დედანს შეაღარა, გამოტოვებული ლექსები ჩაწერა; გაასწორა ლექსების აღრინდელი პროზაული თარგმანები; გზადაგზა და შემდეგაც მიუბრუნდა და ხელმეორედ გალექსა, შეასწორა ზოგიერთი თავისი პოეტური თარგმანი. აი, ვახტანგის ხელით ჩაწერილი ერთი და იმავე ლექსის პუკარედული და პოეტური თარგმანები. პუკარედული თარგმანი (გვ. 22):

„ჩვეუნი შეება და ლხენის თხოვნა რომ ვქნათ,
ვინ დაინდო, რომ ჩვენ დაგვინდოს?!
მინდობის ტვინი არ არის ამ ძველში,
უკვდავების სული არ არი ამ მიწასში“.

გალექსილი ვარიანტი:

„შეება, ლხინი ამ სოფლისა რომ ვითხოვოთ, ვიწადენით, —
ვინ დაინდო, ჩვენ დაგვინდოს, არ გაგვხადოს ცრემლთა დენით?!
ამ ძვალს ტვინი მინდობისა არც სულ უძეს, ვინც ვცადენით,
და არამ მიწას უკვდავების სული უდის მოსადენით!“

აქა-იქ ერთი და იგივე ტექსტი ორი სხვადასხვა რედაქციით არის გალექსილი, რომელთაგან ერთი წაშლილია. პროზაული ტექსტი:

„ეპითიბარი ძაღლს რომ შისდგამს,
მას კაც ჯობს, ვის არ მოსდგამს“.

(გვ. 155)

ვახტანგს ჯერ გაუღექსავს:

„ბუნებით ძაღლსა რომ მოსდგამს მინდობა, ერდგულობანი,
და მას სჯობს ასწილად უთუოდ, ვისაც აქვს ამის კლებანი!“

მერე ეს ტექსტი გადაუხაზავს და იქვე მიუწერია:

„მინდობა და ერდგულობა ძაღლსა მოსდგამს მეტად დია,
მას კაცსა სჯობს ათასწილად, ვის ეს საქმე გაუგდია!“

ზოგიერთი ტექსტი კიდევ წაუშლელად არის დატოვებული და
ქირს გაგება, რომელია ბოლო რედაქცია. მაგალითად, ვახტანგის
ბელით ტექსტში ჩაწერილია:

„ელიასა წვიმის მსგავსად, ხამს, მცოდნემა კაცსა უყოს:
სწავლა არვის დაუჭიროს, თუ მსმენელი არ სჯეროყოს!“

(გვ. 183)

იმავე ხელით არშიაზე მიწერილია:

ცოდვას მოიძკის შაღლის წილ, ვინც ამას დაიშურებსა:
ელია წვიმას მოიყვანს, არვის არ ზოიმღურებსა,
მის მსგავსად შენცა სწავლანს ასმინე კაცთა ყურებსა,
და არ დაეჭირვის, ვინ ისმენს და ან ვინც არ იჯერებსა!“

პროზაული დედანი: „როდესაც საბელი გაწყდება, შეჰკვრენ
და ნასკვი დარჩება“ (გვ. 192).

ვახტანგს ეს პატარა წინადადება ერთსტრიქონიან და ოთხს-
ტრიქონიან ლექსებად გაუმართავს. ტექსტში ჩაუწერია:

„რა გაწყდეს სამე საბელი, შეკრავ, — დარჩების ნასკვები!“

არშიაზე კი მიუწერია:

„რა რომ გეარლი მეგვარლემა ჩაღბითა ქნას შეგრებილი,
რა ის იქნას, რასაც ფერით გაწყვეტილი, გატეხილი,
ველარ შეკრა, რომ შეიქნა მეცადენე მეტად ფთხილი,
და კვლავ მას ნასკვი შესატყობი არ დააჩნდეს ვითა თხილი!“

სამი და მეტი რედაქციითაა დამუშავებული ქვემოთ წარმოღ-
ვენილი ტექსტები.

ვახტანგს დედნის პროზაულ თარგმანად დაუწერია: ერევნული
მხარეთმცოდნეობის
ინსტიტუტი

„სადაც ღუგუნის დასმა გინდოდეს, იქ მალმის დება არას არგვებს“.

(გვ. 143)

გაულექსავს კი ოთხ და ერთსტრიქონიან ლექსებად:

„სად სწადდეს დასმა დაღისა ცეცხლითა მოსადებითა,

მუნ მალამოსა იყოსცა გამპირე დასადებითა,—

ვერ კურნებს იმას მკურნალი, მთავრობდეს ხელოვნებითა,

და გინ სიბრძნის შუქსა სამუდამოდ მყობოდეს მოვანებითა!“

ამ სტროფის პირველი სტრიქონის გასწვრივ გვერდზე ერთი სტრიქონი ჩამოჭრილია და არ იკითხება. პროზაული ტექსტის ზემოთ და ქვემოთ ჩაწერილია:

„საცა ხამდეს დაღის დასმა, მ[ა]ს მალამმა ვერა კურნოს!“

„დაღის ადგილს მალმის დება არას არგვებს უსაცილოდ!“

და სხვა.

როგორც ვთქვით, ვახტანგი არ დაკმაყოფილდა ამ ნამუშევრით და შემდეგ სპარსეთში, ქირმანში, ყოფნისას 1714-1716 წლებში „ქილილა და დამანა“ თვითონვე დამოუკიდებლად თარგმნა უშუალოდ დედნიდან. და აქაც შემდეგ თავისი თარგმანი მრავალჯერ ჩაასწორა და გადაამუშავა.

ეს რედაქციული ნამუშევარი დაცულია სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ლენინგრადის განყოფილების M 53 ნუსხაში. ეს ხელნაწერი, მისი რედაქციული სახე „ქილილა და დამანას“ სხვა რედაქციებთან ერთად პირველად, მრავალმხრივ და საფუძვლიანად შეისწავლა აღ. ბარამიძემ, რამაც საშუალება მისცა გაერკვია და აღედგინა ამ ძვირფასი მხატვრული ძეგლის ქართულად თარგმნისა და ჩამოყალიბების რთული და ჩახლართული ისტორია. მეცნიერი სხვა საკითხებთან ერთად შეეხო თხზულების ლექსთა ვახტანგისეულ როგორც პოეტურ, ისე პროზაულ თარგმანებს, შეადარა ისინი დედანსა და სულხან-საბა ორბელიანისა და ონანა მდივნის რედაქციებს

და მოგვცა ზოგიერთი მათგანის ისტორიულ-ფილოლოგიური და მხატვრული ანალიზი².

იგივე საკითხები სხვა ასპექტებით განხილული აქვს მ. თოდუას³. სხვადასხვა საკითხთან დაკავშირებით „ქილილა და დამანას“ ლექსების ვახტანგისეულ თარგმანებს ეხებიან აგრეთვე ელ. მეტრეველი და ალ. გვახარია⁴, ვ. გაბესკირია⁵ და სხვები.

ვახტანგს ნაწარმოების ხელმეორედ თარგმნისას ზოგიერთი თავისი ადრინდელი თარგმნილი ლექსი უცვლელად გამოუყენებია. ადრინდელ პროზაულ თარგმანში იყო: „თქვა: გულს ეკალი ჩაეჭრი (!), მისთვის ცრემლი შეუშრობი ვარ“ (S 3177, გვ. 391).

იქვე ვახტანგს მიუწერია:

„თქვა: ჩემი თვალთა ნათელი და ხარ წუთისა სოფელი,
ჩემის გულისა ნასკვისა საშუღმთოთ გახსნიოთ მყოფელი,
შემრკჳთა გულსა ეკალი, შემქმნია ჩასაყოფელი,
და ამდ მდის ასე თვალთაგან, ვა, ცრემლი შეუშრობელი“.

ლენინგრადულ M 53 ნუსხაში ეს სტროფი გადამწერის ხელით მთლიანად შეტანილია ტექსტში (გვ. 245 r).

თბილისურ S 3177 ხელნაწერში ვახტანგის მიერ ჩაწერილია (გვ. 462):

„სანამ ცოცხალ ვარ, მე შენსა მხევლობასა ვიქ მონებით,
მოკვდები, შენსა საფლავსა ვმსახურებ გულით, გონებით“.

ასევე უცვლელადაა შეტანილი ეს ტექსტი ლენინგრადულ ნუსხაში (გვ. 276 V).

ზოგიერთ ლექსში ვახტანგს მცირეოდენი შესწორებანი შეუტანია. ადრინდელ რედაქციაში არის (გვ. 161):

² ალ. ბარამიძე, ნარკვევები ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, 1, მეორე შეტუბული და გადამუშავებული გამოცემა, თბ., 1945, გვ. 237-372.

³ მ. თოდუა, „ქილილა და დამანას“ საბასეული ვერსია, თბ., 1967. შემოკლებით შესულია წიგნში: ქილილა და დამანა, ტექსტი დაადგინა, შესავალი, კომენტარები და ლექსიკონი დაურთო მ. თოდუამ, თბ., 1975, გვ. 7-182.

⁴ ელ. მეტრეველი, ალ. გვახარია, სულხან-საბა ორბელიანის მთარგმნელობითი მეთოდის შესწავლისათვის, კრებული: სულხან-საბა ორბელიანი, საიუბილეო კრებული, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, თბ., 1959.

⁵ ვ. გაბესკირია, „ქილილა და დამანას“ გარშემო, „მნათობი“, 1961, გვ. 134-142.

„ბევრის სარგებლის მდომელი დიდს ზიანს შეეყაროსა და ვის ეს არ უნდა, ამ საქმეს დაეხსნას, გაეყაროს!“

ლენინგრადულ ხელნაწერში „უნდა“-ს მაგივრად წერია „სწა-
დდეს“ (გვ. 101 v). ადრინდელ რედაქციაში არის (გვ. 239):

„ბულბულთ ჭიკჭიკს ყურს არ უგდებ, ყვავთ ძახილსა ზედა ხარობ!“

ბოლო რედაქციაში კი გვაქვს:

„ბულბულის ხმას ყურს არ უგდებ, ყვავის ძახილს ზედ დახარი! (150 r).

ზოგიერთ ლექსში კიდევ მეტი ცვლილებებია შეტანილი.

ადრე, როდესაც ვახტანგი პროზაულ ტექსტს ლექსავდა —

„რაგინდ შორს გამავდონ, დაგვიძახებენ, ფრინვით მოვალთ“, —
შექმნა თითო სტრიქონიანი ლექსები ორი რედაქციით:

„შორს გამავდებს, დამიძახებს, მაინც მოვალ კიდევ ფრენით“.

„შორს გამავდებენ, მალ მოვალ, რა დამიძახებს, ფრენითა“.

(გვ. 157).

ლენინგრადულ ნუსხაში მათ ნაცვლად ორსტრიქონიანი ლექ-
სია, სადაც მეორე სტრიქონად გამოყენებულია პირველი რედაქცი-
ის მეორე ტექსტი:

„გარეთ ნაჩვევი მფრინველი, აწ ასე თავშეწყენითა,

შორს გამავდებენ, მალ მოვალ, რა დამიძახებს, ფრენითა“.

(97 V).

იქვე ვახტანგის ხელით ჩაწერილია შესაბამისი ახალი პუკარე-
დული თარგმანი:

„გარეული მფრინველი რომ შორს გამავდონ,

რა რომ დამიძახებენ, გამოგზუნდები და მოვალ“.

როგორც ვხედავთ, ახალი პოეტური ვარიანტის შექმნა განა-
პირობა ახალმა დედანმა, სპარსული ტექსტის გაცნობამ. ანალო-
გიური მაგალითები სხვაც არის.

პირველ რედაქციაშია:

„სული და გული რა არი, შენს ჭირს არ ვანაცვალოა?!“

(გვ. 416).

პოეტი მაშინ ეყრდნობოდა შემდეგ პროზაულ ტექსტს:

„სული რა არის, რომ შენ არ ვანაცვალო! გული რა არის, რომ შენს
ჭირს არ ვათაყვანო?!“

ამ ლექსის ადგილას ლენინგრადულ ნუსხაშია:

„სული რა არის, საწყალმა შენს კირს არ ვანაცვალოა,
თუ გული შემეწიროდეს, ან იმას დავაცალოა!“

(გვ. 255 V).

ამჯერად ვახტანგი ეყრდნობოდა სპარსულ ტექსტს, რომლის
პწკარედული თარგმანი იქვეა მისივე ხელით ჩაწერილი:

„ხული რა არის, რომ შენთვის არ დაითმობოდეს,
თუ გული თავს შემომეველებოდეს, რატუმ არა ვიქ?“

და სხვ.

ზოგიერთი ლექსი, დედნის შესაბამისად, ახლად არის შექმნი-
ლი და სრულიად განსხვავდება წინამორბედისაგან. თბილისურ ხელ-
ნაწერში გვაქვს:

„რადგან გიყვარს შენი თავი, გულის სიტყვა შეინახე!“

(გვ. 331).

ამ აფორიზმის საფუძველია პროზაული თარგმანი: „თუ თავი
გიყვარს, გულის პასუხი კარგად შეინახე“.

ლენინგრადულ ხელნაწერში აღნიშნული ლექსის ნაცვლად
გადამწერის ხელით წერია ორსტრიქონიანი განსხვავებული ლექსი:

„რა ტბილად უბნობს, ისმინე, კაცი მღვიძარე, ქებული:
თუ თავი გიყვარს, ხვაშიადს ნუ უბნობ, ქონდეს დებული!“

(გვ. 206 V).

ვახტანგს იქვე ჩაუწერია დედნის პწკარედული თარგმანი,
რომლითაც ის ხელმძღვანელობს:

„რა კარგად უთქვამს მას გონიერს კაცს:
თუ თავი გინდა, ხვაშიადი შეინახე!“

ლენინგრადულ ნუსხაში ლექსების საკმაო ნაწილი ახალია,
რომლებიც პოეტს ადრე არ დაუშუშავებია. განსაკუთრებით ეს
ითქმის „ქილილა და დამანას“ იმ ნაწილზე, რომელიც დავითმა
თარგმნა. როგორც ვახტანგი თავის ანდერძში იუწყება, დავითს „არც
ლექსი გადმოეღო და ზოგი სიტყვაც დაეკლო“.

აქედანაც ზოგიერთი ლექსი ხელნაწერში გადამწერის ხელით

არის შესული, ნაწილი ვახტანგის მიერ არის ჩაწერილი. ეს იმის
მაჩვენებელია, რომ გადამწერის ხელით შესრულებულ ლექსებში
პოეტს შედარებით ადრე აქვს დაწერილი, მის მიერ ჩაწერილები
კი — მომდევნო ხანას განეკუთვნება. ამასთან, ამ ლექსების უმეტე-
სობა ლენინგრადულ ხელნაწერში გადამწერის ხელით
არის მიწერილი. ე. ი. ვახტანგს ეს ლექსები მას შემდეგ შეუთხ-
ზავს, როცა აღნიშნული ნუსხის გადამწერა დამთავრებული იყო.

გადამწერის ხელით მიწერილი ლექსები, რომლებიც თბილისუ-
რი ნუსხისათვის უცნობია:

„თემთა მისის სამართლითა სიმდიდრენი მოებოვა,
ძალი თვისის მოწყალებით გაემო და გაეპოვა“. (4 r).

„სიმაღლე ჰქონდა ფრიდონის, სიმდიდრე ჯიმშედისანი,
მაკიდოვნურებ სახვეწი კარი აქვს სიდიდისანი,
მოწყალება უკრთოდა ვით პირი მნათობისანი,
და ერთად შვერთო ცეცხლი და წყალი სხვის ბუნებისანი“ (7 v).

„იყო წესი მის მეფისა ურჩთა შუბლის დადაღვანი,
მებრძოლთ თაგზე ხრმლისა დასმა, ადგილიდამ გარდაძვრანი,
სამართალში ვასაწყრომთა სისხლის სმა და სისხლის ღვრანი,
და მოწყალება უღონოთა, სიმდიდრის წინ მოგვარანი“. (7 v).

და სხვა.

ვახტანგის ხელით მიწერილი ლექსები, რომლებიც აგრეთვე
თბილისურ ნუსხაში არ დასტურდება:

„თითოს ამისა სიტყვაზე გაშლილა თითო ბაღია,
შაბჩირახისებრ ბრწყინვალე და უფრო განანაღია,
ამისნი ტკბილნი იგავნი უკვდავთ წყალთაებრ საღია,
და ახალს ვაჟაკებრ თამამობს, სიტყვები მისი ლაღია“. (3 v).

„სიკეთე მუშქს გავს: რა გინდ რომ დაფარო, გაახვიო და,
საყნოსელს სული ექნების, თუ გინდა არ გახიო და;
არ გაივსების მზის შუქი, ტალახი დაასხიო და,
საათს და საათს შუქს მატობს, რაგინდ არ მოივწიო და“. (4 r).

და სხვა.

ვახტანგს აქაც ადრინდელი შეთხზული, გადამწერის ხელით
მიწერილი ლექსები, რომლებიც პირველ რედაქციაში (თბილისურ

ნუსხაში) არ გვხვდება, გადაუხაზავს და მის ნაცვლად ახალი ვა-
რიანტი მოუცია. დავიმოწმებთ ერთ ნიმუშს.

გადამწერის ხელით მიწერილია:

„შენ სოილი ხარ, ვარსკვლავი, დარი და მგზავსი მზისანი;
რა აღმოხდები, ქვეყნისა მიმფენელი ხარ სვისანი;
ვის მიაყენებს შენ შუქსა, ბედისა არის ნიშანი,
და შლის სიბრძნის ვარდსა სამუდომოდ, მიცემა იცი წლისანი“. (5 v.)

ვახტანგს ეს სტროფი გადაუხაზავს და სამაგიეროდ თავისი ხე-
ლით ჩაუწერია ორსტრიქონიანი ლექსი:

„თავდირი ხარ; ვისი ბედი, მიაყენო შენ რომ შუქი,
სვე-დოვლათის ნიშანია, რათლა იყოს იგი უქი!“

ეს უკანასკნელი შეესაბამება დედანს, რომლის პწკარედული
თარგმანია:

„შენ სოილი ხარ. ვისი ბედია, რომ შენ შუქი მიაყენო.
ვისაც მიადგება, დოვლათის ნიშანია“.

თავისთავად ცხადია, ამგვარი ლექსები პოეტის მიერ ტექ-
სტზე მუშაობის შემდგომი ეტაპის გამოხატულებაა.

როდესაც ვახტანგმა თავისი თარგმანი გასაჩილხავად გადასცა
ონანა მდივანსა და სულხან-საბა ორბელიანს, მისი ყურადღების
ცენტრში, როგორც თხზულების ანდერძიდან ვგებულობთ, კვლავ
ლექსების საკითხი მდგარა.

ონანამ მხოლოდ ვახტანგის მიერ პროზაულად თარგმნილი
ლექსები გადაამუშავა,⁶ ხოლო სწავლული მეფის პოეტურად გაწ-
ყობილი ლექსები ხელუხლებლად თუ მცირე ცვლილებებით და-
ტოვა და არშიაზე მითითებით „მ“ (მეფის ნათქვამი) შეიტანა თავის
ნაშრომში. სულ ონანასეულ ნუსხაში, რომელიც ჩვენამდე ნაკლუ-
ლი სახით არის მოღწეული, ვახტანგის 42 ლექსი დასტურდება.
აქედან ორს აღნიშნული მითითება არ ახლავს. ესენია: ერთი, ორს-
ტრიქონიანი ლექსი:

⁶ „ქილილა და დამანას“ ონანას მიერ დამუშავებული ლექსები გამოქვეყნე-
ბულია დ. ბ რ გ ა ძ ის მიერ (ქართველი მწერლები რუსეთში (XVIII), I, თბი-
ლისი-ქუთაისი, 1958, გვ. 214-252).

„ვერძს მისი შიშით ცაშიგან შოვნანი ეზარებოდა,
და მის მესაკლაველ მესისხლელ მარხი იარგბოდა“.

(გვ. 40 V).

ეს ლექსი, გადამწერის ხელით შესრულებული, ზუსტად ამგვარად იკითხება ლენინგრადულ ხელნაწერში (28 V).

მეორე გარკვეულ სხვაობას იძლევა. ლენინგრადულ ხელნაწერში გვაქვს:

„იტყოდა თუ: ნეტარ ღმერთო, ცხადსა ვხედავ, ანუ ბნელსა?!“

(64 r).

ონანას ხელნაწერში ეს სტრიქონი უცვლელად არის შეტანილი და თანაც მეორე სტრიქონი ემატება:

„თავსა ჩემსა სიკეთეში ამ ჭირს უკან მისთვის ხელსა“.

(48 r).

ეს ლექსი მეორე სტრიქონის ჩათვლით ზუსტად იმეორებს დედნის პროზაულ პწკარედს, რომელიც ლენინგრადულ ნუსხაში ვახტანგის ხელით არის ჩაწერილი:

„ეჰ, ღმერთო, ამას რომ ვხედავ, ცხადია თუ სიზმარი,
ჩემს თავს, ამ სიკეთეში ამოონს ჭირს უკან?!“

შეიძლება ვიფიქროთ: ვინაიდან მეორე სტრიქონი ახალია, ონანამ ამიტომ არ ჩათვალა ეს ლექსი ვახტანგის კუთვნილად. მაგრამ, ამავე დროს, არც ის არის გამორიცხული, მეორე სტრიქონიც ვახტანგს ეკუთვნოდეს: იმ ხელნაწერში, რომელიც ონანას გადაეცა, ვახტანგს ის ორსტრიქონიანად ჰქონდა წარმოდგენილი და, მსგავსად პირველი მაგალითისა, ონანას ავტორის აღნიშვნა გამოორჩა. ერთი კი ამჟამაა, პირველი ლექსი და მეორე ლექსის პირველი სტრიქონი ვახტანგისაა.

ვახტანგის ლექსებში ლენინგრადულ და ონანასეულ ნუსხებს შორის მცირეოდენი სხვაობაა, კერძოდ, ამგვარი:

ლენინგრადული ნუსხა:

ონანანეთული ნუსხის განსხვავებული წაკითხვები:

რას ჰირსა ვსჰამ ცის მზისაგან, რადგან მადგას
თქვენი ჩრდილი
მაშიგან თევზნი ვეცხლისებრ თეთრი, არა თუ
რვალია
კაცი კაცის სიავეზე სამუდამოდ არს მიწყვიტ მზანი
ააგზნებს ცეცხლსა ასეთსა მტერობა დაუცადია
ამა ორთა სახეს შუვა გარჩევაა ესოდენი
სიმდაბლის მეტა სხვა ღონე ვერა ქნას გასაძალედა
ვერეინ დამხსნის უსაყვედილოდ, რაც ცოცხალი
ქვეყნად ვარ და
მან ათასის ხერხის ცდითა გზა იპოვა გასაპარი
გახსოვს, ოდეს შენს კარზედ ვჰქე, ლხინი არსით
მელეოდა
სისხლი სწვეთოდა ძვლებისაგან, იტყოდის და თავსა
ხრისა

რად; გვადგა
ვერცხლისა; არ თურე
სამუდამოდ არის
ჰისის ცეცხლითა
სახეთაგან განრჩევაა
განაბის
თუ
იწოვნა
ნეტარ იყოს შენსა კარსა
გვ(!) ლხინი არის
სდისა მისის ძვლისა
და სხვ.

ამ მცირეოდენ განსხვავებულ სტროფებში ერთადერთ გამო-
ნაკლის წარმოადგენს ერთი მ-სტრიქონიანი ლექსი, რომელიც ამ
ხელნაწერებში მნიშვნელოვნად შორდება ერთმანეთს:
ლენინგრადულ ხელნაწერში ვახტანგის ხელით ჩაწერილია:

„თუცა მოწყალე თვალიო სინჯავს წყალობის თვალითო,
მინისაც ჰონდეს, შეიტყოს და იცნას ამის ძალითო,
ჩემის უცდელის საქმისგან მრცხვენის, ვარ დასაალითო,
შენ ნულარ შემოქ ყვედრებით გულს ნაჭრად დასავალითო!
სოფელში თავისუფალთგან, წესი არ არის, ძალითო
დაცემულთ უთხრას ყვედრება ან ცხადად ანუ მალითო;
მეშურნე მკერდსა დაიხვეს სირცხვილით შესაწყალითო,
მშვიდ-მხედი თვალი კაცის[ა] აიბს არ ნახავს ლალითო“. (7 r)

ონანას ხელნაწერში ეს ლექსი, რომელსაც უწერია ვახტანგი-
სადმი კულენილების აღმნიშვნელი ასო „მ“ (გვ. 5 V. — 6 r.) თავიდან
ბოლომდე განსხვავებული რედაქციით იკითხება:

„თუ ვინ გასინჯავს, გასინჯავს მოწყალებისა თვალითა,
ჰიქის კაკალიც ეყაროს, იცნობის თავის ძალითა,
მრცხვენიან გამოუცდელსა, ჩემი საქმე მწვეს ალითა,
შენ გულსა რალათ დამიკოდ ყვედრების მღვრიეს წყალითა?
სრულსა არ უხამს სოფელში იყოს ამისა ხალითა,
დაცემულს კაცსა ჰყვედრიდეს და იყოს მაზე ბრალითა,

მაგრამ მეშურნე სირცხვილით შკერდსა დაიხვეს ბრწყალითა, სიმშვიდის თვალი სხვის სირცხვილს არ დაინახა კვალითა“.

თუ აქ გაუგებრობას ადგილი არა აქვს და ონანას ხელნაწერის ცნობა სწორია, ასევე, განხილული ლექსების ის განსხვავებანი, რომლებიც ამ ხელნაწერს ლენინგრადულ ნუსხასთან შედარებით მოეპოვება, ეკუთვნის ვახტანგს და არა ონანას, მაშინ ერთი საბუთი კიდევ გვაქვს იმის დასადასტურებლად, რომ ონანას ვახტანგმა დასამუშავებლად გაუგზავნა „ქილილა და დამანას“ თარგმანის არა ლენინგრადული ნუსხა, არამედ რომელიღაც სხვა, დღესდღეობით უცნობი ხელნაწერი.

სხვა მაგალითების მოხმობით ამგვარივე დასკვნა გამოაქვს მ. თოდუას⁷.

„ქილილა და დამანას“ ლექსების ვახტანგისეული პოეტური თარგმანები მოიპოვება აგრეთვე სულხან-საბასეულ ტექსტშიაც. როგორც ცნობილია, სულხან-საბა ორბელიანმა პროზაულ ტექსტთან ერთად თავიდან ბოლომდე გადაამუშავა ამ თხზულების ვახტანგისეული პოეტურად თარგმნილი ლექსებიც. მისი ნამუშევარი მრავალი ხელნაწერთაა შემონახული. მათ შორის განსაკუთრებით აღსანიშნავია ავტოგრაფი S 31, მისგან გადათეთრებული პირი—სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ლენინგრადის განყოფილების P 2 ნუსხა, მე-18 საუკუნის ხელნაწერები S 33, S 2650, S 3183 და სხვ. სულხან-საბამაც თავის რედაქციაში შეიტანა ვახტანგის პოეტურად ნათარგმნი რამდენიმე ლექსი, რომელსაც გაუკეთა აღნიშვნა: „მეფის თქმული“, „მეფის ნათქვამი“. სულხანის ამგვარი მინაწერი აქვს 5 ლექსს. ესენია:

1. „მე ვარ ღამისა მოყვარე, ამ დღისა მომლოდინარე,
თასი და ჭიქა ღვინითა კაშკაშით თავს გარდმდინარე;
ყინვა წარხდა და მოვიდა იგ ვარდი მოუწყინარე,
და ზამთარმან გავლო, ზაფხული მოგვეცა მოსალხინარე“⁸.

ეს ლექსი თბილისურ (გვ. 512) და ლენინგრადულ (გვ. 307 r.) ნუსხებში რამდენადმე განსხვავებულად იკითხება:

⁷ ტექსტისათვის, ქილილა და დამანა, 1975, გვ. 81.

⁸ აღ. ბარამიძისა და ელ. მეტრეველის გამოცემა, II, 2-გვ. 137, მ. თოდუას გამოცემა, გვ. 803.

„მე ვარ ღამისა მოყვარე, ამ ღღისა მომლოდინარე,
თასი და მინა აღვსილი, კაშკაშით გამომდინარე;
წავიდა ყინვა (გვალვა S 3177), მოვიდა იგ ვარდი მოუწყინარე,
და ზამთარი წახდა, ზაფხული გვეწვია (გეწვია M 53) მოსახინარე“.

2. „რაცა კაცი ასს საქმეში არ გესინჯოს, არ გეცადოს,
ხვაშიადსა ნუ გაანდობ, რა გინდ მრავალს შეეცადოს!“
(გამოცემები: შესაბამისად II, 2, გვ. 227; 903)

თბილისური (გვ. 583) და ლენინგრადული (347 V.) ნუსხების
წაკითხვა:

„რაცა კაცი ასს საქმეში (ასზე საქმით S 3177) არ გეშინჯოს,
არ გეცადოს,
რატომ (რასთვის M 53) ეტყვი ხვაშიადსა რავინდ (რავინ
S 3177) ბევრსა შეეცადოს!“

3. „წარბ-ბრტყელი, ტუჩი-პატარაი, ვარდის ფურცლებრი დაწვია,
კბილ-მარგალიტი, ღრძილ-ძოწი, ენა-შაქარი, აწვია,
ტანად სარო და პირად მზე, მჭვრეტელთა პირნი აწვია,
და მისთა ტრფიალთა უწყალოდ ცეცხლთა მომდები აწვია!“
(II, 2, გვ. 228-229; 905).

თბილისური (გვ. 584) და ლენინგრადული (გვ. 348 r.) ნუსხები
აქაც განსხვავებულ ვარიანტს იძლევა:

„წარბ-ბრტყელი, ტუჩი პატარა, ვარდის ფურცლისა (ფურცელი M 53)
დაწვია,

კბილ-მარგალიტი უფასო, ენას შაქარი აწვია,
ტანად სარო და ლერწამი, შემხედთა პირი აწვია,
და ტრფიალთა არად მოწყალე, ცეცხლის მომდები აწვია“.

4. „ნადიმ-ნათელი, პურ-დიდი, მზისაცა შესადარია,
ვეშვისა ომი ძალ-ედვა, მტერთა სრვად დაუზარია,
სწორის მსჯავრითა ყოველთა მისი შეჰქნოდა ზარია,
და უხვად გამცემით უნჯისა სხვათა მეფეთა დარია“.
(II, 2, გვ. 232; 909).

თბილისური (გვ. 587) და ლენინგრადული (გვ. 349 V.) ნუსხე-
ბის ვარიანტი:

„ნადიმი ქონდა ნათელი, მზისაცა შესადარია,
ომი — ვეშვისა უმაღე, მტერთა სვრით (სვრად M53) დაუზარია,
სასწორის სჯითა ყოველნი (ყოველი M 53) მისი მორჩილი არია,

უხედავად გაცემით (გამცემი M53) ქვეყნად სხვა [ა]რა ყვანდა
(პყვანდა M53) ღარიან“.

5. „პირ-მთვარე, მუშკებრ სუნნელი, გულისა მოსანდომელი,
სურვილის მახარებელი, მნახველთა შემაცთომელი“.

(II, 2, გვ. 235; 911)

თბილისური ნუსხის წაკითხვა (გვ. 590):

„პირ-მთვარე, მუშკ-საყნოსელი, გულისა წარმტაცებია“.

ლენინგრადული ნუსხა (გვ. 350 V.):

„პირ-მთვარე, მუშკ-საყნოსელი, გულისა მოსანდომია,
სულთა მახარებელი, კაცისა მომაცდომია“.

ბუნებრივია, აქაც ისმის საკითხი, ვის ეკუთვნის ის კითხვა-
სხვაობანი, რომლებიც ამ ლექსებს თბილისურ და ლენინგრადულ
ნუსხებთან შედარებით აქვს?

აღ. ბარამიძემ ნათელყო, რომ სულხან-საბა ორბელიანს მუშა-
ობისას ხელთ სჭერია ლენინგრადული ნუსხა⁹. აქედან გამომდინარე,
როგორც აღ. ბარამიძე ვარაუდობს¹⁰, აღნიშნული სხვაობა სულხან-
ანის ნახელავია, მაგრამ, ვინაიდან ცვლილებები დიდი არ იყო, მან
ლექსებს ვახტანგის სახელი არ ჩამოაშორა. ვიმეორებთ, ამგვარი
მოსაზრება სავსებით დასაშვებია. მაგრამ ამასთან ერთად, ვფიქ-
რობთ, არც ის არის გამორიცხული, რომ სულხან-საბა ლენინგრად-
ულ ნუსხასთან ერთად სარგებლობდა სხვა წყაროთიც, რომელშიც
სხვანაირი ლექსები იმგვარადვე იყო, როგორც დღეს არის ისინი
S 31 და მის მიმყოფ ხელნაწერებში.

გარდა ამ ხუთი სტროფისა, S 31 ხელნაწერში კიდევ სამ
ლექსს, ოღონდ არა სულხან-საბა ორბელიანის, არამედ განსხვავე-
ბული ხელით აქვს მინაწერი: „მეფის თქმული“.

ეს ლექსებია:

1. „ბერთა სიცოცხლე მიდიან, მგზავრობენ მგზავრთა წესითა,
მისთა მტვერთაგან ვერ ვნახოთ, ქარმან მოგვებრნეს გესითა“.
(გვ. 33V; გამოცემები: II, 1, გვ. 161; 330).

⁹ აღ. ბარამიძე, ნარკვევები... II, გვ. 304, 321 და შემდგომი.

¹⁰ იქვე, გვ. 342-343; მისივე, სულხან-საბა ორბელიანი, ცხოვრება და
ლიტერატურული მოღვაწეობა, თბ., 1959, გვ. 126; შდრ.: მ. თოდუა, ტექ-
სტიკათვის, გვ. 101.

2. „ამ ჟამად კაცთა მინდობა ამხანაგთაგან ძნელია,
საწადლის პირთა გამთავე საქმით არა ჩანს მქნელია,
რომელიც მშვიდი გგონია, იგ ხერხთა მომფენელია,
და მუცელს ლხინად და ნადირად უჩანს საქმენი ბნელია!“
(გვ. 44. V.; გამოცემები: II, 1, გვ. 161; 378).

არც ერთი ლექსი თბილისურ და ლენინგრადულ ნუსხებში არ
არის. ლენინგრადულ ხელნაწერში მოიპოვება მხოლოდ მათი პწყა-
რედული პროზაული თარგმანები.

3. „დაიწყო სიტყვა წყლიანი, ბროლისა უწმინდესია,
სიტკბოთ თავლისა უტკბილე, რაცაა მისი წესია,
რომელი ყური ისმენდა, რამც იყო უამესია,
და პლატონ ბრძენისა ნათქვამსა, შენვე სთქვი, უკეთესია“.
(გვ. 152r.; გამოცემები: II, 2, გვ. 178; 849)

თბილისურ (გვ. 543) და ლენინგრადულ (გვ. 326 V.) ნუსხებში
ეს ლექსი განსხვავებული რედაქციითაა მოცემული. პირველში
ერთსტრიქონიანია:

„სიტყვა უტკბოსი შაქრისა, უმჯობე თვალ-მარგალიტთა“.

მეორე ნუსხის ვარიანტი საკმაოდ ახლოს დგას საძიებელ ლექ-
სთან:

„დაიწყო სიტყვა სიწმინდით ქვათ წმინდათ უწმინდესია,
სიტკბოთი შაქრის უტკბილე, რაც იყო მისი წესია;
რაც ყური იმას ისმენდა, რამც იყო უამესია,
და აფლათუნ ბრძენისა ნათქვამსა მწვე იყო უკეთესია“.

სამივე ამ ლექსის ავტორობის აღმნიშვნელი მინაწერი ერთი
და იმავე ხელითაა შესრულებული. მართალია, ისინი სულხან-საბას
ხელისაგან განსხვავებულია, მაგრამ, აშკარაა, ძველი მინაწერებია.
იგივე დასტურდება სხვა ხელნაწერებში: S 33 (გვ. 77 r., 99 r., 333
V), S 3183 (გვ. 87r, 288 V.). S 2650-ში პირველ ორ სტროფს არ
აქვს ეს მინაწერი, მესამეს კი — აქვს. და სხვ.

ამ სტროფების ვახტანგისადმი კუთვნილებას ეჭვის ქვეშ აყე-
ნებს ის ფაქტი, რომ, განსხვავებით ზემოთ დამოწმებული 5 სტრო-
ფისა, ამ სამი სტროფის ავტორზე მითითება ნაწერია არა სულხან-
საბა ორბელიანის, არამედ სხვა ხელით. გამოსარკვევია, ვისია ეს
ხელი და რამდენად სარწმუნოა მისი ცნობა.

უფრო მეტიც, „ქილილა და დამანას“ სულხანისეულ ლექს-
ციაში არის კიდევ 4 სტროფი, რომლებსაც ზოგიერთი მწიგნობარ-
ტანგს მიაწერს.

S 3183 ხელნაწერში ვკითხულობთ: „რაც ლექსს აშ[ი]აზედ
მანი უზის, მეფის არის ნაბრძანები“ (349 r.). ამ ნუსხაში, გარდა და-
სახელებული სტროფებისა, „მ“ უზის შემდეგ 4 სტროფს (345 —
347 r.):

1. ჩახრუხაული

ეჰა, მეფეო, პურ იეფეო, წადილის ხელით უნჯთა მძლეველად,
საგდებლის თოკი, თემთ დასაოკი, ცად გარდაგიცვამს ქვეყნის
მძლეველად,
და გასარიგებლად, დასარიგებლად ცა დაგიმშვიდდა არ ამრეველად,
შენის ჩრდილით, ბლუარით ჩრდილითა, შენი ძალი სძლევს
გამასრეველად“.

2. „ვინც იცნა სოფლის ღადრობა, მისი სიჭრელით ღებანი,
მას შიგან მყოფმა არა ქნა სამკვიდროდ სახლთა გებანი;
ფუნდუქსა, გინა პალატსა ვინმცა შეუშეო ზე ბანი,
და ბოლოდ სხვას დარჩა, წაუხდა მაშენებელსა ნებანი“.

3. „ეცადე საგზ[ლ]ის შეკერასა, — მიხვალ სავანედ შორებსა,
მუნ ვერა ნახავ მოყვასთა, ვერცა თავისა სწორებსა,
არა მიგაქვ რა, გეტყვიან: იქით გამრიდე შორებსა!
და დამზადდი ნუზლი და ბარგი, ადრე აჰკიდე ჯორებსა!“

4. „ეჰა, სიტყვაო, ვინ გაქო, გონება-მიუწოდომელო,
შენ აშენებ და შენ არღვევ, სიბრძნითა გაუზომელო;
შენ მოახლენ და შენ აწყენ, რაც გინდა ვისი მდომელო,
და რომელთა დამამშვიდებო, რომელთა გამამწყრომელო-“
(გამოცემები: II, 2, გვ. 303-305; 982-984).

ვახტანგისადმი ამ სტროფთა კუთვნილებას დუმილით უვლის
გვერდს სულხან-საბა ორბელიანის ავტოგრაფი S 31 (გვ. 184 V —
185 V). S 33, S 2650 და სხვა ნუსხები.

არც ერთი ეს სტროფი თბილისურ და ლენინგრადულ ნუსხებში
გალექსილი არ არის. ვახტანგის ავტორობას ეჭვის ქვეშ აყენებს

აგრეთვე პირველი სტროფი, რომელიც ჩახრუხაულის ფორმითაა
გალექსილი. „ქილილა და დამანას“ ვახტანგის მიერ პოეტურად
მუშავებული ყველა ლექსი შესრულებულია რუსთველური
რით. ამიტომ ეს გამონაკლისი სანდო არ უნდა იყოს.

ჩვენი დასკვნა ასეთია: საეჭვო არ არის სულხან-საბა ორბე-
ლიანის ცნობა: პირველი ხუთი სტროფი ვახტანგისაა, მიუხედავად
იმისა, ეკუთვნის თუ არა მას ის წაკითხვები, რომლითაც ისინი თბი-
ლისური და ლენინგრადული ნუსხებისაგან გამოირჩევა. ყურადსაღე-
ბია S 31 ხელნაწერის მინაწერიც დამოწმებული მომდევნო სამი
სტროფის თაობაზე, რომლებიც თუმცა სულხან-საბას არ ეკუთვნის,
მაგრამ აღრინდელია.

ამრიგად, ვახტანგ მეექვსის მიერ გალექსილი „ქილილა და
დამანას“ ლექსები საკმაო მოცულობისაა: შეიცავს 16-მარცვლი-
ანი შაირით შესრულებულ 400-ზე მეტ ერთსტრიქონიან, ორსტრი-
ქონიან, ოთხსტრიქონიან და აქა-იქ მეტსტრიქონიან ლექსებს, რო-
მელთაგან 40-ზე მეტი ორი და მეტი რედაქციითაა წარმოდგენილი.
აქედან გამოქვეყნებულია ნახევარი. ე. თაყაიშვილს დაბეჭდილი
აქვს 200-ზე ცოტა მეტი ლექს-სტროფი. ვახტანგის „ლექსებისა
და პოემების“ გამოცემაში, რომელიც ალ. ბარამიძეს ეკუთვნის
(თბ., 1947 და 1975 წწ.), შესულია მხოლოდ პროლოგისა და ეპი-
ლოგის 16 სტროფი. ეს სტროფები დაბეჭდილია აგრეთვე „ქილილა
და დამანას“ სულხან-საბა ორბელიანისეული რედაქციის გამოცე-
მებში. მათ ემატება ის 5 თუ 7 სტროფი, რომლებიც ამ რედაქციაში
დასტურდება.

პივი თუმანიშვილი

ეპიტაფია

[ვახტანგ მუხრანელი]

მე უმცირესმან ძმათაგან, ვახტანგ-ყე სახელდებული,
ოთხ წელ ვქენ მცხეთა, ურბნისი, სადგრის კამარა გებულთ,
ტფილის[ს] სიონი ხელახლად შევქერწე ქანდაკებული.
ჩემთვისაც სახლი სარკისა, შიგ ღვინი მოწონებული.

სტამბა მოვიღე ვლახეთით, ვამრავლე წიგნთა მელანი,
ქციის რუ ხუნანს წავიღე, გაღმითად მოვრწყე ველანი,
მაშავერის რუ ტბას შევრთე, შიგ ჩავსხი თევზნი ყველანი,
ესე მთა მოვინადირე, ვზოცე ირემნი ძველანი.

სამართლის წიგნი დავწერე, მსაჯულს არ უნდა ცილობა,
ვეფხისტყაოსნის თარგმნობა, სხვა წერილთ არ ვსთქვა ცილობა,
ჩემთანა მყოფთა ჭაბუკთა უქმნია კარგი ზრდილობა.
ბოლოდ მიმილო სოფელმან სიმდიდრე, მეფეთ შეილობა.

✿
ჩაკხულის
ფუნ-
სლები

განათლებულობის არსი არა წიგნის შექმნაში,
არამედ გამოყენებაშია.

პ ლ უ ტ ა რ ქ ე

პირველი ქართული რომანტიკოსის თხზულებანი

XIX საუკუნე მრავალსაუკუნოვანი ქართული მწერლობის ერთი ბრწყინვალე პერიოდი. ამ პერიოდში ქართული მწერლობა და მხატვრული აზროვნება დაადგა განვითარების იმ გზას, რომელსაც შემდეგ ილია ჭავჭავაძემ „ევროპეიზაცია“ უწოდა, უკან მოიტოვა ისტორიის ის საფეხური, როდესაც ქართულ ლიტერატურაში ჭარბობდა აღმოსავლური თემები, მოტივები და პანგები. ამიერიდან პოეტის პიროვნება, მისი ფიქრი და განცდა, მისი შემოქმედება ორგანულად დაუკავშირდა ქვეყნისა და ხალხის ისტორიულ და პოლიტიკურ ვითარებას, რამაც განსაზღვრა და მიმართულება მისცა იმ პოეტთა შემოქმედებას, რომელთაც ბედმა არგუნა ყოფილიყვნენ ახალი მწერლობის, ახალი ლიტერატურის, ახალი პოეზიის დამწყებნი.

ქართველმა პოეტებმა — ალექსანდრე ჭავჭავაძემ, გრიგოლ ორბელიანმა, ნიკოლოზ ბარათაშვილმა და სხვ. იტვირთეს ახალი საქართველოს ბედის ტრიალის, ახალი ცხოვრების ასახვა; მათ ახალი კვალი გაავლეს ქართულ პოეზიაში და საკუთარ გულთა და ერის არსის მხილველად აქციეს; ქმნიდნენ ერთ ლიტერატურულ სტილს, ერთგვარ აზრობრივ პრინციპებს, ქართულ პოეზიაში განავითარეს და დაამკვიდრეს რომანტიზმი — სიტყვისა და აზრის ეს მაღალი და ნატიფი ხელოვნება საგნის ხედვისა, საზოგადოებრივ მოვლენათა ანალიზისა, სიკეთისაკენ ლტოლვისა, და ხშირად, დაუოკებელ პიროვნულ მისწრაფებათა გამოხატვისა.

ალექსანდრე ჭავჭავაძე ცნობილი იყო არა მხოლოდ როგორც დიდი მემამულე, ან კიდევ სამხედრო და სამოქალაქო მოღვაწე, არა მხოლოდ ომთა მონაწილე, ან სახელოვანი, მშვენიერი და სტუმართმოყვარე, ოჯახის უფროსი, არამედ როგორც მოლექსე, პოეტი,

შემოქმედი, რომლის ნაწარმოებებსაც შინი მახლობლები კარგად იცნობდნენ, ხშირად წარმოსთქვამდნენ მათ, ხოლო მრავალს კასიმ-ღერო ჰანგი ჰქონდა შეწყობილი თვით პოეტისაგან.

ქართული საზოგადოებრიობისა და სახელმწიფოებრივი ყოფის მოუწყვსრიველობის გამო XIX საუკუნის პირველი ნახევრის მწერლების შემოქმედება კამერული და სალონური ხასიათისა იყო. იმის გამო, რომ საქართველოში იმ დროს არ არსებობდა ლიტერატურული პრესა, და არც სხვა საშუალებანი, რომელთა მეშვეობით მწერალთა და პოეტთა შემოქმედება ფართო საზოგადოების ინტერესების წრეში მოექცეოდა, არ იბეჭდებოდა დიდ პოეტთა შემოქმედება, პოეტური და, საერთოდ მხატვრული შემოქმედება ვიწრო წრეში ტრიალებდა.

XIX საუკუნის პირველ ნახევარში განთქმული იყო თვით ალექსანდრე ჭავჭავაძის სალონი, სადაც თავს იყრიდა პოეზიითა და ლიტერატურით გატაცებული ბევრი გამოჩენილი ადამიანი. ცნობილია, რომ 1839 წელს აქ წაიკითხა ნიკოლოზ ბარათაშვილმა თავისი ეპოქალური ნაწარმოები „ბედი ქართლისა“.

სახელმოხვეჭილ პიროვნებას, ტკბილჰანგოვან პოეტს ალექსანდრე ჭავჭავაძეს, თავისი ნაწარმოებნი დაბეჭდილი არ ღირსებია, თუ არ მივიღებთ მხედველობაში მის მიერ თარგმნილ ა. პუშკინის „განღვიძებას“, რომელიც „ტფილისის უწყებანის“ 1830 წლის იანვრის ნომერში (№ 2) დაბეჭდა სოლომონ დოდაშვილმა, რომელსაც არც ავტორის გვარი აწერია და არც მთარგმნელის.

სამწუხაროდ, მაშინდელ ქართულ პრესას, რომელიც ჩანასახოვან მდგომარეობაში იყო, არ უცდია საზოგადოებისათვის მიეწოდებინა ქართული მხატვრული აზროვნების ნიმუშები, ან გარდასულ დროთა ლიტერატურული მემკვიდრეობა გაეცნო მკითხველისათვის.

ჟურნალმა „ცისკარმა“ 1852 წლიდან დიდი ამაგი დასდო ალექსანდრე ჭავჭავაძეს იმით, რომ ქართველ მკითხველს მიაწოდა პოეტის ნაწარმოებნი და მისი სახელი მკითხველთა წრეებში გაიტანა. „ცისკარს“ ამ დროს ხელმძღვანელობდა გიორგი ერისთავი, რომელიც ახლოს იცნობდა თვით პოეტსა და მის შემოქმედებას. 1852 წელს მან „ცისკრის“ სხვადასხვა ნომრებში დაბეჭდა ალ. ჭავჭავაძის ორმოცდაათამდე ორიგინალური თუ ნათარგმნი ნაწარმოები. როდესაც 1857 წელს „ცისკრის“ გამოცემა განაახლა ივანე კერესელიძემ, მანაც გააგრძელა ალ. ჭავჭავაძის ქმნილებათა ბეჭდვა.

ალექსანდრე ჰევკვაძე

1863 წელს ილია ჭავჭავაძემ „საქართველოს მოამბე“^{საქართველოს მოამბე} ტამბა თავისი დიდი მოგვარის ორი ლექსი: „შენის გონების სიხე-^{სიხე}ნი...“ და „ჰმუნვის მახვილი გულსა მსობია“.

ილია ჭავჭავაძეს ამ დროს გამოიმუშავებული ჰქონდა საკუთარი აზრი ალექსანდრე ჭავჭავაძის პოეტურ აზროვნებაზე და, უნდა ითქვას, მართებულადაც ჰქონდა გაგებული მისი შემოქმედების არსი. იგი ჯერ კიდევ სტუდენტი იყო, როცა ჯეროვანი შეფასება მისცა ქართველი პოეტი-რომანტიკოსის თხზულებებს.

ი. ჭავჭავაძემ 1858 წელს დაწერა ლექსი „ჩემი თარიარალი (მი-^{მი}ბაძვა ალ. ჭავჭავაძისადმი)“, ხოლო 1860 წელს ლირიკული ლექსი მიუძღვნა ალექსანდრე ჭავჭავაძეს:

მისი ლექსი შვებით, ღხენით,
 ხან მეჭლისში მოფრინდება,
 გულს ჩაგეცვრის, ჰლალობს, ჰხარობს,
 გამღერებს და ამღერდება;
 ხან ღონდება ნაზ ქალსავით
 უიმედო სიყვარულით,
 ხან იფეთქებს ჰაბუქსავით
 და განდევნის სევდას გულით;
 ხან ბუჩქებში მიმალული
 ჰზის მარტო, ვით იადონი,
 შეჰყეფს სატრფოს გულსაკლავად,
 ტრფობის ისრით განაწონი;
 ხან ჰრბის ველად, მარტო ჰგალობს
 უღაბნოში, ვითა მწირი,
 შეჰკვენეს შავ-ბედს ჰვეყნისასა,
 ჰვეყნისათვის ანატირი;
 ხან დაჰყურებს ნაღვლიანად,
 დაფიქრებით გოგჩის ტბასა
 და ემღერის მწვეავის მოთქმით
 დაუდგრომელ დროთ ბრუნვასა...

ილია ჭავჭავაძემ ალექსანდრე ჭავჭავაძის შემოქმედების ამ პოეტურ დახასიათებას ეპიგრაფად წარუმიძღვარა ა. პუშკინის სიტყვები, მიმართული ეუკოვსკისადმი: «Его стихов пленительная сладость пройдет веков завистливую даль».

თვით მიძღვნაც და მორგებული ეპიგრაფიც მართალი შეფასება იყო ალექსანდრე ჭავჭავაძის შემოქმედებისა და თანაც პირველი ნამდვილი შეფასება.

ამის შემდეგ ქართულ ჟურნალებსა და გაზეთებს აღარ შეუწყვეტიათ ალ. ჭავჭავაძის თხზულებათა პუბლიკაცია.

მიუხედავად დიდი სახელისა, ალ. ჭავჭავაძის ნაწარმოებთა გამოცემა XIX ს-ის 80-იან წლებამდე ვერ მოხერხდა. პოეტის ლექსების მოძიებისა და გამოქვეყნებისათვის ბევრი იღვაწა პეტრე უმიკაშვილმა. პოეტის შვილებს — ეკატერინესა და დავითს, არაფერო აღმოაჩნდათ თავისი მამის მემკვიდრეობიდან. არც ის იყო ცნობილი, რა გაანადგურეს შამილის ყაჩაღურმა ბანდებმა, რომლებმაც 1854 წელს გაძარცვეს და ცეცხლს მისცეს პოეტის სახლი.

ოთხმოციანი წლებისათვის უკვე მომწიფდა ქართული კულტურულ-ლიტერატურული მემკვიდრეობის მოვლა-პატრონობისა და გამოცემის საკითხი. ამ დროს შეიქმნა „ქართული აკადემია“ — ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება, რომელიც ბევრ სასიკეთო წამოწყებას მეთაურობდა. აქაც, ჩვეულებრივ, ილია ჭავჭავაძე იყო ერთი მათგანი, რომელიც გულმტკივნეულად განიცდიდა ქართველ პოეტ-მწერალთა შემოქმედების მიმართ ინერტულ დამოკიდებულებას და სხვებთან ერთად შეუდგა კლასიკური ლიტერატურული მემკვიდრეობის მოვლა-პატრონობასა და გამოცემას.

1881 წელს სერით „ქართული მწერლობა“ ქართველმა მკითხველმა მიიღო ალექსანდრე ჭავჭავაძის ლექსების კრებული: „ალექსანდრე ჭავჭავაძის ლექსები, ნაწილი პირველი“, რომელიც ექვთიმე ხელაძის სტამბაში დაიბეჭდა.

ალ. ჭავჭავაძის ლექსების კრებულს უძღვის მცირე წინასიტყვაობა, რომელსაც ხელს აწერენ „გამომცემელნი“. საკვირველია, მაგრამ ფაქტია, რომ ალ. ჭავჭავაძის ლექსების პირველმა გამომცემლებმა არ ინდომეს გვარების დაწერა გამოცემაზე, არადა, ეს გამომცემელნი იყვნენ: ილია ჭავჭავაძე, პეტრე უმიკაშვილი და გიორგი თუმანიშვილი.

პოეტის ლექსების კრებულს გამომცემლებმა ეპიგრაფად წარუძღვარეს ილია ჭავჭავაძის ზემოთ მოცვანილი მიძღვნა, როგორც დახასიათება და ანალიზი ალ. ჭავჭავაძის პოეზიისა. გამომცემელნი წინასიტყვაობაში წერდნენ, რომ წინამდებარე კრებულში შეტანილი ლექსები აქამდე ჟურნალებსა და გაზეთებში იყო გაფანტული, ზოგიერთი ლექსი შეტანილი იყო დავით ჩუბინაშვილის მიერ გამო-

დემულ ქრესტომათიიდან. გამომცემლებს ორ წიგნად ჰქონდათ გააზრებული პოეტის ლიტერატურული მემკვიდრეობის გამოცემა. მეორე წიგნში უნდა დაბეჭდილიყო თარგმნილი დრამატული თხზულებები და „თუ კიდევ მოვიპოვეთ, სხვა ნაწერებიცა“.

გამომცემლები მწუხარებით აღნიშნავენ, რომ პოეტის ავტორაფები ვერ უპოვიათ და იძულებულნი ყოფილან მხოლოდ სხვათაგან გადაწერილით ესარგებლათ, თუმცა აცხადებდნენ: „იმედს არა ვჰქარავათ, რომ სადმე არ აღმოსჩნდეს და ვერ მოგვეპოვებოდეს ნამდვილი ხელთნაწერი პოეტისა“. იმედმოცემულნი მიმართავდნენ საზოგადოებას, რომელიც პირველი წიგნის გამოსვლის შემდეგ ალბათ დაინტერესდებოდა ალ. ჭავჭავაძის შემოქმედებით, რომ „მოპოვებისთანავე წარმოგვიგზავნონ მეორე ნაწილში დასაბეჭდათ“. კიდევ ერთი სათხოვარით მიმართეს გამომცემლებმა წიგნისა და ლიტერატურის მოყვარულთ: „ამგვარსავე თხოვნას მივმართავთ მოპოვებისათვის ბიოგრაფიის მასალისა, რომლისაც ბეჭდვას მეორე ნაწილში ვაპირებთ“-ო.

ალ. ჭავჭავაძის ლექსების უმეტესობა გამომცემლებს გადმოუწერილათ დავით ალექსი-მესხიშვილის (რექტორის) მიერ შედგენილი კრებულიდან, რაც პეტრე უმიკაშვილს ჰქონია ხელთ. ისინი დაყრდნობიან დავით რექტორის ავტორიტეტს, რომ მის მიერ გადაწერილ კრებულში ნამდვილად ალ. ჭავჭავაძის ლექსებია შეტანილი, რომელიც „პოეტის თანამედროვე კაცს, ქართულს მწერლობაში განვითარებულს, დავით რექტორს გადაწერილი აქვს 1823 წელსა“. ეს კრებული, პეტრე უმიკაშვილის მინაწერებით, დაცულია ხელნაწერთა ინსტიტუტში, ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ფონდში № 1512. გარდა ამისა, გამომცემლებს ალ. ჭავჭავაძის ლექსების ნაწილი „სანდო მწერალთა და მწერლობის მცოდნეთა“ დასტურით შეუტანიათ გამოცემაში.

ამრიგად, 1881 წელს გამოცემულ ალ. ჭავჭავაძის ლექსების წიგნში შეტანილია 98 ნაწარმოები. აქ თავმოყრილია პოეტის როგორც ორიგინალური ლექსები, ისე თარგმანები ფრანგული და რუსული ლიტერატურიდან. კრებულში მოთავსდა პოეტის კლასიკური ნაწარმოებნი: „სახე შენი“, „ვაჰ, დრონი, დრონი“, „გოგჩის ტბა“, „ელების კარი გაზაფხულისა“, „შენს ღირსებასა ნატრულობენ“, „სიყვარულო ძალსა შენსა“, „უწყალო სენმან“ და სხვანი.

აღ. ჭავჭავაძე ამ წიგნით მთლიანად გამოჩნდა თავისი სიხარულით და ჭმუნვით, საზოგადოებრივი და პირადული ინტერესებით, პოეტური აზრის სიღრმითა და თავისებურებით, ქართულ პოეზიაში ახალი მოტივებისა და თემატიკის შეტანით და ტრადიციულ ლიტერატურასთან კავშირით. აღ. ჭავჭავაძე გამოჩნდა ისეთი, როგორც იგი დაახასიათა მისმა უმცროსმა მოგვარემ — ილია ჭავჭავაძემ, რომ ეს მშვენიერი პოეზია, დასაწყისი XIX საუკუნის ლიტერატურისა არის არა მარტო ქეიფის, სიყვარულის, დროსტარების, ტრფიალების პოეზია, არამედ პოეზია ფიქრისა, აზრისა, სამშობლოსა და ერის ბედთან დაკავშირებული შემოქმედებისა, პოეზია ანალიზისა. მართლაც, მრავალ ნაწარმოებში სიყვარულისა და სილამაზის თემის პარალელურად, კლასიკურად არის წარმოდგენილი სევდა და ნაღველი, ამქვეყნიური ცხოვრების სწრაფწარმავლობა. ამის ნიმუშად გამოდგებოდა „ვაჰ, სოფელსა ამას“, „გოგჩის ტბა“ და სხვანი.

1881 წ. „ივერიაში“ (№ 8) ივანე მაჩაბელმა დაბეჭდა „მიმოხილვა აღ. ჭავჭავაძის ლექსების გამოცემისა“. ეს გამოცემა მან მიიჩნია „ერთი მეტად თვალსაჩინო ამოღრმავებული ალაგის“ „ძვირფასი და ბრწყინვალე თვალთ“ ამოვსებად ჩვენს ლიტერატურაში, ივანე მაჩაბელმა აღ. ჭავჭავაძის შემოქმედების შეფასება „მძიმე ტვირთად“ მიიჩნია და იგი შემდეგისათვის გადასდო, ახლა კი „ვერ მოვითმინეთ, ჩვენი სიხარული არ გაგვეზიარა ჩვენის მკითხველებისათვის და ცოტათი მაინც არ მოგველბო გული ამ ჩინებულ პოეტზე ლაპარაკითო“.

ივანე მაჩაბელი ორ ჯგუფად ჰყოფდა ალექსანდრე ჭავჭავაძის ლექსებს: ერთნი, რომლებიც სხვადასხვა აკროსტიხებითა და ანბანთქებით არიან შემობოჭილნი და ამდენად სხვა, უცხო წარმოშობის პოეზიის ამა თუ იმ გავლენას განასახიერებენ, ესენი ნაძალადევი ლექსებია აღმოსავლური პოეზიის ატრიბუტები. მეორენი კი არიან პოეტური სილალისა და თავისუფლების, შემოქმედებითი სიღრმის მქონენი, გრძნობით სავსენი, ტკბილხმოვანნი, ძლიერი და მოქნილი ენით გამოთქმულნი და შემკულნი. „მეტად ძველის ამბის მთქმელი ვიქნებით, — ამთავრებს თავის მოკლე გამოხმაურებას ივანე მაჩაბელი, — თუ ვიტყვით, რომ ამ წიგნმა ქართველებს თავიანთ წარჩინებულის პოეტის ნაწარმოებნი შესძინა. დიდი ხანია, რაც ალექსან-

დრე ჭავჭავაძეს ჩვენს პოეტებს შორის პირველი ადგილთაგანი უჭირავს“.

აღწერილობითი ლექსების გამოსვლას გაზეთ „დროებაში“ „ზ. მთაწმინდელის“ ფსევდონიმით გამოეხმაურა ზაქარია ჭიჭინაძე. მან წიგნის გამომცემელთა საყურადღებოდ გამოთქვა აზრი, რომ ღაღიანთ რექტორის მოსაზრებანი შეიძლება ყველა მართებული არ იყოსო და დასახელა რამდენიმე თხზულება, რომელნიც, თითქოს ალ. ჭავჭავაძეს არ ეკუთვნიან. მაგ., „სიყვარულო, ძალსა შენსა“, „ვარდო, რად ხარ თავდახრილი“, „მაისის ვარდმან ფურჩენილმან“ და სხვა. თუმცა შემდეგმა კვლევა-ძიებამ დაადასტურა ალ. ჭავჭავაძის ავტორობა ზაქარია ჭიჭინაძის მიერ ჩამოთვლილი ლექსებისა. მისი სურვილი, რაც მიმოხილვის დასასრულს გამოთქვა, იყო გამეორება წიგნის გამომცემელთა მოწოდებისა მკითხველთა მიმართ, რომ „იმედია ჩვენი მწერლობის მოყვარე პირნი დროით ყურადღებას მიაქცივენ ამ ჩვენი ჩინებული პოეტის მნიშვნელობასა და თუ აღმოუჩნდებათ რამე, მალე აცნობებენ გამომცემელთ, სანამ მეორე ნაწილის დაბეჭდვას არ შესდგომიან“.

მაგრამ გამომცემელთა სურვილი მეორე წიგნის გამოცემისა, არ განხორციელებულა.

* * *

სამოცი წელი გავიდა, ვიდრე ალექსანდრე ჭავჭავაძის ლექსების მეორე გამოცემა განხორციელდებოდა. ამ სამოცი წლის განმავლობაში ალექსანდრე ჭავჭავაძეზე მრავალი მნიშვნელოვანი გამოკვლევა დაწერეს კიბა აბაშიძემ, იონა მეუნარგიამ, იაკობ ფანცხავამ, ვახტანგ კოტეტიშვილმა, მიხეილ ზანდუკელმა... მაგრამ ყველამ გასოიყენა ალ. ჭავჭავაძის ლექსების 1881 წლის გამოცემა. არადა, ამ პირველი გამოცემის შემდეგ უჩვეულოდ გაიზარდა ქართული ლიტერატურის მცოდნეობა, ბევრი რამ იქნა გამოვლენილი პოეტის ცხოვრებიდან, ლიტერატურულ და ისტორიულ არქივებში აღმოჩნდა პოეტის ნაწარმოებთა ავტოგრაფები, მისი „ისტორიული მიმოხილვა“, 1832 წლის შეთქმულებასთან დაკავშირებული მასალები, პოეტის ტამბოვში მეორედ გადასახლებასთან დაკავშირებული საქმეები და სხვა ბევრი მნიშვნელოვანი მასალა.

ყველა ამათი თავის მოყრა, რაც მთავარია, პოეტის ლიტერატურული მემკვიდრეობის სისტემაში მოყვანა, მისი რთული ბიოგრაფიის დადგენა, თხზულებათა კომენტირება და კიდევ რამდენი აუცილებელი წვრილმანი, რაც დაკავშირებულია პოეტის (თანაც ისეთი მნიშვნელოვანი პოეტის, როგორიც ალექსანდრე ჭავჭავაძეა!) ცხოვრებასთან, მოღვაწეობასა და შემოქმედებასთან მოითხოვდა ხანგრძლივ მუშაობას.

ეს დიდი საშვილიშვილო საქმე ითავა და ღირსეულად შეასრულა იოსებ გრიშაშვილმა. ამ საქმეს მან შეაღია თავისი შემოქმედებით აღსავსე მოღვაწეობის რამდენიმე წელიწადი. სამაგიეროდ, მკითხველმა მიიღო მანამდე არნახული გამოცემა ალექსანდრე ჭავჭავაძის ნაწარმოებებისა.

1927 წელს ი. გრიშაშვილმა გამოსცა „ძველი ტფილისის ლიტერატურული ბოჰემა“, რომლის უკანასკნელ გვერდზე მოათავსა ცნობა, რომ „შემდეგი ჩემი წიგნი „ალექსანდრე ჭავჭავაძე“ იქნებაო, ე. ი. ოციან წლებში იოსებ გრიშაშვილი ამზადებდა წიგნის გამოცემას, რაც მხოლოდ 1940 წელს მოხერხდა. ამიტომაც წერდა იგი ალექსანდრე ჭავჭავაძის თხზულებების გამოცემაში: „ნავსი გატყდა! ალექსანდრე ჭავჭავაძის ნაწერების კრებული გამოდის. თითქმის სამოცი წელი სრულდება, რაც ჩვენი კლასიკოსის ლექსების დაბეჭდვა აღარ განმეორებულა...“

წინასიტყვაობის ბოლოს კი წერდა: „ერთი სიტყვით, წინამდებარე გამოცემა წარმოადგენს ალექსანდრე ჭავჭავაძის ტექსტის აკადემიურად დადგინების პირველ ცდას. ამ მხრივ არ დაგვიკლია არც ფხა და არც რულუნება, რომ ეს მძიმე საქმე ფარეზად შეგვესრულებინა“.

ალექსანდრე ჭავჭავაძის თხზულებებში ი. გრიშაშვილმა შეიტანა ასი ლექსი, პუშკინის, ჰიუგოს, ოდოევსკის, ლაფონტენის, ვოლტერის და ეზოპეს თხზულებათა ოცი თარგმანი, ფილოსოფიური ნაწარმოები „ახლოით განჩხრეკილი კაცი“, ფრანგულიდან გადმოთარგმნილი რასინის თხზულების ორი ნაწილი და კორნელის ტრაგედია „სინნა“. ყველაფერ ამას დაურთო „საქართველოს მოკლე ისტორიული ნარკვევი“, რომელიც ა. ჭავჭავაძემ რუსულად დაწერილი წარუდგინა იმპერატორ ნიკოლოზ პირველს.

ეს წიგნი დიდი და ხანგრძლივი მუშაობის შედეგი იყო. მასში

შეტანილია ყველაფერი, რაც ცნობილი იყო ალექსანდრე ჭავჭავაძის სახელით. ამისათვის გამომცემელს დასჭირდა რამდენიმე წიგნ-ველეთასაცავის გადაჩხრეკა-გადასინჯვა საქართველოსა და რუსეთში, ლექსთა ტექსტების სხვადასხვა ჩანაწერებთან შეჯერება, გადამწერთაგან დაშვებულ შეცდომათა გასწორება, გამოტოვებულ სიტყვათა თუ სტრიქონთა აღდგენა, თითოეულ ნაწარმოებზე ბიბლიოგრაფიული ცნობების თავისმოყრა, ჩვენება იმისა, თუ სად, ვისგან და რა სახით არის დაბეჭდილი ესა თუ ის ნაწარმოები... გარდა იმისა, რომ თვითონვე მოინახულა ლენინგრადის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის მდიდარი ქართული ხელნაწერები, კავშირი არ შეუწყვეტია იმ ქართველებთან, რომლებიც იქ ცხოვრობდნენ: კარბეზ და ვარლამ დონდუებთან, ანდრია აბრამიშვილთან და სხვ. მიმოწერა ჰქონდა ნიკო მართანაც. თავის კორესპონდენტთაგან მოპოვებული მასალით ამდიდრებდა იგი კომენტარებს.

ერთი სიტყვით, ალექსანდრე ჭავჭავაძის თხზულებების გამოცემას დართული „რედაქტორის შენიშვნები“ ერთი დიდი, შესანიშნავი და შინაარსიანი გამოკვლევა არის ი. გრიშაშვილისა, სადაც ამომწურავი ცნობებია მოცემული „თხზულებებში“ შეტანილი ნაწარმოებების შესახებ.

მართებული იყო ი. გრიშაშვილის განცხადება, რომლითაც ამთავრებდა თავის შენიშვნებს: „...დავამთავრე ეს დიდიხნის ნანდაური წიგნი და უფრო შემეყვარდა ჩემი გმირი — ეს ყოვლად უმწიკვლო ადამიანი, სვებედნიერი და ამავე დროს დიდად უბედური პოეტი — თავისი ღრმა სევდით მამულისადმი და ბოლოს, ტრაგიკული სიკვდილით. მკითხველი შეიტყობს, რომ წიგნში აღძრული რამდენიმე დეტალი არ არის ჩემ მიერ განფენილი. ეს ჩემი ნაშრომი, რომელიც ვერ გავაძლე მასალებით — თარიღთა დახუხუტებისათვის კვლავ საჭიროებს სათუთად მიდგომას. ზოგიერთი საკითხი იმდენად შეუსწავლელია ჩვენს ლიტერატურაში, რომ მისი ერთბაშად გადაჭრა სახიფათოა, დიდ დროს მოითხოვს. ერთი კი უდავოა: ამ წიგნის გამოსვლით ალექსანდრე ჭავჭავაძის გარშემო უფრო გაცხოველდება ნიაზი, მსჯელობა, კამათი, სხვადასხვა აღმოჩენები და ეს კი საბაბს მოგვცემს მეორე გამოცემა გამოვიდეს „შევსებული და შესწორებული“, როგორც ეს მიღებულია ამისთანა შემთხვევებში“.

ალ. ჭავჭავაძის თხზულებებს ი. გრიშაშვილმა წარუმიძღვარა მე-

ტად შინაარსიანი ბიოგრაფიულ-შემოქმედებითი ნარკვევი, დაახასიათა პოეტის განცდები, ინტერესები, ქართული ლიტერატურის აღმოსავლურ-დასავლური ნაკადი, რომელნიც მეტად საინტერესოდ გადენასკვა ურთიერთს პოეტის შემოქმედებაში. გადმოგვცა ალ. ჭავჭავაძის ვრცელი ბიოგრაფია, მიმოხილვა გაუკეთა ამბებს, რომლებთანაც დაკავშირებული იყო პოეტი 1804, 1812 და 1832 წლებში, კახეთის აჯანყება, ამ ბატალიაში ალ. ჭავჭავაძის მონაწილეობა, შემდეგ რუსეთის დიდი ომი ნაპოლეონთან და ჩვენი პოეტის მონაწილეობა მასში და ა. შ. ი. გრიშაშვილმა მკითხველი ჩაახედა ალ. ჭავჭავაძის ოჯახში, გააცნო მისი მშობლები: დავით (გარსევან) და მათა; მისი მეუღლე — სალომე ორბელიანის ასული, მისი შვილები — ნინო და ეკატერინე, დავით და სოფიო, მათი ოჯახები, მეგობრები, ნათესავები, ნინოს და ეკატერინეს წერილები გრიგოლ ორბელიანთან, მაშინდელი თბილისი, მისი მრავალი მიმზიდველი ამბით, რაც ესოდენ კარგად იცოდა ი. გრიშაშვილმა.

პოეტის ბიოგრაფიული ნარკვევი ი. გრიშაშვილმა დაამთავრა სიტყვებით: „ალექსანდრე ჭავჭავაძის ლექსები დაუბერებელი და მარადიულია თავისი ტანჯვით და სიყვარულით. ალექსანდრე ჭავჭავაძე ნებიერი ძმაა ქართული პოეზიისა და ასეთი დარჩება მუდამ, ვინაიდან, ილია ჭავჭავაძის თქმისა არ იყოს, მან „სიყვარულიც იცოდა და ტანჯვაც“.

წიგნში გამომცემელმა მოათავსა პოეტის ხელნაწერის, ანუ ავტოგრაფის რამდენიმე ნიმუში.

ალ. ჭავჭავაძის თხზულებებს ი. გრიშაშვილმა დაურთო ლექსიკონი, აი, ისეთი, როგორიც მხოლოდ მას შეეძლო გაეკეთებინა — ზუსტი, ამომწურავი, ტექსტის ინტერპრეტაციისათვის აუცილებელი.

იოსებ გრიშაშვილს მის მიერ გამოცემულ წიგნზე მუშაობა მისი დაბეჭდვით არ დაუმთავრებია. ალექსანდრე ჭავჭავაძის თხზულებების გამოცემაზე ჯერაც არ იყო სტამბის საღებავი შემშრალი, რომ მან თავისი ჩვეული სკრუპულოზურობით მრავალი შენიშვნა, დამატება თუ შესწორება შეიტანა თავის სამუშაო ცალში, რომლის ბოლოს, 344 გვერდზე მიუწერია: „თუ მოვესწარი, რა კარგი, თუ არა და, იმედია მეორე გამოცემა გამოვა ამ სახით: ალ. ჭავჭავაძე, თხზულებანი, გრიშაშვილის რედაქციით, მეორე გამოცემა, შევსებული და შესწორებულია №№-ის თვალმიდევნებით. ი. გრიშაშვილი“.

ალექსანდრე ჭავჭავაძის დაბადების 200 წლისთავისათვის თხზულებების მესამე გამოცემა დაიბეჭდა, რომელშიც შევიდა — ლექსები, ნარკვევები, დრამების თარგმანები, წერილები, 105 წლის შემდეგ აღსრულდა პირველი გამოცემის ხელმძღვანელთა — ილა ჭავჭავაძის, პეტრე უმიკაშვილისა და გიორგი თუმანიშვილის სურვილი — მეორე წიგნად გამოეცათ ალექსანდრე ჭავჭავაძის თარგმნილი დრამები და „თუ კიდევ მოვიპოვეთ, სხვა ნაწერებიცა“.

ჯერ ი. გრიშაშვილმა მოიპოვა ალ. ჭავჭავაძისეული ბევრი რამ. და ამით გაამდიდრა 1940 წლის გამოცემა. ამჯერადაც გამომცემელი (ირაკლი კენჭოშვილი, რომელსაც შეუდგენია, წინასიტყვაობა, შენიშვნები და ლექსიკონი დაურთავს პოეტის შემოქმედების საიუბილეო გამოცემისათვის) რამდენიმე თხზულებით ამდიდრებს ალექსანდრე ჭავჭავაძის ლიტერატურულ მემკვიდრეობას, მაგ., ნაწილი რომანისა „ევდუქსია“, ფრანგულიდან გადმოთარგმნილი 1808 წელს. ასევე დაბეჭდილია კორნელის, რასინისა და ვოლტერის თხზულებათა თარგმანის ნაწილები და, აგრეთვე, რამდენიმე მასალა 1940 წლის შემდეგ მოპოვებული ს. მალაკელიძის, მიხეილ ჭავთარიას, სოლომონ ცაიშვილის, შალვა გოზალიშვილისაგან, რომელნიც ამ კრებულშია შეტანილი.

ახალ გამოცემაში ზოგიერთი ლექსი, რომელიც ძველად დაიბეჭდა სხვათაგან გადაწერილი ნუსხით (მაგ., „უწყვილივარ ჭირთა მალვას“), ახლა იბეჭდება გამომცემლისაგან მიკვლეული ავტოგრაფის მიხედვით, რაც იმითაა მნიშვნელოვანი, რომ სწორდება მნუსხავისაგან დაშვებული შეცდომები. აქვე მოტანილია ნიმუშები იმ სხვაობისა, რაც პოეტის ავტოგრაფებსა და სხვათაგან გადაწერილთა შორის იყო. ასეთი შესწორებული ნაწარმოები წინათ გამოცემულებთან შედარებით რამდენიმეა: „ჟამნი რბიანი“, „შენთან არს გული“, „ნუ მომკალ“, „ძეობა“ და სხვ. (გვ. 244).

ახალ გამოცემაში, წინა გამოცემისაგან განსხვავებით, ალექსანდრე ჭავჭავაძის ორიგინალური და თარგმნილი თხზულებები ცალ-ცალკე არაა დაბეჭდილი, არამედ ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით (გამომცემელი პოეტის თხზულებათა თანამიმდევრობისას ემყარება აკაკი კენჭოშვილის ნაშრომს — „ალექსანდრე ჭავჭავაძის ლექსების დათარიღებისათვის“). რასაკვირველია, თხზულების და-

ბეჭდვა ასეც შეიძლება და ისეც, მაგრამ მაინც ჯობდა ორიგინალური ერთ განყოფილებაში ყოფილიყო, თარგმანები კი მეორეში. მართალია, ალექსანდრე ჭავჭავაძეს უცხოელ ავტორთა თხზულებები „გათავისებული“ აქვს, მაგრამ, მაინც უცხოელისაა და თარგმნილია.

ალექსანდრე ჭავჭავაძის მესამე (1986 წლის) გამოცემა, მართალია ზოგიერთ შენიშვნას იმსახურებს (ლექსიკონი, მაგალითად, უფრო ვრცელი უნდა ყოფილიყო და თანაც, ისე მოხერხებული, როგორც 1940 წლის გამოცემაშია), მაგრამ უფრო სავსეა და ალექსანდრე ჭავჭავაძის ლიტერატურული მემკვიდრეობა უფრო სრულადაა წარმოდგენილი.

**ქართული წიგნის გეგმა-გამოცემის საქმე თბილისში
1800 — 1860 წლებში**

XIX საუკუნის დამდეგიდან მნიშვნელოვანი კულტურულ-საგანმანათლებლო ხასიათის ძვრები ხდება საქართველოში. ამის ერთ-ერთი დამადასტურებელია ორკლასიანი სათავადაზნაურო სასწავლებლის გახსნა 1804 წლის 21 მაისს თბილისში, სადაც არითმეტიკასა, ისტორიასა, გეოგრაფიასა და სხვა საგნებთან შედარებით განსაკუთრებული ყურადღება ქართული და რუსული ენების გაძლიერებულ სწავლებას ჰქონდა დათმობილი.

სათავადაზნაურო სასწავლებლის გახსნამ მოითხოვა მოსწავლეთა უზრუნველყოფა სახელმძღვანელოებით, რამაც თავის მხრივ დღის წესრიგში დააყენა სტამბის დაარსების საჭიროების საკითხი. ამ სასწავლებლის დირექტორი ა. პეტრიაშვილი თავის მოხსენებით ბარათში, განუმარტავდა რა კავკასიის მთავარმართებელ პ. ციციანოვს სახელმძღვანელოების უქონლობის გამო შექმნილ მძიმე მდგომარეობას, ასკვნიდა: „სტამბის დაარსება აქ უკიდურესად საჭიროა სასწავლებელში მოსწავლე ახალგაზრდობის უზრუნველსაყოფად ნაბეჭდი წიგნებით“.¹

XIX საუკუნის დამდეგისათვის თბილისში ახალი, კეთილმოწყობილი სტამბის დაარსებას, სათავადაზნაურო სასწავლებლის სახელმძღვანელოებით უზრუნველყოფის გარდა, საფუძვლად ედო მეორე, შედარებით უფრო არსებითი ხასიათის პოლიტიკური მიზანი — საიმპერატორო კარისა და ადგილობრივი მმართველობის იმ უამრავი ბრძანება-განკარგულებების, დადგენილება-გადაწყვეტილებების, განცხადებების, საკანონმდებლო აქტების, ცირკულარული

¹ საქართველოს სსრ ცენტრალური არქივი, ფ. 2, აღწ. I, საქმე 90, ფურც. 72.

წერილებისა და სხვა დოკუმენტური მასალების ქართულად თარგმნა, ბეჭდვა და მოსახლეობის ფართო მასებისათვის გაცნობა, რომლებსაც აქვეყნებდა ცარიზმი ახლად შემოერთებულ განაპირა ქვეყნებში თავისი მმართველობის განსამტკიცებლად.

საიმპერატორო კარის პოლიტიკის ფართო პროპაგანდა საქართველოში სულ უფრო ცხადყოფდა, რომ აუცილებელი იყო XVIII საუკუნის 50-იანი წლებიდან შემორჩენილი, უკვე წყობიდან გამოსული ერეკლე II-სეული სტამბის არსებითი რეკონსტრუქცია, აღჭურვა შედარებით სრულყოფილი, მაღალი წარმადობის დაზგებით, ახალი შრიფტით, სხვადასხვა სახის ხელსაწყო-იარაღებით. ყოველივე ამის მოგვარებას ცდილობდა მთავარმართებელი პ. ციციანოვი. იგი წერილობით კავშირს ამყარებს გაიოზ რექტორთან, რომელსაც საკუთარი ქართული სტამბა ჰქონდა მოზდოკში, მაგრამ იმ დროს თვითონ პენზაში იყო გადაყვანილი არქივისისკოპოსად და სთხოვს „უქმობასა შინა მყოფისა ესე წიგნთსაბეჭდვისა“ თბილისის სათავადაზნაურო სასწავლებლისათვის გადაცემას. „თქვენს მიერ გაწეული დახმარება (იგულისხმება 1796—1803 წლებში მოზდოკში დაბეჭდილი სასკოლო სახელმძღვანელოების უსასყიდლოდ გამოგზავნა თბილისის სათავადაზნაურო სასწავლებლისათვის. ო. კ.) მანბედვინებს უმორჩილესად ვთხოვო თქვენს უგანათლებულესობას, მოზდოკში არსებული ქართული სტამბის თქვენს სამშობლოში წამოღება. ამით დიდად დაგვაჯალებთ. როგორც აქაურ სასწავლებლებს, ისე პირადად მე. მივიღებთ თუ არა პასუხს, მაშინვე გამოგიგზავნით ფულს. რაც შეეხება სტამბის მოზდოკიდან თბილისში გადმოტანას, ამას მე მოვავგარებ“.²

მთავარმართებლის თხოვნას გაიოზ რექტორი სიამოვნებით დათანხმდა. 1805 წლის 1 აპრილს საპასუხო წერილით იგი პ. ციციანოვს ატყობინებდა: „დიდი სიამოვნებით ვუთმობ ჩემს სტამბას ისეთ კეთილშობილ და სიკეთის მომტან სასწავლებელს, როგორიც თბილისისაა. ჩემი გადაწყვეტილების შესახებ უკვე ვაცნობე მოზდოკში მცხოვრებ კათოლიკე გიორგი მამასახლისოვს, რომელსაც წამოსვლისას ჩავაბარე სტამბა. თქვენის უბრწყინვალესობის მოთხოვნისთანავე მისცემს ყველაფერს აღწერით იმას, ვისაც მიანდობთ ამ საქმის მოგვარებას. მაგრამ გთხოვთ მიმღებმა გულისყურით შეა-

² Акты, собранны Кавказской археографической комиссией, т. II, 1868.

მოწმოს ყოველი ნივთი, რასაც ჩაიბარებს, რადგანაც სტამბა მთლიანად დაშლილი დავტოვე“.³

ბ. ციციანოვმა სტამბა მოზდოკიდან თბილისში ჩამოატანინა, მაგრამ ერეკლესეული „წიგნთსაბეჭდავის“ რეკონსტრუქციის ბოლომდე მიყვანა არ დასცალდა. 1806 წელს იგი მოკლეს ბაქოს მისადგომებთან გამართულ ბრძოლებში. მის მიერ წამოწყებული საქმის გაგრძელება წილად ხვდა კავკასიის მთავარმართებლის თანამდებობაზე ახლად დანიშნულ ი. გუდოვიჩს. 1807 წლის 20 თებერვალს იგი საქართველოს მმართველს ლიტვინოვს ავალბდა: „სარატოვის უგანათლებულესმა არქიეპისკოპოსმა გაიოზმა... თბილისის კეთილშობილთა სასწავლებელს აჩუქა საკუთარი სტამბა მთელი თავისი მოწყობილობით, რომელიც კოლეჯსკი ასესორ კალანტაევთან ინახება. მე მას ვაცნობე, რომ გადასცეს იგი თქვენს უმაღლესობას, თქვენ კი გამართებთ გამოიყენოთ აღნიშნული სტამბა აქაური კეთილშობილთა სასწავლებლისა და საქართველოს უმაღლესი მთავრობის საჭიროებისათვის“.⁴

გაიოზ რექტორისეული სტამბის მოზდოკიდან თბილისში ჩამოტანის შემდეგ საბოლოოდ უნდა მოგვარებულიყო ერეკლესეული „წიგნთსაბეჭდავის“ რეკონსტრუქციის საკითხი, მაგრამ ძირითადი ნაწილების უქონლობის გამო მისი ამუშავება ვერ მოხერხდა.

XIX საუკუნის პირველი ათწლეულის მიწურულს ამ ერთობ გაქიანურებული საქმის შესრულებას სათავეში ჩაუდგა საქართველოში ახლად დანიშნული ეგზარქოსი არქიეპისკოპოსი ვარლამ ერისთავი. კავკასიის მთავარმმართველის მარკიზ პაულიჩის აქტიური ხელშეწყობით ქართველი მწიგნობარი ახალ თანამდებობაზე დანიშნისთანავე იწყებს ზრუნვას თბილისში წიგნების ბეჭდვის მოსაგვარებლად. ამისათვის მას მოსკოვიდან ჩამოჰყავს საშრიფტო მეურნეობის საუკეთესო მცოდნე და ცნობილი გამომცემელი გიორგი პაიჭაძე. ამასთანავე იღვწის მოსკოვიდან საკუთარი სტამბის ჩამოსატანად. მთელი რიგი წინააღმდეგობის დაძლევის შემდეგ გ. პაიჭაძე კი ჩამოიყვანა, მაგრამ უსახსრობის გამო სტამბის ჩამოტანა ვერ შეძლო და იგი სინოდს გადასცა საჩუქრად.

³ Акты собраны Кавказской археографической комиссией, т. II, 1868.

⁴ იქვე, გვ. 199.

1810 წელს გამოქვეყნდა იმპერატორის ბრძანება რუსეთის გუბერნიების სტამბებით უზრუნველყოფის შესახებ, რის საფუძველზეც, სხვა ცენტრალური ქალაქების მსგავსად, თბილისშიც არსდება ეგზარქოსის სტამბა. მოსალოდნელი იყო, რომ ამის შემდეგ ქართული წიგნების ბეჭდვა-გამოცემა მოსკოვ-პეტერბურგიდან თბილისში გადმოინაცვლებდა, მაგრამ ვ. ერისთავის, გ. პაიჭაძისა და სხვა იმდროინდელ ცნობილ მოღვაწეთა რუდუნებას დადებითი შედეგი არ მოჰყოლია. სტამბის ამუშავებას საშველი არ დაადგა. ამის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი იყო 1812 წელს კახეთში მომხდარი აჯანყება. მემამოხეთა შეიარაღებული გამოსვლებით შემოფოთებული საიმპერატორო კარი ყოველგვარ ეროვნულ წამოწყებას ეჭვის თვალით უყურებდა, მათ ახალი მმართველობის წინააღმდეგ მიმართულ მტრულ აქციად თვლიდა. ამაზე მიგვანიშნებს პეტერბურგში კოორდინირებული პოლიციის სამინისტროდან კავკასიის ახალ მთავარმმართველ ნ. რტიშჩევისათვის 1813 წელს გამოგზავნილი წერილი: „იმერელი თავადი პაიჭაძე, რომელიც აქ (პეტერბურგში— ო. კ.) ქართველ უფლისწულთან ცხოვრობს, თბილისში გამოემგზავრა თავისი საქმეების შესასრულებლად. მისი წამოსვლა იმ დროს, როცა ეს-ეს არის ჩაწყნარდა მანდაური მღელვარება, ეჭვს ბადებს, ხომ არ აქვს მას მიცემული რაიმე საიდუმლო დავალება? უმორჩილესად გთხოვთ თქვენო უმაღლესობაე მიიღოთ ზომები და თუ საჭიროდ ჩათვლით ყოველივე დაწვრილებით მაცნობოთ“.⁵

რა ზომები მიიღო გ. პაიჭაძეზე საიდუმლო მეთვალყურეობის გასაწევად კავკასიის მთავარმართველმა რტიშჩევმა პეტერბურგიდან გამოგზავნილი წერილის საპასუხოდ, არ ვიცით, ის კი ცნობილია, რომ 1815 წლამდე თბილისის ეგზარქოსის სტამბაში ერთადერთი წიგნი დაბეჭდილა — იოანე ქართველიშვილის „ქართული გრამატიკა“ და შემდეგ, სახსრების ნაკლებობის გამო მალე დახურულა.

ეგზარქოსის სტამბის დახურვის შემდეგ კავკასიის ჯარების მთავარსარდლად გენერალ ა. ერმოლოვის დანიშვნისთანავე ცალკე ქართული კორპუსის შტაბთან არსდება ახალი პოლიგრაფიული საწარმო, რომელშიც 1816 წელს იბეჭდება პირველი წიგნი „ლოცვა-ნი, ღვთით შემკობილნი პარაკლისნი ყოველთა წმიდანთათვის მოსაზავებელნი.“ ამ სტამბას დიდი შეფერხებებით უმუშავია, რა-

⁵ საქართველოს სსრ ცენტრალური ისტორიული არქივი, ფ. 16, საქმე 1571.

საც მოწმობს ის, რომ სამი წლის მანძილზე აქ არაფერი არ და-
ბეჭდილა.

1819 წლიდან ერთგვარი გამოცოცხლება შეინიშნება ქართული
ბეჭდვითი სიტყვის ისტორიაში. გამოსვლას იწყებს პირველი ქარ-
თული პერიოდული ორგანო „საქართველოს გაზეთი“, რომელიც
1821 წლიდან ცნობილი ხდება „ქართული გაზეთის“ სახელწოდებით
1819 წელსვე იბეჭდება „დებულეზა, მიღებისათვის მებატონეთაგან
საქართველოსა შინა გადმოსახლებულთა“. ეს არის ოთხ გვერდზე
დაბეჭდილი 13 მუხლისაგან შემდგარი დოკუმენტი, რომელშიც
განმარტებულია მეზობელი სახელმწიფოებიდან საქართველოში გად-
მობეჭდილი ხიზნების (სომხები და სხვ.) შეღავათები: ყმობისაგან
განთავისუფლება, საიჯარო გადასახადების შეუწერლობა და სხვ.
ეს დოკუმენტი „ძღვევა მასალას დაქირავებული შრომის პირობების
გასაცნობად საქართველოში XIX საუკუნის პირველ ათეულ წლებ-
ში“.⁶

1819 წელს საქართველოს ცალკე კორპუსის სტამბაში რუსულ-
ქართულ ენებზე იბეჭდება აგრეთვე „შეკრება რუსულთა უბნობა-
თა, საზოგადოდ ცხოვრებასა შინა სახმარებლათა, დართვითა ქართუ-
ლისა თარგმანისათა, სასარგებლოდ კეთილშობილთა ყრმათა“. ამ
მცირე მოცულობის წიგნს დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა ჰქონდა
იმ დროისათვის. იგი წარმოადგენდა დამხმარე სახელმძღვანელოს
რუსული ენის დამოუკიდებლად შემსწავლელთათვის.

ამავე ხანებშია გამოცემული ქართულსა და ოსურ ენებზე
ქართული ტრანსკრიფციით „საცისკრო ლოცვანი“. ეს იყო იმ ოსე-
ბისათვის განკუთვნილი სარიტუალო წიგნი, რომლებსაც ახლად
ჰქონდათ მიღებული ქრისტიანული სარწმუნოება. ამ გამოცემის
თავფურცელზე ვკითხულობთ: „სადიდებლად წმიდისა, ერთარსისა,
ცხოველმყოფელისა და განუყოფელისა სამებისა, მამისა და ძისა
და სულისა წმიდისა, და სასულიეროს სამოძღვრებლად ახალ მოქ-
ცეულთა მთის ოცნეთისა ერთა“.

ეს წიგნი ქართულიდან ოსურად უთარგმნია თბილისის სასუ-
ლიერო სემინარიის მასწავლებელს, ეროვნებით ოსს, იოვანე იალ-
ლუზოძეს. 1820 წლის 20 მაისს იგი „საცისკრო ლოცვანისა“ და,
საერთოდ, თავის ლიტერატურული მოღვაწეობის შესახებ ეგზარქოს

⁶ ქართული წიგნი, 1941, გვ. 90.

თეოფილაქტეს მოახსენებდა: „თქვენისა უმაღლესობისა მიერ ბრძანებულ იყო ჩემდა, რათა გარდამელო ქართულით ოვსურსა ენასა ზედა რაოდენნიმე საეკლესიო ლოცვანი. გარდვიდე ლოცვანი საციკრონი და სამწუხრონი, შემოკლებული კატეხიზმოსი და ქრისტიანებრი ზნეობითი სწავლანი, რომელნიცა ყოველნი დაბეჭდილ არიან ერთ წიგნად ქართულსა და ოსურსა ენასა ზედა ქართულის საეკლესიო ასოთი“.⁷

ამის შემდეგ ისევ შეფერხებულა წიგნების ბეჭდვა. 1826 წელს აქ გამოდის საქართველოს სამოქალაქო ნაწილის გამგებლის, გენერალ-ლეიტენანტ ველიამინოვის „მოწოდება ყვავილის ეპიდემიასთან ბრძოლისათვის იმერეთში“. ამ დოკუმენტის გამოქვეყნებას შემთხვევითი ხასიათი არ ჰქონია. აღნიშნული პერიოდისათვის დასავლეთ საქართველოში სწრაფად გავრცელდა ყვავილის ეპიდემია, რომელიც მუსრს ავლებდა ადგილობრივ მოსახლეობას. შექმნილმა რთულმა მდგომარეობამ აიძულა დროებითი მთავრობა მიეღო ზომები გაჭირვებულთა დასახმარებლად. მას ისახავდა მიზნად, კერძოდ, 1826 წელს გენერალ ველიამინოვის ხელმოწერით გამოქვეყნებული „მოწოდება“, რომლის ტექსტიც შემდეგნაირად იწყება: „მოაწია ჩემს ცნობამდე, რომ მენგრელიის სამთავროსა შინა გამოჩენილი ყვავილი მოსისხლედ ეკიდება: დედ-მამათა უხოცს შვილებს და მოაკლებს მათ ზოგჯერ უკანასკნელს, მხოლოდ ერთსა ნუგეშსაცა“. ბოლოს მოცემულია რჩევა ყვავილის ეპიდემიის წინააღმდეგ აცრების ჩასატარებლად.

1827 წელს რამდენიმე სახის ბრძანება, განკარგულება, მოწოდება და სხვა დოკუმენტი იბეჭდება საქართველოს ცალკე კორპუსის სტამბაში, რომელთა შორის განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს თბილისის სამხედრო გუბერნატორის გენერალ სიბიაგინის ხელმოწერით გამოქვეყნებული „განცხადება“. ეს არის ექვსი მუხლისაგან შემდგარი ქალაქის კეთილმოწყობის სავალდებულო დადგენილება. მასში ჩამოთვლილია ის ღონისძიებები, რომლებიც უნდა განხორციელებულიყო თბილისში სისუფთავის დასაცავად, ძველი შენობა-ნაგებობების შესაკეთებლად, საზოგადოებრივი თავშეყრის ადგილების, ძირითადად, მოედნების წესრიგში მოსაყვანად და სხვ.

სახელმწიფოებრივ-საკანონმდებლო დანიშნულება ჰქონდა 1827

⁷ საქართველოს სსრ ცენტრალური არქივი, საქმე № 446.

წელს დაბეჭდილ მეორე დოკუმენტს — „კანონები, თუ როგორ უნდა მოიქცნენ პურის თეთრის დარიგებაში ახალს მოქმედებებს, მასში ახსნილ-განმარტებული იყო საქართველოში დაბანაკებული ჯარის ნაწილების პურით უზრუნველყოფისათვის ყოველწლიურად სახელმწიფოსათვის ხორბლის ჩაბარებაზე ფულადი ანაზღაურების წესი.

1827-28 წლებში კავკასია ირან-რუსეთის ომის ასპარეზად იქცა. ამ ომში რუსეთის ჯართან ერთად განსაკუთრებული მამაცობით თავი გამოიჩინეს ქართული მილიციის ნაწილებმა. ერევნის განთავისუფლების შემდეგ კავკასიის მთავარმართებელს გენერალ პასკევიჩს გამოუცია ბრძანება, სადაც აღნიშნულია: „მხნერო საქართველოს თავადნო და აზნაურნო! სამხედრო შრომანი თქვენი დასრულდნენ. თქვენ გისტუმრებთ აწ თქვენს მშობელ ქვეყანაში ჩემის მადლობითა და ჩინებულის სახელითა; მხნედ თანამშრომთა ძლევა მოსილის რუსეთის მხედრობისა სპარსეთის კამპანიასა შინა 1827 წელს, მთავრობასა ქვეშე ჩემსა. თქვენ თავი თქვენი წარიჩინეთ და მეც ვარ მოწმე ღვაწლთა თქვენთა“.

ამის შემდეგ ჩამოთვლილი არიან ის პირნი, რომელთაც თავიანთი გულადობით სახელი გაითქვეს 1827 წელს ერევნის განთავისუფლებისათვის ბრძოლაში.

ეს ბრძანება, მოსახლეობაში ფართოდ გავრცელების მიზნით, საკმაოდ დიდი ტირაჟით დაბეჭდილა საქართველოს ცალკე კორპუსის სტამბაში.

1828 წლიდან გამოსვლას იწყებს გაზეთი „ტფილისის უწყებანი“, რომელიც რუსული გაზეთ „ტიფლისსკიე ვედომოსტის“ თარგმანი იყო.

შაოთალია, „ტიფლისის უწყებანი“ ძირითადად რუსეთის საიმპერატორო კარის ინტერესების გამომხატველ ორგანოს წარმოადგენდა, რომელშიც იბეჭდებოდა მთავრობის ოფიციალური მასალები, ცნობები უცხოეთის ამბების შესახებ და სხვ., მაგრამ მას შემდეგ კი, რაც ამ პერიოდულ ორგანოს ს. დოდაშვილი ჩაუდგა სათავეში, როგორც რედაქტორი, იგი თითქმის დამოუკიდებელი გაზეთი გახდა. აქ ხშირად იბეჭდებოდა ისეთი მასალები, რომლებიც „ტიფლისსკიე ვედომოსტში“ არ იყო გამოქვეყნებული. მაგალითად, კორესპონდენციები ქართველი ხალხის ისტორიულ წარსულზე, იმდროინდელ ყოფით საკითხებზე და სხვ.

1828 წელს, ახალი გაზეთის გამოსვლასთან ერთად, თბილისში არსდება სპეციალური ხელმძღვანელი ორგანო — „ტიფლისსკიე ვედომოსტის“ საგამომცემლო კომიტეტი, რომლის მოვალეობასაც შეადგენდა დახმარებოდა და ზედამხედველობა გაეწია როგორც „ტიფლისსკიე ვედომოსტის“, ისე „ტიფლისის უწყებანის“ რედაქციასთან მუშაობისათვის. ამ კომიტეტის დაარსებას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ჩვენი კულტურის, კერძოდ კი ეროვნული ბეჭდვითი სიტყვის განვითარებისათვის, მისი შექმნით იწყება ქართული საგამომცემლო საქმის ისტორია.

1832 წელს გაზეთის დამატების სახით გამოსვლას იწყებს პირველი ქართული ჟურნალი „სალიტერატურო ნაწილნი ტფილისის უწყებათანი“, რომელმაც ერთგვარად გამოაცოცხლა ქართველი ხალხის იმდროინდელი მიყუჩებული კულტურული ცხოვრება და კეთილსასურველი გავლენა მოახდინა ჩვენი ეროვნული მწერლობის შემდგომ განვითარებაზე.

მალე „ტიფლისსკიე ვედომოსტის“ საგამომცემლო კომიტეტი თბილისში აარსებს თავის სტამბას და მასში გაზეთების გარდა იწყებს წიგნების ბეჭდვას. 1830 წელს აქ გამოდის ს. დოდაშვილის ნაშრომი „შემოკლებული ქართული გრამატიკა“.

„ტიფლისის უწყებანის“ რედაქტორად მუშაობასთან ერთად ს. დოდაშვილი ნაყოფიერ პედაგოგიურ მუშაობასაც ეწეოდა. პეტერბურგის უნივერსიტეტის დამთავრებისთანავე იგი სამშობლოში ბრუნდება და ქართული ენის მასწავლებლად იწყებს მუშაობას ჯერ სიღნაღის სამაზრო სკოლაში, შემდეგ კი თბილისის კეთილშობილთა სასწავლებელში, რომელიც 1830 წლიდან გიმნაზიად გადაკეთდა. აქ მისი მოწაფეები იყვნენ ვ. ორბელიანი, ზ. ავთანდილაშვილი, დ. ყიფიანი, ნ. ბარათაშვილი და XIX საუკუნის პირველი ნახევრის სხვა გამოჩენილი მოღვაწენი.

ს. დოდაშვილს პედაგოგიური მოღვაწეობა მაშინ მოუხდა, როდესაც ოფიციალურ სახელმწიფო დაწესებულებებსა და სკოლებიდან უმართებულოდ დევნილ-შევიწროებული ქართული ენა საიმედო დაცვასა და მოვლა-პატრონობას საჭიროებდა. ამიტომ „ქართული ენის მოკლე გრამატიკის“ გამოცემას იმდროისათვის დიდი ეროვნული მნიშვნელობა ჰქონდა. ასეთსავე მაღალ შეფასებას იმსახურებს იგი აგრეთვე პედაგოგიური და მეცნიერულ-საგანმანათლებლო თვალსაზრისითაც. მისი საშუალებით ეუფლე-

ბოდნენ ქართველი მოსწავლე-ახალგაზრდები სკოლებში წლების მანძილზე მშობლიური ენის გრამატიკის საფუძვლებს.

საგამომცემლო კომიტეტმა და მის დაქვემდებარებაში შემავალმა გაზეთმა, როგორც „ტიფლისსკიე ვედომოსტმა“, ისე „ტიფლისის უწყებანმა“ 1833 წლამდე იარსება. 1832 წლის შეთქმულების გამომჟღავნებისა და პოლიტიკურად არასაიმედო პირთა დაპატიმრების შემდეგ მათ არსებობა შეწყვიტეს.

1833 წელს საგამომცემლო კომიტეტის სტამბაში იბეჭდება მთავარმართებელ ბარონ როზენის „განცხადება საყოველთაოდ საქართველოსა შინა საცნობელად“, რომლის მიზანიც იყო 1832 წლის შეთქმულების გამოვლინებასთან დაკავშირებით ხალხში გამოწვეული მითქმა-მოთქმის აღკვეთა.

შეთქმულების გამომჟღავნების შემდეგ მთავრობამ სტამბები დახურა და წიგნების ბეჭდვა-გამოცემა აკრძალა.

XIX საუკუნის 30-იანი წლების მიწურულს თბილისში არსდება ძმების იაკობ და დავით არზანოვების კერძო სტამბა, სადაც 1838 წელს გამოდის სამი დასახელების წიგნი: თავისი დროისათვის გამოჩენილი მეცნიერის, მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის პ. იოსელიანის „ანბანი ქართული სასარგებლოდ ქართველთა ახალ-მოსწავლეთა ყრმათა“, რომელიც წარმოადგენდა სასკოლო სახელმძღვანელოს. მის გამოცემას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა ამ სახის წიგნების უქონლობის გამო ახალგაზრდებისათვის მშობლიური ენის შესწავლაში დახმარების გასაწევად. ამავე დროს იბეჭდება იოანე შავთელის „თამარ მეფის და მეუღლისა მისის დავით მეფისა შესხმა“ და ჩახრუხაძის პოემა „თამარიანი“. ორივე ამ წიგნის გამომცემელი და წინასიტყვაობათა ავტორი იყო პ. იოსელიანი. შავთელისა და ჩახრუხაძის პოეტურ მემკვიდრეობათა დაბეჭდვით მან საფუძველი ჩაუყარა ძველი ქართული კლასიკური საერო ლიტერატურული ძეგლების გამოცემის დიდ ეროვნულ საქმეს და გააღვივა ამ კულტურული საგანძურის მეცნიერულად შესწავლის ინტერესი.

პ. იოსელიანს სიცოცხლის უკანასკნელ დღემდე არ შეუწყვეტია მეცნიერულ-საგამომცემლო მოღვაწეობა. 1840 წელს არზანოვების სტამბაში იგი ბეჭდავს ახალ სასკოლო სახელმძღვანელოს „პირველ-დაწყებითნი კანონნი ქართულისა ღრამატიკისა“. აქვე იბეჭდება აგრეთვე პ. იოსელიანის მიერ შედგენილი „კალენდარი

ანუ თთუვეთა რიცხვუაობა“. რომელზეც, როგორც ჩანს, ისეთი დიდი მოთხოვნილება ყოფილა, რომ 1841 წელს მეორედ გამოუციათ

ძველი ქართული ლიტერატურული ძეგლებისა და კალენდრის გამოცემასთან ერთად პ. იოსელიანი რუსულიდან თარგმნის და ბეჭდავს პრაქტიკული დანიშნულების საცნობარო წიგნებს ამა თუ იმ სასოფლო-სამეურნეო კულტურების დათესვის, მოვლა-პატრონობისა და მოყვანის შესახებ. ამ მხრივ აღსანიშნავია 1841 წელს გამოცემული რამდენიმე წიგნი, მათ შორის „დარიგება მოყვანისათვის ამერიკული თამბაქოსი“, და „ენდროს მოყვანისათვის“. „მოკლე დარიგება დათესვისა, დაკრეფისა, შენახვისა და მოხმარებისათვის კარტოფილისა“, „შედგინებული ჟმაღღესის ბრძანებითა მესამეს დეპარტამენტსა შინა სახელმძღვანელოთა ქონებითა“ და „მოკლე ცნობა მათთვის, რომედთაცა პსურთ შვილთა თვისთა მიცემა ს. პეტერბურდის კომერციის ანუ სავაჭროსა სასწავლებელსა შინა“. ამ ბოლო გამოცემის თარგმანი პ. იოსელიანს ეკუთვნის.

XIX საუკუნის 40-იან წლებში კვლავ ამუშავდა 1832 წლის შეთქმულებასთან დაკავშირებით მთავრობის მიერ დახურული საქართველოს ცალკე კორპუსის სტამბა, 1842 წელს აქ იბეჭდება თბილისის სასულიერო სემინარიის ღვთისმეტყველების კლასის მოსწავლის ანდრია იოანეს ძე წიწვიანიძის მიერ რუსულიდან თარგმნილი საბავშვო წიგნი „სასიამოვნო წაღკოტი ყრმათათვის ანუ კრება სასიამოვნოთა და რჩეულთა ზღაპართა ცხადითა და ადვილისა ზნეობითისა სწავლითა“ და პ. იოსელიანის თარგმნილი „გამოცდილებითნი კანონნი მოყუანისათვის სხუათა და სხუათა მცენარეთა აღწერილნი, კავკასიის აქ ვაჭრობისა და მსოფლიო ხელოსნობათა საზოგადოებისა პირველ წევრისა თანამდებობის აღმსრულებლის მედიკო-ხირურგისა ა. ტერლუკასოვისა მიერ“.

დოკუმენტური მასალების საფუძვლიანმა შესწავლამ ცხადყო, რომ თუ მხედველობაში არ მივიღებთ პ. იოსელიანის ცნობილ ნაშრომს „ანბანი ქართული სასარგებლოდ ქართველთა ახალ-მოსწავლეთა ყრმათას“, რომელიც 1849 წელს კვლავ გამოვიდა, 1842 წლიდან 1850 წლამდე ქართულ ენაზე წიგნი აღარ გამოცემულა. ამ ხნის მანძილზე იბეჭდებოდა მხოლოდ თითო-ოროლა სხვადასხვა სახის წესდებანი, ეპისტოლენი, დებულებები, განცხადებები, ცნობები და ა. შ.

XIX საუკუნის პირველი ნახევრის მიწურულიდან კვლავ გა-

მოცოცხლდა წიგნის ბეჭდვის საქმე. 1850 წელს საქართველოში ცალკე კორპუსის სტამბაში იბეჭდება გ. ერისთავის „გაყრუებულ პიესის გამოსვლით იწყება შემდგომში ისეთი მნიშვნელოვანი მხატვრული უნარის თხზულებათა გამოცემის ტრადიცია, როგორცაა დრამატურგია.

1851 წელს საქართველოში ცალკე კორპუსის სტამბაში გამოდის ძველი ქართული კლასიკური საერო ლიტერატურის კიდევ ერთი შესანიშნავი ძეგლი „დედამოურავიანი, თქმული სააკაძის იოსებ თაილელისაგან, დამატებით სხვათაგან მისთა თხზულებათა“ პლ. იოსელიანის წინასიტყვაობით.

არანაკლებ ნაყოფიერი იყო საქართველოს ცალკე კორპუსის სტამბისათვის 1852 წელიც. აქ იბეჭდება სიონის ეკლესიის მღვდლის გრიგოლ ცამციშვილის რუსულიდან თარგმნილი ი. დიმიტროვსკის მიერ შედგენილი „კეთილ-კრძალულებანი გულისზრახუანი უამსა მოსმენისა ლიტურდიისა“; ამავე სტამბაში პ. იოსელიანის წინასიტყვაობით გამოდის „მიმოსვლა ანუ მგზავრობა იონა რუისის მიტროპოლიტისა“, გრიგოლ ცამციშვილისავე თარგმნილი „მოკლე განმარტება ლიტურდიისა, შეკრებილი დეკანოზის გ. მანსვეტოვისაგან“, „მოხილვა წმინდათა და სხუათა აღმოსავლეთისა ადგილთა, ტიმოთეისაგან ქართლისა მთავარ-ეპისკოპოსისა“, რომელსაც კვლავ დართული აქვს ძველი ქართული მწერლობის დაუღალავი მკვლევარის პ. იოსელიანის წინასიტყვაობა.

XIX საუკუნის 50-იანი წლების დამდეგიდან თბილისში არსდება ახალი პოლიგრაფიული საწარმო — უ. გულოიანცის კერძო სტამბა, რომელიც ძირითადად მხატვრული ნაწარმოებების გამოცემის საქმეს ემსახურებოდა. მარტო 1851 წელს აქ დაიბეჭდა ზ. ანტონოვის ორმოქმედებიანი კომედია „მე მინდა კნეინა გავხდე“, პ. იოსელიანის „პირველი დაწყებითი კანონი ქართულისა დრამატიკისა“, რუსეთის გეოგრაფიული საზოგადოების კავკასიის განყოფილების წევრებისათვის წაკითხული გ. ხოტკოს ლექციის „მზის დაბნელებისათვის, რომელიც იქმნების 1851 წელს“ ქართული თარგმანი.

განსაკუთრებით ნაყოფიერი გამოდგა უ. გულოიანცის სტამბისათვის 1852 წელი. მასში ცალ-ცალკე წიგნებად იბეჭდება ზ. ანტონოვის პიესები: „განა ძიამ ცოლი შეირთო“, „მზის დაბნელება საქართველოში“, „ქმარი ხუთის ცოლისა“, „ქორწილი ხევ-

სურთა“ და მისივე რჩეულ დრამატურგიულ ნაწარმოებთა კრებული — „ქართული კომედიები“; ივ. კერესელიძის მიერ რუსულენოვან თარგმნილი საყმაწვილო წიგნი „ყრმათა მეგობარი“ ანუ „პირველად დაწყებისათვის წარკითხვისა“.

XIX საუკუნის 50-იანი წლების მიწურულიდან მნიშვნელოვანი ხასიათის ძვრები ხდება ქართველი ხალხის კულტურულ ცხოვრებაში. რუსეთის საიმპერატორო კარის ინტერესების ერთგული დამცველის მთავარმართებელ მ. ვორონცოვის მოქნილი პოლიტიკის შედეგად არსდება მუდმივი პროფესიული ქართული თეატრი, გამოსვლას იწყებს ჟურნალი „ცისკარი“, საქართველოს ცალკე კორპუსისა და უ. გულოიანცის სტამბების გარდა თბილისში საფუძველი ეყრება ქართული წიგნის ბეჭდვის კიდევ ერთ კერას — „ცისკრის“ რედაქტორისა და გამოჩენილი დრამატურგის გ. ერისთავის სტამბას. იგი სპეციალურად ჟურნალ „ცისკრისათვის“ იყო დაარსებული, მაგრამ ამ პერიოდულ ორგანოსთან ერთად იბეჭდებოდა აგრეთვე წიგნებიც. 1852 წელს აქ გამოდის გ. ერისთავის სამმოქმედებიანი კომედია „თილისმის ხანი“, მისივე ვოდევილი „უჩინმაჩინის ქუდი“ და სხვ.

გ. ერისთავის სტამბამ დიდხანს ვერ იარსება. 1853 წლიდან აქ თითქმის აღარაფერი დაბეჭდილა. მ. ვორონცოვის საქართველოდან წასვლის შემდეგ უსახსრობის გამო არსებობა შეწყვიტა როგორც ქართულმა მუდმივმა თეატრმა, ისე „ცისკარმა“ და მისმა სტამბამაც.

ქართველი ინტელიგენცია „ცისკრის“ დახურვას ვერ შეურიგდა. ამ სამწუხარო ამბის გახმაურებისთანავე იწყებს იგი ბრძოლას ჟურნალის აღდგენისათვის. 1855 წლის 17 იანვარს ცნობილ მწერალსა და საზოგადო მოღვაწეს ივ. კერესელიძეს განცხადებით მიუმართავს თბილისის სამხედრო გუბერნატორის პოლკოვნიკ ნ. კულიუბაკინისათვის, რომელშიც ითხოვდა „ცისკრის“ გამოცემის განახლებას, ამ ჟურნალის რედაქტორობასა და გ. ერისთავისეული სტამბის გადაფორმებას⁸.

მეფის რუსეთის მმართველობითი აპარატისათვის დამახასიათებელი ბიუროკრატიულობის მიუხედავად, ივ. კერესელიძის განცხადების განხილვა ზემდგომ ინსტანციებში დიდხანს არ გაჭიანურე-

⁸ საქართველოს სსრ ცენტრალური არქივი, ფ. 3, საქ. 4107, ფურც. 1-2.

შულა. საკითხი მალე დადებითად გადაწყდა. 1856 წლიდან გამოსვლას იწყებს „ცისკარი“, ხოლო უფრო ადრე — 1855 წლიდან წერულს ყოფილ გ. ერისთავისეულ სტამბაში იბეჭდება „ცისკრის“ ახალი რედაქტორის ივ. კერესელიძის „მწყემსის სიყვარული“ და „ნაოხარი სოფელი“. 1856 წელს ამავე სტამბაში გამოდის გ. ერისთავის „ქართველ ხალხთა სიმღერა კნიაზ ბარიატინსკის ტფილისში შემობრძანებაზე 1856 წლის 3 ნოემბერს“, 1858 წელს — „ანბანი ახალ-მოსწავლეთა ყრმათათვის“, 1859 წელს — ივ. კერესელიძის „ლექსები“, ხოლო 1860 წელს — „ცისკრის“ რედაქტორისავე შედგენილი „ჯიბით სატარებელი კალენდარი“.

ამრიგად, 1855 წლიდან 1860 წლამდე, ანუ თითქმის მთელი ხუთი წლის მანძილზე „ცისკრის“ ახლად აღდგენილ სტამბაში სულ ოთხი წიგნი დაიბეჭდა და ისიც ძალზე მცირე მოცულობით — თითოეული მათგანი 2—5 თაბახს არ აღემატებოდა. ეს, რასაკვირველია, ცოტაა, მაგრამ თუ გავითვალისწინებთ, რომ ამ პერიოდში სტამბა დიდ ეკონომიკურ სიძნელეებს განიცდიდა, წიგნების ასე მცირე რაოდენობით გამოცემის მიზეზი გასაგები გახდება. უსახსრობას ზედ დაერთო ჟურნალის რედაქტორის ივ. კერესელიძის ავადმყოფობა. 1857 წლის 5 ივნისს მას განცხადება შეუტანია კავკასიის საცენზურო კომიტეტში ჯანმრთელობის მდგომარეობის გამო „ცისკრის“ გამოცემის დროებით შეწყვეტის შესახებ.⁹ ივ. კერესელიძის ეს თხოვნა დაუკმაყოფილებიათ. 1875 წლის მეორე ნახევრიდან ჟურნალს გამოსვლა აღარ ღირსებია.

XIX საუკუნის პირველ ნახევარში თბილისის პოლიგრაფიულ ბაზებს შორის საწარმოო სიმძლავრით გამოირჩეოდა საქართველოს ცალკე კორპუსის სტამბა. ამიტომაც იგი სხვებთან შედარებით უფრო მეტი დატვირთვით მუშაობდა. არ იყო ისეთი წელიწადი, რომ მას სულ ცოტა ერთი-ორი წიგნი მაინც არ დაებეჭდა. ეს იმით უნდა აიხსნას, რომ ტექნიკურ შესაძლებლობათა უპირატესობის გარდა, მთავრობისაგან გამოყოფილი დოტაციის შედეგად ამ სტამბას გაცილებით უკეთესი ფინანსური პირობები ჰქონდა.

1853 წელს საქართველოს ცალკე კორპუსის სტამბაში იბეჭდება ძველი ქართული მწერლობის ისეთი შესანიშნავი ძეგლები,

⁹ საქართველოს სსრ ცენტრალური არქივი, ფონდი 480, ნაწ. I, საქმე 195, ფურც. I.

როგორცია ანტონ I-ის „წყობილსიტყვაობა“ და „ცხოვრება მეფე-სა თეიმურაზ პირველისა, აღწერილი ლექსად არჩილისაგან მეფისა“ პ. იოსელიანის წინასიტყვაობით. იმავე წელს გამოდის გრ. წინამძღვრიშვილის პროზაული თარგმანი ა. გრიბოედოვის კომედიისა „ვაი ჭკუისაგან“, ზ. ანტონოვის ტრაგედია „ქოროლი“, ალ. მეიფარიანის „ქმრები გვაგებით მახეში“, პ. იოსელიანის „ანბანი ქართული სასარგებლო ქართველთა ახალ მოსწავლეთა ყრმათა“ და ივ. კერესელიძის მიერ რუსულიდან გადმოკეთებული „საკითხავი წიგნი ახალ მოსწავლეთა ყრმათათვის“.

1853 წლის მიწურულს იფეთქა რუსეთ-თურქეთის ომმა. თურქეთი დიდი ძალებით შემოიჭრა საქართველოში, დაიკავა გურიის დიდი ნაწილი, გეზი ახალციხისაკენ აიღო და ამით რეალური საფრთხე შეუქმნა თბილისს. ისევე, როგორც რუსეთ-ირანის 1826—1828 წლების ომში, ამჯერადაც ქართველობა ერთსულოვნად დაირაზმა ოსმალთა წინააღმდეგ საბრძოლველად.

თურქეთის მიერ რუსეთისათვის თავსმოხვეული ომით გამოწვეული რთული საშინაო პოლიტიკური მდგომარეობის მიუხედავად, საქართველოს ცალკე კორპუსის სტამბას მუშაობა არ შეუწყვეტია. 1854 წელს იგი ბეჭდავს ზ. ანტონოვის კომედიას „ტივით მოგზაურობა ლიტერატორთა“, ხოლო 1855 წელს აქ გამოდის ივ. კერესელიძის „საკითხავი წიგნი ახალ მოსწავლეთა ყრმათათვის“ და პ. იოსელიანის „ანბანი ქართული, სასარგებლოდ ქართველთა ახალ მოსწავლეთა ყრმათა“.

ივ. კერესელიძისა და პ. იოსელიანის ეს წიგნები ისეთი დიდი პოპულარობით სარგებლობდა ხალხში, რომ საქართველოს კერძო კორპუსის სტამბას 1856 წელს პირველი მეორედ გამოუცია, ხოლო მეორე — მეცხრედ.

1857 წელს ამავე სტამბაში ქართულ და რუსულ ენებზე იბეჭდება იმპერატორ ალექსანდრე მეორის ბრძანება „ტიფლისის გუბერნიის მკვიდრთათვის მადლობის გამოცხადების შესახებ ოსმალეთთან ომის დროს ერთგულების გამოჩენისათვის 1857 წელს იანვრის 16 დღესა“.

1858 წელს იბეჭდება სასულიერო შინაარსის ორი დოკუმენტი: „სიტყვა დასაფლავებასა ზედა ღენერალ ფელდმარშლისა, უგანათლებულესისა თავადისა მიხეილ სვიმონის ძის ვორონცოვისა, თქმული ოდესისა საკათედროსა ტაძარსა შინა სინოდის წევრისა მიერ,

შალალ-ყოვლადუსამღვდელოებისა ინოკენტი არხიეპისკოპოსისა ზერსონისა და ტაერიისა 10 ნომბერს 1856 წელს“ და „მოხსენებებისათვის გარდაცვალებულთასა და სიკვდილისათვის მართლმადიდებელთა ცოდვილისა კაცისა“. 1859 წელს კი იბეჭდება იმ დროისათვის ერთობ გახმაურებული პ. იოსელიანის „ანბანი ქართული, სასარგებლოდ ქართველთა ახალ მოსწავლეთა ყრმათა“, ხოლო 1860 წელს — თელავის წმინდა სამების ეკლესიის მღვდლის დ. მექანარიშვილის „ანბანთ-ქება“.

ამრიგად, XIX საუკუნის პირველ ნახევარში თბილისში მნიშვნელოვან აღმავლობას განიცდის ქართული წიგნის ბეჭდვა-გამოცემა. ამ პერიოდის მთავარ დამახასიათებელ ნიშანს წარმოადგენს ის, რომ მანამდე პრივილეგირებული საეკლესიო წიგნი თითქმის მთლიანად კარგავს პრიორიტეტს და მის ადგილს საერო ლიტერატურა იკავებს, იზრდება ძველი ქართული საერო კლასიკური ლიტერატურის გამოცემა. საკმაოდ დიდი ტირაჟით იბეჭდება თანამედროვე მწერლების მხატვრული ნაწარმოებები, სახელმძღვანელოები, არსდება პირველი ყურნალ-გაზეთები. ყოველივე ამას ხელი შეუწყო პოლიგრაფიული ბაზის გაფართოებამ, კერძო სტამბების რაოდენობის ზრდამ, მათი აღჭურვილობის გაუმჯობესებამ.

АННОТИРОВАННОЕ СОДЕРЖАНИЕ

АНЗОР ГВЕНЦАДЗЕ

Кандидат исторических наук

Книга — предвестник революционной бури

В статье, посвященной 70-летию написания В. И. Лениным работы «Империализм, как высшая стадия капитализма», рассказывается история создания этой книги, ее издания и перевода на грузинский язык. Подчеркивается мировое значение основных положений этого труда и его место в марксистско-ленинском учении. (стр. 5).

АЛЕКСАНДР БАРАМИДЗЕ

Академик, доктор филологических наук

Академическое издание «Вепхисткаосани» («Витязя в тигровой шкуре»)

Как известно, подлинник «Вепхисткаосани» гениального грузинского поэта XII в. Шота Руставели не сохранился, а древнейшие рукописи поэмы датированы XVI-XVII вв.

Как и следовало ожидать, оригинальный текст на протяжении многих веков подвергался разным случайным, а порой даже умышленным изменениям и интерполяциям, которых оказалось достаточно во всех выявленных ныне рукописях поэмы (около 150 экз.).

История критического изучения и установления текста поэмы начинается еще с начала XVIII в., когда царь Вахтанг VI впервые издал отредактированный им текст «Витязя в тигровой шкуре» с комментариями (1712 г.). Начиная с 40-х г. XIX в. текст редактировали и один за другим переиздавали разные ученые с разными поправками (таких изданий свыше 60-ти на грузинском языке).

И вот уже несколько лет (с 1964 г.) работает специальная ко-

миссия по установлению академического текста «Вепхисткаосани». Проведена огромная работа и в настоящее время академический текст поэмы уже передан в издательство (стр. 25).

АКАКИЙ ГЕЦАДЗЕ

Писатель

Слово — хлеб насущный писателя

Писатель Акакий Гецадзе еще до войны сочинял и публиковал стихи. Он — участник Великой Отечественной войны, что сыграло немаловажную роль в формировании его литературного мышления. Романы, рассказы, пьесы, стихи А. Гецадзе пронизаны гуманизмом, глубоким знанием внутреннего мира человека.

Беседа касается роли книги и слова, как художественного феномена, в жизни человека, взаимоотношения писателя и читателей (стр. 44).

МАРИНА НИАУРИ

Научный сотрудник Литературного музея им.

Г. Леонидзе

Галактион Табидзе — как читатель

После смерти великого грузинского поэта — Галактиона Табидзе, его личная библиотека хранится в Литературном музее им. Георгия Леонидзе.

Рассматривая заметки и высказывания поэта на полях книг, автор статьи классифицирует их и прослеживает его читательские интересы. Это проливает свет на любопытные нюансы в литературных взглядах Галактиона Табидзе.

По справедливому замечанию автора статьи, Галактион Табидзе, оказывается, являлся «таким же оригинальным, высокопрофессиональным читателем, как и поэтом». (стр. 65).

ДАВИД КИРВАЛИДЗЕ

Библиофил

Книга — спутник жизни

Книга с детства стала жизненным спутником педагога по профессии, учителя грузинского языка и литературы, библиофила Давида Кирвалидзе. В настоящее время, когда ему около 80 лет, его личная библиотека, насчитывает свыше 3000 томов. Они доступны всем.

Ими пользуются школьники, педагоги, люди разных профессий — одним словом, все, кто ценит книгу и стремится к знанию. Старый педагог помогает и тем, которые сами желают стать библиофилами, дарит им уникальные книги, рассказывает им о книжных новинках.

В беседе Давид Кирвалидзе рассказывает о своей любви к книге, о значении книги в жизни человека, о своей семейной библиотеке и ее читателях (стр. 73).

ДЖАНИ РОДАРИ. Графиня (перевод Г. Бухникашвили) (стр. 81).

ЕУДЖЕНИО МОНТАЛЕ. Визит Аластора (перевод его же) (стр. 86).

КАРЛО БЕРНАРИ. Четыре Инкунабулы (перевод его же) (стр. 89).

ГЮСТАВ ФЛОБЕР. Библиоманья (перевод Г. Кочладзе)

ЛАМАРА НИКОЛЕЙШВИЛИ

Кандидат педагогических наук

Научно-техническая информация на службе технического прогресса

В статье говорится о значении научно-технической информации в деле ускорения технического прогресса; в частности, о роли источников информации, в том числе технических библиотек, внедрении изобретений и новой технологии в производство. (стр. 114).

ИННА ДИВНОГОРЦЕВА-ГРИГОЛИЯ

Заслуженный художник ГССР

Основоположник современной грузинской графической школы

Творчество народного художника ГССР, лауреата премии им. Шота Руставели, заслуженного деятеля искусств — Владимира (Ладо) Давидовича Григолия — многогранно. Творческое наследие Григолия, преподававшего в Тбилисской Академии художеств более чем сорок лет книжную графику, композицию, плакат, литографию, шрифт, содержит отличающиеся высоким мастерством произведения станковой и книжной графики, уникальную коллекцию художественных шрифтов, научные труды: «Академический шрифт и система его 396 вариаций», «Художественные шрифты и способы их создания».

В статье, в основном, освещена книжная графика художника и разработанные им законы построения современных форм грузинского графического шрифта. (стр. 133).

СЕРГЕЙ ТУРНАВА

Кандидат филологических наук

ЖЕРАР ГАРИТТ

Статья знакомит читателя с жизнью и деятельностью бельгийского востоковеда, грузиноведа и арменолога, профессора Лувенского университета Жерара Гаритта — исследователя и популяризатора многих древнегрузинских рукописей, хранящихся в зарубежных грузинских культурных центрах, а также в Грузии, автора многих (около 400) публикаций, в том числе печатаемых в грузиноведческом журнале «Беди Картлиса» («Ревью де Картвелоложи»), издаваемом в Париже. (стр. 155).

ЦИАЛА КАРБЕЛАШВИЛИ

Кандидат филологических наук

Парижская рукопись «Вепхисткаосани» («Витязя в тигровой шкуре»)

Датированная 1702 годом рукопись поэмы Шота Руставели, переписанная в Шемахе «Аллой, дочерью Бежоа», является собственностью Парижской национальной библиотеки и входит в золотой фонд рукописного наследия «Вепхисткаосани».

Культурно-историческое значение рукописи велико. Это — единственная известная нам рукопись, переписанная женщиной, к тому же не грузинкой по национальности» (стр. 171).

БОРИС ДАРЧИЯ

Кандидат филологических наук

Переводы стихов «Калилы и Димны», выполненные Вахтангом VI

Всемирно известный памятник древневосточной литературы — сборник басен «Калила и Димна» переводился на грузинский язык несколько раз.

По свидетельству царя Вахтанга VI, древнейший перевод этого сборника на грузинский язык осуществлен в XI—XII вв. Однако этот текст не сохранился.

Все остальные переводы выполнены с одной персидской версии XV в. Сначала ее переводил царь Кахетии Давид — отец Теймураза I, но не успел завершить и скончался в 1602 г. Впоследствии этот частичный перевод оказался у Вахтанга VI, и он поручил завершить его двум неизвестным книжникам.

Вахтанг VI сначала редактировал уже имевшиеся переводы, а затем взялся за самостоятельный подстрочный перевод (1714—1716 гг.), который впоследствии отредактировал Сулхан-Саба Орбелиани. Таким образом был создан грузинский текст «Калилы и Димны».

С редакционной точки зрения в статье охарактеризованы стихи из «Калилы и Димны», переведенные Вахтангом VI (1675—1737). Установлена принадлежность некоторых спорных произведений перу переводчика. (стр. 195).

СОЛОМОН ХУЦИШВИЛИ

Доктор филологических наук, профессор

Сочинения первого грузинского романтика

Александр Гарсеванович Чавчавадзе (1776—1846 гг.) — родоначальник грузинского романтизма.

Несмотря на популярность поэтического творчества А. Г. Чавчавадзе и на то, что его стихотворения были многим известны и они быстро превращались в романсы и песни, при жизни поэта ни одно его произведение не было опубликовано. Причина этого — отсутствие в тогдашней Грузии печатного органа. Его произведения были известны узкому кругу почитателей поэта, и то с помощью литературного салона, который посещался многими знатными людьми, в том числе и А. С. Грибоедовым.

Стихотворения поэта печатались только с 1852 года, после учреждения редакции журнала «Цискари» под руководством Г. Д. Эристави.

В статье рассказывается о поисках стихов Чавчавадзе, которые помещены в трех основных изданиях литературного наследия поэта (в 1881, 1940 и 1986 гг.), (стр. 217).

Книгопечатание в Тбилиси 1800—1860 гг.

В начале XIX в., после присоединения Грузии к России, главноуправляющий Грузией П. Цицианов принимает энергичные меры для восстановления грузинской типографии, разрушенной и ограбленной во время нашествия Ага-Магомед-хана на Грузию. В связи с определенным оживлением культурно-просветительской жизни в Грузии (открытие дворянского училища, выпуск газеты «Тифлиссские ведомости» на русском и грузинском языках и др.) потребность в грузинской печатной продукции значительно возросла, что и обусловило расширение сети типографии.

После раскрытия дворянского заговора 1832 года, направленного против царского самодержавия, власти запретили печатать книги и выпускать газеты на грузинском языке и закрыли типографию.

Некоторое улучшение печатного дела наблюдается в 40-е и 50-е годы, когда, кроме официальных документов и учебников, постепенно начали печатать и художественные произведения и был основан грузинский литературный журнал «Цискари» (1852 г.). (стр. 230).

В поэтической рубрике

Шота Нишнианидзе	— Деда эна («Родная речь»)	112
Гиви Туманишвили	— Эпитафия	214

შ ი ნ ა რ ს ი

ა ნ ზ ო რ უ ვ ე ნ ც ა ძ ე, წიგნი, მათწყებელი რევოლუციური ქარიშხალისა 5

წიგნი და ცხოვრება

ა ლ ე ქ ს ა ნ დ რ ე ბ ა რ ა მ ი ძ ე, აკადემიური „ვეფხისტყაოსანი“ . . . 25

ა კ ა კ ი გ ე წ ა ძ ე, სიტყვა პურია მწერლის არსებობისა (ესაუბრა შოთა კობიაშვილი) 44

ბიბლიოთეკები და ბიბლიოფილები

შ ა რ ი ნ ე ნ ი ა უ რ ი, გალაკტიონი — მკითხველი 65

დ ა ვ ი თ კ ი რ ვ ა ლ ი ძ ე, წიგნი ცხოვრების თანამგზავრი (ესაუბრა რუსუ-დან კაიშაური) 73

ჭ ა ნ ი რ ო ღ ა რ ი, გრაფის მეუღლე (თარგმანი გურამ ბუნნიკაშვილისა) 81

ე უ ჯ ე ნ ი ო მ ო ნ ტ ა ლ ე, ალასტორის ვიზიტი (თარგმანი მისივე) . 86

კ ა რ ლ ო ბ ე რ ნ ა რ ი, ოთხი ინკუნაბულა (თარგმანი მისივე) . . . 89

გ უ ს ტ ა ვ ფ ლ ო ბ ე რ ი, ბიბლიომანია (თარგმანი გულიკო ქოჩლაძისა) 100

ლ ა მ ა რ ა ნ ი კ ო ლ ე ი შ ვ ი ლ ი, სამეცნიერო-ტექნიკური ინფორმაცია ტექ-ნიკური პროგრესის სამსახურში 114

ყალბით და ფუნჯით

ი ნ ა დ ი ვ ნ ო გ ო რ ც ე ვ ა - გ რ ი გ ო ლ ი ა, თანამედროვე ქართული გრა-ფიკული სკოლის ფუძემდებელი 133

მსოფლიოს მერიდიანებზე

ს ე რ გ ო თ უ რ ნ ა ვ ა, ქერარ გარიტი 155

ძიებანი

ც ი ა ლ ა კ ა რ ბ ე ლ ა შ ვ ი ლ ი, „ვეფხისტყაოსნის“ პარიზული ხელწერა 171

ბ . ო . რ ი ს დ ა რ ჩ ი ა, „ქილილა და დამანას“ ლექსების ვახტანგისეული თარგმანები 195

წარსულის ფურცლები

შ ო ლ ო მ ო ნ ხ უ ც ი შ ვ ი ლ ი, პირველი ქართველი რომანტიკოსის თხზულებანი 217

ოთარ კასრაძე, ქართული წიგნის ბეჭდვა-გამოცემის საქმე თბილისში
1800-1860 წწ.

ლექსები

შოთა ნიშნიანიძე, დედა ენა	212
გივი თუმანიშვილი, ეპიტაფია [ვახტანგ მეექვსისა]	214
რუსული ანოტაცია	245

რედაქტორი ე. ტრიპოლსკაია
მხატვრული რედაქტორი კ. თევზაძე
ტექნიკური რედაქტორი ნ. აფხაზავა
კორექტორი დ. ცინცაძე
გამომშვები ნ. მჭედლიძე

გადაეცა წარმოებას 20.02.87. ხელმოწერილია დასაბეჭდად 29.12.87. საბეჭდო
ქაღალდი ოფსეტი № 1, 60×84¹/₁₆. გარნიტური ვენა. ბეჭდვის ხერხი მაღალი-
პირობითი ნაბეჭდი თაბახი 14.65+ჩაკერა 1,88. პირ. სალ.-გატ. 16,75. სააღრ.-
საგამომც. თაბახი 13 16 ტირაჟი 15000 შეკვ. 852

ფასი 80 კაბ.

გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“
თბილისი, მარჯანიშვილის, 5.

საქართველოს კპ ცკ-ის გამომცემლობის შრომის წითელი
დროშის ორდენოსანი სტამბა, თბილისი, ლენინის, 14
Ордена Трудового Красного Знамени типография издательства
ЦК КП Грузии, г. Тбилиси, ул. Ленина, 14.

Общество любителей книги
Грузинской ССР

МЦИГНОБАРИ-86

(На грузинском языке)

Издательство «Сабчота Сакартвело»
Тбилиси, Марджанишвили, 5
1987

ალმანახ „ეწიგნობრის“ ავტორთა საპუბლიკაციო

სარედაქციო კოლეგია ავტორებს გთხოვთ სტატიები გამოგზავნათ ნორმატივების შესაბამისად დაბეჭდილი, ორ ეგზემპლარად.

ტექსტის ყველა ციტატა დამოწმებული უნდა იყოს წყაროებით.

საილუსტრაციო მასალა გამოგზავნეთ ორ ეგზემპლარად ზომით 13X18 სმ.

ხელნაწერი ავტორებს არ უბრუნდებათ.

რედაქციის მისამართი: თბილისი, 380008, რუსთაველის გამზირი 40/1, საქართველოს წიგნის მოყვარულთა საზოგადოების რე-სპუბლიკური გამგეობა. ტელ.: 93-49-57; 93-23-71.

25/8

